

НАУКОВИЙ ВІСНИК

**НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

248

Серія «ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ»

Київ–2016

Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Філологічні науки» / Редкол.: С. М. Ніколаєнко, (відп. ред) та ін. – К.: Міленіум, 2016. – Вип. 248 – 200 с.

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради НУБіП України, протокол № 12 від 25.05.2016 р.

У збірнику вміщено статті науковців, викладачів, докторантів та аспірантів з актуальних питань мовознавства, літературознавства, перекладознавства і журналістики. Дослідження виконано з урахуванням сучасних досягнень філологічної науки.

Для науковців, викладачів ВНЗ, гімназій, учителів середніх шкіл, студентів.
Бібліографія в кінці статей.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Ніколаєнко С. М., д-р пед. наук, проф. (відп. редактор); **Ібатуллін І. І.**, академік НААН України, д-р с.-г. наук, проф. (заст. відп. редактора); **Шинкарук В. Д.**, д-р філол. наук, проф. (заст. відп. редактора); **Кирилюк В. І.**, канд. с.-г. наук, доцент (відп. секретар); **Харченко С. В.**, канд. філол. наук, доц. (заст. відп. секретаря); **Бабенко О. В.**, канд. філол. наук, доц.; **Амеліна С. М.**, д-р пед. наук, проф.; **Буніятова І.Р.**, д-р філол. наук, проф.; **Бялик В. Д.**, д-р філол. наук, проф.; **Гамзюк М.В.**, д-р філол. наук, проф.; **Городенська К. Г.**, д-р філол. наук, проф.; **Журавльова Є. О.**, д-р філол. наук, проф. (Казахстан); **Калита А. А.**, д-р філол. наук, проф.; **Карабан В.І.**, д-р філол. наук, проф.; **Кияк Т.Р.**, д-р філол. наук, проф.; **Кіраль С.С.**, д-р філол. наук, проф.; **Костриця Н. М.**, д-р пед. наук, проф.; **Кудрицька М. І.**, д-р філософії, доц. (Казахстан); **Леськів А.**, д-р філософії, доц. (Польща); **Марія де лос Анджелес Гомес Гонсалес**, д-р філософії, проф. (Іспанія); **Мушинка М.І.**, д-р філол. наук, проф. (Словаччина); **Нефьодова Л. А.**, д-р філол. наук, проф. (Росія); **Ожоган В.М.**, д-р філол. наук, проф.; **Олійник О.Б.**, д-р філол. наук, проф.; **Райхель М.**, д-р філософії, доц. (Німеччина); **Степаненко М. І.**, д-р філол. наук, проф.; **Церцвадзе М. Г.**, д-р філол. наук, проф. (Грузія); **Чарота І. О.** д-р філол. наук, проф. (Білорусь).

Наукові рецензенти:

Степаненко М. І., д-р філол. наук, професор (Полтавський національний університет імені Володимира Короленка)

Іваницька Н.Л., д-р філол. наук, професор (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського);

Відповідальна за випуск О.В. Бабенко

Серія «Філологічні науки» входить до переліку **фахових видань** (філологічні науки), затверджених МОН України (наказ Міністерства освіти і науки України від 09.03.2016 № 241)

Серія «Філологічні науки» зареєстрована в таких міжнародних інформаційних та наукометричних базах: ПИНЦ, Polska Bibliografia Naukowa, Bielefeld Academic Search Engine, Research Bible, Leibniz Information Centre for LifeSciences, Google Академія, Wissenschaftskolleg zu Berlin, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, Universitätsbibliothek Leipzig, Electronic Journals Library, Journalindex.net. Має **імпакт-фактор** в Index Copernicus, Global Impact Factor.

Адреса редколегії: 03041, м. Київ, вул. Генерала Родімцева, 19, навч. корпус. № 1, ауд. 22,
тел.: (044) 527-85-95

Засновник

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 19080-7870 Р від 24.04.2012

Статті подано в авторській редакції
Автори статей відповідають за достовірність викладеного матеріалу,
за правильне цитування джерел, покликання на них та інших відомостей.
Передруковувати опубліковані в збірнику матеріали
дозволяється тільки за згодою авторів.

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Шинкарук В.Д.</i>	Оцінний компонент в лексичному значенні слова.....	6
<i>Глущенко В.А.</i>	П.О.Лавровський про природу й походження редукованих голосних	14
<i>Харченко С. В.</i>	Умови вживання називного та орудного предикативних у складеному іменному присудкові.....	21
<i>Добровольська О. Я.</i>	Прізвищева система середньоанглійського періоду як джерело вивчення апелятивної лексики:лінгвістичні й соціально-історичні аспекти.....	30
<i>Бабенко О.В., Ільїн С. В</i>	Процеси асиміляції англійських запозичень у сучасній українській мові.....	46
<i>Вакулик І. І.</i>	Чинники формування мовної та мовленнєвої компетенції	52
<i>Грозан Н. Ф. Телеки М. М.</i>	Об'єктні та суб'єктні інфінітивив ролі додатка.....	57
	Епонімічні терміни: збереження культурно-історичної інформації та пам'яті народу.....	65
<i>Аліменко О. С.</i>	Засоби реалізації та загальні тенденції розвитку традиційно-історичного принципу письма в українській і корейській орфографії з XV до XXI ст.....	77
<i>Сергієнко К. П.</i>	Лінгвокомунікативні цінності української та англійської культури.....	87

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

<i>Шинкарук Л.В.</i>	Внесок Михайла Грушевського до організації української науки.	94
<i>Ковальчук Н. Д.</i>	Архетип софійності в контексті творчого доробку Павла Тичини	103
<i>Токмань Г. Л.</i>	Екзистенціально-діалогічне прочитання мотиву смерті коханої людини в поезії І. Франка, Лесі Українки, в. Свідзінського.....	110
<i>Бабенко О.В., Марчуков Є. С.</i>	Стилістичні прийоми психологічного зображення персонажів у Романі Френсіса Скотта Фіцджеральда «Великий Гетсбі».....	121
<i>Микитюк В. І.</i>	Педагогічна концептосфера Івана Франка: Історія вивчення і стан рецепції	126
<i>Чайковська О. В., Чухно Л. А.</i>	Модерністські тенденції в графічному романі Алана Мура «v – означає вендета».....	136
<i>Шинкарук О.В.</i>	Михайло Грушевський – центральна постать в українській політико-правовій думці кінця ХІХ–першої третини ХХ ст.	142
<i>Сахневич М. С.</i>	Жанрова специфіка книги віршів	150

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

<i>Амеліна С. М., Гопак І. М.</i>	Структурно-семантична характеристика англійських термінів підмови ветеринарії у контексті україномовного	156
---------------------------------------	--	-----

	перекладу.....	
Амеліна С. М., Овчаренко В. О. Жукова Л. В., Зайцева М. Ю. Сидорук Г.І., Булка Н. О. Глуховська Н. А.	Лексико-семантичні особливості німецьких термінів рослинництва і їх переклад..... Особливості перекладу німецьких текстів аграрного спрямування в аспекті перекладацьких трансформаці..... Встановлення перекладної взаємовідповідності англійських і українських термінів аграрної економіки..... Складнощі перекладу аграрних термінів з англійської на українську мову	161 166 173 179

ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Дем'янова Ю. О.	Іншомовна освіта в Канаді: специфіка та механізми регулювання	185
Максимчук В. С.	Прийоми і стратегії навчання німецької мови (з досвіду зарубіжної методичної науки).....	191

CONTENTS

LINGUISTIC STUDIES

Shynkaruk V.D.	Evaluative component in lexical meaning of the word.....	6
Hlushchenko V.A	P. Lavrovskiy about nature and origin of the reduced vowels	14
Kharchenko S.V.	Conditions of use of nominative and instrumental predicative in a compound predicate nominative.....	21
Dobrovol'ska O. Ya.	Middle English family names as a source of study of middle English vocabulary: linguistic and social-historical aspects....	30
Babenko O. V.	Processes of assimilation of English borrowings	
Ilin S. V.	in Modern Ukrainian.....	46
Vakulyk I. I.	Factors of linguistic and speech competence formation.....	52
Hrozyan N. F.	Objective and subjective infinitive in the role of object.....	57
Teleky M. M.	Eponymic terms: the preservation of cultural and historic information and the memory of people.....	65
Alimenko O. S.	Implementation means and general tendencies in traditional-historical principle development in Ukrainian and Korean orthography in XV–XXI centuries.....	77
Sergiienko K. P.	The linguo-communicative values of the Ukrainian and English culture.....	87

LITERATURE STUDIES

Shynkaruk L.V.	Mykhailo Hrushevsky's contribution to the organization of Ukrainian science	94
Kovalchuk N.D.	Archetype of sophistry in Pavlo Tychyna's creative literary activity.....	103
Tokman H. L.	Existential-dialogical rendition of the motive death of the loved one in the poetry of I. Franko, Lesya Ukrainka, V. Svidzinskij	110
Babenko O.V., Marchukov Ye.S. Mykytyuk V. I.	Stylistic devices of the psychological portrayal of characters in the novel by Francis Scott Fitzgerald "The Great Gatsby".. Ivan Franko's pedagogical concept sphere: research history	121

	and perception	126
Chaikovska O. V., Chuchno L.A.	Modernizm tradition in alan moore's graphic novel "v – for vendetta".....	136
Shynkaruk O. V.	Mykhailo Hrushevsky is the central figure in ukrainian political and legal thought of the late xix – the first third of the XX-th century.....	142
Sakhnevych M. S.	Genre specificity of the book of verses.....	150

TRANSLATION STUDIES

Amelina S. M., Hopak I. M.	Structural and semantic peculiarities of English terms in the veterinary sublanguage in the context of Ukrainian translation	156
Amelina S. M., Ovcharenko V. O.	Features of the translation of agricultural german texts in the aspect of translation transformations.....	161
Zhukova L. V., Zaitseva M. Iu.	Features of the translation of agricultural german texts in the aspect of translation transformations.....	166
Sydooruk H. I., Bulka N. O.	Establishing the translational conformity of English and Ukrainian terms of agricultural economics.....	173
Hlukhovs'ka N. A.	Difficulties of agricultural terms translation from English into Ukraininan (based on the agrobiological and technical terms)	179

ISSUES IN THEORY AND METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Demianova Ju. O.	Foreign language education in Canada: specificity and mechanisms of regulation.....	185
Maksymchuk V. S.	Methods and strategies for learning German language	191

ОЦІННИЙ КОМПОНЕНТ В ЛЕКСИЧНОМУ ЗНАЧЕННІ СЛОВА

В. Д. ШИНКАРУК, доктор філологічних наук, професор, декан гуманітарно-педагогічного факультету

*Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ)*

E-mail: vashyn2010@ukr.net

Анотація. У статті проаналізовано думки мовознавців щодо категорії оцінки та визначення місця і ролі оцінного компонента в лексичному значенні слова; обґрунтовано, що оцінний компонент залежить від експресивного і стилістичного забарвлення слова, а конотація як експресивно маркований мікрокомпонент семантики є результатом оцінного сприйняття і відображення дійсності в процесах номінації; визначено, що оцінка є модальною рамкою, яка охоплює низку обов'язкових елементів (експліцитних та імпліцитних), зокрема таких, як суб'єкт оцінки, об'єкт оцінки, аксіологічний предикат, аспект оцінки, сам оцінний елемент і оцінний стереотип та шкалу оцінок.

Ключові слова: категорія оцінки, оцінний компонент, слово, лексичне значення слова, конотація

Актуальність. Складність дослідження оцінки як лінгвістичної категорії полягає у її багатоаспектності. Вона постає передусім як проблема щодо засобів реалізації в конкретній мові. Кожна мова має свої засоби вираження оцінки, з-поміж яких виділяють лексичні, словотвірні, морфологічні, синтаксичні та ін. Проблема оцінки становить інтерес у різних за своїм ладом мовах у межах певного засобу її вираження або в цілому, бо вона спирається на різні національні оцінні стереотипи.

Досі однозначно не розв'язане питання про місце оцінного компонента в семантичній структурі слова та про його зв'язок з експресивністю і конотативністю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Оцінка привертала увагу дослідників передусім як категорія логіки та лінгвістики [1, 2, 3, 4, 5 та ін.]. Незважаючи на те, що її вивченню в згаданих галузях науки присвячено багато праць, чимало проблем досі залишається об'єктом дискусій, інші потребують перегляду, уточнення чи адекватного витлумачення. Це зумовлено значною мірою складністю самої природи оцінки.

Мета наукової статті – проаналізувати думки мовознавців щодо категорії оцінки та обґрунтувати визначення місця і ролі оцінного компонента в лексичному значенні слова.

Методи. У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, контекстно-ситуативний аналіз дискурсу.

Результати. Категорія оцінки є однією з лінгвістичних категорій, в основу якої покладено вираження позитивного/негативного ставлення до подій, їхніх елементів чи аспектів здійснення.

Співрозмовники дуже уважні до виявів оцінного компонента в реченні і часто можна чути запитання “Це добре чи погано?”. Вони означають, що мовець недостатньо чітко висловив чи приховав свою оцінку, створивши цим самим комунікативний дискомфорт для співрозмовників.

Семантична категорія оцінки в українській мові дуже об’ємна і складно побудована, що надає мовцеві великий вибір засобів оцінки та способів її вираження. Часто оцінність наявна в реченні, не маючи спеціальних показників, вона впливає із загальних для співрозмовників понять, уявлень про те, “що таке добре, що таке погано” (пресупозиції).

У сучасному мовознавстві відомі два основні підходи до визначення місця та ролі оцінного компонента в лексичному значенні слова. Одні дослідники надають йому самостійного статусу. Так, В.А. Звегинцев вважав, що емоційно-експресивні елементи не входять до лексичного значення слова. Він, зокрема, зазначав: “Цілком очевидно, що подібні додаткові експресивно-емоційні “співвідношення” не можуть бути поставлені в один ряд із тим предметно-логічним змістом слова, який зафіксований його значенням, не можуть входити як складники до значення слова, оскільки ці “співзначення” не є об’єктивними в мовному плані явищами” [6, с.170].

Цю думку поділяв і Є.Р. Кирилович. Він спирався на те, що емоційно-експресивні елементи можуть розвиватися незалежно від предметно-логічного змісту слова і виявлятися поза ним через звукове оформлення. У деяких випадках емоційні елементи пов’язуються не зі словом, а з тими предметами, явищами, що їх дане слово називає. Звернено увагу і на те, що внаслідок уведення емоційно-експресивних елементів у значення слова “відбувається змішування об’єктивних і суб’єктивних планів” [7, с.71].

Такий підхід можна було б прийняти за умови ототожнення семантичної структури слова тільки з її об’єктивно-змістовим аспектом, а також визначення того, що людина пізнає навколишній світ безвідносно до себе. Насправді ж у процесі пізнання вона не об’єктивно вивчає явища навколишнього світу, а сприймає й фіксує певні відношення між собою і пізнаними фактами, оцінює роль тих чи інших предметів, явищ у своєму бутті, зіставляє цінність об’єкта з деякими стереотипами за певною оцінною шкалою, яка відображає суспільно прийняті норми уявлень про добро і зло, корисне і шкідливе, гарне і погане. Саме це і спонукало інших мовознавців увести оцінне значення до семантики слова. Їхня позиція сформулила суть другого підходу.

Людина, закріплюючи за певним явищем, предметом слово, не тільки називає їх, а й виражає своє ставлення до них. “Слова – зауважує В.В. Виноградов, – перебувають у безперервному зв’язку з усім нашим інтелектуальним і емоційним життям” [8, с.21]. Причому у лексиці зафіксована не тільки суб’єктивна, а й суспільна оцінка. “Слово – продовжує вчений, – переливається експресивними барвами соціального середовища. Відбиваючи особливість (індивідуальну або колективну) суб’єкта мови, характеризуючи його оцінку дійсності, воно кваліфікує його як представника тієї чи іншої соціальної групи” [8, с.21].

Іншими словами, емоційно-експресивне відношення детерміноване світосприйняттям народу – носія мови, його культурно-історичним досвідом, системою наявних у суспільстві критеріїв оцінки.

Крім того, у сучасній семасіології простежуємо тенденцію досить широко інтерпретувати семантичну структуру слова. О.О. Потєбня, розмежовуючи об’єктивне і суб’єктивне в семантиці слова, виділяв “дальше” і “ближче” його значення [9, с.118]. Д.М Шмельов розглядав семантичний склад слова як

особливу форму відображення предмета дійсності в свідомості, “як відношення між звуковим комплексом і поняття та як віднесеність звукового комплексу до явищ дійсності” [10, с.55]. Він наголошував: “Важливим у слові є не тільки його “предметне” значення (поняттєвий зміст), а й експресивно-стилістичне забарвлення в широкому розумінні” [10, с.232].

Подібну думку висловлювали й інші дослідники. Так, наприклад, В.В. Виноградов вважав, що “значення слова визначає не тільки відповідність його тому поняттю, яке воно виражає, це значення залежить від експресивного і стилістичного забарвлення слова” [11, с.6]. О.С Ахматова також указує на те, що стилістичне забарвлення нашаровується на власне лексичне значення.

До структури лексичного значення вводить емоційно-експресивне забарвлення й українська дослідниця Л.А. Лисиченко. Вона розглядає слово як мовний знак, що є двобічно визначеним: його зміст зумовлений відношенням до позамовної дійсності та на таку двобічну залежність, до найістотніших і загальних елементів лексичного значення Л.А. Лисиченко зараховує:

1) семантичні компоненти, зумовлені позамовними факторами: предметно-поняттєву віднесеність слова та емоційно-експресивні елементи;

2) семантичні компоненти, зумовлені позамовними внутрішньомовними факторами: стилістичну характеристику слова, його властивість сполучатися з певним колом слів та словотвірні зв'язки [12, с.13-17].

Розуміння емоційно-експресивного забарвлення лексем як компонента їхньої семантичної структури спричинене тим, що, “крім номінативно-класифікаційної діяльності свідомості, яка обслуговує пізнавальні потреби людини, для неї настільки ж природно реагувати на світ емоційно, кваліфікуючи означуване як приємне чи неприємне, корисне чи шкідливе” [12, с.2-3].

Значно складнішим є співвідношення конотації й оцінки. В.Н. Телія висунула гіпотезу про те, що конотація як експресивно маркований мікрокомпонент семантики є результатом оцінного сприйняття і відображення дійсності в процесах номінації [13, с.21].

Вибір оцінної діяльності свідомості як базового фактора вивчення конотативного аспекта семантики номінативних одиниць зумовлений основною функцією конотації – функцією впливу, безпосередньо й тісно пов'язаною із прагматикою мови. Цей вплив досягається у процесі повідомлення співбесідникові про певну важливість для адресата цінності того елемента або фрагмента дійсності, про який ідеться.

Оскільки експресивне забарвлення найбезпосередніше пов'язане з аксіологічним відношенням, то резонно розглянути його структуру для того, щоб установити, у якій формі вона організує конотацію і яка специфіка цього відношення як конструктивного компонента, що визначає її природу і функцію.

Оцінна діяльність свідомості – це діяльність прагматична (прагматика у витлумаченні Ч. Пірса і Ч. Морріса, тобто як діяльність, що опредметнюється в самих актах виробу знаків, у чому й виявляється те чи інше ставлення до них). Суб'єктом цінності мовленнєвої діяльності може бути окрема особа, соціальний колектив, частина соціуму або соціум у цілому, з позицій якого кого-, що-небудь оцінюють. Це виявляється у виборі тих або інших засобів вираження у процесі організації висловлення. Отже, вибір того чи іншого засобу відбувається в мовленні, через що його кваліфікують як мовленнєвий вчинок [13, с.31].

Заслуговує на увагу міркування дослідників про відмінність в характеристиках суб'єкта оцінки, що входить до денотативного макрокомпонента значення, і суб'єкта оцінки, що оцінює і міститься в конотативному макрокомпоненті, тобто того, що співхарактеризує означуване, виражаючи емотивне до нього ставлення. Відмінність

суб'єкта оцінних висловлень від суб'єкта експресивно забарвлених висловлень і відповідно – суб'єкта оцінного значення від суб'єкта експресивно забарвленого значення, тобто суб'єкта, що входить до конотативного макрокомпонента цього значення, детермінована в цілях, які переслідує перший або другий. Відмінність в цілях, у свою чергу, передбачають відмінності у співвідношенні суб'єктивного й об'єктивного факторів у процесі оцінювання, у виділення ознак, істотних для суспільної практики членів мовного колективу, або ознак, релевантних для вираження емотивного ставлення суб'єкта мовлення до позначуваного в ній об'єкта. Власне оцінні висловлення спрямовані на повідомлення про ціннісну значущість для автора мовлення позначуваного у висловленні. Це потрібно для того, щоб реципієнт прийняв думку автора мовлення як об'єктивну. Експресивно забарвлені висловлення передують іншій меті: вони створені для того, щоб на реципієнта емотивно, із суб'єктивних позицій – передати думку автора мовлення, посилюючи оцінку оцінкою деяких деталей у самому позначуваному [13,с.32].

Конотація – це також “додаткове значення слова, його супутні семантичні чи стилістичні відтінки, які накладаються на його основне значення, служать для вираження різних експресивно-емоційних обертонів...” [14,с.16-18]. Відразу ж зауважимо, що майже в такому самому значенні, що і конотація, вживається термін “забарвлення” (функціонально-стилістично-стилістичне, експресивно-емоційне, емоційно-оцінне та ін.) [14, с.16-18].

Е.В. Кузнєцова до додаткових компонентів лексичного значення, що не входять до його поняттєвого змісту, а утворюють конотативну частину зараховує внутрішню форму, елементи експресивно-стилістичного характеру, що несуть інформацію про соціальну оцінку явищ, та соціально-психологічні асоціації, пов'язані з тим чи іншим словом [15,с.26].

Інші вчені пояснюють виникнення конотацій, які супроводжують мовні одиниці, певними асоціаціями і сферами вживання. І хоча при цьому конотативні елементи вважаються складовими лексичного значення, вони одночасно інтерпретуються як “дещо додаткове і стороннє – свого роду ярлик, прикріплений до речі, фірмова етикетка...” [15, с.43]. В.К. Харченко, визначаючи структуру конотації, стверджує, що вона складається із сукупності конотативних ознак: оцінності, образності, експресивності й емоційності, які взаємозв'язані і разом з тим протистоять одна одній [16,с.66]. Наведені ознаки подекуди зміщуються, однак простежується і їхнє певне розмежування як частини і цілого. Висловлюється думка, що емоційність, експресивність, стилістичне забарвлення “доцільно розглядати як видові поняття стосовно родового - оцінності” [17, с.10]. Розрізняють також емоційність “вираження в слові відношення мовця чи до поняття, реалізованого даним словом чи до предмета, пов'язаного з даним словом через його предметну віднесеність” [18, с.146], експресивність, “виражально-зображувальні якості слова, образність” [18, с.146], оцінність, “закладену в слові позитивну чи негативну характеристику людини, предмета, явища” [16,с.66].

Розуміння конотації як “особливого макрокомпонента значення номінативних одиниць, який є інструментом створення експресивного забарвлення” [13, с.121], дозволяє розглядати її як спосіб вираження оцінки, як із видів модальності. На відміну від об'єктивно-часової модальності, що входить у план змісту, оцінна модальність виражає ставлення мовця до всього об'єктивного. Оцінна модальність – це зв'язок між ціннісною орієнтацією мовця і названою реалією (її ознакою), оцінюваною позитивно чи негативно за будь-яким критерієм відповідно до “стандарту” буття речей, що є в основі норм оцінки [13,с.22-23]. Тому оцінну модальність доцільно розглядати як упорядкований комплекс ознак, що

утворюють структуру. Останню визначають ще як модальну рамку, обов'язковими елементами якої виступають: експліцитний або імпліцитний суб'єкт (особа чи соціум, з погляду якого дається оцінка), об'єкт (оцінюваний референт), підстава (критерій, що відображає уявлення суб'єкта про об'єкт) і характер оцінки (абсолютна, естетична, порівняльна) [19, с.21-34]. Зазначимо також, що в оцінній структурі виділяється багато інших елементів, які відображають її складну будову [20, с.54-60]. Конотація може проявлятися в асоціаціях або фіксуватися за допомогою афіксів.

Важливою особливістю категорії оцінки є те, що в ній завжди присутній суб'єктивний фактор, який взаємодіє з об'єктивним. "Вираження чи приписування оцінності (оцінювання), – зауважує О.О. Івін, – є встановленням певного відношення між суб'єктами чи суб'єктом оцінки і її об'єктом" [19, с.12-13].

Структура оцінки об'єднує як імпліцитні, так і експліцитні елементи. До складу оцінної модальної рамки входять елементи трьох типів: ті, які звичайно експлікуються (об'єкт оцінки), елементи переважно імпліцитні (шкала оцінок, оцінний стереотип, аспект оцінки) й елементи, які реалізуються і в експліцитній, і в імпліцитній формі (суб'єкт оцінки, аксіологічні предикати).

На думку Е.Сепіра, для логіки оцінок імпліцитність чи експліцитність не відіграє суттєвої ролі, тоді як для лінгвістичного аналізу оцінок це питання має першочергове значення [21, с.103].

Оцінність відіграє дуже велику роль при безпосередній комунікації, де здебільшого бувають так або інакше зачеплені інтереси учасників.

Оцінність набуває особливих прагматичних характеристик, якщо її об'єктом є учасник акту комунікації – мовець чи адресат або якщо об'єкт оцінки виходить у сферу інтересів того чи іншого: засоби експресивної або афективної оцінки використовують переважно в цих випадках; інтереси мовця щодо адресата мають на увазі, коли пом'якшують категоричність оцінки та ін.

Висновки і перспективи. Отже, дослідження категорії оцінки становить особливий інтерес на сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки, коли проблема співвідношення і взаємодії семантики та прагматики стала однією з центральних. Оцінка є модальною рамкою, яка охоплює низку обов'язкових елементів (експліцитних та імпліцитних), зокрема таких, як суб'єкт оцінки, об'єкт оцінки, аксіологічний предикат, аспект оцінки, сам оцінний елемент і, що особливо суттєво, оцінний стереотип і шкалу оцінок. В оцінці семантичній і прагматичній аспекти неподільні, її функціонування відображає злиття семантики (власного значення мовних одиниць, і речення в цілому) та прагматики (умов реалізації процесу комунікації).

Список використаних джерел

1. Лукьянова М.А. О соотношении понятий „экспрессивность”, „эмоциональность”, „оценочность” // Актуальные проблемы лексикологии и словообразования.– Новосибирск: НГУ, 1976.– Вып 5.– С.3–21.
2. Бондарев А.И. О некоторых аспектах лексико-семантического своеобразия оценочных прилагательных // Русский язык для студентов-иностранцев.– М., 1978.– Вып. 18.– С.16-24.
3. Тулина Т. А. Типы предложений с тавтологией главных членов // Исследования по современному русскому языку.– М.: Изд-во Моск. ун-та, 1970.– С.241–256.
4. Воинова Е. И. Предложения с предикативами оценки в ряду соотносительных типов.– Учён. зап. Ленинград. гос. ун-та. Серия филол. наук.– Л., 1973.– Вып 77.– С.19-26.

5. Шинкарук В.Д., Шутак Л.Б. Словотвірна категоризація суб'єктивної оцінки. Монографія. – Чернівці: “Рута”, 2002. – 126 с.
6. Звегильцев В.А. Семасиология. – М.: Изд-во МГУ, 1957. – 321 с.
7. Кирилович Е.Р. Заметки о значении слова // Вопр. языкознания. – 1955. – №3. – С. 71-81.
8. Виноградов В.В. Русский язык. Грамматическое учение о слове. – М.: Высш. шк., 1972. – 614 с.
9. Потебня А.А. Мысль и язык // Эстетика и поэтика. – М.: Искусство, 1976. – 614с.
10. Шмелев Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики. – М.: Наука, 1973. – 150 с.
11. Виноградов В.В. Избранные труды. Лексикология и лексикография. – М.: Наука, 1977. – 244 с.
12. Лисиченко Л.А. Лексикологія сучасної української мови. Семантична структура слова. – Харків: Вища школа, 1977.- 113 с.
13. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. – М.: Наука, 1986. – 141 с.
14. Ахматова О.С. Очерки по общей и русской лексикологии. – М.: Учпедгиз, 1957. – 295 с.
15. Кузнецова Э.В. Лексикология русского языка – М.: Высш. шк., 1982. – 152 с.
16. Харченко В.К. Характеристика производных оценочных значений имен существительных в русском языке: Автореф. дис. канд. филол. наук. 10.02.01 / ЛГУ им. А.А Жданова. – Л., 1973. – 181 с.
17. Тараненко А.А. Языковая семантика в её динамических аспектах. К.: Наук. думка, 1989. – 168 с.
18. Апресян Ю.Д. Рациональное и эмоциональное в морали / Под ред. А.И. Титаренко, Е.Л. Дубко. – М.:Изд-во МГУ, 1983. – 156 с.
19. Ивин А.А. Основания логики оценок. – М.: Изд-во МГУ, 1970. – 230 с.
20. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки (на материале португальского языка). – М.: Наука, 1985. – 226 с.
21. Сепир Э. Язык: введение в изучение речи //Избранные статьи по языкознанию и культурологии.– М.:Прогресс, 1993.– 456 с.

References

1. Lukyanova M.A. O sootnoshenii ponyatiy “expresivnost”, “emocionalnost”, “ocenochonst” [The correlation between the concepts of “expressivity”, “emotionality” “evaluative”] // Aktualnie problemy leksykologii i slovoobrazovaniya. – Novosibirsk: NGU, 1976. – Vyp. 5. – S.3–21.
2. Bondarev A.I. O nekotoryh aspektah leksiko-semanticheskogo svoeobraziya ocenochnyh prilagatelnyh [Some aspects of the lexical-semantic peculiarities of appraisal adjectives] // Ruskiy yazyk dlya studentov-inostrancev. –M., 1978. – Vyp. 18. – S.16-24.
3. Tulina T.A. Tipy predlozeniy s tautologией glavnyh chlenov [The types of sentences with tautology of the main members] // Issledovaniya po sovremennomu russkomu yazyku. – М.: Izd-vo Mosk.un-ta, 1970. – S.241–256.
4. Voinova E.I. Predlozheniya s predikativami ocenki v ryadu sootnositelnyh tipov [Sentences with assessment predicatives among the correlative types] – Uchyon.zap. Leningrad. gos. un-ta. Seriya filol.nauk. – L., 1973. – Vyp 77. – S.19-26.

5. Shynkaruk V.D., Shutak L.B Slovotvirna katehoryzaciya subyektivnoyi ocinky [Word building categorization of subjective evaluation]. Monohrafiya. – Chernivci: “Ruta”, 2002. – 126 s.
6. Zvegilcev V.A. Semasiologiya [Semasiology]. – M.: Izd-vo MGU, 1957. – 321 s.
7. Kirilovich E.R. Zametki o znachenii slova [Notes about meaning of the word] // Vopr.yazykoznaniiya. – 1955. – №3. – S. 71-81.
8. Vinogradov V.V. Russkiy yazik. Grammaticheskoe uchenie o slove [Russian language. Grammatical studies of a word]. – M.: Vyssh.shk., 1972. – 614 s.
9. Potebnya A.A Mysl' I yazik [Thought and language] // Estetika i poetika. – M.: Isskustvo, 1976. – 614s.
10. Shmelyov D.N. Problemy semanticheskogo analiza leksiki [Semantical analyze of vocabulary problems]. – M.: Nauka, 1973. – 150 s.
11. Vinogradov V.V Izbrannye trudy. Leksikologiya i leksikografiya. [Chosen works. Lexicology and lexicography]. – M.: Nauka, 1977. – 244 s.
12. Lysychenko L.A. Leksykologiya suchasnoyi ukrayinskoyi movy. Semantychna struktura slova [Lexycology of modern-day Ukrainian language. Semantic structure of the word]. – Harkiv: Vyshcha shkola, 1977. - 113 s.
13. Teliya V.N. Konnotativnyi aspekt semantiki nominativnyh edinic [Connotative aspect of semantics of nominative units]. – M.: Nauka, 1986. – 141 s.
14. Ahmatova O.S. Ocherki po obshchey i russkoy leksikologiyi [Essays on general and Russian lexicology]. – M.: Uchpedgiz, 1957. – 295 s.
15. Kuznecova E.V Leksikologiya russkogo yazyka [Russian language lexicology] – M.: Vysh. shk.,. 1982. – 152 s.
16. Harchenko V.K Harakterisitka proizvodnyh ocenochnyh znacheniy imen sushchestvitelnyh v russkom yazyke [Characteristic of noun names derived estimates in Russian language]: Avtoref. dis. kand. filol. nauk. 10.02.01 / LGU im. A.A Zhdanova. – L., 1973. – 181 s.
17. Taranenko A.A Yazykovaya semantika v yeyo dinamicheskikh aspektah [The language semantics in its dynamic aspects] K.: Nauk. dumka, 1989. – 168 s.
18. Apresyan Yu.D. Racionalnoe i emocionalnoe v morali [Rational and emotional in moral] / Pod red. A.I. Titarenko, E. L. Dubko. – M.: Izd-vo MGU, 1983. – 156 s.
19. Ivin A.A. Osnovaniya logiki ocenok [Evaluation base logic]. – M.: Izd-vo MGU, 1970. – 230 s.
20. Volf E.M. Funkcionalnaya semantika ocenki (na material portugalskogo yazyka) [Functional semantics assessment (based on Portuguese language)]
21. Sepir E. Yazyk: vvedenie v izucheniye rechi [Language: introduction to the study of speech] // Izbrannye statyi po yazykoznaniiyu I kulturologii. – M.:Progress, 1993. – 456 s.

ОЦЕНОЧНЫЙ КОМПОНЕНТ В ЛЕКСИЧЕСКОМ СМЫСЛЕ СЛОВА

В.Д.Шинкарук

***Аннотация.** В статье проанализированы мнения языковедов относительно категории оценки и определения места и роли оценочного компонента в лексическом смысле слова; обосновано, что оценочный компонент зависит от экспрессивных и стилистических средств выражения слова, а коннотация как экспрессивно маркирующий микрокомпонент семантики является результатом оценочного восприятия и отражения действительности в процессах номинации; определено, что оценка является модальной рамкой, которая охватывает ряд обязательных элементов (эксплицитных и имплицитных), в частности таких, как*

субъект оценки, объект оценки, предикат аксиологии, аспект оценки, сам оценочный элемент, оценочный стереотип и шкалу.

Ключевые слова: категория оценки, оценочный компонент, слово, лексический смысл слова, коннотация

EVALUATIVE COMPONENT IN LEXICAL MEANING OF THE WORD

V. D. Shynkaruk

Abstract. *The views of linguists on the evaluative category and defining the place and role of the evaluative component in lexical meaning of the word have been analyzed in the article; it has been proved that the evaluative component depends on the expressive and stylistic word meaning and connotation as expressively marked micro component of semantics is the result of the evaluative perception and representation of reality in the process of nomination; it has been determined that the evaluation is a modal frame that covers a number of mandatory elements (explicit and implicit), in particular such as subject evaluation, project evaluation, axiological predicate, aspect of evaluation, evaluative element itself, evaluative stereotype and the evaluation scale.*

Evaluation attracted the attention of researchers primarily as a category of logic and linguistics. Although a great number of works were devoted to its studying in the mentioned fields of science, many problems are still the object of disputes; others require revision, clarification or adequate interpretation. This is mostly due to the complexity of the evaluation nature itself.

The complexity of the evaluation research as a linguistic category is in its multidimensional nature. It appears primarily as a problem concerning the means of implementation in a particular language. Each language has its own means of evaluation expression; among which lexical, derivational, morphological, syntactic and others means are distinguished. The problem of estimation is of great interest in different languages within a particular means of its expression or as a whole, because it is based on different national evaluative stereotypes.

The problem in relation to the place of the evaluative component in the semantic word structure and its relationship with the expressiveness and connotativeness hasn't still been clearly solved.

The evaluation category is one of the linguistic categories, which is based on the expression of positive / negative attitude to the events, their elements or aspects of implementation.

The interlocutors are very attentive to the manifestations of the evaluative component in the sentence and you can often hear the question "Is it good or bad?". They mean that the speaker didn't clearly express or even conceal his evaluation, thus creating communicative discomfort for interlocutors.

The semantic category of evaluation in the Ukrainian language is very voluminous and complicated structure, which gives the speaker a great choice of evaluative means and methods of its expression. Evaluative component is often available in the sentence with no special indicators; it follows from the general concepts for interlocutors, ideas about "what is good, what is bad" (presupposition).

Choosing the evaluative consciousness activity as a basic factor study of the connotative aspect of nominative unit semantics is caused by the primary connotation function – influence function, directly and closely related to the language pragmatics. This effect is achieved in the process of interlocutor informing about some value importance of the element or piece of reality for the addressee, which they are talking about,

Whereas the expressive coloring mostly associated with axiological attitude, its structure was reviewed in order to establish in what form it organizes connotation and what specifics of this relationship as a structural component is that determines its nature and function.

The evaluation structure integrates both implicit and explicit elements. The structure of modal evaluation framework includes elements of three types: those that are usually explicated (evaluation object), mostly implicit elements (scale of evaluation, evaluation stereotype, evaluation aspect) and elements that are implemented both in explicit and implicit forms (subject of evaluation, axiological predicates).

The evaluation elements play a very important role in direct communication, where it somehow affects the interests of the participants.

The evaluation elements acquire special characteristics if their object is a member of communication – the speaker or the addressee or if the object of evaluation goes into the area of interest of one or another: means of the emotional or expressive evaluation are used mainly in these cases; the interests of the speaker on the recipient have in mind when milden the evaluation categorial and others.

Thus, the study of evaluation category is of special interest at the present stage of linguistic science, when the correlation and interaction of semantics and pragmatics has become one of the key problems. Evaluation is a modal frame that covers a number of mandatory elements (explicit and implicit), in particular such as subject evaluation, project evaluation, axiological predicate, aspect of evaluation, evaluative element itself, evaluative stereotype and the evaluation scale. In evaluation the semantic and pragmatic aspects are inseparable, its functioning reflects the fusion of semantics (meaning of language units, and the sentence as a whole) and pragmatic (conditions of the communication process implementation).

Keywords: *evaluation category, evaluative component, word, lexical meaning of the word, connotation, expressive and stylistic word meaning*

808.3+808.2:801

П. О. ЛАВРОВСЬКИЙ ПРО ПРИРОДУ Й ПОХОДЖЕННЯ РЕДУКОВАНИХ ГОЛОСНИХ

В. А. ГЛУЩЕНКО, доктор філологічних наук, професор
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
(м. Слов'янськ)
E-mail: sdpunauka@ukr.net

Анотація. Плідно вивчаючи історію фонетичних явищ східнослов'янських мов, П. О. Лавровський зробив вагомий внесок у дослідження природи й походження редукованих голосних **ъ, ь** у давньоруській мові. Слідом за О. Х. Востоковим та І. І. Срезневським Лавровський розглядав **ъ, ь** як праслов'янську спадщину в давньоруській мові. На думку Лавровського, термін Востокова напівголосні є не зовсім вдалим; стосовно до **ъ, ь** треба говорити про голосні звуки. Лавровський довів, що Г. П. Павський, говорячи про «придихи», фактично відстоює консонантну природу **ъ і ь**. Водночас Павський писав про те, що літери **ъ і ь** використовувалися для позначення твердості та м'якості приголосних і для заміни «збіглих» голосних. Лавровський підкреслив, що тут спостерігається нерозмежування значень літер **ъ, ь** у давньоруській мові й у сучасній російській. Значну увагу Лавровський приділив походженню звуків **ъ, ь**: праслов'янський **ъ** походить від праїндоевропейського **u** короткого, а праслов'янський **ь** – від **i** короткого. Отже,

Лавровський подав найбільш повну для свого часу характеристику давньоруських **ѣ, ѥ** з погляду їх природи й походження.

Ключові слова: редуковані голосні, праслов'янська мова, старослов'янська мова, давньоруська мова, східнослов'янські мови

Актуальність. Видатний російський та український філолог-славист і діяч просвіти Петро Олексійович Лавровський (1827 – 1886) вирізнявся різнобічністю наукових інтересів. Основні славистичні праці П. О. Лавровського присвячено мові й палеографічним особливостям давніх писемних пам'яток східних, південних і західних слов'ян, відношенням між слов'янськими мовами в різні епохи їхнього розвитку, лексичним, фонетичним і граматичним рисам слов'янських мов.

У науковій спадщині Лавровського значне місце посідає українська лінгвістична проблематика. Його цікавила проблема походження й розвитку українського етносу та його мови; учений досліджував споконвічні риси української мови, з'ясовував історичну взаємодію української мови з іншими слов'янськими.

Лавровський – поряд з М. О. Максимовичем і Я. Ф. Головацьким – став одним з перших представників порівняльно-історичного методу в Україні. Ідеї засновників порівняльно-історичного методу в європейському й світовому мовознавстві: німців Ф. Боппа, Я. Грімма, данця Р. Раска, росіянина О. Х. Востокова – розвивали компаративісти 20-х – 60-х рр. XIX ст.: німецькі дослідники А. Ф. Потт, Г. Курціус, А. Шлейхер та ін., слов'янські вчені, мовознавці Росії та України. У Росії це Ф. І. Буслаєв, І. І. Срезневський, М. І. Греч, М. Н. Катков, Г. П. Павський [2, с. 23–31], в Україні – Максимович, Лавровський і Головацький [там же].

Разом зі своїм учителем Срезневським Лавровський стояв біля джерел Харківської лінгвістичної школи; Лавровський був учителем О. О. Потебні – фундатора й головного теоретика Харківської школи.

Починаючи з 50-х рр. XIX ст. Лавровський публікує низку праць, присвячених давньоруській (прасхіднослов'янській) мові. Вони зберегли своє наукове значення до нашого часу. Серед цих студій слід назвати «О языке северных русских летописей» (1852), «Значения слов в древнем русском языке» (1853, 1854), «О русском полногласии» (1858), «Описание семи рукописей имп. Санкт-Петербургской публичной библиотеки» (1858) тощо.

Вагомим є внесок ученого у вивчення природи й походження редукованих голосних **ѣ, ѥ** у давньоруській мові.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проте це питання в лінгвістичній історіографії залишається не вивченим. Стисло про погляди Лавровського на **ѣ, ѥ** пише В. А. Глущенко [2, с. 29] й дещо докладніше – О. Л. Жихарева [3, с. 32]. Проте аргументацію Лавровського В. А. Глущенко й О. Л. Жихарева не наводять (погляди Лавровського на **ѣ, ѥ** не є предметом дослідження у відповідних лінгвістичних працях).

У пропонованій статті аргументація Лавровського наводиться; його погляди на **ѣ, ѥ** висвітлено докладно.

Метою нашої статті є розкриття поглядів Лавровського на природу й походження редукованих давньоруських голосних **ѣ, ѥ** у контексті української й російської компаративістики 20-х – 60-х рр. XIX ст., установити внесок Лавровського у вивчення **ѣ, ѥ**.

Ця мета конкретизується в таких **завданнях**: 1) розкрити погляди на давньоруські **ѣ, ѥ** попередників Лавровського у вивченні цих звуків / літер;

2) виявити, що найбільш цінне було успадковано Лавровським; 3) проаналізувати аргументовану критику Лавровським деяких тез Востокова й Павського; 4) установити внесок Лавровського у вивчення природи й походження редукованих голосних **ѣ, ѥ** у давньоруській мові.

Методи. У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, описовий метод, порівняльно-історичний метод.

Результати. Як відомо, дослідження **ѣ, ѥ** започаткував Востоков (славнозвісна праця Востокова «Рассуждение о славянском языке» уперше вийшла друком у 1820 р.). Установлення звукового значення кириличних юсів і ерів стали найвидатнішими досягненнями Востокова; саме вони ознаменували застосування порівняльно-історичного методу до матеріалу слов'янських мов.

Востоков першим прийшов до висновку про те, що **ѣ, ѥ** у давніх кириличних пам'ятках позначали певні звуки, відмінні від **о, е** у східнослов'янських мовах. При цьому Востоков спирався на матеріал сучасних слов'янських мов, де на місці давніх **ѣ, ѥ** представлені різні голосні звуки. Востоков назвав **ѣ, ѥ** «напівголосними» [1, с. 7–10], підкресливши тим самим їхню вокалічну природу. Термін *напівголосні* слідом за Востоковим почав уживати М. І. Греч. Г. П. Павський трактував **ѣ, ѥ** як «придихи», про що докладно йтиметься далі (його працю «Филологические наблюдения над составом русского языка» було вперше видано в 1841 р.).

Першим мовознавцем, який назвав **ѣ, ѥ** власне голосними, став Срезневський. В «Мыслях об истории русского языка» (перше видання – 1849 р.) він зазначив: сучасні слов'янські мови незаперечно свідчать про те, що **ѣ, ѥ** у давньоруській, старослов'янській та інших давніх слов'янських мовах були голосними. Слідом за Востоковим Срезневський розглядав **ѣ, ѥ** як праслов'янську спадщину в давніх слов'янських мовах. Срезневський називає їх «глухими» (термін *редуковані* – пізнішого походження) й зазначає, що вони були короткими, чим споконвічно відрізнялися, наприклад, від голосних **о, е**. Голосний **ѣ** уживався у «складах твердих», а **ѥ** – «у м'яких». При цьому в історії східнослов'янських мов «чисті» виникли з «глухих», а не навпаки [7, с. 29].

Останнє твердження було дуже важливим й актуальним для того часу, беручи до уваги, що М. О. Максимович реконструював перехід **о, е > ѣ, ѥ**, причому він вважав **о, е** праслов'янськими архетипами, а **ѣ, ѥ** – специфічною інновацією македонського діалекту, що ліг в основу старослов'янської мови; Максимович розглядав редуковані **ѣ** і **ѥ** як специфічну старослов'янську рису, не властиву іншим давнім слов'янським мовам [5, с. 71, 76] (праця Максимовича «Начатки русской филологии» уперше побачила світ у 1848 р.).

Оскільки у східнослов'янських пам'ятках XIII – XIV ст. **ѣ** і **ѥ** уживалися «правильно» (тобто відповідно до етимології), Срезневський робить висновок про те, що в діалектах східних слов'ян **ѣ, ѥ** зберігалися ще в XIV ст. [7, с. 43–44].

Необхідно відзначити, що, розкриваючи свої погляди на природу **ѣ** і **ѥ**, Срезневський не згадує студій своїх сучасників Востокова, Греча, Павського, Максимовича; з нашого погляду, можна певним чином говорити про полеміку Срезневського з цими лінгвістами, проте ця полеміка мала прихований характер.

Як показав подальший розвиток слов'янського порівняльно-історичного мовознавства, погляди Срезневського на природу **ѣ** і **ѥ** стали важливим кроком уперед. Необхідно було більш докладно викласти ці погляди, подавши критичну оцінку праць сучасників Срезневського, насамперед Востокова й Павського. Це завдання поставив перед собою Лавровський (монографія «О языке северных русских летописей»).

Перш за все підкреслимо, що Лавровський слідом за Востоковим і Срезневським розглядав **ѣ, ѥ** як праслов'янську спадщину в давньоруській мові [4, с. 24], що відзначила О. Л. Жихарева [3, с. 32].

Виклад питання про природу **ѣ, ѥ** Лавровський починає з констатації того, що питання про **ѣ, ѥ** «не цілком розв'язане», але близьке до розв'язання завдяки порівняльно-історичному вивченню слов'янських мов. Оскільки в давніх пам'ятках кириличної писемності **ѣ, ѥ** уживаються «правильно», **ѣ, ѥ** не є «беззмістовними знаками», вони мають «особливе значення» [там же, с. 25] (тут Лавровський йде за Востоковим і Срезневським).

З погляду Лавровського, термін Востокова *напівголосні* є не зовсім вдалим: він означає голосні «наполовину», але голосними «наполовину» бути не можна; щодо **ѣ, ѥ** треба говорити про голосні звуки [там же, с. 26] (отже, Лавровський поділяє погляд Срезневського).

Значне місце в книзі Лавровського «О языке северных русских летописей» приділено полеміці з Павським, який, як відзначалося вище, розглядав **ѣ, ѥ** як «придихи» [6, с. 39–42]. Лавровський довів, що «придихи» в Павського нічим принципово не відрізняються від приголосних; звідси випливає, що **ѣ** і **ѥ**, за Павським, є приголосними звуками [4, с. 26–27].

Однак протиріччя підходу Павського до **ѣ, ѥ** на цьому не закінчуються. Кваліфікувавши **ѣ, ѥ** як «придихи», Павський далі пише про те, що **ѣ** і **ѥ** у найдавніших кириличних пам'ятках використовувалися для позначення твердості та м'якості приголосних і «для заміни збіглих голосних», тобто «не мали самостійного значення, як особливі літери» [6, с. 75]. На думку Лавровського, тут спостерігається нерозмежування значень літер **ѣ, ѥ** у давньоруській мові й у сучасній російській: значення сучасних російських літер **ѣ, ѥ** переноситься на **ѣ, ѥ** у давньоруських рукописах [4, с. 27–28].

Слідом за Срезневським Лавровський називає **ѣ, ѥ** «глухими» [там же, с. 28, 30].

«Правильне» вживання **ѣ, ѥ** у найдавніших давньоруських пам'ятках (X–XII ст.) пояснюється тим, що в цю епоху вони ще «жили в народі»; із занепадом звуків **ѣ, ѥ** літери **ѣ, ѥ** починають змішуватися з літерами **о, е**. Оскільки в кінці XIV ст. літери **ѣ, ѥ** зникають з давньоруських пам'яток, занепад звуків **ѣ, ѥ** слід датувати серединою XIV ст. [там же, с. 29, 32].

Яким же, з погляду Лавровського, є походження звуків **ѣ, ѥ**? Посилаючись на праці Ф. Міклошича, В. Копітара, Буслаєва, Каткова, у яких наведено паралелі із санскриту, латини, готської й литовської мов, Лавровський зазначає, що компаративістика «зближує **ѣ** зі звуком **у**, **ѥ** зі звуком **и**» [там же, с. 31]. Використовуючи сучасну термінологію, слід говорити про те, що праслов'янський **ѣ** походить від праіндоєвропейського **и** короткого, а праслов'янський **ѥ** – від праіндоєвропейського **i** короткого.

Висновки і перспективи. Здійснене дослідження дозволяє зробити такі **висновки**:

1. До виходу монографії Лавровського «О языке северных русских летописей» мовознавці характеризували **ѣ, ѥ** суперечливо: з одного боку, йшлося про вокалічну природу **ѣ, ѥ** (Востоков, Срезневський), з іншого – про **ѣ, ѥ** як «придихи» або навіть про те, що **ѣ, ѥ** «не мали самостійного значення, як особливі літери» (Павський).

2. У дослідженні **ѣ, ѥ** Лавровський ішов слідом за Востоковим і Срезневським; зокрема, він бачив у **ѣ, ѥ** не «беззмістовні знаки», а літери, що позначали певні

звуки; Лавровський стверджував вокалічну природу **ъ, ь** і розглядав їх як праслов'янську спадщину в давньоруській мові.

3. Лавровським було наведено аргументовану критику деяких тез Востокова й Павського. Лавровський вважав термін Востокова *напівголосні* не зовсім вдалим; щодо **ъ, ь** треба говорити про голосні звуки. Павський, говорячи про «придихи», фактично відстоює консонантну природу **ъ** і **ь**. З іншого боку, у викладі Павського спостерігається нерозмежування значень літер **ъ, ь** у давньоруській мові й у сучасній російській.

4. Значну увагу Лавровський приділив походженню звуків **ъ, ь**: праслов'янський **ъ** походить від праіндоєвропейського **u** короткого, а праслов'янський **ь** – від **i** короткого.

5. Отже, Лавровський подав найбільш повну для свого часу характеристику давньоруських **ъ, ь** з погляду їхньої природи й походження.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо у фронтальному поглибленому вивченні студій Лавровського, присвячених історії української та інших слов'янських мов.

Список використаних джерел

1. Востоков А. Х. Рассуждение о славянском языке, служащее введением к грамматике сего языка, составляемой по древнейшим оного письменным памятникам / Востоков А. Х. // Востоков А. Х. Филологические наблюдения. – Санкт-Петербург, 1865. – С. 1–27.

2. Глущенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-і рр. XIX ст. – 20-і рр. XX ст.) / В. А. Глущенко. – Донецьк, 1998. – 222 с.

3. Жихарева О. Л. Лавровський П. О. і питання походження східнослов'янських мов // Теоретические и прикладные проблемы русской филологии. – Славянск, 2001. – Вып. IX. Ч. 1. – С. 31–36.

4. Лавровский П. А. О языке северных русских летописей / Лавровский П. А. – Санкт-Петербург, 1852. – 160 с.

5. Максимович М. А. Начатки русской филологии : об отношении русской речи к западнославянской / Максимович М. А. // Максимович М. А. Собрание сочинений. – Киев, 1880. – Т. 3. – С. 25–155.

6. Павский Г. П. Филологические наблюдения над составом русского языка : первое рассуждение. О буквах и слогах / Павский Г. П. – 2-е изд. – Санкт-Петербург, 1850. – XXIII, 141 с.

7. Срезневский И. И. Срезневский И. И. Мысли об истории русского языка / И. И. Срезневский. – Москва : Учпедгиз, 1959. – С. 16–81.

References

1. Vostokov A. Kh. Rassuzhdeniye o slavyanskom yazyke, sluzhashcheye vvedeniyem k grammatike sego yazyka, sostavlyayemoy po drevneyshim onogo pismennym pamyatnikam [Discourse on the Slavic language, which serves as an introduction to the grammar of this language is at the oldest written monuments thereof] / A. Kh. Vostokov // Vostokov A. Kh. Filologicheskiye nablyudeniya. – Sankt-Peterburg, 1865. – S. 1–27.

2. Glushchenko V. A. Pryntsyпы porivnialno-istorychnoho doslidzhennia v ukrainskomu i rosiiskomu movoznavstvi (70-i rr. XIX st. – 20-i rr. XX st.) [The principles of comparative historical research in Ukrainian and Russian linguistics (70-ies. XIX century. - 20-ies. XX century.)] / V. A. Glushchenko. – Donetsk, 1998. – 222 s.

3. Zhykharieva O. L. P. O. Lavrovskii i putannia pokhodzhennia skhidnoslovianskykh mov [P. O. Lavrovskii and the origin of Eastern Languages] / Zhykharieva O. L. // Teoreticheskiye i prikladnyye problemy russkoy filologii. – Slavyansk, 2001. – Vyp. IX. Ch. 1. – S. 31–36.

4. Lavrovskiy P. A. O yazyke severnykh russkikh letopisey [About the language of the northern Russian chronicles] / Lavrovskiy P. A. – Sankt-Peterburg, 1852. – 160 s.

5. Maksimovich M. A. Nachatki russkoy filologii : ob otnoshenii russkoy rechi k zapadnoslavyanskoy [The beginnings of Russian philology: the relation of the Russian language to the West Slavic] / Maksimovich M. A. // Maksimovich M. A. Sobraniye sochineniy. – Kiyev, 1880. – T. 3. – S. 25–155.

6. Pavskiy G. P. Filologicheskiye nablyudeniya nad sostavom russkogo yazyka : pervoye rassuzhdeniye. O bukvakh i slogakh [Philological observations on the composition of the Russian language: the first argument. Personal letters and syllables] / Pavskiy G. P. – 2-e izd. – Sankt-Peterburg, 1850. – XXIII, 141 s.

7. Sreznevskiy I. I. Mysli ob istorii russkogo yazyka [Thoughts about the history of the Russian language] / I. I. Sreznevskiy. – Moskva : Uchpedgiz, 1959. – S. 16–81.

П. А. ЛАВРОВСКИЙ О ПРИРОДЕ И ПРОИСХОЖДЕНИИ РЕДУЦИРОВАННЫХ ГЛАСНЫХ

В. А. Глущенко

Аннотация. *Плодотворно изучая историю фонетических явлений восточнославянских языков, П. А. Лавровский внес весомый вклад в исследование природы и происхождения редуцированных гласных ъ, ь в древнерусском языке. Вслед за А. Х. Востоковым и И. И. Срезневским Лавровский рассматривал ъ, ь как праславянское наследие в древнерусском языке. По мнению Лавровского, термин Востокова полугласные не совсем удачен; применительно к ъ, ь надо говорить о гласных звуках. Лавровский доказал, что Г. П. Павский, говоря о «придыханиях», фактически отстаивает консонантную природу ъ и ь. В то же время Павский писал о том, что буквы ъ и ь использовались для обозначения твердости и мягкости согласных и для замены «беглых» гласных. Лавровский подчеркнул, что здесь наблюдается неразграничение значений букв ъ, ь в древнерусском языке и в современном русском. Значительное внимание Лавровский уделил происхождению звуков ъ, ь: праславянский ъ происходит от праиндоевропейского и кратко, а праславянский ь – от і кратко. Таким образом, Лавровский дал наиболее полную для своего времени характеристику древнерусских ъ, ь с точки зрения их природы и происхождения.*

Ключевые слова: *редуцированные гласные, праславянский язык, старославянский язык, древнерусский язык, восточнославянские языки*

P. LAVROVSKYI ABOUT NATURE AND ORIGIN OF THE REDUCED VOWELS V.A. Hlushchenko

Abstract. *A famous Russian and Ukrainian linguist P. Lavrovskiy (1827– 1886) together with M. Maxymovych and Y. Holovatskyi became one the first representatives of the comparative historic method in Ukraine.*

Lavrovskiy researched the history of phonetic phenomena of Eastern Slavonic languages fruitfully. He made a great contribution to the study of nature and origin of

the reduced vowels ъ, ь in the Old Russian language. Although, this problem in the history of linguistics still remains unsolved.

It is known that the study of ъ, ь was started by A. Vostokov. He was the first to come to the conclusion that ъ, ь in old Cyrillic texts denoted definite sounds different from о, е in the Eastern Slavonic languages. Upon that Vostokov used the material of the Modern Slavonic languages that have different vowels instead old ъ, ь. Vostokov called ъ, ь «semivowels» and stressed their vocal nature. The term semivowels subsequently started to be used by N. Grech. G. Pavskyi regarded ъ, ь as «breathed sounds».

The first linguist who called ъ, ь properly vowels was Sreznevskyi. He admitted that they were short. The vowel ъ was used in «hard syllables» and ь – in «soft ones». Upon that in the history of Eastern Slavonic languages о, е appeared from ъ, ь, but not conversely. The last statement was very significant taking into account the fact that Maxymovych reconstructed the shift о, е > ъ, ь along with this he treated о, е as Common Slavonic archetypes, but ъ, ь – as specific innovation of the Old Slavonic language.

The ideas of Sreznevskyi about the nature of ъ and ь became an important breakthrough. It was necessary to represent these ideas in detail giving the critical evaluation of the works of the contemporaries. Lavrovskyi, the follower of Sreznevskyi, set himself this task.

As well as Vostokov and Sreznevskyi, Lavrovskyi regarded ъ, ь as Common Slavonic heritage in the Old Slavonic language. Lavrovskyi thought that Vostokov used improper term semivowels. He found it necessary to call ъ, ь vowel sounds. Lavrovskyi proved that Pavskyi speaking about «breathed sounds» in fact defend the consonant nature of ъ and ь. However, the discrepancy of Pavskyi's treatment of ъ, ь doesn't end with it. Pavskyi further writes that ъ and ь in the most ancient Cyrillic texts were used for defining hardness and softness of the consonant sounds as well as for substitution of vowels that fall together. Lavrovskyi stressed that here the insensibility of meanings of the letters ъ, ь in the Old Russian and the Modern Russian languages can be traced. Lavrovskyi paid a great attention to the origin of the sounds ъ, ь. Making reference to the works of F. Mikloshych, V. Kopitar, F. Buslayev, where the parallels from the Sanskrit, Latin, Gothic and Lithuanian languages are given, Lavrovskyi stated that Common Slavonic ъ originated from Proto-Indo-European short u, and Common Slavonic ь – from Proto-Indo-European short i. So Lavrovskyi gave the most overall for its time record of Old Russian ъ, ь from the point of their nature and origin.

Keywords: *reduced vowels, the Common Slavonic language, the Old Slavonic language, the Old Russian language, the Eastern Slavonic languages*

УМОВИ ВЖИВАННЯ НАЗИВНОГО ТА ОРУДНОГО ПРЕДИКАТИВНИХ У СКЛАДЕНОМУ ІМЕННОМУ ПРИСУДКОВІ

С. В. ХАРЧЕНКО, кандидат філологічних наук, доцент, заступник декана гуманітарно-педагогічного факультету з наукової роботи
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ)
E-mail: lucynka@ukr.net

Анотація. У статті зреферовано основні погляди мовознавців щодо розвитку умов уживання називного та орудного предикативного в складеному іменному присудкові української мови протягом кінця XIX – початку XXI ст. Встановлено, що 1) орудний предикативний у сучасній українській мові поряд із називним є нормативний; 2) називний предикативний (незалежно ні від морфологічного вираження іменної частини складеного присудка, ні від граматичного оформлення дієслівної зв'язки **бути**) вважають національно маркованою синтаксичною особливістю української мови; 3) предикативні конструкції **бути + Н. в.** і **бути + О. в.** спочатку сприймали як синонімічні, а на сучасному етапі розвитку мовознавчої думки їх кваліфікують як варіантні. Визначено, що умови вживання предикативних конструкцій **бути + Н. в.** і **бути + О. в.** протягом кінця XIX – початку XXI ст. уточнювали, деталізували, дотримуючись основних позицій, викладених у працях мовознавців 20-их – 30-их рр. XX ст. Рекомендовано перевагу надавати предикативній конструкції **бути + Н. в.**, а орудний предикативний вживати, якщо група присудка містить додаток, виражений родовим відмінком із прийменниками **у/в, для,** або обставину часу, прислівник **ще, також, знов,** а також якщо іменна частина складеного присудка розташована препозитивно щодо дієслівної зв'язки **бути**.

Ключові слова: предикат, складений іменний присудок, називний предикативний, орудний предикативний, семантичний критерій

Актуальність. Питання складеного іменного присудка як різновиду аналітичної предикативної конструкції і семантико-граматичної єдності, граматичних форм призв'язкового іменного компонента, стилістичного функціонування тощо досі є актуальні, дискусійні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ці проблеми час від часу стають предметом дослідження (наприклад, І. Вихованець, К. Городенська, П. Дудик, А. Загнітко, Н. Іваницька, Н. Мединська, В. Олексенко, О. Сулима). І хоча іменний складений присудок виявляє велику різноманітність морфологічних типів, проте власне присудкові форми (називаний, орудний, знахідний відмінки і знахідний відмінок із прийменником **за**) стали і предметом наукових розвідок, і наукових дискусій, бо саме з ними асоціюється зазначений структурний тип присудка та функційні межі його поширення [1, с. 23].

Мета пропонованої розвідки – простежити розвиток поглядів мовознавців щодо умов уживання називного та орудного предикативного в складеному іменному присудкові української мови протягом кінця XIX – початку XXI ст.

Методи. У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, метод компонентного аналізу, зіставний метод, типологічний метод, структурний метод.

Результати. Зафіксувавши наприкінці XIX ст. появу та вживання в українській мові, крім предикативних конструкцій **бути + Н. в.**, **бути + + за З. в.**, **бути + у / в + М. в.**, для вираження певної ознаки предмета конструкції **бути + О. в.**, мовознавці розпочали дискусії щодо умов використання двох із них – **бути + Н. в.** і **бути + О. в.**

Історія розвитку поглядів на можливість / неможливість уживання **бути + Н. в.** і **бути + О. в.**, на розрізнення специфічних значень цих конструкцій нетривала й обмежується XX і XXI ст., однак ми можемо виокремити три періоди, кожен із яких має свої особливості.

У *перший* період спостерігаємо боротьбу між двома протилежними поглядами: визнання і заперечення предикативної конструкції **бути + О. в.** Цей період охоплює кінець 10-их – початок 30-их рр. XX ст., період, найменований «золотим десятиліттям», що в ньому вільно конкурували різнополярні, різновекторні думки.

Більшість мовознавців загалом визнавали синонімічність розглянутих конструкцій⁴ (Ф. Гартнер, П. Горецький, Гр. Іваниця, О. Курило, І. Огоновський, О. Синявський, Є. Тимченко, Ів. Шаля), а М. Перегінець вважав орудний предикативний прогресивнішою формою: «...конструкції з формами орудних треба визнати за прогресивніші супроти конструкцій з формами називних предикативних. Твердження про неприродність і штучність орудних предикативних безпідставні, конструкції бо з орудним являють цілком натуральне й вище прагнення диференціювати паралельні функціональні й формальні мовні типи, цебто удосконалювати їх двосторонньо» [9, с. 253].

Натомість С. Смеречинський, М. Сулима, І. Огієнко гостро виступали проти вживання предикативної конструкції **бути + О. в.** в українській мові, пояснюючи наявність орудного предикативного іншомовними впливами. Наприклад, на глибоке переконання С. Смеречинського, «перевага називного та прикметникових конструкцій – це така для української мови характеристична прикмета, що далі оминати й недобачати її вже не можна» [12, с. 80]. Дискусію щодо можливості / неможливості, нормативності / ненормативності **бути + О. в.** в українській мові так і не закінчили.

У цей період окреслилися і два види умов уживання предикативних конструкцій **бути + Н. в.** і **бути + О. в.** – семантичний і формально-граматичний.

До семантичних умов мовознавці зараховували якість позначуваної предикативної ознаки: 1) називний предикативний використовують, коли мовець прагне передати істотну, незмінну ознаку, 2) тимчасову, неістотну, змінну ознаку вербалізує орудний предикативний. Проте О. Курило, О. Синявський, В. Сімович, Є. Тимченко висловлювали думку, що називний предикативний іменника може виражати як істотну, незмінну, так і неістотну, змінну ознаку, тобто не має застережень щодо свого вживання і мовець вільно може обирати одну з двох [7, с. 94; 10, с. 217–227; 11, с. 367; 15, с. 17–18].

До формально-граматичних умов зараховували для називного предикативного 1) виражений займенниками **то**, **це** підмет; 2) умовний спосіб вираження дієслівної зв'язки **бути**; 3) імпліцитну дієслівну зв'язку теперішнього часу (**є**) [7, с. 95; 15, с. 18]. Пор.: [10, с. 226]. Впливає на вибір відмінка і

⁴ Синявський О. вважав предикативні конструкції **бути + Н. в.**, **бути + + за З. в.**, **бути + у / в + М. в.** рівнозначними, тобто варіантними [10, с. 225].

морфологічне вираження призв'язкого компонента: 1) якщо призв'язковий компонент – іменник, то мовець відповідно від комунікативних інтенцій або власних уподобань може обрати одну з-поміж трьох форм; 2) якщо ж призв'язковий компонент – прикметник або дієприкметник, то переважає називний предикативний.

Другий період в історії розвитку поглядів на умови вживання **бути + Н. в.** і **бути + О. в.** був найдовшим. Його початок, на нашу думку, пов'язаний з виходом 1933 року «Резолюції Комісії НКО для перевірки роботи на мовному фронті в справі граматичній» [16, с. 148–152], «викривальних» статей Н. Кагановича «Проти «народництва» в мовознавстві» [4], П. Горецького, І. Кириченка «Націоналістичне шкідництво в синтаксі сучасної української літературної мови» [3] та низки інших, а отже, зміною ідеологічної політики в Радянському Союзі щодо України та української мови, репресивним згортанням «українізації». І представників етнографічного напрямку (О. Курило, С. Смеречинський, М. Сулима, Є. Тимченко та ін.), і представників поміркованого (Л. Булаховський, О. Синявський та ін.) звинуватили в шкідництві і намаганні відірвати розвиток української мови від російської: «На мовному фронті українська контрреволюція, прикриваючись національною формою, проводила по суті велику шкідницьку роботу. Вона виявилася в тому, що останніми роками в питаннях творення української термінології, в питаннях української синтакси, – українську мову спрямовували на націоналістичні шляхи [16, с. 114]. Ця діяльність, на думку партійних «фахівців», базувалася, зокрема, на таких засадах: «... 3. Ігнорування й заперечення історично зумовлених шляхів розвитку укр. літературної письмової мови; тенденційне не критичне й антидіалектичне використання спадщини (за виключний непорушний зразок для наслідування бралася зразки старих літературних джерел; іноді навіть перекручувалося й тенденційно фальсифікувалося дані про мовний стан досліджуваних джерел). 4. Навмисна дискредитація післяжовтневої доби розвитку укр. літ. мови, доби нечуваного поширення сфер чинності укр. літ. мови та якісного її піднесення (мову революційних пролетарських письменників, публіцистів, політичних діячів проголошувалося непоправною, зіпсованою «чужими» впливами тощо; ганьбилася й мову нашої преси, згори заперечувалося її ролі в процесі творення літературної мови, як масового поширювача мовного стандарту, оскільки шкідницькі елементи не в силі були зробити більшовицьку пресу плацдармом для поширення своєї, ворожої пролетаріатові мовної практики). 5. Свідоме відштовхування від наявних уже між кількома мовами спільних структурно-граматичних моментів, зокрема повсякчасне відштовхування від спільностей українсько-російських ...» [16, с. 149]. Конкретизуючи «мовні злочини» А. Хвиля згадує й про орудний предикативний: «Усування орудн. присудкового. Тип: «він є (був) ковалем», і безоглядне заступання його іншими конструкціями, особливо з «за» [16, с. 150]. Інші «поборники» називали такі твердження націоналістичними. Наприклад: «Ці твердження М. Сулими явно націоналістичні. На думку М. Сулими, все те, що є в сучасній українській літературній мові, що є фактом жовтневої літературної мови, не мусить мати місця в сучасній українській літературній мові, бо воно, на думку Сулими, постало як результат наслідування російської мови. Тільки націоналістичне засліплення може диктувати стати на такий шлях. Часто такого впливу, про який говорить М. Сулима, довести не можна, бо це й не в більшості випадків вплив іншої мови, а явище, що постало в українській літературній мові шляхом звичайного мовного розвитку» [3, с. 46].

Такими «викривально»-декларативними статтями перервано дискусію щодо функціонування в українській мові предикативних конструкцій **бути + Н. в.** і **бути + О. в.** і спрямовано в єдине русло.

Наступні наукові розвідки, присвячені розглядуваним конструкціям з'явилися друком аж 1951 року в «Курсі сучасної української літературної мови». Л. Булаховський пише: «Виразно окреслену з погляду значення сферу вживання в сучасній мові має тільки знахідний відмінок з прийменником *за*. Він використовується тоді, коли ознака, виражена присудковим ім'ям, розглядається як надто нестала, нехарактерна, що заступає щось або когось іншого ... Уживання називного і орудного відмінка не відзначається такою чіткістю» [8, с. 46].

Л. Булаховський констатує, що семантичний критерій у виборі між предикативними конструкціями **бути + Н. в.** і **бути + О. в.** неактуальний, оскільки не опертий на «живе мовне відчуття сучасного мовця», адже «орудний відмінок однаково легко може позначати ознаки різної тривалості, сталості, постійності» [8, с. 43, 45].

Розглядаючи формально-граматичні умови вживання **бути + Н. в.** і **бути + О. в.**, Л. Булаховський вважає, що еліпсис зв'язки *є* зумовлює використання називного предикативного, а 1) **бути** у формі минулого або майбутнього часу, умовному або наказовому способі і 2) препозитивність предикативного іменника щодо експлікованої зв'язки **бути** у формі теперішнього часу – орудного [8, с. 44–45].

На такі самі семантичні та формально-граматичні умови вживання **бути + Н. в.** і **бути + О. в.** вказує і Б. Кулик [6, с. 42]. (Продовження ця думка отримала і в низці інших, монографічних і часткових наукових дослідженнях, наприклад: [5, с. 55; 14, с. 163]). Однак, він також звертає увагу на стилістичну марковану форму зв'язки **бути** – *єсть* – і вказівну частку *це*, які зумовлюють форму називного відмінка іменної частини присудка [6, с. 41]. Б. Кулик також твердить: «В розмовно-побутовій мові, а також в художньому стилі з метою експресивно-сміслового виділення присудка-дієслова зв'язка ставиться на кінці неповного речення після іменної частини присудка, напр.: *Жив у нас на селі козак Хмара; богатир був!* (Вовч.)» [6, с. 43]. Це з погляду сьогодення можна скваліфікувати як замасковане вкраплення в офіційно-витримане подання теоретичних постулатів і живомовного матеріалу надбань етнографічної української мовної школи. Обережно говорить мовознавець і про комплекс чинників, що впливають на вибір предикативної конструкції [6, с. 42]. Пор.: [7, с. 101; 10, с. 226 та ін.]

Відзначимо, що й погляди на вживання іменної частини у формі називного чи орудного відмінка при дієслівній зв'язці «бути» в теперішньому часі змінювалися. Б. Кулик зауважував, що «...коли сполучувана із зв'язкою *є* іменна частина стоїть у постпозиції, вона може мати як форму називного, такі і форму орудного відмінка» [6, с. 41], тобто вже визнавав вільне конкурування цих форм.

Найповніше, на нашу думку, описано як внутрішній механізм функціонування предикативних конструкцій **бути + Н. в.** і **бути + О. в.** формально-граматичні чинники вибору між ними в наукових статтях І. Вихованця [1] та Н. Ковбаси (Іваницької) [5], адже «відшукування умов, коли певна форма виключає інші, є одним із найголовніших завдань для з'ясування специфіки відповідної синтаксичної форми, особливо за потреби розмежувати синтаксичні форми близькозначні» [1, с. 25]. Зауважимо, що мовознавці розглядають семантичний і формально-граматичний критерії як взаємозумовлені.

Для називного предикативного переважними умовами названо таке:

1. Форми минулого і теперішнього часу дієслова-зв'язки **бути** і потреба виразити наявність предикативної ознаки, зарахувати підмет до певного класу ознак, предметів [1, с. 26].

2. Експлікована дієслівна зв'язка **бути** у формі теперішнього часу [1, с. 26]: *Філософія є діяльність, що піддає сумніву та критичному перегляду всі авторитети, заборони, табу та вірування* (Г. Волинка); *Причина страждань є жадання* (І. Огородник); *Світ є нескінченно складна сукупність реальних відношень* (Г. Волинка).⁵ Ця ознака, на переконання Н. Іваницької, зумовлює вживання орудного відмінка [5, с. 58].

3. Наявність прислівників **завжди, постійно, повсякчас, будь-коли, повіки, довіку** [та інші, що підкреслює характерність, постійність ознаки підмета [1, с. 26]: *В неї завжди були красиві акуратні столи* (С. Жадан); *У власній неспроможності вона завжди була твердо переконана* (Н. Сняданко), *В часи перепочинку, коли дивізійна пральня з дівчатами стояла недалеко від полку, ті лікті в Козакова були завжди старанно заштопані* (О. Гончар). Сучасна мовна практика порушує цей постулат: *Релігія розчарувала вас? – Ні, я завжди був атеїстом* (С. Жадан). (Пор. також з [14, с. 164])

4. Наявність вказівних часток **це, ось, то** [1, с. 26]: *Бо це була не просто музика, це була її, Шурина, власна сила, її порятунок, її майбутнє* (О. Гончар).

5. Потреба виразити присудкову ознаку порівнянням, сполучаючи іменник зі сполучниками **як, наче, неначе, мов, немов, ніби** [1, с. 26], або вживаючи підрядне речення означальне чи порівняльний зворот, або ж зіставляючи ознаки [5, с. 58]: *Для мене ви були немов святиня* (Леся Українка); *Спомин був як блискавка* (М. Рильський); *Хата була простора, як загін* (П. Гуріненко); *А Ганна була, як і вона, удова, мала собі дочку-одиначку* (Марко Вовчок).

За нашими спостереженнями, зумовлює називний предикативний й вживання в структурі речення частки відзайменникового походження **собі**: *Він був скромний собі трудівник війни, сумлінний, завжди врівноважений* (О. Гончар), *Але сама собі була надзвичайно близька* (В. Підмогильний); *Був собі непоганий інженер і здібний лектор* (О. Забужко).

Орудний предикативний вживають за таких умов:

1. Форми майбутнього часу та наказового способу дієслівної зв'язки **бути**. На думку, І. Вихованця за таких умов використання орудного відмінка для іменника, що є частиною складеного присудка, є обов'язковим [1, с. 29; 5, с. 58]. Поєднання «будь, хай буде + іменник у Н. в.» – стилістично забарвлене, в яких форми наказового способу вживають із значенням умовного [5, с. 59].

2. Група присудка містить додаток, виражений родовим відмінком із прийменниками **у/в, для**, або обставину часу [1, с. 26; 5, с. 57], або підрядні речення з часовим значенням, прислівник **ще, знов, також** [5, с. 58]: *Само по собі все це, як і відмикання світла довгими осінньо-зимовими вечорами, ще не було б для Карла-Йозефа трагедією — куди гіршими симптомами ставали дедалі очевидніше знахабніння влади, а з ним і розмерзання в людях того внутрішнього пекла, що ім'я йому страх* (Ю. Андрухович); *...мама з дитинства привчила її — югославську дівчинку, — що потрібно завжди фарбувати нігті на руках і ногах, можеш не любити країну, в якій живеш, говорила вона, але нігті мають бути нафарбовані, інакше це буде з твого боку ще однією їм поступкою...* (С. Жадан). Друге речення, на наш погляд, цікаве тим, що орудний

⁵ Речення запозичено Олесь Сулима Складений іменний присудок у науковому стилі // Українська мова. – 2010. – № 4. – С. 22–29.

предикативний без шкоди для загальної семантики речення можна трансформувати у називний предикативний, оскільки в структурі цього речення наявна вказівна частка **це**: ... *інакше це буде з твого боку це одна їм поступка*... Це стосується випадків, коли іменна частина виражена іменником, і прикметником, проте мовна практика фіксувала і фіксує перевальне вживання називного предикативного: *Пробачте, — сказав незнайомий ховаючи черепашку в кишеню, — вона **це не дуже вихована*** (В. Владко); *Он у нього сім'я, вже дітей троє, а Стьопка, друг колишній, мало того, що досі не женився, а тепер **це й покалічений*** (В. Лис); ...*тоді він **це був живий**, і ми пішли слухати арабську музику* (С. Жадан); *Втім, тоді, коли народилася донька Марлен, богиня Марлен була **це зовсім молоденькою і не такою знаменитою*** (В. Лис).

3. Препозиція іменної частини складеного присудка щодо дієслівної зв'язки [1, с. 26]: **Одним із здобутків синтаксичної теорії є трактування речення як багаторівневої, ієрархічно організованої одиниці, структурні елементи якої перебувають у взаємозв'язку і взаємодії** (В. Гошилик)

4. Інверсійний порядок головних членів речення, зокрема позиція дієслівної зв'язки перед підметом [5, с. 57].

Визначаючи умови вживання предикативних конструкцій **бути + Н. в.** і **бути + О. в.**, І. Вихованець і Н. Іваницька вважали їх або близькозначними [1, с. 25] або рівноцінними, взаємозамінними [5, с. 56]. Отже, спостерігаємо хитання між синонімічними і варіантними відношеннями. Сприяло цьому й видання «Словника української мови» в 11 томах, що в ньому без пояснень подано форми називного й орудного предикативного (том 1, с. 264).

Не зважаючи на те, що протягом тривалого часу науковці дискутують про умови вживання називного й орудного предикативних, одностайності не досягнуто. Зокрема, це стосується погляду на граматичну форму іменникового компонента при дієслівній зв'язці **бути** і минулому часі: І. Вихованець типовим вважає називний відмінок [1, с. 26], Л. Булаховський, Б. Кулик – орудний [6, с. 42; 8, с. 44], а Н. Ковбаса (Іваницька) – взаємозамінними [5, с. 56].

На початку XXI ст. можемо говорити про початок третього етапу в розвитку предикативних конструкцій **бути + Н. в.** і **бути + О. в.** Хоча й, з одного боку, констатуємо, що семантичного критерію у виборі між досліджуваними видами присудків мовознавці загалом дотримуються. Крім того, віртуальні «Словники України on-line», розроблені на основі CD-версії 3.2 (2008 р.) сприяють ширшому використанню саме орудного предикативного, бо саме цю форму подають на першому місці: «**БУТИ** з ор., наз. і (з прийм. за) знах. в. (як зв'язка в іменному складеному присудку) [<http://corp.ulif.org.ua/dictua/>].

Проте, з іншого боку, І. Вихованець і К. Городенська вже фіксують варіантність розглядуваних предикативних конструкцій: «Форма **є** не має такого закріплення, бо, крім називного, може поєднуватися і з орудним відмінком, пор.: **Сестра є чула й добра** і **Сестра є чулою й доброю**. Найчастіше це буває тоді, коли присудковий прикметник має семантичний модифікатор ... [...]. Її форми [іменникової частини] так само розподіляються між називним і орудним відмінками іменників, а саме: нульова форма теперішнього часу закріплена за називним, для інших особово-часових, а також для родово-часових і способових форм немає обмежень у використанні обох присудкових форм іменників...» (розрідження моє. – С. Х.) [2, с. 369].

Мовознавці продовжують наукові пошуки в окресленій царині, беручи за методологічні засади принцип функціоналізму. Наприклад, О. Сулима розглянула особливості функціонування складеного іменного присудка в науковому стилі. На

її думку, «серед основних засобів вираження найбільшу частку становить нульовий вияв зв'язки і форма називного або форма теперішнього часу дієслова **бути** і форма орудного відмінка іменника, адже вони передають семантику тотожності, включення або причиново-наслідкової залежності двох пропозицій. [...] Речення з присудками **є + н.в.** іменника є стилістично маркованими, тобто мають виражений книжний характер» [13, с. 25].

Висновки і перспективи. Проаналізований матеріал дав змогу зробити такі основні висновки:

1. Орудний предикативний в сучасній українській мові поряд із називним є нормативний.

2. Називний предикативний (незалежно ні від морфологічного вираження іменної частини складеного присудка, ні від граматичного оформлення дієслівної зв'язки **бути**) вважають національно маркованою синтаксичною особливістю української мови.

3. Предикативні конструкції **бути + Н. в.** і **бути + О. в.** спочатку сприймали як синонімічні. На сучасному етапі розвитку мовознавчої думки їх кваліфікують як варіантні.

4. Умови вживання предикативних конструкцій **бути + Н. в.** і **бути + О. в.** протягом кінця XIX – початку XXI ст. уточнювали, деталізували, дотримуючись основних позицій, викладених у працях мовознавців 20-их – 30-их рр. XX ст. О. Курило, О. Синявського, Є. Тимченка та ін.

Хоча предикативні конструкції **бути + Н. в.** і **бути + О. в.** визнано за варіантні, однак спираючись на конструктивні міркування деяких своїх попередників і на власні спостереження, подаємо кілька рекомендацій:

1. Перевагу потрібно надавати предикативній конструкції **бути + Н. в.**

2. До умов, де використання орудного предикативного семантично й граматично зумовлене, зараховуємо такі:

– якщо група присудка містить додаток, виражений родовим відмінком із прийменниками **у/в, для**, або обставину часу, прислівник **ще, знов, також**;

– якщо іменна частина складеного присудка розташована препозитивно щодо дієслівної зв'язки **бути**.

Список використаних джерел

1. Вихованець І. Р. Називний, орудний і знахідний відмінки у функції присудка / І. Р. Вихованець // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 8. – С. 23–33.

2. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови : академ. граматики укр. мови / Іван Вихованець, Катерина Городенська ; [за ред. І. Вихованця]. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.

3. Горецький П. Націоналістичне шкідництво в синтаксисі сучасної української літературної мови / П. Горецький, І. Кириченко // Мовознавство. – 1934. – № 3–4. – С. 40–62.

4. Каганович Н. «Проти «народництва» в мовознавстві (Куди йде українська літературна мова?) // Прапор марксизму. – 1930. – № 1. – С. 51.

5. Ковбаса Н. Л. Форми називного та орудного відмінків у ролі іменної частини складеного присудка / Н. Л. Ковбаса // Питання мовної культури. – 1969. – Вип. 4. – С. 55–62.

6. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови : підруч. для факультетів мови і літератури педагогічних інститутів. Ч. II. Синтаксис / Б. М. Кулик. – К. : Рад. шк., 1965. – 283 с.

7. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови / О. Курило. – Вид. 3-тє. – К. : Книгоспілка, 1925. – 250 с.
8. Курс сучасної української літературної мови. Т. II. Синтаксис / [за ред. Л. А. Булаховського]. – К. : Рад. шк., 1951. – 408 с.
9. Підвищений курс української мови / За ред. проф. Л. Булаховського. – Х. : Держ. вид-во «Радянська шк.», 1931. – 340 с.
10. Синявський О. Норми української літературної мови / О. Синявський. – [Б. м.] : Література й мистецтво, 1930. – 367 с.
11. Сімович В. Граматика української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці / В. Сімович. – Київ – Ляпціг, 1919. – 584 с.
12. Смеречинський С. Куди йде українська мова? / Сергій Смеречинський // Записки ВУАН ; За головним редагуванням голови Відділу акад. Агатангела Кримського. – К., 1928. – С. 185–203.
13. Сулима О. Складений іменний присудок у науковому стилі / Олеся Сулима // Українська мова. – 2010. – № 4. – С. 22–29.
14. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / [за заг. ред. акад. АН УРСР О. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – 515 с.
15. Тимченко Є.К. Номінатив і датив в українській мові / Євген Тимченко. – К. : УАН, 1925. – 66 с.
16. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду: Док. і матеріали / Упоряд.: Л. Масенко та ін. — К.: Вид. дім «Києво-Могилянська акад.», 2005. —399 с.

References

1. Vykhoivanets I. R. Nazyvnyi, orudnyi i znakhidnyi vidminky u funktsii prysudka [Nominative, insrtumental and accusative cases in the function of the predicate] / I. R. Vykhoivanets // Ukrainska mova i literatura v shkoli. – 1973. – № 8. – S. 23– 33.
2. Vykhoivanets I. Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy : akadem. hramatyka ukr. movy [Theoretical morphology of Ukrainian: grammar of Ukrainian for academic purposes] / Ivan Vykhoivanets, Kateryna Horodenska ; [za red. I. Vykhovantsia]. – K. : Univ. vyd-vo «Pulsary», 2004. – 400 s.
3. Horetskyi P. Natsionalistychne shkidnytstvo v syntaksi suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy [Nationalist harm in the syntax of the modern Ukrainian literary language] / P. Horetskyi, I. Kyrychenko // Movoznavstvo. – 1934. – № 3–4. – S. 40–62.
4. Kahanovych N. «Proty «narodnytstva» v movoznavstvi (Kudy yde ukrainska literaturna mova?) ["Against" populism "in linguistics (What's the future of Ukrainian ?)"]// Prapor marksyzmu. – 1930. – № 1. – S. 51.
5. Kovbasa N. L. Formy nazyvnoho ta orudnoho vidminkiv u roli imennoi chastyny skladenoho prysudka [Forms of the nominative and instrumental cases as a nominal part of the predicate] / N. L. Kovbasa // Pytannia movnoi kultury. – 1969. – Vyp. 4. – С. 55-62.
6. Kulyk B. M. Kurs suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy : pidruch. dlia fakultetiv movy i literatury pedahohichnykh instytutiv. Ch. II. Syntaksys [The course of the modern Ukrainian literary language: a textbook for literary and language departments of pedagogical institutions. Part II. Syntax] / B. M. Kulyk. – K. : Rad. shk., 1965. – 283 s.
7. Kurylo O. Uvahy do suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy [Attention to the modern Ukrainian literary language] / O. Kurylo. – Vyd. 3-tie. – K. : Knyhospilka, 1925. – 250 s.

8. Kurs suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy. T. II. Syntaksys [Course of the Modern Ukrainian literary language. V. II. Syntax] / [za red. L. A. Bulakhovskoho]. – K. : Rad. shk., 1951. – 408 s.

9. Pidvyshchenyi kurs ukrainskoi movy [Advanced course of Ukrainian] / Za red. prof. L. Bulakhovskoho. – Kh. : Derzh. vyd-vo «Radianska shk.», 1931. – 340 s.

10. Syniavskiy O. Normy ukrainskoi literaturnoi movy [Standards of the Ukrainian literary language] / O. Syniavskiy. – [B. m.] : Literatura y mystetstvo, 1930. – 367 c.

11. Simovych V. Hramatyka ukrainskoi movy dlia samonavchannia ta v dopomohu shkilnii nautsi [Grammar of the Ukrainian language for self-study and school science] / V. Simovych. – Kyiv – Liaptsig, 1919. – 584 s.

12. Smerechynskiy S. Kudy yde ukrainska mova? [What's the future of the Ukrainian language?] / Serhii Smerechynskiy // Zapysky VUAN ; Za holovnym redahuvanniam holovy Viddilu akad. Ahatanhela Krymskoho. – K., 1928. – S. 185–203.

13. Sulyma O. Skladyeni imennyi prysudok u naukovomu styli [A compound nominative predicate] / Olesia Sulyma // Ukrainska mova. – 2010. – № 4. – S. 22–29.

14. Suchasna ukrainska literaturna mova. Syntaksys [Modern Ukrainian literary language. Syntax] / za zah. red. akad. AN URSS O. K. Bilodida. – K. : Nauk. dumka, 1972. – 515 s.

15. Tymchenko Ye.K. Nominatyv i datyv v ukrainskii movi [Nominative and Dative cases in the Ukrainian language] / Yevhen Tymchenko. – K. : UAN, 1925. – 66 s.

16. Ukrainska mova u XX storichchi: istoriia linhvotsydu: Dok. i materialy [Ukrainian in the XX century: history of linguicide] / Uporiad.: L. Masenko ta in. — K.: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akad.», 2005. —399 s.

УСЛОВИЯ УПОТРЕБЛЕНИЯ ИМЕНТЕЛЬНОГО И ТВОРИТЕЛЬНОГО ПРЕДИКАТИВНОГО В СОСТАВНОМ ИМЕНТЕЛЬНОМ СКАЗУЕМОМ

С. В. Харченко

Аннотация. В статье изложены основные взгляды языковедов на развитие условий употребления именительного и творительного предикативного в составном именном сказуемом украинского языка на протяжении конца XIX – начала XXI в. Установлено, что 1) творительный предикативный в современном украинском языке наряду с именительным имеет статус нормативного; 2) именительный предикативный (независимо ни от морфологического выражения именного части составного сказуемого, ни от грамматического оформления связки **бути**) считают национально маркированной синтаксической особенностью украинского языка; 3) предикативные конструкции **бути + Н. в.** и **бути + О. в.** сначала воспринимали как синонимические, а на современном этапе развития языковедческой мысли их квалифицируют как варианты. Определено, что условия употребления предикативных конструкций **бути + Н. в.** и **бути + О. в.** на протяжении конца XIX – начала XXI в. только детализировались, развивая научные достижения языковедов 20-ых – 30-ых годов XX в. Изложены основные рекомендации: давать предпочтение предикативной конструкции **бути + Н. в.**, а творительный предикавтивный употреблять, если в группе сказуемого есть дополнение, обстоятельство времени, наречие **ще, знов, також**, а также если именная часть составного сказуемого находится препозитивно по отношению к связке **бути**.

Ключевые слова: предикат, составное именное сказуемое, именительный предикативный, творительный предикативный, семантический критерий

CONDITIONS OF USE OF NOMINATIVE AND INSTRUMENTAL PREDICATIVE IN A COMPOUND PREDICATE NOMINATIVE

S.V. Kharchenko

Abstract. The paper describes the basic linguists' views on the development of conditions of use of nominative and instrumental predicative in a compound predicate nominative in Ukrainian in the period of the end of the XIX-th and beginning of the XXI-st centuries. It is proved that 1) both an instrumental predicative and a nominative one have a norm status; 2) a nominative predicative (it doesn't depend on a morphological expression of a nominative part and a grammatical expression of a link verb **бути**) is considered to be a marked syntactic feature of the Ukrainian language. 3) predicative constructions **бути + Н. в.** и **бути + О. в.** were understood as synonymic, but nowadays in linguistic studios they are qualified as variant.

It is determined that conditions of use of predicative constructions **бути + Н. в.** and **бути + О. в.** in the period of the end of the XIX-th and beginning of the XXI-st centuries were clarified and described in details in accordance with the achievements compiled in the works of linguists of 20-ies and 30-ies of the XX-th century. Basic recommendations are highlighted. They deal with the preference of use of a predicative construction **бути + Н. в.**, and an instrumental predicative should be used if a group of a predicate has an object which is expressed by a genitive case and prepositions **у/в, для**, or the adverbial modifier of time, adverbs **ще, також, знов**, and when a nominative part of a compound predicate is before a link verb **бути**.

Keywords: a predicate, a compound predicate nominative, nominative predicative, instrumental predicative, a semantic criterion

УДК 811.111'04'373.46

ПРИЗВИЩЕВА СИСТЕМА СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКОГО ПЕРІОДУ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ АПЕЛЯТИВНОЇ ЛЕКСИКИ: ЛІНГВІСТИЧНІ Й СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

О. Я. ДОБРОВОЛЬСЬКА, кандидат філологічних наук, доцент, докторант
Київський національний лінгвістичний університет (м. Київ)
E-mail: oxanadobrovolska@ukr.net

Анотація. Статтю присвячено актуальній проблемі виявлення і опису характерних особливостей прізвища середньоанглійського періоду як складної соціолінгвістичної та історичної категорії антропонімів періоду активного становлення англійської прізвищевої системи, зокрема його номінативної, ідентифікаційної та суспільно-правової функції як факторів, що зумовлюють вибір матеріалу дослідження апелятивної лексики середньоанглійського періоду. Головна увага в роботі акцентується на тому, що у сучасному мовознавстві дослідження прізвища як лінгвістичного та соціально-правового утворення, що виникло і функціонувало у певних умовах як необхідний елемент людського спілкування і мислення, містить два аспекти: лінгвістичний (де аналізують внутрішню структуру прізвища) та соціолінгвістичний, у якому антропонімічні процеси розглядають у соціально-історичному ракурсі. В ономастичній літературі обґрунтовано принципи аналізу антропонімів як соціально-історичної категорії. В статті обґрунтовується думка про суспільно-історичну та лінгвістичну значущість назв прізвищевого типу середньоанглійського періоду, а також тісно

пов'язані між собою три аспекти прізвища – лінгвістичний, соціальний та історичний, як фактори, які зумовили обов'язкове включення їх поряд з апелятивною лексикою до фактичного матеріалу дослідження середньоанглійської лексики, зокрема агентивно-професійних назв в англійській мові XI–XV ст., що дало суттєве кількісне його збільшення та наповнення важливими для лінгвістики даними.

Ключові слова: антропонімія, прізвищева система, середньоанглійський період

Актуальність. У сучасному мовознавстві дослідження прізвищ, які, за визначенням Л. М. Щетиніна, є не лише лінгвістичним, але й соціально-правовим утворенням, що виникло і функціонувало у певних умовах як необхідний елемент людського спілкування і мислення [1, с. 14], за розробленою методикою вивчення антропонімів [2, с. 307], містять два аспекти: лінгвістичний (де аналізують внутрішню структуру прізвища) та соціолінгвістичний, у якому антропонімічні процеси розглядають у соціально-

історичному ракурсі. В ономастичній літературі обґрунтовано принципи аналізу антропонімів як соціально-історичної категорії [3, 4, 5, 6, 7, 8]; суспільно-історична та лінгвістична значущість назв прізвищевих типу середньоанглійського періоду, а також тісно пов'язані між собою три аспекти прізвища – лінгвістичний, соціальний та історичний вивчено у дисертаційному дослідженні О.Б. Гусиніної “Становление английской фамильной системы (По материалам источников VII-XVII веков)” [9].

Аналіз останніх джерел та публікацій. На те, що прізвище є соціальною категорією, указують такі його характеристики: 1) прізвища функціонують у людському суспільстві. Сама поява стійких, спадкових найменувань, які ідентифікують людину, відповідає інтересам суспільства та її членів; 2) розвиток і функціонування прізвищ безпосередньо залежить від соціально-економічного та культурного рівня розвитку суспільства [2, с. 7]. Прізвища з'явилися раніше в економічно та культурно розвинутих, як правило, централізованих державах [10, с. 179-181]; 3) у класовому суспільстві в різних соціальних прошарках прізвище з'являється нерівномірно [11, с. 9; 12, с. 15; 13, с. 423; 14, с. 10; 10, с. 20].

У першу чергу прізвища як спадкові найменування закріплюються у середовищі панівної знаті; «у представників середніх і нижчих прошарків населення вони з'являються в міру їх участі у суспільному житті» [15, с. 17]. У станово-майновому суспільстві прізвище засвідчує також місце його носія у соціальній ієрархії, його приналежність до певного роду та родинних зв'язків [16, с. 21]. Сама форма прізвища нерідко сигналізує про приналежність до певного прошарку [12, с. 13; 10, с. 20]; 4) прізвища містять багату інформацію про особливості соціальної структури, побутового устрою, світогляду попередніх епох [17, с. 8; 18, с. 6; 19, с. 248-253; 20, с. 17].

Прізвище можна охарактеризувати як історичну категорію за такими особливостями: 1) всі антропонімічні категорії зумовлені історично [21, с. 26; 10, с. 40]. Як офіційне спадкове найменування, прізвище з'являється у конкретний історичний період, на певному етапі розвитку суспільства; 2) процес формування прізвища тривав протягом століть і відбувався у кілька етапів. Поки становлення прізвищ не було завершено, у мові могли співіснувати найменування різних типів: найпродуктивніші на цьому етапі, архаїчні, ті, що лише зароджуються, різні перехідні форми [14, с. 6]; 3) прізвища виступають своєрідним «резерватом для

мовних реліктів: в їх складі зберігаються слова і словотвірні моделі, які зникнули або стали непродуктивними у процесі історичного розвитку» [22, с. 4].

Метою нашого дослідження було дослідити прізвище середньоанглійського періоду як складну соціолінгвістичну та історичну категорію антропонімів періоду активного становлення англійської прізвищевої системи, зокрема його номінативну, ідентифікаційну та суспільно-правову функції як фактори, що зумовлюють вибір матеріалу дослідження апелювативної лексики середньоанглійського періоду.

Методи. Прийоми теоретико-лінгвістичного аналізу були застосовані до наукової літератури із загальних та часткових питань історії мови, зокрема історичної ономастики, а також питань історії Англії та ін. народів Європи.

Результати. Як показало дослідження, усі великі зміни в системі других офіційних найменувань в Англії збігаються з докорінними змінами в житті суспільства. Формування і становлення прізвищ в Англії відбувалося в XI - XV ст. [23, с. 64-65] паралельно з розвитком феодальної держави (як і в інших європейських країнах). Дослідники нерідко називали становлення централізованої держави як основну умову ускладнення антропоформули [12, с. 5; 24, с. 89; 25, с. 112-113; 26, с. 137]. Створення єдиної держави супроводжується певними змінами у суспільно-політичному та економічному житті: остаточно руйнується патріархальна община, зміцнюються зв'язки між окремими районами країни, що сприяє розвитку торгівлі, зростанню міст, міграції населення; посилюється адміністративна влада й ускладнюється система оподаткування – “основа створення централізованої держави” [27, с.200]. У зв'язку з цим в країні починають регулярно проводити перепис населення, упорядковується законодавство й удосконалюється система діловодства. У цей період зростає чисельність населення: так, у середньовічній Англії з XI - до XV ст. населення збільшується від одного [28, с. 366] до чотирьох мільйонів [29, с. 127]. У цих умовах стара, одночленна формула найменувань уже не могла виконувати функцію розрізнення та ідентифікації: до складу антропоформули був уведений другий компонент, який служив “додатковою розпізнавальною ознакою” [30, с. 12]. Нормандці до того часу вже мали прізвища, багато з яких, в основному прізвища аристократів, передавалися по спадковості [31, с. 33], що також підкріпило тенденцію до використання двокомпонентних антропонімів [32, с. 98].

Прізвиська були офіційними неспадковими найменуваннями і виникали на основі реальних ознак людей, їх носіїв [9, с. 6]. Використання як прізвисько назви професійного заняття людини було вельми розповсюдженим в той час, причому дещо більше у містах, ніж у сільській місцевості [33, с. 23]. Заняття, вказане прізвиськом, як правило, збігалось з реальним основним заняттям носія цього найменування у XII -XIII ст., однак у XIV ст., й особливо у другій його половині, коли прізвища починають набувати спадкового характеру, професія людини та її прізвище вже рідко становлять ту саму назву [32, с. 98]. Дослідники вважають, що в окремих випадках прізвище - позначення заняття людини – могло виступати і як прізвисько, що давалося людині, якій були притаманні певні ознаки, характерні представникові певної професії, або людині, яка зрідка виконувала роботу цього фаху [31, с. 29].

Важливим фактором у процесі становлення прізвищ стала зміна ролі сім'ї у суспільстві [10, с. 184]. У розвинутому феодальному суспільстві сім'я – найнижчий соціальний осередок, виробнича одиниця, члени якої мають право успадкувати певну частину майна [10, с. 184-185]. Прізвище із самого початку виступає, як найменування, що свідчить про приналежність до сім'ї, наявність прізвища

підтверджувало право на спадок. Тому перехід до нової системи найменування відповідав інтересам сім'ї. Діти вступали у володіння батьківським майном відповідно до усталеного ще у період родового ладу права успадкування по материнській лінії. Наявність спільного з батьком імені виступало доказом безумовності походження конкретної людини. Таким чином, складалася одна з найтиповіших рис сучасної прізвищевої системи – передача всередині сім'ї у спадок по батьківській лінії.

Наявність відношень приватної власності було «необхідною попередньою умовою виникнення прізвищ» [25, с. 112]. На початкових етапах розвитку прізвища були фактично невід'ємні від майна (яке, в основному, становила земля) і передавалися разом з ним. Г. Хоманс відзначає цікаве явище: в середньовічній Англії чоловік отримував прізвище від жінки, якщо її майно перевищувало його власне. Якщо вже заміжня жінка отримувала великий спадок, вона та її чоловік приймали прізвище померлого родича [34, с. 187].

Поява прізвищ у феодальній знаті була стимульована становими прагненнями: бажанням підкреслити родовитість, вказати на генеалогічні зв'язки [35, с. 39; 36, с. 97]. «Це правильне зауваження, – пише у своєму дисертаційному дослідженні О. Б. Гусиніна [9, с. 23], – але у більшості випадків розвиток прізвищ зумовився практичнішими інтересами – потребою у чіткій ідентифікації людини в умовах ускладнення структури суспільства та зростання чисельності населення. Поява прізвищ як якісно нових антропонімів, що об'єднували членів сім'ї, передавалися у спадок, мали статус офіційного найменування, була історичною необхідністю та відповідала інтересам усього суспільства».

У дисертаційному дослідженні О. М. Новикової «Тенденції розвитку британського антропонімікону» [37] у розділі «Прізвища Великобританії» наявна мета - дослідити систему прізвищ сучасної Великобританії в морфологічному, семантичному та соціолінгвістичному аспектах. У дослідженні історії виникнення прізвищевих імен особливий інтерес становить їх походження, класифікація, формоутворення, соціокультурні параметри функціонування. За мету дослідження було поставлено показати становлення корпусу сучасних прізвищ на фоні життя країни їх побутування, розкрити структуру та роль у соціальній взаємодії сьогодні. Як відзначає дослідниця [37, с. 214], історія прізвищ відображає історію країни, народу, мови: корпус англійських прізвищ формувався протягом багатьох століть. Головною подією, яка сприяла становленню прізвищ в Англії, стало норманське завоювання (1066 р.), що прискорило процес феодалізації країни та формування централізованої держави, а це вимагало ретельного юридичного закріплення майнових стосунків. Через 20 років після завоювання – повний поземельний перепис населення, результатом якого стала кадастрова книга «Doomsday Book», що містила дані про 13418 поселень у 40 графствах. У ній, як відзначає О. М. Новикова [37, с. 215], представлено всі форми найменування людини: ВН (власна назва), ВН + титул, ВН + заняття, ВН + вказівка на родинність з ким-небудь, ВН + прийменник + топонім, ВН + титул + прийменник + топонім, ВН + топонім / ВН / загальна назва. 1379 року вводиться подоходний податок, що змусило владу вести облік усіх мешканців країни з 16 річного віку. Але багато людей представлені у цих записах лише одним іменем. 1413 року набув чинності закон, згідно з яким усі юридичні документи повинні фіксувати не лише перше (хресне) ім'я людини, але і вказівку на його/її рід заняття та місце проживання.

Неможливо, як зазначає О. М. Новикова [37, с. 216], точно встановити час, коли додаткові найменування перетворилися у прізвища, тобто у спадкові

найменування. Найраніше їх стали успадковувати представники феодальної знаті, що було пов'язано з оформленням прав на отримання спадку - нерухомості. Коли великі землевласники почали приймати прізвища, то найчастіше для цього вони вибирали назви основного місця свого проживання, а воно було в Нормандії. Значно менше свідчень про початок побутування прізвищ у представників інших верств суспільства через нечасте згадування в документах. Місцеві жителі, які також зафіксовані в "Doomsday Book" як землевласники, відзначені лише власним особовим іменем. До 1300 року населення Англії складало 5-6 млн., до кінця XV ст. воно зменшилося до 2 млн. внаслідок епідемії чуми. Зростання чисельності населення почалося в середині XVI ст. Пошесть забирала цілі села, і в результаті низка прізвищ зникла повністю. Відповідно до моделі відмирання прізвищ за 23 покоління, 30% чоловічих ліній зникають уже в першому покоління, починаючи з 1350 р. [37, с. 217]. Це, на думку О. М. Новикової, дві основні причини зменшення кількості прізвищ. Переважання певних прізвищ закінчилося в середині XVIII ст. Останні 100 років характеризуються явною стабільністю групи провідних прізвищ. Кількість зареєстрованих прізвищ збільшилася з XVI ст., але, як вважає О. М. Новикова [37, с. 217], в основному, за рахунок фонетичних змін.

Починаючи з XIV ст., як вказує О.Б. Гусиніна [9, с. 62], спадковий характер професійно-посадових прізвищ підкреслювали вказівкою на справжнє заняття людини (John Chirchman, реперер). 1413 року був виданий закон, згідно з яким у будь-якому документі або судовому протоколі слід було вказувати, окрім власного особового імені людини, її друге найменування та місце проживання [38, с. 38]. Це стало, як зазначає О. Б. Гусиніна [9, с. 62], фактично, офіційним визнанням прізвища як обов'язкового компонента антропоформули. Указ Генріха V не запроваджував прізвища: практично, він лише закріпив чинну в країні протягом принаймні 100-150 років тенденцію. У XIV ст. в цілому завершився процес формування системи прізвищевих найменувань [23, с. 64]. Остаточному закріпленню прізвищ сприяло запровадження 1538 року церковних метричних книг [38: 38].

У дисертаційному дослідженні К. Б. Зайцевої "Англійська антропонімія та її стилістичне використання», зокрема у розділі "Прізвищеві назви та їх історична динаміка" [20, с. 41-52], наголошено, що "офіційне закріплення прізвищ перш за все було в інтересах самих феодалів, що давало їм можливість як самим успадковувати землю, так і залишати спадок своїм дітям. Доказом у цих випадках служили генеалогічні документи, які стверджували як родинність, так і права на власність певною територією".

Окрім основної, соціально-історичної причини, виникнення прізвищ існувала і власне лінгвістична причина – тенденція до концентрації власних імен. Щоби відрізнити одного Джона від іншого, слід було давати додатковий лінгвістичний знак. Лінгвістична база для прізвищ уже існувала у вигляді прізвиськ. Закріплення прізвиськ та передача їх у спадок, за словами Френссона [31, с. 40], почалося в Англії у XIII ст. Цей процес відбувався швидше на півдні, де контакти з норманами та ін. країнами були більш інтенсивними. У Шотландії родова, тобто кланова, власна назва стала переходити у прізвище значно пізніше – у XIV ст. внаслідок більш пізнього розпаду родового ладу та пізньої феодалізації. Закріплення прізвищ на півночі затягнулося аж до XVII ст., а в Уельсі – до XIX ст. [20].

Розглядаючи прізвища в лінгвістичному аспекті, О.Б. Гусиніна [9, с. 71], зазначає: "Поняття прізвища як другого відносно особового власного імені офіційного спадкового немотивованого найменування складалося поступово протягом тривалого часу. Прізвищам передували прізвиська, які були обов'язком

етапом у розвитку всіх прізвищ, створених природним шляхом. Вони мали статус другого офіційного найменування, але, на відміну від сучасного прізвища, були індивідуальними, описовими, неспадковими антропонімами; відображали соціальні риси, найбільш значущі для людини в період становлення двочленної антропоформули: посаду, професію, родинні зв'язки, місце проживання або служби”.

Перехід до нової, двокомпонентної антропоформули здійснювався поступово. “На першому етапі до власного особового імені (яке і далі залишалося основним компонентом найменування) при записах з метою уточнення додавалася вказівка на посаду, професію, соціальний стан, походження з певної місцевості або етнічна належність, на ім'я предка або якась помітна риса зовнішності або характеру згадуваної людини. Поступово ці додаткові позначення стають повноправними другими компонентами антропоформули, тобто із складу навколо ономастичної лексики переходять у розряд офіційних найменувань, вказівка яких у документі є обов'язковою” [9, с. 24]. Створення централізованої держави є необхідною умовою єдиної національної мови [39, с. 28], що має велике значення для розвитку прізвищ як лінгвістичних одиниць (виробляються структурні моделі та принципи утворення нової антропонімічної категорії) [9, с. 71-74]. “Збереження прізвищ як привілею панівного класу тривало через об'єктивні причини недовго, – пише О. Б. Гусиніна [9, с. 57]. - Однак, при цьому у різних соціальних групах проявлялася певна тенденційність у виборі прізвищ. Великі феодали іменувалися, як правило, за назвою своїх помість; серед безземельних селян були розповсюджені описові та патронімічні імена; професійно-посадові імена зустрічалися найчастіше у містах”.

Власне ономастичним, але дуже вагомим фактором, який сприяв введенню прізвища до антропоформули було те, що після прийняття християнства і витіснення язичницьких власних особових імен, помітно “звужилося коло імен, якими дозволялося хрестити дітей” [40, с. 79; 35, с. 35; 13, с. 424]. Однак, насправді, – як зауважує О. Б. Гусиніна [9, с. 22-23], – у суспільстві функціонували далеко не всі імена, які входили до канонізованих списків: в обставинах, що склалися, система ідентифікації людини за допомогою лише одного імені себе вичерпала. До XIII ст. нормандські власні особові імена (до складу яких входили давньогерманські, французькі, біблійні, грецькі, латинські) повністю витіснили з ужитку давньоанглійські [41, с. 87]. У цьому, на думку О.Б. Гусиніної, “проявилися не стільки данина моді або наслідування завойовників ([23, с. 26-27]), скільки цілком свідоме регулювання процесу найменування церквою, усі ключові пости в якій також займали нормандці” [9, с. 50].

В Англії поширився звичай давати дитині ім'я на честь якогось родича, господаря або святого. У результаті цього значно звужилося коло імен, вживаних для найменування. Згідно з підрахунками Е. Г. Сміта, у середньовічній Англії функціонувало не більше 20 власних особових імен [38, с. 7]. Як зауважує О. Б. Гусиніна [9, с. 50], в такій ситуації потреба у другому додатковому найменуванні неминуче повинна була відчуватися гостріше, ніж у попередній період, про що свідчить різке зростання кількості прізвищ у документах після 1066 р., причому, більшість цих прізвищ були норманського походження. Ці факти лягли в основу концепції, згідно з якою звичай вживати прізвища в Англії принесли норманські завойовники [41, с. 72; 42, с. 66; 20, с. 24; 10, с. 180]. “Однак, – зауважує О. Б. Гусиніна [9, с. 71-74], – вплив нормандського завоювання на розвиток прізвищ в Англії не слід переоцінювати. Він лише створює умови максимально сприятливі для прискорення переходу до спадкових найменувань.

Англо-скандинавські та англо-нормандські контакти перш за все сприяли розширенню кола прізвищевих твірних основ за рахунок запозичення іншомовної лексики”.

Різкому зростанню кількості додаткових найменувань в записах після 1066 року сприяли такі фактори: 1) збільшення чисельності населення за рахунок притоку нормандців; 2) установа феодальних відносин у країні; 3) уніфікація власних особових імен у цей період; 4) до наявних давньоанглійських найменувань додалися нормандські найменування [43, с. 9].

Додаткові найменування виконували роль виділення та ідентифікації людини у суспільстві [41, с. 118; 44, с. 210], використовувалися в офіційних ситуаціях і мали статус юридично значущих найменувань; за своїм характером були описовими і будувалися на основі реальних ознак людей, що їх носили. У кожній людині, таким чином, було своє додаткове найменування, яке, як правило, не передавалося у спадок [45, с. 189]. Таке найменування могло порівняно легко змінюватися, якщо його семантика вже більше не відповідала тій чи тій ознаці власника. У різні періоди життя людина могла користуватися різними додатковими найменуваннями. Характерною рисою давніх других найменувань була їх здатність до вільного варіювання [45, с. 193]. За спостереженнями О. Б. Гусиніної [9, с. 25], у той період ще не встановилася орфографічна традиція, тому при записах навіть в одному документі додаткове найменування може зустрічатися у декількох орфографічних варіантах, і в подальшому кожен такий варіант міг дати початок самостійному прізвищу. Прізвиська X-XI ст. є не просто хаотичною множиною різних форм [9, с. 47], а достатньо чітко організованою, своєрідною системою додаткових найменувань: вони займають постійне місце всередині антропоформули, утворюються за певними моделями, складаючи тим самим основні риси класу прізвиськ.

Додаткові найменування, як вказує О.Б. Гусиніна [9, с. 26], не були прізвищами у повному розумінні цього слова: із сучасними прізвищами їх зближує статус юридично значущого найменування та функція ідентифікації, однак в іншому їхні характеристики відрізняються: прізвище – спадкове, десемантизоване найменування, яке не має орфографічних варіантів., а додаткове найменування є індивідуальним, мотивованим, здатним до варіювання. Саме тому додаткові найменування виділяються як самостійна антропонімічна категорія, для позначення якої вживається особливий термін: “byname” [43, с. 118; 46; 41, с. 118; 42, с. 10], ‘beiname’ [47, с. 264], “прозвище” [48, с. 36; 20; 49, с. 67; 50, с. 28], “фамильное прозвище” [36, с. 103; 51, с. 26], “прозвание” [52, с. 106], “фамильное прозвание” [12, с. 8]), “родовое прозвание” [53, с. 112; 54, с. 101].

Фактором, який визначив місце додаткового найменування в антропоформулі після власного особового імені, було те, що на ранніх етапах розвитку додаткові найменування сприймалися як допоміжний, другорядний компонент відносно до власного особового імені [55, с. 27]. Поступово додаткові позначення ставали повноправними другими компонентами антропоформули, тобто зі складу навколо ономастичної переходять у розряд офіційних найменувань, вказівка яких у документі є обов’язковою. За дослідженнями розвитку антропоформули в англійській мові, здійсненими О.Б. Гусиніною [9], аж до 1066 р. у документах зустрічаються записи, де прізвисько відсутнє або замінюється розгорнутим описом. Якщо у перших писемних пам’ятках прізвиська виступають як випадковий, допоміжний відносно до особового власного імені компонент, то в кінці давньоанглійського періоду вони стають невід’ємним складником найменування людини. Наприкінці давньоанглійського періоду прізвиська

розглядають як другорядний щодо власного особового імені компонент, вони не є всезагальними й обов'язковими. До кінця другого етапу XI-XIII ст. спадкові й неспадкові другі найменування стають повноправними компонентами антропоформули, хоча провідну роль у ній і далі відіграє власне особове ім'я. У XIV ст. докорінні зміни в житті суспільства сприяли завершенню загального переходу до двокомпонентної формули найменувань. Приблизно з XV ст. прізвище стає основним компонентом антропоформули [9, с. 71-74].

У дисертаційному дослідженні Т.Ф. Солонович [32] матеріал для вивчення тематичної групи назв осіб за професією (1771 лексем) отримано у результаті суцільного перегляду словника середньоанглійської мови за редакцією Ш. Куна [60] (випуски на букви А – Р); для збору решти середньоанглійського матеріалу (на букви Q – Z) було використано середньоанглійський словник Ф. Стретмена – Г. Бредлі [61]. До числа середньоанглійських назв осіб за професією, які підлягали аналізу [32, с. 9], увійшли найменування, зафіксовані у фінансових і переписних документах XII-XIV ст. у вигляді прізвищ людей і зібраних у низці спеціальних лінгвістичних праць, які розглядаються як лексикографічні джерела ([31, 56, 41, 57, 58]).

У нашому дослідженні середньоанглійської агентивно-професійної лексики [59] джерелом фактичного матеріалу стали: 1) середньоанглійські апелятивні назви осіб за професією, внесені як окремі словникові статті до історичних лексикографічних джерел, зокрема їх лексико-семантичні варіанти [63, 62]; 2) назви прізвищового типу, офіційно задокументовані у складі антропоформул у період середньовіччя в переписних, судових і фінансових документах XII-XV ст. і зібрані у дослідженнях з ономастики та ономастичних словниках [31, 58, 46, 57], а також в історичних словниках англійської мови [62, 63] як ілюстративний матеріал до лексико-семантичного варіанту апелятива у вузькому (антропоформула) або широкому (антропоформула як член речення) контекстах [62, 63], або як окремий лексико-семантичний варіант з приміткою “in surnames”, “as surname” [62]. Методом не випадкової суцільної вибірки із зазначених лексикографічних та лінгвістичних джерел, за принципом відбору всіх фіксацій у складі антропоформул з подальшим групуванням їх за фонографічними варіантами у хронологічній послідовності вживання, а також першої фіксації як апелятива без відбору фонографічних варіантів, ми отримали такий фактичний матеріал дослідження – 7429 назв прізвищового типу (з урахуванням їх фонографічних варіантів), які відтворюють у своїх антропоосновах 2013 назв осіб за професійною діяльністю, використаних у 10205 слововживаннях своїх фонографічних варіантів. Також виявлено 404 агентивно-професійні назви, що побутували виключно як апелятиви. Отже, у нашому дослідженні вивчається деривація й таксономія 2417 агентивно-професійних назв.

Висновки і перспективи. Прізвище є складною соціолінгвістичною категорією; як особлива категорія антропонімів, вони виконують номінативну, ідентифікаційну та суспільно-правову функцію. У сучасному мовознавстві дослідження прізвища як лінгвістичного та соціально-правового утворення, що виникло і функціонувало у певних умовах як необхідний елемент людського спілкування і мислення, містить два аспекти: лінгвістичний (де аналізують внутрішню структуру прізвища) та соціолінгвістичний, у якому антропонімічні процеси розглядають у соціально-історичному ракурсі. В ономастичній літературі обґрунтовано принципи аналізу антропонімів як соціально-історичної категорії; суспільно-історична та лінгвістична значущість назв прізвищового типу середньоанглійського періоду, а також тісно пов'язані між собою три аспекти

прізвища – лінгвістичний, соціальний та історичний - зумовили обов'язкове включення їх до фактичного матеріалу нашого дослідження середньоанглійської лексики, зокрема агентивно-професійних назв в англійській мові XI–XV ст., що дало суттєве кількісне його збільшення та наповнення важливими для лінгвістики даними.

Список використаних джерел

1. Щетинин Л. М. Русские имена: Очерки по донской антропонимии / Л. М. Щетинин. – [3-е изд., испр. и доп.]. – Ростов н/Д: Изд-во Рост. ун-та, 1978. – 253 с.
2. Бахнян К. В. Социолингвистический анализ антропонимов / К. В. Бахнян // Теоретические проблемы социальной лингвистики. – М.: Наука, 1981. – С. 305-324.
3. Никонов В. А. До фамилий / В. А. Никонов // Антропонимика. – М.: Наука, 1970. – С. 83-93.
4. Суперанская А. В. К вопросу о кодификации личного имени / А. В. Суперанская // Ономастика и грамматика. – М., 1981. – С. 74-98.
5. Бондалетов В.Д. Ономастика и социолингвистика / В.Д. Бондалетов // Антропонимика. – М.: Наука, 1970. – С. 17-23.
6. Старостин Б. А. Некоторые методологические проблемы теории собственных имен / Б. А. Старостин // Имя нарицательное и собственное. – М.: Наука, 1978. – С. 34-42.
7. Заказчикова М. А. Русская антропонимия XVI -XVII вв.: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / М. А. Заказчикова. – М., 1979. – 25 с.
8. Бахнян К. В. Исследование антропонимии социолингвистическим методом / К. В. Бахнян // Проблемы внутренней и внешней лингвистики. – М.: Наука, 1978. – С. 155-159.
9. Гусынина Е. Б. Становление английской фамильной системы: (по материалам источников VII-XVII в.в.): дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Е. Б. Гусынина. – Л., 1982. – 202 с.
10. Никонов В.А. Имя и общество / В.А. Никонов. – М.: Наука, 1974. – 278 с.
11. Мирославская А. Н. Собственные имена в Новгородских кабальных книгах 100-104 и 111 гг.: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / А. Н. Мирославская. – М., 1955. – 16 с.
12. Зинин С. И. Русская антропонимия XVII-XVIII вв. (на материале переписных книг городов России): автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / С. И. Зинин. – Ташкент, 1969. – 22 с.
13. Каплан А. Б. Некоторые вопросы изучения французской средневековой антропонимии / А. Б. Каплан // Европа в средние века. – М., 1972. – С. 421-430.
14. Бахвалова Т. В. К изучению истории развития личных имён в Белозерье: автореф. дисс. ... канд. филол. наук / Т. В. Бахвалова. – Л., 1972. – 21 с.
15. Суперанская А. В., Сулова А. В. Современные русские фамилии / А. В. Суперанская, А.В. Сулова. – М.: Наука, 1981. – 176 с.
16. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М.: Наука, 1973. – 366 с.
17. Чичагов В. К. Из истории русских имён, отчеств и фамилий (Вопросы русской исторической ономастики XV -XVII вв.) / В. К. Чичагов. – М.: Учпедгиз, 1959. – 127 с.
18. Карпенко М.В. Русская антропонимика: [конспект лекций спецкурса] / М. В. Карпенко. – Одесса: Изд-во Одесс. ун-та, 1970. – 42 с.

19. Кривощёкова-Гантман А. С. Фамилии как источник истории языка и его носителя / А. С. Кривощёкова-Гантман // Актуальные проблемы лексикологии и лексикографии. – Пермь, 1972. – С. 248-253.
20. Зайцева К. Б. Английская антропонимия и её стилистическое использование: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / К. Б. Зайцева. – Одесса, 1979. – 222 с.
21. Бестужев-Лада И. В. Исторические тенденции развития антропонимов / И. В. Бестужев-Лада // Личные имена в прошлом, настоящем и будущем. Проблемы антропонимики. – [сб. ст.]. – М.: Наука, 1970. – С. 24-33.
22. Юркенас Ю. К. Древние сложные имена в письменных памятниках великого княжества Литовского: автореф. дисс. ... канд. филол. наук / Ю. К. Юркенас. – Вильнюс, 1966. – 16 с.
23. Matthews C. M. English Surnames / C. M. Matthews. – London: Wiedenfeld and Nicolson, 1966. – 359 p.
24. Никонов В. А. До фамилий / В. А. Никонов // Антропонимика. – М.: Наука, 1970. – С. 83-93.
25. Кобрин В. Б. Генеалогия и антропонимика (по русским материалам XV -XVI вв.) / В. Б. Кобрин // История и генеалогия. – М., 1977. – С. 80-115.
26. Фролов Н. К. К вопросу о фамильных именах и становление некоторых южнорусских фамилий / Н. К. Фролов // Материалы по русско-славянскому языкознанию. – Воронеж, 1977. – С. 134-139.
27. Колесницкий Н. Ф. Феодалное государство (XI -XV вв.) / Н. Ф. Колесницкий. – М: Просвещение, 1967. – 271 с.
28. Russel J. S. British Medieval Population / J. S. Russel. – Albuquerque: The University of New Mexico Press, 1948. – 389 p.
29. Штокмар И. И. История Англии в средние века / И. И. Штокмар. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1973. – 184 с.
30. Кобрин В. Б. Генеалогия и антропонимика (по русским материалам XV -XVI вв.) / В. Б. Кобрин // История и генеалогия. – М., 1977. – С. 80-115.
31. Fransson G. Middle English Surnames of Occupation (1100-1350) / G. Fransson. – Lund: C.W.K. Gleerup, 1935. – 217 p.
32. Солонович Т. Ф. Развитие тематической группы наименований лиц по профессии в английском языке: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Т. Ф. Солонович. – Минск, 1986. – 204 с.
33. Reaney P. H. The Origin of English Surnames / P.H. Reaney. – London: Routledge and Kegan Paul, 1967. – 415 p.
34. Homans G. C. English Villagers of the 13th Century / G. C. Homans. – Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1942. – 478 p.
35. Dauzat A. Les noms de famille de France / A. Dauzat. – Paris: Payot, 1945. – 454 p.
36. Селищев А. М. Происхождение русских фамилий, личных имён и прозвищ / А. М. Селищев // Селищев А. М. Избранные труды. – М.: Просвещение, 1968. – С. 97-129.
37. Новикова О. Н. Тенденции развития британского антропонимикона: дисс. ... докт. филол. наук: 10.02.04 / О. Н. Новикова. – Уфа, 2012. – 435 с.
38. Smith E. C. The Story of Our Names / E. C. Smith. – New York: Harper, 1950. – 296 p.
39. Швейцер А. Д., Никольский Л. Б. Введение в социолингвистику / А. Д. Швейцер, Л. Б. Никольский. – М.: ВШ, 1978. – 216 с.

40. Суперанская А. В. Языковые и внеязыковые ассоциации собственных имен / А. В. Суперанская // Антропонимика. – М.: Наука, 1970. – С. 7-17.
41. Ekwall E. Early London Personal Names / E. Ekwall. – Lund: CWK Gleerup, 1947. – XII-207 p.
42. Selten B. The Anglo-Saxon Heritage in Middle English Personal Names (East Anglia 1110-1399 / B. Selten. – Lund: C.W.K. Gleerup 1972. – 187 p.
43. Tengvik G. Old English Bynames / G. Tengvik. – Uppsala: Almqvist and Wiksells boktryckeri-a.-b., 1938. – 407 p.
44. Мирославская А. Н. О древнерусских именах, прозвищах и прозваниях / А. Н. Мирославская // Перспективы развития славянской ономастики. М.: Наука, 1980. – С. 202-213.
45. Зинин С. И. Принципы построения «Словаря русских фамильных прозваний XVII в.» / С. И. Зинин // Перспективы развития славянской ономастики. – М: Наука, 1980. – С. 188-194.
46. Reaney P. H. The Dictionary of British Surnames / P. H. Reaney. – London: Routledge and Kegan Paul, 1966. – 366 p.
47. Behaghel O. Die Deutsche Sprache / O. Behaghel. – Halle (Saale): M. Niemeyer, 1953. – 308 p.
48. Трубачев О. Н. Из материалов для этимологического словаря фамилий России (Русские фамилии и фамилии, бытующие в России) / О. Н. Трубачёв // Этимология. 1966. – М.: Наука, 1968. – С. 3-53.
49. Зайцева К. Б. Английская стилистическая ономастика: [тезисы лекций] / К. Б. Зайцева. – Одесса: Изд-во Одесского ун-та, 1973. – 67 с.
50. Комарова Р. А. Немецкая антропонимика / Р. А. Комарова. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1979. – 37 с.
51. Бестужев-Лада И.В. Исторические тенденции развития антропонимов / И.В. Бестужев-Лада // Личные имена в прошлом, настоящем и будущем. Проблемы антропонимики. – [сб. ст.]. – М.: Наука, 1970. – С. 24-33.
52. Чичагов В. К. Из истории русских имён, отчеств и фамилий (Вопросы русской исторической ономастики XV -XVII вв.) / В. К. Чичагов. – М.: Учпедгиз, 1959. – 127 с.
53. Угрюмов А. А. Русские имена / А. А. Угрюмов. – Вологда: Северо-Зап. книжное изд-во, 1970. – 112 с.
54. Щетинин Л. М. Переход собственных имён в нарицательные как способ расширения словарного состава языка (на материале английских фамильных имён): дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Л. М. Щетинин. – М., 1961. – 272 с.
55. Чичагов В. К. Из истории русских имён, отчеств и фамилий (Вопросы русской исторической ономастики XV -XVII вв.) / В. К. Чичагов. – М.: Учпедгиз, 1959. – 127 с.
56. Otto G. Die Handwekernamen in Mittelenglischen / G. Otto. – Bottrop, 1938. – 99 p.
57. Thuresson S. Middle English Occupational Terms / S. Thuresson. – Lund: CWK Gleerup; Copenhagen: Ejnar Munksgaard, 1950. – 285 p.
58. Mills A. D. Notes on some Middle English Occupational Terms / A. D. Mills // Studia Neophilologica: a Journal of Germanic and Romance Philology. – Uppsala, 1968. – v. 40. – N I. – p. 35-48.
59. Добровольська О. Я. Агентивно-професійна лексика в історії англійської мови: деривація і таксономія: монографія / О. Я. Добровольська. – Чернівці: Видавничий дім «РОДОВІД». – 2016. – 624 с.

60. Middle English Dictionary / [ed. Hans Kurath, Sherman M. Kuhn, Robert E. Lewis]. – Ann Arbor, Michigan: Univ. of Michigan Press; London: G. Cumberledge, OUP. – [in 21 v.]. – 1952-2001.

61. Stratmann F. H. A Middle-English Dictionary containing words used by English writers from the 12th to the 15th century / F. H. Stratmann. – [A new. ed., rearranged, revised and enlarged by H. Bradley]. – London, 1951. – 708 p.

62. Middle English Compendium. University of Michigan Digital Library Production Service, 2001-2013. – 15 000 p. – [online version]. – Mode of access: <http://www.quod.lib.umich.edu/m/med/>.

63. Oxford English Dictionary. A corrected re-issue with an introduction, supplement, and bibliography of a New English Dictionary on Historical Principles. – Oxford at the Clarendon Press, 1961 (1933). – V. I – XII.

References

1. Shchetynyn, L. M. (1978). Russkiye ymena: Ocherky po donskoi antroponymy. [Russian names. Scetches of Don personal names]. Rostov-na-Donu: Yzd-vo Rost. un-ta, 253 p.

2. Bakhnian, K. V. (1981). Sotsyolynhvystycheskyi analiz antroponymov // Teoretycheskiye problemy sotsyalnoi lynchvystyky [Social-linguistic analysis of personal names]. Moscow: Nauka, p. 305-24.

3. Nykonov, V. A. (1970). Do famylyi // Antroponymyka [Family names]. Moscow: Nauka, 1970, p. 83-93.

4. Superanskaia, A. V. K voprosu o kodyfykatsyy lychnoho ymeny [Aspects of codification of personal names]. Moscow: Nauka, p. 74-98.

5. Bondaletov, V. D. (1970). Onomastyka y sotsyolynhvystyka // Antroponymyka [Personal Names Study and Sociolinguistics]. Moscow: Nauka, p. 17-23.

6. Starostyn, B. A. (1978). Nekotorye metodolohycheskiye problemy teoryy sobstvennykh ymen // Ymia narytsatelnoe y sobstvennoe. [Some problems of methodology and theory of the Proper Names Study]. Moscow: Nauka, p. 34-42.

7. Zakazchykova, M. A. (1979). Russkaia antroponymyia XVI-XVII vv.: avtoref. dyss. ... kand. fylol. nauk: 10.02.01 [Russian personal names of XVI-XVII centuries]. Moscow, 25 p.

8. Bakhnian, K. V. (1978). Yssledovanye antroponymy sotsyolynhvystycheskym metodom / Problemy vnutrennei y vneshnei lynchvystyky [The investigation of personal names by means of social linguistics method]. Moscow: Nauka, p. 155-159.

9. Husynyna, E. B. (1982). Stanovlenye anhylyiskoi famylnoi systemy: (po materyalam ystochnykov VII-XVII v.v.): dyss. ... kand. fylol. nauk: 10.02.04 [The formation of the English family names system]. Leningrad, 202 p.

10. Nykonov, V. A. (1974). Ymia y obshchestvo [Personal name and the society]. Moscow: Nauka, 278 p.

11. Myroslavskaia, A. N. (1955). Sobstvennyye ymena v Novhorodskykh kabalnykh knykhakh 100-104 y 111 gg.: avtoref. dyss. ... kand. fylol. nauk: 10.02.01 [Personal names in the Novgorod kabal books of the 100-104 and 111 years]. Moscow, 16 p.

12. Zynyn, S. Y. (1969). Russkaia antroponymyia XVII-XVIII vv. (na materyale perepysnekh knykh horodov Rossyy): avtoref. dyss. ... kand. fylol. nauk: 10.02.01 [Russian personal names of the XVII-XVIII centuries]. Tashkent, 1922 p.

13. Kaplan, A. B. (1972). Nekotorye voprosy yzucheniya frantsuzskoi srednevekovoi antroponymyky // Evropa v srednye veka [Some aspects of the French Medieval personal names]. Moscow, p. 421-430.

14. Bakhvalova, T. V. (1972). K yzucheniyu ystoriy razvytyia lichnykh ymen v Belozere: avtoref. dyss. ... kand. fylol. nauk [The investigation of the history of formation of personal names of Belozerje]. Leningrad, 21 p.
15. Superanskaia, A. V., Suslova A. V. (1981). Sovremennye russkiye famylyy [Modern Russian Surnames]. Moscow: Nauka, 176 p.
16. Superanskaia, A. V. (1973). Obshchaia teoriia ymeny sobstvennoho [General theory of personal names study]. Moscow: Nauka, 366 p.
17. Chychahov, V. K. (1959). Yz ystoriy russkykh ymen, otchestv y famylyi (Voprosy russkoi ystorycheskoi onomastyky XV-XVII vv.) [The historical aspects of the Russian personal names, patronimics and family names]. Moscow: Uchpedhyz, 127 p.
18. Karpenko, M. V. (1970). Russkaia antroponymyka: [konspekt lektsyi spetskursa] [Russian personal names study]. Odessa, 42 p.
19. Kryvoshchëkova-Hantman, A. S. (1972). Famylyy kak ystochnyk ystoriy yazyka y eho nosytelia // Aktualnye problemy leksykologyy y leksykografyy [Family names as the source of the history of language and its speakers]. Perm, p. 248-253.
20. Zaitseva, K. B. Anhlyiskaia antroponymyia y ee stylystycheskoe yspolzovanye: dyss. ... kand. fylol. nauk: 10.02.04 [English personal names and their stylistic usage]. Odessa, 222 p.
21. Bestuzhev-Lada, Y. V. (1970). Ystorycheskiye tendentsyy razvytyia antroponymov // Lychnee ymena v proshlom, nastoiashchem y budushchem. Problemy antroponymyky. [The historical tendencies of the personal names development]. Moscow: Nauka, p. 24-33.
22. Iurkenas, Iu. K. (1966). Drevnye slozhnye ymena v pysmennykh pamiatnykakh velykoho kniazhestva Lytovskoho: avtoref. dyss. ... kand. fylol. nauk [Ancient complex names in the writings of the Great Lithuanian state]. Vylnius, 16 p.
23. Matthews, C. M. (1966). English Surnames. London: Wiedenfeld and Nicolson, 359 p.
24. Nykonov, V. A. (1970). Do famylyi // Antroponymyka. [Family names]. Moscow: Nauka, p. 83-93.
25. Kobryn, V. B. (1977). Henealohyia y antroponymyka (po russkym materyalam XV-XVI vv.) // Ystoryia y henealohyia [The genealogy and personal names study (according to the sources of XV-XVI centuries)]. Moscow: Nauka, p. 80-115.
26. Frolov, N. K. (1977). K voprosu o famylnykh ymenakh y stanovlenye nekotorykh yuzhnorusskykh famylyi // Materyaly po rusko-slavianskomu yazykoznaniiu [Family names and the formation of some south-Russian surnames]. Voronezh, p. 134-139.
27. Kolesnytskyi, N. F. (1967). Feodalnoe hosudarstvo (XI-XV vv.) [The feudal state of XI-XV centuries]. Moscow: Prosveshchenye, 271 p.
28. Russel, J. S. (1948). British Medieval Population / J. S. Russel. – Albuquerque: The University of New Mexico Press, 389 p.
29. Shtokmar, Y. Y. (1973). Ystoryia Anhlyy v srednye veka [The history of England in Middle Ages]. Leningrad: Yzd-vo Lenynhradskoho un-ta, 184 p.
30. Kobryn, V. B. (1977). Henealohyia y antroponymyka (po russkym materyalam XV-XVI vv.) // Ystoryia y henealohyia [The genealogy and personal names study (according to the sources of XV-XVI centuries)]. Moscow, p. 80-115.
31. Fransson, G. (1935). Middle English Surnames of Occupation (1100-1350) / Lund: C.W.K. Gleerup, 1935, 217 p.
32. Solonovych, T. F. (1986). Razvytye tematycheskoi hruppy naymenovanyi lyts po professyy v anhlyiskom yazyke: dyss. ... kand. fylol. nauk: 10.02.04 [The

development of the thematic group of occupational names in the English language]. Mynsk, 204 p.

33. Reaney, P. H. (1967). *The Origin of English Surnames*. London, Routledge and Kegan Paul, 415 p.

34. Homans, G. C. (1942). *English Villagers of the 13th Century* / G. C. Homans. – Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 478 p.

35. Dauzat, A. (1945). *Les noms de famille de France*. Paris: Payot, 454 p.

36. Selyshchev, A. M. (1968). Proyskhozhdentye russkykh famylyi, lychnykh ymen y prozvyshch // *Yzbrannye Trudy* [The origin of Russian surnames, personal names and nicknames]. Moscow, p. 97-29.

37. Novykova, O. N. (2012). Tendentsyy razvytyia brytanskoho antroponymykon: dyss. ... dokt. fylol. nauk: 10.02.04 [The tendencies of the development of British personal names]. Ufa, 435 p.

38. Smith, E. C. (1950). *The Story of Our Names* / E. C. Smith. – New York: Harper, 296 p.

39. Shveitser, A. D., Nykolskyi L. B. (1978). *Vvedeniye v sotsyolynhvystyku* [Introduction to the Sociolinguistics]. Moscow: VSh, 216 p.

40. Superanskaia, A. V. (1970). Yazykovye y vneiazzykovye assotsyatsyy sobstvennykh ymen // *Antroponymyka*. [Linguistic and non-linguistic associations of personal names]. Moscow: Nauka, p. 7-17.

41. Ekwall, E. (1947). *Early London Personal Names*. Lund: CWK Gleerup, XII-207 p.

42. Selten, B. (1972). *The Anglo-Saxon Heritage in Middle English Personal Names (East Anglia 1110-1399)*. Lund: C.W.K. Gleerup, 187 p.

43. Tengvik, G. (1938). *Old English Bynames*. Uppsala: Almqvist and Wiksells boktryckeri-a.-b., 407 p.

44. Myroslavskaia, A. N. (1980). O drevnerusskykh ymenakh, prozvyshchakh y prozvanyiakh // *Perspektyvy razvytyia slavianskoi onomastyky* [Ancient Russian names, nicknames and bynames]. Moscow: Nauka, p. 202-213.

45. Zynyn, S. Y. (1980). Pryntsyпы postroeniya «Slovaria russkykh famylnykh prozvanyi XVII v.» // *Perspektyvy razvytyia slavianskoi onomastyky*. [The principles of the “The Dictionary of Russian Surnames of the XVII century”]. Moscow: Nauka, p. 188-194.

46. Reaney, P. H. (1966). *A Dictionary of British Surnames*. London, Routledge and Kegan Paul, 1966. – 366 p.

47. Behaghel, O. (1953). *Die Deutsche Sprache* / O. Behaghel. – Halle (Saale): M. Niemeyer, 308 p.

48. Trubachev, O. N. (1966). Yz materyalov dlia etymolohycheskoho slovaria famylyi Rossyy (Russkye famylyy y famylyy, bytuiushchye v Rossyy) // *Etymolohyia*, 1966 [From the materials to the etymological dictionary of the surnames of Russia]. Moscow: Nauka, p. 3-53.

49. Zaitseva, K. B. (1973). Anhlyiskaia stylystycheskaia onomastyka: [tezysy lektsyi] [English stylistical personal names study]. Odessa: Yzd-vo Odesskoho un-ta, 67 p.

50. Komarova, R. A. (1979). *Nemetskaia antroponymyka* [The German personal names]. Saratov: Yzd-vo Saratovskoho. un-ta, 37 p.

51. Bestuzhev-Lada, Y. V. (1970). Ystorycheskye tendentsyy razvytyia antroponymov // *Lychnye ymena v proshlom, nastoiashchem y budushchem. Problemy antroponymyky* [The historical tendencies of the personal names development]. Moscow: Nauka, p. 24-33.

52. Chychahov, V. K. (1959). Yz ystoryy russskykh ymen, otchestv y famylyi (Voprosy russskoi ystorycheskoi onomastyky XV-XVII vv.) [The History of the Russian names, patronimics and family names]. Moscow: Uchpedhyz, 127 p.

53. Uhriumov, A. A. (1970). Russkye ymena [Russian personal names]. Vologda: Severo-Zap. knyzhnoe yzd-vo, 112 p.

54. Shchetynyn, L. M. (1961). Perekhod sobstvennykh ymen v narytsatelnye kak sposob rasshyreniya slovarnogo sostava yazyka (na materyale anhlyiskykh famylnykh ymen): dyss. ... kand. fylol. nauk: 10.02.04 [The transition of personal names into the common nouns as the means of the vocabulary enrichment]. Moscow, 272 p.

55. Chychahov, V. K. (1959). Yz ystoryy russskykh ymën, otchestv y famylyi (Voprosy russskoi ystorycheskoi onomastyky XV XVII vv.) [The History of the Russian names, patronimics and family names]. Moscow: Uchpedhyz, 127 p.

56. Otto, G. (1938). Die Handwekernamen in Mittelenglischen . Bottrop, 1938. – 99 p.

57. Thuresson, S. (1950). Middle English Occupational Terms. Lund: CWK Gleerup; Copenhagen: Ejnar Munksgaard, 285 p.

58. Mills, A.D. (1968). Notes on some Middle English Occupational Terms // Studia Neophilologica: a Journal of Germanic and Romance Philology. Uppsala, v. 40. – N 1. – P. 35-48.

59. Dobrovolska, O. Ia. (2016). Ahentyvno-profesiina leksyka v istorii anhliiskoi movy: deryvatsiia i taksonomiia: monohrafiia [Occupational names in the history of the English language: derivation and taxonomy]. Chernivtsi: Vydavnychiy dim «RODOVID», 624 p.

60. Middle English Dictionary / [ed. Hans Kurath, Sherman M. Kuhn, Robert E. Lewis]. – Ann Arbor, Michigan: Univ. of Michigan Press; London: G. Cumberledge, OUP. – [in 21 v.]. – 1952-2001.

61. Stratmann, F. H. (1951). A Middle-English Dictionary containing words used by English writers from the 12th to the 15th century [A new. ed., rearranged, revised and enlarged by H. Bradley]. London, 708 p.

62. Middle English Compendium. University of Michigan Digital Library Production Service, 2001-2013. – 15 000 p. – [online version]. – Mode of access: <http://www.quod.lib.umich.edu/m/med/>.

63. Oxford English Dictionary. A corrected re-issue with an introduction, supplement, and bibliography of a New English Dictionary on Historical Principles. Oxford at the Clarendon Press, 1961 (1933). – V. I – XII.

СИСТЕМА ФАМИЛИЙ СРЕДНЕАНГЛИЙСКОГО ПЕРИОДА КАК ИСТОЧНИК ИЗУЧЕНИЯ АПЕЛЛЯТИВНОЙ ЛЕКСИКИ: ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ И СОЦИАЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

О.Я. Добровольская

Аннотация. В данной работе осуществлена теоретическая разработка проблемы фамилии среднеанглийского периода как сложной социолингвистической и исторической категории антропонимов периода активного формирования английской семейной системы. В статье выяснены особенности номинативной, идентификационной и общественно-правовой функции фамилии как факторов, определяющих выбор материала лингвистического исследования апеллятивной лексики среднеанглийского периода.

Ключевые слова: антропонимия, фамильная система, среднеанглийский период

MIDDLE ENGLISH FAMILY NAMES AS A SOURCE OF STUDY OF MIDDLE ENGLISH VOCABULARY: LINGUISTIC AND SOCIAL-HISTORICAL ASPECTS

O. Ya.Dobrovolska

Abstract. *The article focuses on the problem of the study of common nouns and personal names, especially Middle English surnames, within one of their historical layers, which gives us the possibility to disclose lingual means and ways of identification of people, interrelation of funds of proper names of neighboring territories in the process of formation of national language. The linguistic analysis of common and proper nouns is still an inexhaustible source of the study of historical and cultural heritage of people, first of all of its social and political structure, especially its production, everyday life, religion, customs, traditions and so on. It helps in its turn to trace the salient traits of individuality of the peoples against the background of its neighbors in space and time.*

The social category of the family names is indicated by the following salient traits: 1) they are functioning in the human society; they came into existence as the constant, hereditary names, which identify the human body and meet the requirements of the society and its members; 2) the development and functioning of the family names depends from the social, economic and cultural level of the society; family names first come into existence in the economically and culturally developed, as a rule, centralized societies; 3) in the societies with class differentiation in different social layers the family names appear very irregularly.

Family name may be treated as the historic category according to the following peculiar features: 1) all the categories of personal names are influenced by the history of nation. As the official hereditary name family name come into existence in the very definite historical period on the definite stage of its development; 2) the process of the family names formation lasted for centuries in several stages. Until the formation of family names haven't finished in the language there co-existed the nominations of different types: the most productive in the language of that period of time, obsolete ones, those which only come into appearance, and many transitional forms; 3) family names serve as the 'reservation for language rarities' – they shelter the words and word-building models, which disappeared or became non-productive in the process of the historical development.

The purpose of the article is to investigate the Middle English surname as a complex sociolinguistic and historical category of personal names of the period of active formation of the English system of surnames. The problem of nominative, identification and social functions of the medieval surname is very urgent in the aspect of study of Middle English vocabulary.

The investigation was held on the basis of the theoretical-linguistic analysis of the scientific papers on the History of the English language and the History of England and other European countries.

The article gives light on the results of the study of Middle English surnames in Modern linguistics, especially of their linguistic and social aspects, their nature and functioning as an essential element of human interrelation. There are two aspects of these study – linguistic, which focuses on the inner structure of the surnames, and social-linguistic, which focuses on the social-linguistic phenomena of the personal names.

The originality of the article under review lies in the fact that it was in several ways fully scientifically proved that the medieval system of surnames must be regarded as the linguistic material of investigation of Middle English vocabulary.

In conclusion the author strengthens the point of view that the social-linguistic and linguistic value of the Medieval surnames as well as three aspects of the surnames – linguistic, social and historical – made it necessary to include the Mediaeval surnames, especially the names of occupation and office, into the essential list of material for further linguistic investigation the Middle English vocabulary, which will obligatorily give the valuable quantitative and qualitative increase in the results of such a study.

Keywords: *Middle English, proper names, surnames*

PROCESSES OF ASSIMILATION OF ENGLISH BORROWINGS IN MODERN UKRAINIAN

O. V. BABENKO, PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Romance and Germanic languages and
translation

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

E-mail: olena14babenko@ukr.net

S. V. ILIN, student

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

E-mail: momot.rom@mail.ru

Abstract. *Paper deals with processes of assimilation of English borrowings in Modern Ukrainian. The term “anglicism” is typical of these borrowings. The topicality of the paper lies in the problem of the correct adaptation and assimilation of new anglicisms in the bulk of the Modern Ukrainian language. These processes are described and analysed on each linguistic level, in particular phonological, morphological, lexicological, syntactical, semasiological. The data are based on the internet resources and every day speech. Linguists’ opinions on this issue are diametrically opposed. Thus, some of them emphasize that this stream of words doesn’t give any stability to the Ukrainian language and violates its linguistic identity, but the majority of scholars, on the contrary, think that many anglicisms could represent an opportunity Ukrainian to become a language of global communication.*

Keywords: *anglicism, assimilation, adaptation, transcribing, transliteration, transformed anglicisms, calques, linguistic levels*

Introduction. When words migrate from one language to the other they adjust themselves to a new environment and get adapted to the norms of the recipient language. They undergo certain changes which gradually erase their foreign features, and, finally, they are assimilated.

The fate of the English words in the system of the Ukrainian language is not the same. Evolution of borrowings in the new language system takes place in accordance with the standards of the Ukrainian language on the phonetic, graphic, grammatical and semantic levels. It is determined by their ability to be assimilated in a new linguistic situation with a purpose of a more harmonious integration by people of different social layers.

The **topicality** of the paper lies in the problem of the correct adaptation and assimilation of new anglicisms in the bulk of the Ukrainian language.

Analysis of recent researches and publications. The complex processes in the modern Ukrainian language connected with the rapid influx of borrowings (mainly English) are commented by national linguists in a different way. From one hand such researchers as D. Barannyk, O. Styshov emphasize the approach to the world achievements in the socio-political, economic, administrative, trade areas through the processes of assimilation of borrowing words and from the other hand some linguists are against this global linguistic phenomenon. Thus, A. Zahnitko says that this stream of words doesn’t give any stability to the Ukrainian language and violates its linguistic identity.

A great number of national and foreign linguists are famous for their works in the field of classifications of **anglicisms** and lexicography. They are B. Azhniuk, E. Volodarska, K. Demchenko, H. Prykhodko, Dzh. Krystal, T. Rudakova, T. Maystruk, A. Diakov and others. Linguistic researches of foreign and national scholars also have focused on diversifying the study on the aspects of English borrowings. Thus, S. Ryzhikova, A. Doloh, I. Kamynin, A. Zelenin have tried to give anglicisms a common characteristic. B. Singalevich, N. Popova have considered the mentioned above issues from the semantic point of view. I. Kulynych, Ye. Kozyr, O. Doloh, L. Kysliuk have systematized the processes of development of the English vocabulary in the Ukrainian language and its word-formation potential. The use and impact of English borrowings on the culture of speech have been studied by M. Karanskaya, T. Zohoruiko, I. Farion, T. Kyiak, H. Shapovalova. M. Kyrylenko, S. Fedorets have studied anglicisms in certain areas, in particular, in the language of advertising. Anglicisms in the media language have been analysed by V. Liesnova, O. Yolkina, N. Bosak, V. Pecherska. There have been also attempts to consider the functioning of anglicisms in the works by S. Formanova, T. Zhurova, M. Kyrylenko. But the issues of functioning of anglicisms and their role in the development of Ukrainian are still a great concern.

The purpose of the paper deals with the detailed analysis of the processes of assimilation of English borrowings in the modern Ukrainian language on the basis of internet mass media. The object of the research is anglicisms of *political and scientific discourse of internet resources*. The subject of the research is the processes of assimilation of anglicisms in Modern Ukrainian.

Methods. The object and the subject of the research have emphasized the specific tasks and methods of the paper, in particular, descriptive, comparative, contextual, structural, semantic methods, componential analysis.

Results. According to the Dictionary of Historical and Comparative Linguistics, lexical borrowing is the transfer of a word from one language into a second language as a result of some kind of contact between speakers of two languages [10, p.132].

Anglicism is a word or phrase borrowed from English into a foreign language [8].

The term anglicism was first used in the 17th century and refers to a linguistic characteristic of English used in another language (cf. OED). Anglicism also describes English syntax, grammar, meaning, and structure used in another language with varying degrees of assimilation. Americanization of language through the import of words and expressions in English is described by Beyrer as “a veritable avalanche that cannot be stopped” [9].

When a word has been borrowed, it becomes integrated into the receiving language with varying extent. There are different classifications of processes of adaptations of anglicisms in the recipient languages.

Görlach distinguishes three main degrees of acceptance:

The word is fully accepted – either the word is not (or no longer) recognized as English, or is found in many styles and registers, but is still marked as English in its spelling, pronunciation or morphology.

The word is in restricted use.

The word is not part of the language – it is either a calque or a loan creation, or mainly known to bilinguals, or used only with reference to British or American contexts [11].

Assimilation is used to denote a partial or total conformation of a borrowed word to the phonetical (graphical and morphological standards and the semantic system of the receiving language. According to the form of entry into the receiving language anglicisms are described in the following terms of graphic adaptation “transcribed”,

“transliterated”, “loan translations or calques”, “transplanted”, “transformed” and “combined”[2].

In the process of *transcription* the visual representation of speech sounds is transferred. Phonetic and graphic assimilation are considered to be the first step of adaptation of borrowings into the system of the receiving language.

From the point of pronunciation phonetics of the giving language is used. Later English pronunciation starts adapting standards of Ukrainian pronunciation. If there are no identical sounds, English phonemes are substituted by similar ones which in most cases are transcribed in Cyrillic. For example, the most frequent words are *land and city* (based on the names in Dnipro): Диволенд, Ігроленд, КнигоЛенд, МебліСІТІ, АКВА СІТІ, ТЦ «МОСТ-СІТІ», рекламна агенція ТОП СІТІ, туристична агенція «Тур-сіті» [5, p.227].

In Kyiv we can emphasize the following names, for examples: ТРЦ «Дрім Таун», ТРЦ «Оушен плаза», ТРЦ «Блокбастер», ТРЦ «Скай молл», ТРЦ «Арена Сіті», ТРЦ «Мега Сіті», ТЦ «Палладіум Сіті».

Transliteration is one of the most complicated issues of the process of borrowing. In contrast to transcription it deals with the transfer of signs from one language to the other one.

The word *transliteration* comes from Latin transliteratus (trans- "across" + littera "letter"). *Transliteration* is the method of representing letters or words of one alphabet in the characters of another alphabet or script. It's difficult to trace all the cases of transliteration which influence the universal rules of transliteration. Nowadays linguists have formulated principles of transliteration. It implies the transfer of graphical form of the word, but not the phonetical one. There is an interesting fact that is connected with the parallel use both of the linguistic phenomena in the receiving language. Transcription and transliteration are the most laconic ways of translation. They convey the word additional connotations of originality and uncommonness. We may highlight that a transliterated variant is treated as a colloquial variant of some negative connotation. Thus, the following examples are typical of cinematography: Benjamin – Бенджамін (transliteration) or Бенджамен (transcription); Daniel – Данієль (transliteration) or Денієль (transcription); Caleb – Келеб (transliteration) or Кейлеб (transcription); Aaron – Арон (transliteration) or Еєрен (transcription).

Phonographic variants of equivalents of foreign proper names are conditioned by features of audio and written transformations of anglicisms and rules of their borrowing into the system of the receiving language.

Transformed anglicisms presuppose some changes in the structure of anglicisms to imitate Ukrainian words and word combinations through the addition some letters which don't exist in English or substitution transcribed or transliterated English sounds and letters for “funny” Ukrainian ones. These transformations are typical of computer and youth jargons. For example, Федорина горі (Fedora Core), Піжамкер (Pagemaker), Аутглюк (Outlook), Шаровари (shareware).

The following type of the anglicisms is a calque. In linguistics, a calque or loan translation is a word or phrase borrowed from another language by literal, word-for-word, or root-for-root translation.

Proving that a word is a calque sometimes requires more documentation than does an untranslated loanword, because in some cases, a similar phrase might have arisen in both languages independently. This is less likely to be the case when the grammar of the proposed calque is quite different from that of the borrowing language or when the calque contains less obvious imagery.

One system classifies calques into five groups [12]: the semantic calque, where additional meanings of the source word are transferred to the word with the same primary meaning in the target language;

- the phraseological calque, where idiomatic phrases are translated word-for-word;
- the syntactic calque, where a syntactic function or construction in the source language is imitated in the target language;
- the loan-translation, where a word is translated morpheme-by-morpheme into another language;
- the morphological calque, where the inflection of a word is transferred.

Each language level is rich in examples. We highlight the following levels:

1. Graphical level.
2. Morphemic level.
3. Level of words.
4. Level of word combinations.
5. Level of clauses.

A *graphical level* is illustrated by transliterated words. A *morphemic level* is characterized through morphemic translation of English borrowings into Ukrainian, for example, *skyscraper* – *хмарочос*, *workaholic* – *трудоголік*, *alcoholic* – *алкоголік*.

Among *words* we focus our attention on the following data: *A computer mouse* – *комп'ютерна миша*, *air cushion* – *повітряна подушка*, *barter* – *бартер*, *brand* – *бренд*, *briefing* – *брифінг*, *casting* – *кастинг*, *chat* – *чат*, *discount* – *дисконт*, *hacker* – *хакер*, *lifting* – *ліфтинг*, *link* – *лінк*, *mall* – *молл*, *online* – *онлайн*, *site* – *сайт*, *talk-show* – *ток-шоу*, *thriller* – *трилер*, *top* – *топ*, *workshop* – *воркшоп*, etc.

Word-combinations can be illustrated by the following examples: *gold quota* – *золота квота*, *free trade zone* – *зона вільної торгівлі*, *currency basket* – *корзина валют*, *bad loan* – *просрочена позика*, *sister company* – *сестринська компанія*, *brain gain* – *приплив мізків*, *brain drain* – *витік мізків*, *iron curtain* – *залізна завіса* [7].

Full names of some organizations are translated word-for-word from English into Ukrainian: *COI – Strategic Defense Initiative* – *Стратегічна оборонна ініціатива*, *Silicon Valley* – *Силіконова (Кремнієва) долина*, *International Intellectual Property Alliance* – *Міжнародний альянс інтелектуальної власності*, *Recording Industry Association of America* – *Американська асоціація компаній звукозапису*, *Independent Film & Television Alliance*, *International Association of Teachers of English as a Foreign Language in Ukraine* – *Міжнародна асоціація вчителів англійської мови в Україні* [1, 3, 4, 6].

The syntactical level of anglicisms in Modern Ukrainian is characterised by syntactic constructions which are formed according to the word order model in English. The usage of adverbial modifiers are typical of this linguistic phenomenon. Cf. “I have something to say” – “Я маю сказати”, “You are tough” – “Ти – крутий”.

Calques can also be illustrated by abbreviation, word-collocations, idioms, clauses. This fact proves the reasons for future researches and detailed description.

One more interesting fact deserves to pay attention to. Nowadays in local nets, national mass media after the UK voted strongly for Brexit (withdrawal from the European Union June, 23, 2016) in a referendum on the UK's EU membership some new anglicisms appear in Ukrainian fast and they are not translated yet. These portmanteau words are Brexit, #Texit, NHexit and others. It will take time to assimilate them into the word-stock of Ukrainian.

Discussion. To sum up, we can emphasize that researches in the area of the processes of assimilation of English borrowings in Modern Ukrainian are characterised by complex and systemic analysis on each language level, in particular on the phonological, morphological, lexicological, syntactical, semasiological. Linguists' opinions on the issue are diametrically opposed. Thus, some of them emphasize that this stream of words doesn't give any stability to the Ukrainian language and violates its linguistic identity, but the majority of scholars, on the contrary, think many anglicisms could represent an opportunity, allowing Ukrainian to become a language of global communication that is capable of expressing concepts, facts, ideas that have an international scope and prospects.

Список використаних джерел

1. Американська асоціація компаній звукозапису [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.glosbe.com/uk/pl> (date: 07/06/2016)
2. Дьяков А.И. Графическая ассимиляция англицизмов в русском языке /А.И. Дьяков//Теория языка и межкультурная коммуникация.–2012. –№ 2 (12) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tl-ic.kursksu.ru/index.php?page=6&new>(дата звернення: 12.06.2016.)
3. IATEFL в Україні[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.britishcouncil.org.ua/teach/resources/iatefl-ukraine>(date: 07/06/2016)
4. Міжнародній альянс з інтелектуальної власності (ііра) оприлюднив звіт про охорону і захист авторського права у 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intelvlas.com.ua/news/zhurnal-iv/mizhnarodniy-alyans-z-intelektualnoyi-vlasnosti-iira-oprylyudnyv-zvit-pro-ohoronu-i>(date: 07/06/2016)
5. Слобода Н. В. Доцільність використання транскрибованих англіцизмів (на матеріалі українських ергонімів) / Н. В. Слобода // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". – 2015. – Вип. 53. – С. 225-227.
6. Стратегічна оборонна ініціатива [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.znaimo.com.ua>(date: 07/06/2016)
7. Холодна війна без залізної завіси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.polradio.pl/5/39/Artykul/165118> (date: 01/06/2016)
8. Anglicism[electronic resource].–assess mode:<http://www.oxforddictionaries.com/ru>. (date: 02.06.2016.)
9. Beyrer A. Ne americanizăm / A.Beyrer /România Literară. – [electronic resource]. – assess mode: http://www.romlit.ro/ne_americanizm. (date: 12.06.2016.)
10. Dictionary of Historical and Comparative linguistics: Edinburgh University Press, 2000. –1243 p
11. Görlach M. (ed.) English in Europe, Oxford/ M. Görlach //: Oxford University Press, 2002b
12. Smith May The Influence of French on the Eighteenth-century Literary Russian/ May Smith. – p. 29-30.

References

1. Amerykanska asotsiatsiia kompanii zvukozapysu [Recording Industry Association of America] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://uk.glosbe.com/uk/pl> (date: 07/06/2016)
2. D'yakov A.I. Graficheskaya assimilyatsiya anglitsizmov v russkom yazyke [Graphic assimilation of Anglicisms in Russian] /A.I. D'yakov//Teoriya yazyka i

- mezkhul'turnaya kommunikatsiya.–2012. –№ 2 (12) [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: [http://tl-ic.kursksu.ru/index.php?page=6&new\(data zvernennya: 12.06.2016.\)](http://tl-ic.kursksu.ru/index.php?page=6&new(data+zvernennya:12.06.2016.))
3. IATEFL v Ukraini [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: [http://www.britishcouncil.org.ua/teach/resources/iatefl-ukraine\(date: 07/06/2016\)](http://www.britishcouncil.org.ua/teach/resources/iatefl-ukraine(date:07/06/2016))
4. Mizhnarodnii alians z intelektualnoi vlasnosti (iipa) opryliudnyv zvit pro okhoronu i zakhyt avtorskoho prava u 2015[Intellectual Property Alliance] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: [http://intelvlas.com.ua/news/zhurnal-iv/mizhnarodniy-alyans-z-intelektualnoyi-vlasnosti-iipa-oprylyudnyv-zvit-pro-okhoronu-i\(date: 07/06/2016\)](http://intelvlas.com.ua/news/zhurnal-iv/mizhnarodniy-alyans-z-intelektualnoyi-vlasnosti-iipa-oprylyudnyv-zvit-pro-okhoronu-i(date:07/06/2016))
5. Sloboda N. V. Dotsilnist vykorystannia transkrybovaniykh anhlitsyzmiv (na materialii ukrainskykh erhonomiv) [The usefulness of transcribe Anglicisms (based on Ukrainian ergonisms)] / N. V. Sloboda // Naukovi zapysky Natsionalnogo universytetu "Ostrozka akademiia". – 2015. – Vyp. 53. – S. 225-227.
6. Stratehichna oboronna initsiatyva[Strategic Defense Initiative] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: [http://www.znaimo.com.ua\(date: 07/06/2016\)](http://www.znaimo.com.ua(date:07/06/2016))
7. Kholodna viina bez zaliznoi zavyisy [The Cold War without the Iron Curtain] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: [http://www.polradio.pl/5/39/Artykul/165118](http://www.polradio.pl/5/39/Artykul/165118(date:01/06/2016)) (date: 01/06/2016)
8. Anglicism[electronic resource].–assess mode:[http://www.oxforddictionaries.com/ru. \(date: 02.06.2016.\)](http://www.oxforddictionaries.com/ru.(date:02.06.2016.))
9. Beyrer A. Ne americanizăm / A.Beyrer /România Literară. – [electronic resource]. – assess mode: [http://www.romlit.ro/ne_americanizm. \(date: 12.06.2016.\)](http://www.romlit.ro/ne_americanizm.(date:12.06.2016.))
10. Dictionary of Historical and Comparative linguistics: Edinburgh University Press, 2000. –1243 p
11. Görlach M. (ed.) English in Europe, Oxford/ M. Görlach //: Oxford University Press, 2002b
12. Smith May The Influence of French on the Eighteenth-century Literary Russian/ May Smith. – p. 29-30.

ПРОЦЕСИ АСИМІЛЯЦІЇ АНГЛІЙСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

О.В. Бабенко, С. В. Ільїн

Анотація. Стаття присвячена процесам асиміляції англійських запозичень у сучасній українській мові. Термін "англіцизм" є типовим для цих запозичень. Актуальність цієї розвідки полягає в проблемі правильної адаптації та асиміляції нових англіцизмів у сучасній українській мові. Ці процеси описано і проаналізовано на кожному мовному рівні, зокрема, на фонологічному, морфологічному, лексичному, синтаксичному, семасіологічному. Приклади наведено з інтернет-ресурсів і щоденного спілкування. Думки лінгвістів з досліджуваного питання діаметрально протилежні. Деякі з них наголошують, що цей потік слів не дає ніякої стабільності в українській мові та порушує її ідентичність, але більшість вчених, навпаки, вважають, що багато англіцизмів надають можливість українській мові стати мовою глобальної комунікації.

Ключові слова: англіцизм, асиміляція, адаптація, транскрибування, транслітерація, трансформовані англіцизми, кальки, мовні рівні

ПРОЦЕССЫ АССИМИЛЯЦИИ АНГЛИЙСКИХ ЗАИМСТВОВАНИЙ В СОВРЕМЕННОМ УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ

Е.В.Бабенко, С.В.Ильин

Аннотация. Статья посвящена процессам ассимиляции английских заимствований в современном украинском языке. Термин "англицизм" является типичным для этих заимствований. Актуальность данной работы заключается в проблеме правильной адаптации и ассимиляции новых англицизмов в современном украинском языке. Эти процессы описаны и проанализированы на каждом языковом уровне, в частности, на фонологическом, морфологическом, лексическом, синтаксическом, семасиологическом. Примеры взяты из интернет-ресурсов и ежедневной речи. Мнения лингвистов по изучаемому вопросу диаметрально противоположны. Некоторые из них подчеркивают, что этот поток слов не дает никакой стабильности в украинском языке и нарушает его языковую идентичность, но большинство ученых, наоборот, считают, что многие англицизмы представляют возможность украинскому языку стать языком глобальной коммуникации.

Ключевые слова: англицизм, ассимиляция, адаптация, транскрибирование, транслитерация, трансформированные англицизмы, кальки, языковые уровни

УДК 811.124

FACTORS OF LINGUISTIC AND SPEECH COMPETENCE FORMATION

I. I. VAKULYK PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor of the
Department of Ukrainian and Classical Languages
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)
E-mail:vakulyk@ukr.net

Abstract. The article considers the issue of competency approach formation as one of the vectors of higher vocational education, which is in the process of science integration and the enhancement of humanization of universities. Modern science and practice set new demands for the degree of classical languages learning in higher and specialized educational establishments, which essentially aim to ensure the enhancement of linguistic competence and add terminological orientation to the whole process of learning.

Keywords: language as a matrix, the Latin language, competence, professional training, higher vocational education, humanization of education

Introduction. The lasting success in language learning depends primarily on the target goal. It is much easier to succeed when each individual task is considered as a part of the general task, rather than as an independent one. The realization that the general task is much broader, involuntarily and unconsciously makes students focus on the subject. This eliminates aimless teaching and aimless learning, and each lesson becomes a skillful, well-planned step towards a specific goal.

The main purpose of a teacher in the classroom is to simplify the process of language learning to the fullest: he foresees the difficulties and tries to forestall them;

he aims to reduce the number of possible mistakes and assists the student before the latter takes the time to correct the mistakes that he has made.

Analysis of recent researches and publications. Karl Pribram in his book «Languages of the brain» expresses the following thought: there are certain areas in the brain that are responsible for the construction of the phased plans of activity. The program of the plan completion is encoded so that its individual stages do not overlap, and do not interfere with each other. Being once recorded in verbal symbols, the plan of future actions can be stored in memory, as long as we do not need to complete it. A surprising feature of the language is not only to accumulate the whole experience of the previous generations, but also to pass it in a concise and concentrated form to each new member of human society. A word is not only a tool of thought transference, but also the key to the mood of the message. Such multidirectionality makes us study the word not only as an element of the language system (as a component of the regulatory language arsenal), but also as the component of language process; it makes analyze the interaction that takes place between speech and language system, and which is the prerequisite for the existence of any language.

The purpose of the article is to analyze and systematize factors of linguistic and speech competence formation. Learning ancient languages, among which Latin is of great importance, at this stage of higher school development, covers not only actual problems of teaching foreign languages, but also becomes a part of professional training of future agrarians.

Methods. Analysis, synthesis, learning the avanguard pedagogical experience and practice are used in the paper.

Results. Future specialist studies the Latin language mainly for nomination – giving Latin terms to specific concepts in different scientific disciplines. The term itself in all its aspects (meaning, structure, formation models, even etymology) should be given the most attention when teaching Latin. All of the abovementioned leads to the need to find new constructive ideas for solving the problem of optimization and intensification of learning and mastering terminological Latin which functions in agricultural research fields; acquiring new knowledge and improving the level of professional language training.

When learning Latin we traditionally focus on comparing phonetic and grammatical phenomena of two languages – the ancient and the native one. Comparison as a method of language learning has many advantages, allowing you to go deeper into the structure of the languages under study and discover new linguistic facts and phenomena, which are left beyond our vision when considering separately. Therefore, the teacher repeatedly reminds his students that the material for research is not only dictionary data, but also the textual material. It is also advisable to use translation materials of the same texts in different languages. For example, it would be rational to demonstrate the Russian and Ukrainian versions of the medieval student anthem «Gaudeamus igitur ...» translated by S.I. Sobolevskyi, N.V. Bugayev, L.V. Ginzburg, Y.M. Borowskyi, N. Bilyk, A.A. Sodomora, V.D. Litvinov, etc.

According to American methodist, Professor of Chicago University Peter Hagboldt, teaching foreign languages can pursue practical and general educational goals, the choice of which depends on the objective conditions and the duration of the course.

The method, to his mind, is a set of techniques aimed at achieving a specific goal within a certain period of time with some certain textbooks, taking into account the age and the overall development of students as well as school and community. The method is never «frozen», it must be adjusted when changing the teaching environment [4, p. 21]. The main goal of the language teacher in the classroom is to simplify the process

of language learning. After all, the teacher acts as a predictor, as he has to foresee possible mistakes in solving the preassigned tasks, as well as to find the ways to overcome them. «It is much easier to succeed when each individual task is considered as a part of the general task, rather than as an independent one... When a student does not know the ultimate goal of learning, ... he resorts to a relatively easy way to meet the requirements and literally learns the material by heart using the textbook or ... the explanations of the teacher» [7, p. 56]. The realization that the general task is much broader, involuntarily and unconsciously makes students focus on the subject.

Psychologist Bergson believed that the main function of intelligence is rubrication. Here are his words: «Intelligence is the ability to find the interrelation of phenomena, the ability to grasp their recurrence, and if necessary, to produce it» [1, p. 59]. «To explain something means to see the elements of the old and familiar in the new and unexpected, organized in the new order» [1, p. 181]. The essence of language lies not in using any form of communication, but in using some fixed associations ... i.e. in something tangible – a spoken word, a picture, a gesture or anything that could give an idea of something else. When it happens, that tangible thing may be called a «sign» or a «symbol» and what appears as an idea is a «meaning» [5, p. 66]. Therefore, V.A. Zvegintsev considers the language as a means of mental dismemberment of the world around us into discrete concepts, as well as an instrument for classification of these concepts. According to Ferdinand de Saussure, the word as a linguistic sign is a «two-way psychic entity», which is based on the unbreakable connection between the concept and its phonetic image. No matter where a new word comes from – from an oral conversation, from the pages of a book or a newspaper – in all cases, it will be stored in memory in the form of phonetic image. This image at any time can be represented mentally (through the so-called «inner speech») or can be played aloud. And always at the same time the abstract concept will come back in the memory, corresponding to a given acoustic image [5, p.68-69]. Natural human language makes semiotic modeling, and thus serves as a universal semiotic matrix, on which one can rebuild almost an unlimited number of various familiar or information systems [5, p. 88].

Specialization of mental functions in the development history process is accompanied by the increasing complexity of «anatomy» of psychophysical activity of a living being: the activity is split into actions, and actions – into operations (A.N.°Leontiev). Therefore, each mental level corresponds its qualitatively different content, determined not by simple summation of information of the lower levels, but the type of the tasks to ensure the practical functioning of the organism [2, p. 54].

To acquire receptive language skills is far easier than to acquire reproductive skills. We can learn to read long before we are able to express our thoughts [7, p. 39]. Thus, it can be argued that there is an interdependence of different types of speech activity – listening, reading aloud, silent reading, speaking, and writing. Consequently, certain types of speech activity merge into a whole entity.

To understand a foreign language it is quite insufficient to know the phonetics and vocabulary. Without grammar knowledge we can only understand the simplest phrases. For the deaf-mute the audio language, used by the people of his homeland, serves in the same capacity as the language for the ... a Frenchman or an Englishman. And if the translation of lexical concepts from the spoken language into finger language should cause considerable difficulties, then these difficulties grow immeasurably when we face the problem of sign expression of grammatical categories (gender, case, tense, etc.) [5, p. 94].

Listening does not include operations that are not included in speaking; but speaking involves all the operations included in listening, plus the logical operations of

future review and choice. Speaking logistics resembles somehow the amateur game of chess, which allows you to «take back moves» and where you cannot see the situation on the board (even not notice that the king is in check!) [6, p. 165].

All languages have ways of regression limits, the depth conservation methods, as well as the methods that allow to bypass the memory span restriction in order to preserve the expressive power [3, p. 138]. Psychologists have measured what is called the span of immediate memory. We are able to remember from a single glance and correctly reproduce about seven decimal digits taken at random, about seven unrelated words, and about seven items.

It was studied at Harvard University by George Miller long ago [3, p. 127]. The greatest number of units which can be perceived, remembered and reproduced by the average person after the first presentation, is approximately $7+(-)2$. Thus, Miller magic number indicates the number of information units kept in memory. Although forgetting is not desirable during the studying, the researchers state: the highest percentage of forgetting falls on the first 48 hours after the perception or learning the material. That is why the individual has to work out its own memory system and reproduction of information.

When considering memory as the basis of mental life, we take for granted the fact that it controls psychological processes so that a person manages the acquisition and keeping in consciousness the useful information and its reproduction at the right time. Therefore, one should keep in mind that all kinds of image memory are used in teaching language: visual, auditory and motor.

According to Yerkes-Dodson Law («optimum of motivation»), success requires the optimal (or more simply - a moderate, average) level of motivation. As a result of experiments, conducted on animals and later on humans, it became clear that weak motivation is not sufficient for success, but excessive motivation is harmful as well because it creates unnecessary agitation and restlessness.

Optimum of motivation can be achieved during target formation. This is facilitated by attention. Due to it our conscious focuses on a particular object. The ability to set a goal plays an exceptional part in attention dynamics. The formulation and continuous refinement of activity goals evokes, maintains and switches attention [8, p. 155].

Attention shows a goal of possible practical actions. To turn possible actions into real ones, the aim should be presented as a problem, i.e. it should be realized, estimated and appropriately expressed. The cognitive function of linguistic consciousness takes on the problem setting and its step-by-step solution [2, p. 13].

Thus, in the process of studying and teaching the ancient language it is necessary to consider the following:

- 1) There is a complex mechanism of perception and understanding the language units, which may be the cause of possible cases of adequacy displacement of understanding the text;

- 2) thinking stereotypes and linguistic patterns may occur in language practice, that is why accurate focusing on logical and rational word perception is required;

- 3) the opportunity to use combined types of lessons plan involves focusing attention on specific issues (e.g. phonetic rules, morphological structure of the language, structural and semantic features of word combinations, semantic and functional characteristics of word, etc.);

- 4) due to the language we arm our minds which allows us not only to be limited to communicative acts, but also to develop a mechanism of participation in the socio-cultural environment.

Discussion. So, in today's neotechnocratic world under the influence of globalization the active transformations of scientific worldview take place, that are reflected in research of both native and foreign scientists. The concepts of new information society are already represented with signs, symbols, phenomena, stereotypes of thinking. In our opinion, the development of information and culturally marked knowledge will constitute the basis of values, which is the basis of cultural stereotypes. Therefore, we can talk of cultural and linguistic competence of certain ethnic culture speakers and their ability to organize communicative behavior according to the acquired knowledge (following the instructions, guidelines, coding ethnic-linguistic norms). The suggested research topic is in the process of science integration, the enhancement of humanization and humanitarization of higher education, and thus, can be a vector of future research in the context of competence-based approach formation in the system of specialists training.

References

1. Bergson A. Dve formy pamjati / A.°Bergson // Hrestomatija po obshhej psihologii. Psihologija pamjati. – M., 1979. – S.61–75.
2. Zhol' K.K. Jazyk kak prakticheskoe soznanie (filosofskij analiz) / K.°K.°Zhol'. – K.: «Vyshha shk.», 1990. – 238 s.
3. Ingve V. Gipotiza glubiny / V.Ingve // Novoe v lingvistike. Vyp. IV. Sost. V.°A.°Zvegincev. – M.: Progress, 1965. – S.126–138.
4. Kashina E.°G. Tradicii i innovacii v metodike prepodavanija inostrannogo jazyka: ucheb. posobie dlja studentov filologicheskikh fakul'tetov universitetov / E.G.Kashina ; otv. red. A.S.Grinshtejn. – Samara: Izd-vo «Univers-grupp», 2006. – 75 s.
5. Panov E.N. Znaki. Simvoly. Jazyki / E.N.Panov. – Izd. 2-e, dop. – M.: Znanie, 1983. – 248 s. (Biblioteka «Znanie»)
6. Hokkett Ch. Grammatika dlja slushajushhego. Per. s angl. V.V.Lazareva / Ch.Hokkett. // Novoe v lingvistike. Vyp. IV. Sost. V.A.Zvegincev. – M.: Progress, 1965. – S.139–166.
7. Hjegboldt P. Izuchenie inostrannyh jazykov Nekotorye razmyshlenija iz opyta prepodavanija / P. Hjegboldt. – Sokrashennyj perevod s angl. L.°A.°Morozovoj. – M.: Uchpedgiz, 1963. – 160 s.
8. Obshhaja psihologija: Ucheb. posobie dlja studentov ped. institutov / V.V.Bogoslovskij, A.A.Stepanov, A.D.Vinogradova i dr. – 3-e izd., pererab. i dop. – M.: Prosveshhenie, 1981. – 383 s.

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ТА МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЙ

I. I.Вакулик

Анотація. У статті розглянуто проблему формування компетентнісного підходу як одного із векторів системи вищої професійної освіти, що перебуває у руслі процесу інтеграції науки та посилення гуманізації вишів.

Ключові слова: мова як матриця, латинська мова, компетенція, професійна підготовка, вища професійна освіта, гуманізація освіти

ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЯЗЫКОВОЙ И РЕЧЕВОЙ КОМПЕТЕНЦИЙ

И. И. Вакулик

Аннотация. В статье рассмотрена проблема формирования компетентного подхода как одного из векторов системы высшего профессионального образования, который пребывает в русле интеграционных процессов в науке.

Ключевые слова: язык как матрица, латинский язык, компетенция, профессиональная подготовка, высшее профессиональное обучение, гуманизация образования

ОБ'ЄКТНІ ТА СУБ'ЄКТНІ ІНФІНІТИВИ В РОЛІ ДОДАТКА

Н. Ф. ГРОЗЯН, кандидат філологічних наук, доцент
Кримський інженерно-педагогічний університет (м. Сімферополь)
E-mail: n.f.grozyan@mail.ru

Анотація. У статті з'ясовано статус інфінітива в мовній системі, визначено специфіку об'єктного та суб'єктного інфінітивів. Формально-синтаксичне уживання інфінітива детерміноване виконанням синтаксичних функцій чотирьох частин мови. Схарактеризовано уживання об'єктного інфінітива в ролі додатка та окреслено його зв'язок з дієсловами зі значенням волевиявлення, прохання тощо. Інфінітив виконує подвійну функцію – як об'єкта і суб'єкта дії, сполучаючись із модальними дієсловами на позначення суб'єктивно-емоційної оцінки.

Ключові слова: об'єктний інфінітив, суб'єктний інфінітив, граматичне обґрунтування статусу, синтаксична функція, додаток, міжчастиномовна форма

Актуальність. Звернення до синтаксичної природи окремих частин мови, дослідження фундаментального мовного явища, що зветься «синтаксисом форми» [9, с. 56], зумовлено посиленням у сучасній науці зацікавленості вивченням функційного аспекту мови.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. І. Р. Вихованець вважає, що в «системі частин мови можливі проміжні структури, які або розподіляються відповідними групами між різними частинами мови, або являють собою морфологічні двочастиномовні загальні форми із закладеними в них потенційними закономірностями закріплення за граматичними сферами» [3, с. 163–164]. Показовим у цьому аспекті є синтаксичне функціонування інфінітива як специфічної міжчастиномовної форми, позбавленої чітких морфологічних характеристик, що властиві двом основним частинам мови – дієслову та іменнику. Тому диференціація синтаксичних функцій інфінітива та їхній усебічний аналіз є важливим для впорядкування дієслівної системи української мови, однак у сучасній лінгвістиці вивченню особливостей функціонування інфінітива в різностильових текстах приділяється недостатньо уваги.

Мета статті – проаналізувати статус інфінітива в системі мови та його походження, схарактеризувати функціонування інфінітива як специфічної міжчастиномовної форми в ролі додатка.

Методи. У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, трансформаційний та компонентний аналіз.

Результати. Обґрунтування теоретичних основ визначення інфінітива, екскурс щодо його походження та дослідження синтаксичної ролі інфінітива в реченні є предметами розгляду в розвідках відомих українських лінгвістів. Проблему статусу інфінітива та його походження досліджували М. А. Жовтобрюх та Б. М. Кулик, В. М. Русанівський і І. Р. Вихованець [5; 14; 2].

Значну увагу в мовознавчій літературі приділено синтаксичним функціям інфінітива в ролі головних членів речення (І. Р. Вихованець [3], Н. С. Валгіна [1],

Н. Л. Іваницька [7], І. Р. Швець [19] та ін.). Ґрунтовно розроблена в ґраматичній науці теорія про синтаксичне розмежування об'єктного та суб'єктного інфінітивів [3, с. 81; 6, с. 15; 16, с. 130]. Синтаксичним функціям інфінітива в ролі другорядних членів речення присвячені окремі дослідження (І. І. Слинько [15], І. Р. Швець [19] та ін.).

Питання статусу інфінітива в мовній системі продовжує викликати різні тлумачення серед науковців. У словнику лінгвістичних термінів інфінітив характеризується як незмінну форму дієслова (лат. *modus infinitivus* – неозначений спосіб), яка в слов'янських мовах, крім болгарської і македонської мов, що втратили інфінітив, з усіх категорій дієслова зберігає тільки категорії виду, стану і перехідності-неперехідності. За своїми функціям в реченні інфінітив наближається до віддієслівного імені [10, с. 98]. Ґ. П. Півторак, автор статті «Інфінітив» в енциклопедії «Українська мова», визначає інфінітив як неозначену форму дієслова, для якої характерні лише загальнодієслівні ґраматичні категорії виду та перехідності-неперехідності, при цьому інфінітив називає дію або процесуальний стан без вказівки на спосіб, час, особу, число і рід [13, с. 211].

Нерозв'язаним є питання про походження інфінітива. На думку П. О. Леканта, інфінітив – це форма давального відмінка однини віддієслівного іменника, який втратив інші відмінкові форми і перейшов у систему дієслова [17, с. 216]. Однак у традиційних ґраматичних описах інфінітив визначено як початкову форму дієслова, що є центром усієї дієслівної системи [5, с. 320], а уже в найновіших дослідженнях із ґраматики його кваліфіковано як напівморфологізований синтаксичний іменник, що є наслідком транспозиції особово-часових форм дієслова в позицію теми, тобто наслідком синтаксичного ступеня субстантивації згаданих форм дієслова [2, с. 81–82]. Науковці розглядають гіпотезу про виникнення інфінітива з імені як первинної форми існування одиниць мови для формування дієслова як частини мови [6, с. 13–14]. Цієї думки дотримується І. Р. Вихованець, який вважає, що за набором ґраматичних ознак інфінітив більшою мірою закріплений за ґраматичною сферою іменника, ніж дієслова, оскільки в інфінітиві зазнають нейтралізації найважливіші дієслівні категорії часу, способу й особи. Вчений стверджує, що таким чином інфінітив синтаксично набуває ознак відмінка, називного або знахідного, що є найважливішою ґраматичною категорією іменника [2, с. 81–82]. Визначення частиномовної приналежності інфінітива є дуже важливим, адже від розв'язання цього питання залежить тлумачення інфінітивного сегмента чи як суфікса, чи як флексії.

Прикметною рисою формально-синтаксичного вживання інфінітива є те, що він може виконувати всі чотири загальні функції, тобто синтаксичні функції чотирьох частин мови: дієслівну функцію присудка і головного, співвідносного з присудком, члена односкладних речень (*Діти хочуть гуляти; Чоловік ладен допомогти; Почало розвиднятися*), іменникову функцію підмета, а також керованого другорядного члена речення (*Полковник зупинив поглядом Єпіфанія, наказав мовчки стояти* (Р. Іваничук); прикметникову синтаксичну функцію атрибута (*Маю тверду тактику — мовчати* (У. Самчук) та прислівникову синтаксичну функцію детермінантного другорядного члена речення (*Потім учотирьох ішли в кухню спати* (М. Хвильовий)). Із цих чотирьох частиномовних зон функціонування інфінітива найпродуктивнішими є дві: зони дієслова й іменника. І. Р. Вихованець зазначає, що іменникове функціонування інфінітива в ієрархії його синтаксичних позицій посідає перше місце, а його дієслівне функціонування реалізується за допомогою аналітичних синтаксичних морфем або модальних чи фазових модифікаторів [2, с. 81–82].

Інфінітив і особове дієслово, до якого він прилягає, можуть виражати дію того самого або ж різних суб'єктів. Розрізняють інфінітив об'єктний і суб'єктний. У «Словнику лінгвістичних термінів» їх пояснюють як інфінітив об'єкта й інфінітив суб'єкта. Інфінітив об'єкта — придієслівний інфінітив, який підпорядкований дієслову із спонукальним значенням, означає дію іншої особи, ніж особова форма дієслова, і виконує роль додатка. Інфінітив суб'єкта – придієслівний інфінітив, який стосується того ж суб'єкта дії, що й особова форма, від якої залежить інфінітив, і в реченні є частиною складеного присудка [4, с. 98]. Суб'єктний інфінітив може виконувати й інші функції.

Як другорядний член інфінітив найчастіше виступає в ролі додатка. Здебільшого таку функцію виконує об'єктний інфінітив, залежний від дієслів із значенням волевиявлення (наказ, порада, побажання та ін.), прохання, навчання, а також від дієслів деяких інших семантичних груп, зокрема від дієслів *дати, подати, нести, допомагати, заважати, мати*, напр.: *Хлопець попросив Марійку підійти ближче і допомогти йому перев'язати рану* (О. Слісаренко).

О. О. Шахматов наголошував, що оскільки інфінітив за походженням є непрямим відмінком віддієслівного іменника, то й споконвічна функція його в реченні – додаток [18, с. 41]. О. М. Пешковський не вживав терміна «додаток», однак вказував на синтаксичну близькість інфінітива до додатка [11, с. 29]. Специфічність інфінітивного додатка спонукала О. О. Шахматова застосувати для такого інфінітива термін «додатковий дієслівний член» [8, с. 48].

Сама назва «другорядний член речення» впливає зі структури речення, а не з його змісту, бо інфінітив, функціуючи в ролі другорядного члена речення, є водночас й одним із носіїв основного значення, напр.: *Боюся ще, мій голубе, серце поховати* (Т. Шевченко, с. 208). За відсутності інфінітива-дodatка наведене речення не можна вважати закінченим.

Інфінітив у функції додатка найвиразніший у сполученні з дієсловами волевиявлення, дія яких спрямована на об'єкт-предмет, а інфінітив не виражає дії цього ж дієслова, бо знаходиться з ним в об'єктних відношеннях. Наприклад: *І наказав Горбуша йому розкопати Захаркову могилу, спалити прах, а попіл вистрілити з гармати, щоб розвіявся по вітру* (В. Нестайко, с. 75). У наведеному реченні об'єктом, на який спрямована дія того, хто говорить, є особа *йому*, що одночасно є суб'єктом дії, вираженої інфінітивами. Отже, у кожному реченні інфінітив має свій суб'єкт, який із суб'єктом основного дієслова може не збігатися, а тому такий інфінітив виконує функцію додатка.

Інфінітив може мати об'єктне значення при дієсловах або дієслівних формах у двоскладному чи односкладному реченні із семантикою:

волевиявлення (наказ, порада, побажання тощо), як-от: *наказати, умовити, примусити, загадати, заставити, просити, запросити, дозволити, доручити, заборонити, заказати, не дати, веліти, запропонувати, заповідати* тощо. Наприклад: *Старий Кайдаш зняв шапку, тричі перехрестився і пішов до церкви, загадавши синові ладнати два вози з рублями для возовиці* (І. С. Нечуй-Левицький, с. 28).

Об'єктний та суб'єктний інфінітиви є формами повнозначних дієслів, які обов'язково вимагають інших повнозначних слів для реалізації певної семантики, а саме обов'язкових поширювачів із певним семантико-граматичним значенням.

Об'єктний інфінітив, дія якого не збігається з дією дієвідмінюваної форми дієслова, уживаний із дієсловами таких семантичних груп: 1) на позначення наказу, напр.: *А тих усіх, три тисячі під Дубно, Ярема-князь добити наказав* (Т. Шевченко, с. 64); *Положили одностайне стати Против Гуса. І на Констанці*

всіх ворон **скликати** та **стерезти** якомога і зверху і здолу (Т. Шевченко, с. 217); 2) поради, побажання, прохання, запрошення, умовляння, напр.: *Чи бачиш, он огонь горить, А пан лежить собі, читає І просить пити* (Т. Шевченко, с. 377); 3) процеси навчання, повчання, напр.: *Старий батько іде рядом, **наставляє** сина ... старших **шанувати**, товариство поважати* (Т. Шевченко, с. 65); *Оксано ... Кого ти без мови, без слова **навчила** очима, душею, серцем **розмовлять*** (Т. Шевченко, с. 23).

Виконувати функцію інфінітивного додатка можуть і суб'єктні інфінітиви, що сполучаються з дієсловами певних семантичних груп, для яких характерна значеннєва повнота і, на відміну від допоміжних фазових чи модальних дієслів, вони не потребують доповнення своєї семантики предикативним поширювачем. Зазвичай додатками є інфінітиви біля повнозначних дієвідмінюваних дієслів зі значенням домовленості, наміру виконати дію, емоцій і почуттів, мислення тощо, напр.: *Запанував та й думає шляхту **приборкати** трошки ...не зумів* (Т. Шевченко, с. 64) – пор.: *Запанував та й думає, що шляхту **приборкає** трошки ...не зумів* (наявність об'єктної семантики підтверджена трансформацією інфінітива в підрядну з'ясувальну частину).

Сполучаючись із модальними дієсловами на позначення суб'єктивно-емоційної оцінки на кшталт *любити, полюбляти, ненавидіти, боятися, надіятися, соромитися, вчитися* та зі значенням волевиявлення *мріяти, бажати, жадати, готуватися*, інфінітив виконує подвійну функцію: позначає дію суб'єкта та об'єкт дії, вираженої дієвідмінюваною дієслівною формою, напр.: *Чи не **бажаєте відпочити** з дороги, а я тимчасом **навідаюсь до Д[егтярів]: я ж там домовий лікар*** (Т. Шевченко, с. 87); *Він наче соромився або **боявся висловити** мені щиро те, що його мучило, а його щось дуже мучило* (Т. Шевченко, с. 138). Погоджуємося з думкою Л. В. Шитик, що проміжне розташування інфінітива в зоні перехідності вмотивоване його функціонуванням у ролі синкретичного члена речення з предикативно-об'єктивним значенням при повнозначних дієсловах із модальною семантикою, якщо вони вжиті не безпосередньо біля інфінітива [20, с. 68], напр.: ***Не бажав би** й собі **мати** кращих дітей, як ваші діти* (Т. Шевченко, с. 134).

Інфінітив при дієслівних формах, що мають загальне значення волевиявлення і передають вимогу, констатацію якоїсь дії, повідомлення, вживаються у такій же синтаксичній функції, як і іменники. Наближенню інфінітива у функції додатка до іменника у цій же функції сприяє те, що інфінітиви, коли при них відсутній об'єкт, стоять після перехідних дієслів і вживаються в реченні замість іменника у функції прямого об'єкта, тобто додатка. Наприклад: *А **вечеряти** хіба не даєш?* (В. Нестайко, с. 89); *Дай вже **водиці напиться**...* (І. С. Нечуй-Левицький, с. 81).

У наведених реченнях інфінітиви своїм значенням і функцією близько стоять до іменників цієї ж основи (*вечеряти* — *вечеря*), а тому вони своєю функцією співвідносні з іменниками у знахідному відмінку прямого суб'єкта (*приготувала вечерю*) і родовим неповного об'єкта (*подайте води*), однак значення інфінітивів ширше, ніж співвідносних з ними іменників.

Висновки і перспективи (Discussion). Отже, правильне граматичне обґрунтування статусу інфінітива в системі частин мови слід будувати на послідовному врахуванні формально-синтаксичного і семантико-синтаксичного його функціонування, оскільки саме від розуміння походження неозначеної форми дієслова залежить правильне визначення його синтаксичної функції в реченні.

Інфінітив у сучасній українській мові характеризується здатністю виконувати різноманітні синтаксичні функції, що зумовлюються як його граматичною

природою, так і особливістю походження та роллю в історії розвитку деяких дієслівних конструкцій. Інфінітив у функції додатка вживається з дієсловами, значення яких – передавати волю, вплив одних осіб на інших (об'єктний інфінітив). Додаткова функція суб'єктного інфінітива залежить від лексико-семантичної достатності присудка та значення самого інфінітива. Суб'єктні інфінітиви у сполученні з повнозначними дієсловами модальної семантики уможливають подвійну кваліфікацію: як частини складеного дієслівного присудка або як додатка, тобто функціують у ролі синкретичного члена речення з предикативно-об'єктним значенням. Функцію додатка може виконувати як об'єктний, так і суб'єктний інфінітив, причому продуктивнішим є перший тип. У мові художніх творів потужно представлено інфінітиви в різних функційних виявах, що прогнозує перспективу подальших наукових пошуків.

Список використаних джерел

1. Валгина Н. С. Синтаксис современного русского языка / Н. С. Валгина. – М. : Высшая шк., 1973. – 439 с.
2. Вихованець. І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1988. – 255 с.
3. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 224 с.
4. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища шк., 1985. – 360 с.
5. Жовтобрюх М. А. Курс сучасної української літературної мови / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. – Ч. 1. – К. : Вища шк., 1972. – 402 с.
6. Загнітко А. П. Український інфінітив у структурі простого речення : типологія функцій і семантика / А. П. Загнітко // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів, 2004. – Вип. 34. – Ч. 1. – С. 3–10.
7. Іваницька Н. Л. Двоскладне речення в українській мові : [монографія] / Н. Л. Іваницька. – К. : Вища шк., 1986. – 275 с.
8. Іваницька Н. Л. Синтаксис простого речення. Складні випадки аналізу / Н. Л. Іваницька – К. : Вища шк., 1989. – 63 с.
9. Казимилова І. А. Семантичні основи синтаксичного аналізу інфінітива у придієслівній позиції / І. А. Казимилова // Мовознавство. – 1992. – № 5. – С. 56–60.
10. Кротевич Є. В. Словник лінгвістичних термінів / Кротевич Є. В., Родзевич Н. С. – К. : Вид-во АН УРСР, 1957. – 236 с.
11. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / А. М. Пешковский. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 511 с.
12. Півторак Г. П. Форми інфінітива в українській мові / Г. П. Півторак // Мовознавство. – 1968. – № 4. – С. 25–36.
13. Півторак Г. П. Інфінітив / Г. П. Півторак // Українська мова. Енциклопедія / Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. – К. : Укр. енцикл., 2000. – С. 211–212.
14. Русанівський В. М. Дієслово // Граматика української мови: Морфологія / Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. – К. : Либідь, 1993. – С. 157–242.
15. Слинько І. І. Інфінітив у функції другорядних членів речення / І. І. Слинько // Українська мова і література в школі. – 1961. – № 6. – С. 21–37.
16. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища шк., 1994. – 670 с.

17. Современный русский литературный язык: учеб. для филол. спец. пед. ин-тов / П. А. Лекант. – М. : Высшая шк., 1988. – 416 с.

18. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка / А. А. Шахматов. – Л. : Учпедгиз, 1941. – 620 с.

19. Швець І. Р. Синтаксичні функції інфінітива в сучасній українській літературній мові / І. Р. Швець. – Одеса : Вид-во Одеського ун-ту, 1972. – 58 с.

20. Шитик Л. В. Синхронна перехідність синтаксичних одиниць в українській літературній мові : [монографія] / Л. В. Шитик; [відп. ред. К. Г. Городенська]. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2014. – 474 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу

1. Нестайко В. Тореадори з Васюківки / В. Нестайко. – К. : Веселка, 1990. – 495 с.

2. Нечуй-Левицький І. С. Кайдашева сім'я. Повість / І. С. Нечуй-Левицький. – К.: Дніпро, 1980. – 237 с.

3. Шевченко Т. Кобзар / Т. Шевченко. – К.: Держ. вид-во худ. л-ри, 1960. – 538 с.

References

1. Valgina, N. S. Syntaksis sovremennogo russkogo yazyka [Syntax of the modern Russian language] / N. S. Valgina. – Moskva: Vysshaya shkola, 1973. – 439 s.

2. Vyhovanets, I. R. Chastyny movy v semantyko-gramatychnomu aspekti [Parts of speech in semantic and grammatical aspect] / I. R. Vyhovanets. – Kyiv: Naukova dumka, 1988. – 255 s.

3. Vyhovanets, I. R. Narysy z funktsional'nogo syntaksysu ukrains'koi movy [Essays on functional syntax Ukrainian language] / I. R. Vyhovanets. – Kyiv: Naukova dumka, 1992. – 224 s.

4. Ganych, D. I. Slovyk lingvistykyh terminiv [Glossary of linguistic terms] / D. I. Ganych, I. S. Olijnyk. – Kyiv: Vyshcha shkola, 1985. – 360 s.

5. Zhovtobryuh, M. A. Kurs suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy [Course of modern Ukrainian literary language] / M. A. Zhovtobryuh, B. M. Kulyk. – Ch. 1. – Kyiv: Vyshcha shkola, 1972. – 402 s.

6. Zagnitko, A. P. Ukrainskyj infiniryv u strukturi prostogo rechennya: typologiya funktsij i semantyka [Ukrainian infinitive in the structure of the simple sentence: typology features and semantics] / A. P. Zagnitko // Visnyk L'viv'skogo universytetu. Seriya filologichna. – L'viv, 2004. – Vyp. 34. – Ch. 1. – S. 3–10.

7. Ivanyts'ka, N. L. Dvoskladne rechennya v ukrainskij movi: monografiya [Two-part sentence in Ukrainian] / N. L. Ivanyts'ka. – Kyiv: Vyshcha shkola, 1986. – 275 s.

8. Ivanyts'ka, N. L. Syntaksys prostogo rechennya. Skladni vypadky analizu [The syntax of a simple sentence. Complex cases analysis] / N. L. Ivanyts'ka. – Kyiv: Vyshcha shkola, 1989. – 63 s.

9. Kazymyrova, I. A. Semantychni osnovy syntaksychnogo analizu infinityva u prydiyeslivnij pozytsii [Semantic foundations parsing the infinitive in prydiyeslivnij position] / I. A. Kazymyrova // Movoznavstvo. – 1992. – №5. – 2001. – S. 56–60.

10. Krotevych, Ye. V. Slovyk lingvistychnyh terminiv [Glossary of linguistic terms] / Ye. V. Krotevych, Rodzevych N. S. – Kyiv: Vyd-vo AN URSSR, 1957. – 236 s.

11. Peshkovskij, A. M. Russkij yazyk v nauchnom osveshchenii [Russian syntax in a scientific light] / A. M. Peshkovskij. – Moskva: Yazyki slavyanskoj kul'tury, 2001. – 511 s.

12. Pivtorak, G. P. Formy infinityva v ukrains'kij movi [Forms infinitive in Ukrainian] / G. P. Pivtorak. – Movoznavstvo. – 1968. – № 4. – S. 25–36.

13. Pivtorak, G. P. Infinityv [Infinitive] / G. P. Pivtorak // Ukrains'ka mova. Entsyklopediya / Rusanivs'kyj V. M., Taranenko O. O, Zyablyuk M. P. ta in. – Kyiv : Ukr. Entsyklopedia, 2000. – S. 211–212.

14. Rusanivs'kyj, V. M. Diyeslovo [Verb] // Gramatyka ukrains'koi movy: Morfologiya / Bezpoyasko O. K., Gorodens'ka K. G., Rusanivs'kyj V. M. – Kyiv : Lybid', 1993. – S. 157–242.

15. Slyn'ko, I. I. Infinityv u funktsii drugoryadnyh chleniv rechennya [Infinitive in the function of the sentence the minor] / I. I. Slyn'ko // Ukrains'ka mova i literatura v shkoli. – 1961. – № 6. – S. 21–37.

16. Slyn'ko, I. I. Syntaksys suchasnoi ukrains'koi movy: Problemni pytannya [Syntax modern Ukrainian language: Challenges // I. I. Slyn'ko, N.V. Gujvanyuk, M. F. Kobylyans'ka. – K: Vyshcha shkola, 1994. – 670 s.

17. Sovremennyj russkij literaturnyj yazyk [The modern Russian literary language]: uchebnik dlya filologicheskikh spetsial'nostej ped. Institutov / P. A. Lekant. – Moskva : Vyshchaya shkola, 1988. – 416 s.

18. Shahmatov, A. A. Syntaksys russkogo yazyka [Syntax of the Russian language] / A. A. Shahmatov. – L.: Uchpedgiz, 1941. – 620 s.

19. Shvets, I. R. Syntaksychni funktsii infinityva v suchasnij ukrains'kij literaturnij movi [Infinitive syntactic function in modern Ukrainian literary language] / I. R. Shvets. – Odesa : Vyd-vo Odeskogo un-tu, 1972. – 58 s.

20. Shytyk, L. V. Synhronna perehidnist' syntaksychnyh odynyts v ukrains'kij literaturnij movi [Synchronous transitional syntactic units in Ukrainian literary language]: [monografiya] / L. V. Shytyk; [vidp. red. K. G. Gorodens'ka]. – Cherkasy : Vydavets Chabanenko Yu. A., 2014. – 474 s.

List of Data Sources

1. Nestajko, V. Toreadory z Vasyukivky / V. Nestajko. – K: Veselka, 1990. – 495 c.
2. Nechuj-Levyts'kyj I. S. Kajdasheva simya. Povist. – K: Dnipro, 1980. – 237 c.
3. Shevchenko, T. Kobzar / T. Shevchenko. – K: Derzh. vid-vo khud. lit., 1960. – 538 c.

ОБЪЕКТНЫЕ И СУБЪЕКТНЫЕ ИНФИНИТИВЫ В РОЛИ ДОПОЛНЕНИЯ

Н. Ф. Грозян

***Аннотация.** В статье определен статус инфинитива в системе языка, выяснено специфику объектного и субъектного инфинитивов. Формально-синтаксическое использование инфинитива детерминировано исполнением синтаксических функций четырех частей речи. Проанализировано употребление объектного инфинитива в роли дополнения и обозначена его связь с глаголами со значением волеизъявления, просьбы и др. Инфинитив исполняет двойную функцию – как объекта и субъекта действия, сочетаясь с модальными глаголами для обозначения субъективно-эмоциональной оценки.*

***Ключевые слова:** объектный инфинитив, субъектный инфинитив, грамматическое обоснование статуса, синтаксическая функция, дополнение, междучастеречная форма*

OBJECTIVE AND SUBJECTIVE INFINITIVE IN THE ROLE OF OBJECT

N. F. Hrozyan

***Abstract.** The article clarified the status of the infinitive in the language system, specific features two types of infinitive, object and subjective. Formal syntactic use deterministic performance infinitive syntactic functions of the four parts of speech. Author*

determined the use of the infinitive as object the application and outlines its relationship with verbs with the meaning of the will, so request. Infinity has a dual function – both subject and object actions being combined with modal verbs to describe subjective emotional evaluation.

Among the problems that are representative in terms of functional aspects of language are syntactic operation infinitive.

Purpose of the article – to analyze the status of the infinitive in the language and its origin, characterized the operation as a specific mizhchastynomovnoyi infinitive form as an application.

The problem of the status of the infinitive and its origin investigated and yellow bellies M. A. Zovtobruch, B. M. Kulik, V. M. Rusanivsky and I.R. Shvets. Special attention is paid to linguistic literature infinitive syntactic functions as the main parts of the sentence (N. Valhina, N. L. Ivanytska, I. R. Shvets et al.). Thoroughly developed science grammatical theory of syntactic distinction of subject and object infinitive. Infinitive syntactic function as the secondary parts of the sentence devoted to individual study (I. I. Slynko, I. R. Shvets et al.).

I. R. Vychovanets that a set of grammatical features infinitive largely fixed by grammatical sphere noun than a verb. The scientist says that thus becomes infinitive syntax features case (nominative or accusative), which is the most important grammatical category noun.

The distinguishing feature of formal syntactic use of the infinitive is that it can perform all four common features, syntactic functions that four parts of speech. Infinitive noun functioning in its syntactic hierarchy ranks first position and its verb operation implemented through syntactic morpheme analysis or modal or phase modifiers.

There infinitive object and subjective. The "Dictionary of linguistic terms" to explain the infinitive as object and subject of the infinitive. Infinity facility – prydiyeslivnyy infinitive, which is subordinate to the causative verb meaning, means the action of another person than the personal record form of the verb, and serves as the application. Infinity subject – prydiyeslivnyy infinitive, concerning the same subject actions and personnel form, on which the infinitive, and the sentence is part of a composite predicate. Subject infinitive can perform other functions.

Object infinitive acts as an application. It depends on the will of verbs with value (order, advice, suggestions, etc.), requests, training, and some other verbs of semantic groups of verbs particular date, present, bear, help, prevent, to have more. Connecting with modal verbs to describe subjective emotional evaluation like love, enjoy, hate, fear, hope, hesitate, to learn the value and the will to dream, wish, prepare infinitive has a dual function: subject and indicates action object of action expressed diyevidminyuvanoyu verb form.

Thus, the infinitive is a special grammatical form with no clear morphological characters. Infinitive in the function of the application is used with verbs whose meaning – will pass, the impact of one person to the other (object infinitive). Additional function depends on the subjective infinitive lexical-semantic predicate adequacy and value of the infinitive. The subject of the infinitive in combination with full-blown modal verbs semantics allow dual qualification as part of the compound verbal predicate or as an application that is as syncretic feature existed, I'm of the sentence with predicate-object value. The function of the application can perform both object and subjective infinitive, and productive is the first type.

Keywords: object infinitive, subject infinitive, grammatical study status, syntactic function, object, form for different parts of speech

ЕПОНІМІЧНІ ТЕРМІНИ: ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ПАМ'ЯТІ НАРОДУ

М. М. ТЕЛЕКИ, кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Вищий державний навчальний заклад України
«Буковинський державний медичний університет», (м. Чернівці)
E-mail: mariateleki@ukr.net

Анотація. У статті розглянуто епонімічні терміни, компонентами яких є прізвища вчених українського походження та тих, хто працював на українських землях у різні часи.

Актуальність розвідки зумовлена необхідністю опису та аналізу термінологічних одиниць у лінгвокультурологічному та лінгвоісторичному аспектах, що функціонують в українській мові, утворених на основі власних імен осіб, які практикували на українських землях.

Мета статті – аналіз та опис епонімічних термінів на позначення наукових понять, що висвічуються у мікросистемах клінічної медичної та гістологічної термінологій як засобу збереження культурно-історичної інформації і пам'яті українського народу. У праці схарактеризовано їхній лінгвокультурологічний та лінгвоісторичний потенціали; вивчено структурну специфіку українських термінів-епонімів.

Дослідження утверджує висновки мовознавців про те, що епонімічні терміни, компонентом яких є прізвища вчених – вихідців з українських земель, є частиною термінологічної системи. Словосполучення володіють власними моделями і структурно-типологічними характеристиками. Епонімічні терміни, відображаючи мовну та позамовну діяльність людей, мають здатність висвітлювати накопичення духовного і матеріального досвіду народів, еволюцію наукової думки, першість країни у винаходах; нагромаджують в собі конотації національно-культурного і географічного змісту; є хранителями культурно-історичної інформації і пам'яті українського народу.

Подальші розвідки епонімічних термінів інших мікротерміносистем, що висвічують власні імена вчених, уписаних в історію українських медичних наук, сприятимуть розвитку особливих принципів лексикографічної обробки з урахуванням у семантиці термінів культурологічних та історичних чинників.

Ключові слова: антропонім, епонімічний термін, лінгвокультурологічний і лінгвоісторичний аспекти, культурно-історична інформація, пам'ять народу

Українська медична термінологія містить значний шар епонімічних термінів, зміст яких віддзеркалює процес пізнання, підсумок людської мисленнєвої, мовотворчої й культурно-історичної діяльності.

Дослідження термінів-епонімів, компонентами яких є власні імена, відображені в багатьох наукових працях. Однак терміни з прізвищами вчених українського походження або тих, хто залишив помітний слід у розвитку української медицини, рідко підлягали глибокому лінгвістичному аналізу мовознавців.

Актуальність. Актуальність дослідження зумовлена антропоцентричними поглядами на природу терміна, необхідністю опису та аналізу термінологічних одиниць, утворених на основі власних імен в лінгвокультурологічному та

лінгвоісторичному аспектах, які доповнюють лінгвістичне вивчення підмови медицини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасному термінознавстві набуває широкого визнання наукова антропоцентрична парадигма, що базується на вивченні впливу людського чинника на процес становлення галузевих терміносистем у різні історичні періоди [15, с. 10-11].

Власні імена є частиною лексичного складу загальнолітературної мови. Вони виконують важливу роль у найменуванні об'єктів, його індивідуалізації і виділення серед інших об'єктів та ідентифікації, виступають виразниками лінгвістичної, етнографічної, історичної, соціальної і культурної інформації [16, с. 41]. Загальну теорію власних імен як одиниць ономастики розвивали вітчизняні та зарубіжні мовознавці В. І. Болотова, І. В. Єфименко, Ю. О. Карпенко, Є. Курилович, В. А. Никонов, Є. С. Отіна, О. В. Суперанська, В. П. Худаш, В. П. Шульгач.

Дослідження особливостей функціонування власних імен у спеціальних підмовах, процеси деонімізації одиниць ономастичного простору, збільшення кількості епонімічних термінів у наукових терміносистемах пов'язані з появою термінологічної ономастики (*англ.* LSP onomastic, *нім.* Fachsprachenonomastic, *рос.* терминологическая ономастика) [9, с. 3]. Основні положення ономастичної теорії для спеціального тексту розробили Н. В. Васильєва, Р. Глезер, В. Лангендок, О. В. Суперанська та ін.

Епонімічні терміни, компонентами яких є антропонім чи топонім, – спосіб номінації в термінології, внаслідок якої утворюються спеціальні назви об'єкта, процесу [17], є цінним лінгвістичним матеріалом «для вивчення когнітивних процесів антропоцентричного характеру, притаманних усім етапам розвитку медичної науки» [4, с. 3].

Про широке використання епонімічних медичних термінів у різних мовах свідчать розвідки дослідників російської (М. Т. Соколов 1968, Н. В. Новинська 2004, О. В. Бекішева 2007, О. О. Мунтян 2008, В. М. Лейчик 2011, Т. Ф. Ізвєкова 2014), англійської (Ю. В. Віт 2008, Н. І. Войткевич, І. В. Семенко 2015), хорватської (Л.В. Ана Островскі Анік 2014), німецької (Г. Д. Бенкендорф, М. Д. Кожушко, О. О. Лобач, Р.-Ю. Т. Перхач 2011, С. М. Величкова 2012), французької (Г. І. Беженар 1984), іспанської (О. В. Варнавська 2009) та наукових термінологій інших мов.

Українські мовознавці неодноразово звертались до в'яснення когнітивного потенціалу і функціонування в медичній термінології епонімічних термінів, структурно-типологічних особливостей моно- та полілексемних епонімів.

Розглядаючи термінологічний статус мовних знаків термінів з компонентами-власними іменами, І. Гнатишена (1993) висловила думку про те, що терміни-епоніми у медичній термінології мають проміжний статус між номенклатурними назвами та власне іменами.

У розвідці української кардіологічної термінології Р. І. Стецюк (1998) розкрила структурно-семантичну характеристику мікротерміносистеми, звернула увагу на вживання у кардіології відпрізвищевих термінів.

Н. В. Місник (2002) описала різні за семантикою терміни, що охоплюють розгалужену сферу клінічної медицини і вирізняла терміни-епоніми у комплексі поняттєвих категорій, основною з яких є порушення фізіологічних функцій організму [9].

Дослідниця ветеринарної термінології М. В. Дмитрук (2004) виявила ряд епонімічних термінів у номінації хірургічних інструментів та хвороб тварин і запропонувала обмежити їхнє накопичення через незручність використання.

Епоніми повноцінно функціонують в терміносистемі анатомії й складають у цілому 241 номінацію. Вони «часто застосовувані, а також є основою для утворення деяких клінічних термінів», через це, на думку В. Лисенко (2009), мають, «право на існування, вдосконалення в науковій та практичній діяльності анатомів, лікарів» [14, с. 69].

М. М. Дзюба (2011) на основі семіотичного підходу представила у дисертаційній праці епонімічні терміни в українській науковій термінології як зумовлену комплексом чинників лінгвального й екстралінгвального характеру цілісну динамічну систему, яка має національно-культурну цінність [9, с. 20].

У дослідженні Н. П. Дейниченко (2014) виокремлено епонімічні медичні терміни, що мають у своїй основі власні назви – антропоніми й топоніми, що називають лікаря-винахідника або регіон масового поширення хвороби і перебувають в різних термінологічних полях, підсистемах української мови [10].

Лінгвокультурологічний та лінгвоісторичний підходи до вивчення епонімічної лексики уможливають простежити взаємозв'язок і взаємодію культури і мови у її функціонуванні, відобразити у єдності їхнього мовного та позамовного (культурно-історичного) змісту. Епонімічні терміни, за спостереженнями мовознавців, є особливим видом спеціальних знаків, здатних «акумулювати в собі, окрім власне наукової інформації, національно-культурні та соціально-історичні конотації» [8, с. 41].

Так, відображення культурно-історичного аспекту в клінічних (також в епонімічних) термінах О. В. Бекішева (2007) вбачає у найдавніших уявленнях про будову людини і забобонні погляди на природу хвороб, патологічних процесів і об'єктів, що розкриваються в результаті етимологічного аналізу [2, с. 35].

Т. В. Трітенко (2011), досліджуючи семантико-когнітивні категоризації термінів-епонімів підмови клінічної психології, описала особливості репрезентації і трансформації культурного (міфологічного) знання при термінотворенні у професійній сфері [20].

Російська дослідниця Є.М. Какзанова (2011) простежила текстовий і дискурсивний аспекти функціонування термінів-епонімів у математичній і медичній науках і дійшла висновку, що обов'язковим компонентом термінології, що формує науковий дискурс, є культурна складова. За ствердженням лінгвіста, культурні концепти, відображені в термінах-епонімах, є складовою частиною наукових текстів будь-яких спеціальностей [13].

Отже, у термінознавстві накопичено значна кількість різноаспектних досліджень епонімів медичної професійної мови і різних підсистем медичної термінології [2, с. 5]. Однак досі немає праць, присвячених вивченню лінгвокультурологічного і лінгвоісторичного аспектів епонімічних термінів, компонентами яких є прізвища осіб – уродженців або вихідців з України.

Об'єктом дослідження є епонімічні терміни медичної клінічної і гістологічної терміносистем, утворені на основі власних імен, що функціонують в українській мові, **предметом** – їхній лінгвокультурологічний і лінгвоісторичний потенціали.

Мета статті – аналіз та опис епонімічних термінів з прізвищами вчених українського походження та тих, хто працював на українських землях у різні часи, як засобу збереження культурно-історичної інформації і пам'яті народу, репрезентації здобутків носіїв власних імен, прізвища яких стали компонентами термінів-епонімів на позначення наукових понять, що висвічуються у

мікросистемах медичної термінології. Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких завдань: опис лінгвокультурологічного та лінгвоісторичного потенціалів, відображених в епонімах; дослідження і визначення структурної специфіки українських епонімічних термінів.

Методи. У праці використані методи: суцільної вибірки, описовий та компонентного аналізу, реалізовані способами лінгвістичного спостереження над функціонуванням термінів в українсько-російсько-латинсько-англійському медичному енциклопедичному словнику: А-Я (Укладачі: Л.І. Петрух, І.М. Головка 2015) [21].

Результати. Виникнення епонімічних термінів, це не тільки історія розвитку відповідних підмов, але частина історії культури [1, с. 100]. Культура кожного народу – це уявлення, поняття, знання, асоціації, переживання, що передаються у спадок [12, с. 191], своєрідна історична пам'ять. Мова зберігає і збагачує колективну пам'ять завдяки накопичувальній функції у текстах, лексичних одиницях, фразеології. У змісті мовних одиниць будь-яких рівнів відображені етапи розвитку суспільства, його історія. У різних народів шлях від позамовної реальності до поняття й далі до словесного вираження неоднаковий. Мовна семантика «відкриває шлях зі світу власне мови в світ реальності» [19, с.52] і відображає певним чином його пізнання.

Медичні терміни, до складу яких увіходять власні імена, відсвічують національно-культурну специфіку і «беруть участь у формуванні окремої національної лінгвістичної канви та її збагаченні, інколи з абсолютно різних асоційованих комплексів у різних мовах, що пояснюється різноманітністю традицій, культури та релігії людей» [23, с. 17]. Ідеосемантика оніма в епонімі-терміні надає певну фонову інформацію про культурно-історичні традиції. Необізнаність з ідеосемантикою власного імені може привести до нерозуміння і помилкового використання термінологічної одиниці [4, с. 8-9].

Дослідження мови свідчать, що будь-яке ім'я виникало у певній культурі, було найбільш вживаним у тій чи тій країні, передавалось народом з покоління в покоління і закріплювалося у мові. В середині спеціальної підмови воно додавало нові відомості про належність власника антропоніма до певної культури, його роль у піднесенні відповідної галузі, «що підтверджує думку про те, що людина живе у контексті культури» [1, с. 98]. Людина розглядається як мовна особистість, що являє «собойо закріплений в лексичній системі національно-культурний прототип носія наукової думки, висвітлений у словнику, енциклопедії, довіднику» [13]. У підмові медицини, як і в іншій, епонімічний термін зберігає інформацію про історичну подію, що відбулася як наслідок наукової і медичної діяльності суб'єкта, виділяє пріоритетний внесок її країни у розвиток світової медицини.

Аналіз епонімічних термінів, зафіксованих в українсько-російсько-латинсько-англійському медичному енциклопедичному словнику (2015) [22], свідчить про функціонування термінів, компонентами яких є прізвища вчених – лікарів-українців, родом з України, які працювали у різні часи у лікарнях, наукових лабораторіях, інститутах, університетах, а також уродженців інших країн різних національностей, які практикували на українських землях, що перебували під пануванням Росії, Польщі, Австро-Угорщини, а також тих, хто творив історію української медицини у радянський період. Поняття, що містять в собі епонімічні терміни, є не тільки джерелом наукової інформації, але й носіями пам'яті народу про вченого, який вперше описав патологічне явище, симптом, розробив методику оперативного втручання, медичний апарат або пристосування:

- **операція Ситенка, шина Ситенка:**

Хірург, ортопед, травматолог Михайло Іванович Ситенко (1885-1940) – уродженець село Рябушки, нині Лебединського району Сумської області. Працював у галузі воєнно-польової хірургії, кісткової пластики, травматології. Автор унікальної операції по відновленню хрестоподібних зв'язок колінного суглоба шляхом пересадки зі здорової ноги смужки широкої фасції стегна, яку зміцнюють в області надвиростків стегна (*операція Ситенка*).

Впровадив у практику дюралюмінієву шину для етапного вправлення вивиху головки стегнової кістки (*шина Ситенка*) [5, с. 113].

Його іменем названо Український науково-дослідний інститут ортопедії та травматології у Харкові (нині Державна установа «Інститут патології хребта і суглобів ім. проф. М. І. Ситенка НАМН України»).

- симптом Скловського:

Лікар-педіатр Євген Львович Скловський (1869-1930) народився в Києві. Закінчив медичний факультет Київського університету. Працював земським лікарем, згодом – співробітником згаданого навчального закладу. Завдяки зусиллям Євгена Львовича у 1906 році у Києві організована перша в Україні консультація для новонароджених, а у 1911 р. – перші дитячі ясла. Діяльність Є. Л. Скловського була спрямована на боротьбу з дитячою смертністю. У своїх наукових працях видатний лікар висвітлив проблеми дитячого туберкульозу, дифтерії, інших захворювань [21, с. 228]. Вперше описав симптом, що спостерігається при вітряній віспі і відсутній при натуральній віспі (*симптом Скловського*).

- метод Дибана:

Український гістолог, ембріолог Діббан Андрій Павлович (1922) – уродженець м. Умані Київської губернії (нині Черкаської обл.). Закінчив у 1943 р. Київський медичний інститут, в якому працював асистентом до 1947 р. Завідував кафедрою гістології та ембріології (1947-1963) у Львівському медичному інституті. Проводив наукові дослідження у галузі нормального та патологічного ембріогенезу людини і тварин. Брав участь в експериментах в Інституті репродуктивної генетики в Чикаго (1991-1995), завідував (1963-91) відділом ембріології Ленінградського Інституту експериментальної медицини АМН СРСР [11, с. 105]. Винайшов метод забарвлення гіпофіза альдогідфуксином, названий *методом Дибана*.

- симптом Панченка:

Доктор медичних наук, професор, заслужений діяч науки України Дмитро Іванович Панченко (1906-1995) народився в с. Новгородка Кіровоградської області. Навчався (1932) і викладав (1938-1945) у Військово-медичній академії в Ленінграді. У воєнний час (1943-1945) був головним невропатологом фронту. По закінченню війни переїхав до Львова, став завідувачем кафедри нервових хвороб, директором (1950-1951) Львівського медичного інституту. З 1952 р. протягом дванадцяти років працював головним невропатологом МОЗ України. Основні напрями наукових досліджень: патоморфологічні зміни в центральній нервовій системі при гангрені, обмороженнях; подолання наслідків черепно-мозкових травм, запальних процесів головного мозку, різних полінейропатій, лікування і спостереження за вагітними і навіть хворими після перенесеної променевої хвороби у системі “Біотрон” – оздоровчого штучного клімату [7, с. 5]. Д. І. Панченко вперше описав синдром поєданого ураження судин головного мозку, серця і нижніх кінцівок, діагностичні проби при захворюваннях нервової системи, названий *симптомом Панченка*, син. *феномен Будди*.

- шина Богданова, стержень Богданова:

Український і російський радянський вчений, хірург, травматолог-ортопед, педагог Федір Радіонович Богданов (1900-1973) народився у с. Єлеоні Новозибківського повіту Чернігівської губернії. У 30-і роки працював у Свердловську керівником науково-навчального сектора інституту й одночасно завідувачем клінічного відділення. У 1958 р. Ф. Р. Богданов переїхав до м. Києва. Тут його обрали завідувачем кафедри ортопедії і травматології Інституту удосконалення лікарів і одночасно призначили заступником директора з наукової роботи Київського НДІ ортопедії. Наукові інтереси – захворювання суглобів, вади розвитку довгих трубчастих кісток, проблеми перелому кісток і кісткової регенерації.

Ф. Р. Богданов у травматології і ортопедії запропонував новий метод лікування вродженого вивиху стегна з новими показаннями до операції, передопераційною підготовкою, новим доступом (за Богдановим), новим інструментарієм. Розробив нову методику хірургічного лікування хвороби Шпренгеля, сегментарну остеотомію довгих кісток з використанням *стержня Богданова* [3, 84], апарат для витягування нижньої кінцівки в напівзігнутому положенні при лікуванні переломів (*шина Богданова*).

- флегмона Войно-Ясенецького:

Валентин Феліксович Войно-Ясенецький (1877-1961) народився у Керчі. У 1898 році став студентом медичного факультету Київського університету, по його закінченню – лікарем у Київському медичному госпіталі Червоного Хреста. Працював земським лікарем у повітових містах і селах Російської імперії. У 1916 р. отримав ступінь доктора медицини, захистивши дисертацію, в якій описав методику місцевої анестезії, суть якої полягала у перериванні провідності нервів, по яких передається больова чутливість з тієї частини організму, що підлягає операції. Протягом багаторічної практики здійснював оперативні втручання та хірургічні лікування гнійних захворювань майже усіх локалізацій. Цікавим є той факт, що Валентин Феліксович, будучи глибоко релігійною людиною, поєднував наукову діяльність зі служінням Богові. У 1921 р. у Ташкенті був посвячений в ієрея та призначений священиком. І в лікарню, і в університет, де очолював кафедру оперативної хірургії, приходив у рясі з хрестом на грудях. Уже будучи єпископом Лукою, В. Ф. Войно-Ясенецький написав монографію «Нариси гнійної хірургії» (1934), за яку у 1944 р. отримав Сталінську премію I ступеня. Вперше описаний ним гнійний затік, що поширюється поміж тканинних просторах, головним чином за рахунок гнійно-некротичного ураження їхньої клітковини, названий *флегмоною Войно-Ясенецького* [6, с. 673-704].

У 1946 році повернувся у Сімферополь, продовжував медичну діяльність, у 1997 р. зарахований православною церквою до лику святих, його мощі перенесені у Свято-Троїцький собор.

- симптом Янишевського, рефлекс Янишевського:

Янишевський Олексій Ерастович – радянський і болгарський невропатолог і психіатр (1873-1936). Народився у Казані, де і закінчив у 1897 р. медичний факультет університету, пізніше працював ординатором у психіатричній клініці Казанського університету. У 1904 р. місцем його медичної діяльності стає Новоросійський університет (нині Одеський національний університет імені І. І. Мечникова), спочатку – приват-доцент, потім професор кафедри нервових і душевних хвороб (1916-1920). О.Е. Янишевський організовує в Одесі у 1912 р. перший у Росії спеціальний санаторій для нервових і психічних хворих [18]. У 1922 році виїжджає в Болгарію, працює професором Софійського університету, а

згодом створює кафедру і клініку нервових хвороб, якими керував до 1933 р. Похований у 1936 р. на кладовищі у Софії.

Багаторічні наукові спостереження представника Одеської наукової школи невропатологів і нейрохірургів видрукувані у багатьох працях. У 1924 році О. Е. Янишевський описав ознаку орального автоматизму (вказує на тонічне стиснення щелеп, різке скорочення жувальних м'язів під час подразнення шпателем твердого піднебіння), названу згодом *симптомом Янишевського*.

Йому також належить опис хапального рефлексу кисті руки (1909). Цей рефлекс описав (1903) російський психіатр, невропатолог, основоположник рефлексології і патопсихологічного напрямку в Росії В. М. Бехтеров. Епонімічний термін функціонує у медицині у кількох варіантах: рефлекс Янишевського, рефлекс хапальний, рефлекс хапальний Янишевського-Бехтерова (зберігає історичний факт), рефлекс хапальний Бехтерова-Янишевського (виділяє пріоритет Росії).

За структурною організацією найбільш продуктивною моделлю утворення епонімічних термінів є двохкомпонентні – іменник (Н. в.) + іменник (Р. в.): *симптом Скловського*, з подвійним прізвищем: *флегмона Войно-Ясенецького*; рідше – трьохкомпонентні, ускладнені двома прізвищами термінологічні сполучення: описова частина прикметник (Н. в.) з іменником (Н. в.) + іменник (Р. в.) + іменник (Р. в.): *рефлекс хапальний Янишевського-Бехтерова*.

Епонімічні терміни висвітлюють систему різнопланових понять. Найчастіше вживаними поняттєво-тематичними групами, «які становлять відкриті об'єднання спеціальних назв і перебувають у відношеннях семантичної й формальної спільності між термінами, що входять до їхнього складу» [9, с. 13], є: а) назви симптомів, синдромів: *симптом Панченка*; б) назви методів: *метод Дибана*; в) назви операцій: *операція Ситенка*; назви пристроїв: *шина Богданова*.

Двокомпонентні епонімічні терміни однозначно указують на приналежність власника ім'я до української медицини, його внесок у національну культуру. У дво-, трьохкомпонентних термінах на першому місці вживається прізвище того вченого, який раніше описав відповідне явище, що підкреслює його пріоритет, або ж указує на історичний факт.

Висновки і перспективи. Епонімічні терміни є частиною термінологічної системи і володіють власними моделями і структурно-типологічними характеристиками. Вони є відображенням багатогранної мовної та позамовної діяльності людей; у лінгвокультурологічному і лінгвоісторичному аспектах мають здатність висвітлювати накопичення духовного і матеріального досвіду народів, його міжкультурне взаємопроникнення і обмін, а також еволюцію наукової думки, пріоритет країни у винаходах; нагромаджувати в собі конотації національно-культурного і географічного змісту; бути хранителями культурно-історичної інформації і пам'яті українського народу.

Подальші дослідження вбачаємо в описі епонімічних термінів інших мікротерміносистем, що висвітлюють власні імена осіб, пов'язаних з піднесенням медичних наук у різні часи в Україні. Наукові спостереження сприятимуть розвиткові особливих принципів лексикографічної обробки з урахуванням у семантиці термінів культурологічних і історичних чинників.

Список використаних джерел

1. Антропонимы и термины-эпонимы в свете межкультурной коммуникации [Електронний ресурс] / Е. М. Какзанова. // Образовательные технологи в виртуальном лингвокоммуникативном пространстве. Сб. науч. докл. Междунар.

вирт. конф. по русистике, литературы и культуры 2-4 марта 2011. США, Вермонт, Мидлбери колледж – Армения, Ереван, ЕФ МЭСИ. – 2011. – С. 97-100. Режим доступа : http://www.russcomm.ru/rca_biblio/k/kakzanova4.pdf

2. Бекишева Е.В. Формы языковой репрезентации гносеологических категорий в клинической терминологии : автореф. дис. ... докт. филол. наук: – 10.02.19 – теория языка. / Елена Владимировна Бекишева. – Москва. – 2007. – 50 с.

3. Богданов Федір Радіонович [Електронний ресурс] // Вісник ортопедії, травматології та протезування, 2012. – № 2. – С. 82-84. / Режим доступу до журн. : file:///C:/Users/home/Downloads/Votip_2012_2_22.pdf

4. Варнавская Е.В. Статус и функционирование эпонимов и медицинской терминологии испанского языка : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.05 – романские языки. / [Електронний ресурс] / Елена Владимировна Варнавская. – Воронеж, 2009. – 24 с. / Режим доступа : <http://www.aspirant.vsu.ru/ref.ph?cand=1558>

5. Вклад харьковской школы ортопедов-травматологов в становление и развитие специализированной помощи детям / [Електронний ресурс] / Н. А. Корж, А. И. Корольков, И. В. Голубева, Д. А. Яременко, С. Д. Шевченко // Ортопедия, травматология и протезирование. – 2012. – № 4. – С. 111-119. Режим доступа к журн. : file:///C:/Users/home/Downloads/OpTIP_2012_4_22.pdf Ситенко

6. Войно-Ясенецкий В.Ф. (Архиепископ Лука) // Очерки гнойной хирургии. [Електронний ресурс] / В.Ф. Войно-Ясенецкий (Архиепископ Лука): Москва. – СПб.: ЗАО «Издательство БИНОМ», «Невский Диалект», 2000. – 704 с., ил. / Режим доступа : http://medotdel76.ru/uploads/files/voino_yaseneckiy_очерки_гноуной_хирургии.pdf

7. Д.І. Панченко – 100 років від дня народження / [Електронний ресурс] / І.С. Зозуля // Український медичний часопис – № 6 (50) – XI/XII 2005. – С. 5-6. Режим доступу до журн. : http://www.umj.com.ua/wp/wp-content/uploads/archive/50/pdf/277_ukr.pdf

8. Дзюба М. Прагматичний зміст епонімічних термінів, утворених метафоричним перенесенням / Майя Дзюба // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки. Мовознавство». – Луцьк : Волинський нац. ун-т імені Лесі Українки, 2012. – №1 (226). – С. 41-46.

9. Дзюба М.М. Епоніми в українській науковій термінології : автореф. дис. ... канд. філол. наук: – 10.02.01 – українська мова. / Майя Миколаївна Дзюба. – Луцьк. – 2011. – 22 с.

10. Епонімічні медичні терміни : (XXI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку III тисячоліття у країнах СНД») [Електронний ресурс] / Н. П. Дейниченко // зб. наук. праць. – Ч.2. – Переяслав-Хмельницький, 2014. – Режим доступу : <http://conferences.org.neasmo.org.ua>.

11. Зіменковський Б.С. Професори Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького: 1784-2009. [Електронний ресурс] / Б.С. Зіменковський, М.Р. Гжегоцький, О.Д. Луцик. – Львів, Наутілус, 2009. – 472 с. Вид. 2-ге, доопрац. і виправл. Режим доступу : <http://www.meduniv.lviv.ua/files/history/Prof09.pdf>

12. Искусство памяти: термины [Електронний ресурс] / Какзанова Е. М. // Искусство памяти: Воспитание национально-культурного сознания молодёжи. Сб. науч. статей межрегион. науч.-метод. Конф. 24 ноября 2010 г. – Санкт-Петербург:

Общество «Знание» Санкт-Петербурга и Ленинградской области, 2011. – С. 192-197. Режим доступа к журн. : http://www.russcomm.ru/rca_biblio/k/kakzanova5.pdf

13. Какзанова Е. М. Лингвокогнитивные и культурологические особенности научного дискурса (на материале математических и медицинских терминов-эпонимов) : автореф. дис... д-ра филол. наук / [Электронный ресурс] / Евгения Михайловна Какзанова. – М., ИЯз РАН, 2011. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/lingvokognitivnye-i-kulturologicheskie-osobennosti-nauchnogo-diskursa-na-materiale-matematic>

14. Лисенко В. Терміни-епоніми в українській анатомічній термінології / Валентина Лисенко // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – Львів. – 2009. – № 648. – С. 66-70.

15. Малевич Л. Українська термінологія і термінографія в антропоцентричному аспекті / Леся Малевич // Проблеми української термінології : Зб. наук. пр. учасн. XI Міжн. наук. конф. «Проблеми української термінології СловоСвіт 2010». – Львів, 2010. – С. 10-11.

16. Микульчик Р. Дослідження епонімів в українському термінознавстві / Роман Микульчик // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – Львів, – 2015. – № 817. – С. 41-46. С. 162-163.

17. Обсуждение проблем эпонимии в современной науке [Электронный ресурс] /В. М. Лейчик. – Режим доступа URL : <http://www.lingexpert.ru/conference/langlaw1/leitchikeromums.html> (дата публикации : 25.11.2013).

18. Південноукраїнська (одеська) наукова школа невропатологів і нейрохірургів / [Електронний ресурс]. / Ю.Л. Курако, О.С. Сон. / Режим доступу : <http://www.mif-ua.com/archive/issue-2706/article-2719/bibliography.html>

19. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация : учеб. пособие. [Электронный ресурс] / С.Г. Тер-Минасова. – Москва : Слово/Slovo, 2000. – 624 с. Режим доступа : <http://www.ffl.msu.ru/research/publications/ter-minasova-lang-and-icc/ter-minasova-yazik-i-mkk-BOOK.pdf>

20. Тритенко Т.В. Мифологические образы в языке клинической психологии : автореф. дис. ... канд. филол. наук: – 10.02.19 – теория языка. / Татьяна Владимировна Тритенко. – Москва : Ин-т языкознания РАН. – 2011. – 28 с.

21. Українська радянська енциклопедія : у 12 томах / за ред. М. Бажана. – 2-ге вид. – Київ : Головна редакція УРЕ, 1974-1985. – Т. 10. – 1983. – 544 с.

22. Українсько-російсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник: А-Я [укладачі: Л.І. Петрух, І.М. Головка]. – Киев : ВСВ «Медицина», 2015. – 968 с.

23. Voytkevich N.I. Differentiation of Eponyms-Names of Diseases by Their Morphological-Graphical Structure, Peculiarities of Functioning and Use According to International Terminological Standards / Mat. conf. : International scientific-practical forum of pedagogues, psychologists and medics "October scientific forum' 15", the 15th of October, 2015, Geneva, Switzerland. – P. 16-21.

References

1. Kakzanova E. M. (2011) Antroponimy i terminy-ehponimy v svete mezhkul'turnoj kommunikacii [Anthroponyms and terms-eponyms in the light of intercultural communication] / E. M. Kakzanova. // Obrazovatel'nye tekhnologi v virtual'nom lingvokommunikativnom prostranstve. Sb. nauch. dokl. Mezhdunar. virt. konf. po rusistike, literatury i kul'tury 2-4 marta 2011. SSHA, Vermont, Midlberi kolledzh – Armeniya, Erevan, EF MEHSI. – P. 97-100.: http://www.russcomm.ru/rca_biblio/k/kakzanova4.pdf

2. Bekisheva E.V. (2007) Formy yazykovej reprezentacii gnoseologicheskikh kategorij v klinicheskoy terminologii [Forms of language representation of epistemological categories in clinical terminology]. Moskva, 50.

3. Varnavskaya E.V. (2009) Status i funkcionirovanie ehponimov i medicinskoj terminologii ispanskogo yazyka [Status and functioning of eponyms, and medical terminology of Spanish language]. Voronezh, 24 s. : <http://www.aspirant.vsu.ru/ref.php?cand=1558>

4. Vklad har'kovskoj shkoly ortopedov-travmatologov v stanovlenie i razvitie specializirovannoj pomoshchi detyam / (2009) [The contribution of Kharkiv school of orthopedists-traumatologists in the formation and development of specialized care for children] / N. A. Korzh, A. I. Korol'kov, I. V. Golubeva, D. A. YAremento, S. D. Shevchenko. // Ortopediya, travmatologiya i protezirovanie. – № 4, 111-119. : file:///C:/Users/home/Downloads/OpTIP_2012_4_22.pdf Sitenko

5. Vojno-YAseneckij V.F. (Arhiepiskop Luka) (2000) Ocherki gnojnoj hirurgii. [Sketches of purulent surgery]: Moskva. – SPb.: ZAO «Izdatel'stvo BINOM», «Nevskij Dialekt», 704, il. : http://medotdel76.ru/uploads/files/vojno_yaseneckiy_ocherki_gnoynoy_hirurgii.pdf

6. D.I. Panchenko – 10 rokiv vid dnya narodzhennya / / Zozulya I.S. (2005) [D. I. Panchenko – 100 years since birthday] // Ukrayins'kyj medychnyj chasopys – # 6 (50) – XI/XII 2005, 5-6. : http://www.umj.com.ua/wp/wp-content/uploads/archive/50/pdf/277_ukr.pdf

8. Dzyuba M. (2012) Pragmatychnyj zmist eponimichnyx terminiv, utvorenyx metaforychnym perenesennyam [Pragmatic content of eponymic terms, which were formed by metaphorical transformation] // Naukovyj visnyk Volyns'kogo nacional'nogo universytetu imeni Lesi Ukrayinky. Seriya «Filologichni nauky. Movoznavstvo». – Luc'k : Volyns'kyj nac. un-t imeni Lesi Ukrayinky. – № 1 (226), 41-46.

9. Dzyuba M.M. (2011) Eponimy v ukrayins'kij naukovej terminologii [Eponyms in Ukrainian scientific terminology]. Luc'k, 22 s.

10. Eponimichni medychni terminy: (2014) [Eponymic medical terms] : (XXI Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf. «Problemy ta perspektyvy rozvytku nauky na pochatku III tysyacholittya u krayinax SND. – Ch.2. – Pereyaslav-Xmel'ny'cz'kyj. : <http://conferences.org.neasmo.org.ua>.

11. Zimenkovs'kyj B.S., B. S. Zimenkovskiy, M. G. Gzhegotsky, A. D. Lutsyk (2009) Profesory L'vivs'kogo nacional'nogo medychnogo universytetu imeni Dany'la Galy'cz'kogo: 1784-2009 [Professors of Lviv National Medical University named after Danilo Galitski : 1784-2009]. L'viv, Nautilus. – 472 s. Vy'd. 2-ge, dooprach. i vypravl. : <http://www.meduniv.lviv.ua/files/history/Prof09.pdf>

12. Iskusstvo pamyati: terminy / Kakzanova E. M. (2011) [The art of memory: the terms] / [Elektronnij resurs] / Kakzanova E. M. // Iskusstvo pamyati: Vospitanie nacional'no-kul'turnogo soznaniya molodyozhi. Sb. nauch. statej mezhtregion. nauch.-metod. Konf. 24 noyabrya 2010 g. – Sankt-Peterburg: Obshchestvo «Znanie» Sankt-Peterburga i Leningradskoj oblasti, 192-197. : http://www.russcomm.ru/rca_biblio/k/kakzanova5.pdf

13. Kakzanova E. M. (2011) Lingvokognitivnye i kul'turologicheskie osobennosti nauchnogo diskursa (na materiale matematicheskikh i medicinskih terminov-ehponimov) [Cognitive and cultural features of scientific discourse (on the material of the mathematical and medical eponymical terms)]. M., IYAz RAN. : <http://www.dissercat.com/content/lingvokognitivnye-i-kulturologicheskie-osobennosti-nauchnogo-diskursa-na-materiale-matematic>

14. Ly`senko V. (2009) Terminy`-eponimy` v ukrayins`kij anatomichnij terminologiyi [Terms-eponyms in Ukrainian anatomical terminology] / Valenty`na Ly`senko // Visny`k Nacz. un-tu «L`vivs`ka politexnika». Seriya «Problemy` ukrayins`koyi terminologiyi». – L`viv. – № 648, 66-70.
15. Malevy`ch L. (2010) Ukrayins`ka terminologiya i terminografiya v antropocentry`chnomu aspekti [Ukrainian terminology and terminography in anthropocentric aspect] / Lesya Malevy`ch // Problemy` ukrayins`koyi terminologiyi : Zb. nauk. pr. uchasn. XI Mizhn. nauk. konf. «Problemy` ukrayins`koyi terminologiyi SlovoSvit 2010». – L`viv, 10-11.
16. My`kul`chy`k R. (2015) Doslidzhennya eponimiv v ukrayins`komu terminoznavstvi [Investigation of eponyms in Ukrainian terminology] / Roman My`kul`chy`k // Visny`k Nacz. un-tu «L`vivs`ka politexnika». Seriya «Problemy` ukrayins`koyi terminologiyi». – L`viv. – № 817, 41-46.
17. Obsuzhdenie problem ehponimii v sovremennoj nauke / V. M. Lejchy`k. (2013) [Discussion of the problems of eponyms in modern science] : <http://www.lingexpert.ru/conference/langlaw1/leitchikepomymys.html> (data publikacii: 25.11.2013).
18. Pivdennoukrayins`ka (odes`ka) naukova shkola nevropatologiv i nejroxirurgiv [South-Ukrainian (Odessa) research school of neurologists and neurosurgeons] / Yu.L. Kurako, O.S. Son. : <http://www.mif-ua.com/archive/issue-2706/article-2719/bibliography.html>
19. Ter-Minasova S.G. Yazyk i mezhkul`turnaya kommunikaciya : ucheb. posobie. [Language and intercultural communication : textbook]. Moskva : Slovo/Slovo, 624. : <http://www.ffl.msu.ru/research/publications/ter-minasova-lang-and-icc/ter-minasova-yazik-i-mkk-BOOK.pdf>
20. Tritenko T.V. Mifologicheskie obrazy v yazyke klinicheskoy psihologii [Mythological images in the language of clinical Psychology]/ Moskva : In-t yazykoznanija RAN, 28 s.
21. Ukrayins`ka radyans`ka ency`klopediya : u 12 tomax / za red. M. Bazhana (1983) [Ukrainian Soviet Encyclopaedia : in 12 volumes / za red. M. Bazhana]. – 2-ge vy`d. – Ky`yiv : Golovna redakciya URE, 1974-1985. – T. 10, 544.
22. Ukrayins`ko-rosijs`ko-laty`ns`ko-anglijs`ky`j medy`chny`j ency`klopedy`chny`j slovny`k: A-Ya (2015) [ykladachi: L.I. Petrukh, I.M. Golovko] [Ukrainian-Russian-Latin-English medical encyclopedic dictionary A-Z [compiled by: L. I. Petruk, I. M. Golovko]. – Ky`ev : VSV «Medy`cy`na», 968.
23. Voytkevich N.I. (2015) Differentiation of Eponyms-Names of Diseases by Their Morphological-Graphical Structure, Peculiarities of Functioning and Use According to International Terminological Standards / Mat. conf. : International scientific-practical forum of pedagogues, psychologists and medics “October scientific forum 15”, the 15th of October 2015, Geneva, Switzerland. – P. 16-21.

ЭПОНИМИЧЕСКИЕ ТЕРМИНЫ: СОХРАНЕНИЕ КУЛЬТУРНО-ИСТОРИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ И ПАМЯТИ НАРОДА

М.М. Телеки

***Аннотация.** В статье рассмотрены эпонимические термины, состав которых входят фамилии ученых украинского происхождения и тех, кто работал на украинских землях в разные времена.*

Актуальность исследования предопределена необходимостью описания и анализа терминологических единиц в лингвокультурологическом и лингвоисторическом аспектах, функционирующих в украинском языке и

образованных на основе собственных имен лиц, которые практиковали на украинских землях.

Цель статьи – анализ и описание эпонимических терминов, высвечивающихся в микросистемах клинической медицинской и гистологической терминологии, как средства сохранения культурно-исторической информации и памяти украинского народа. В работе охарактеризованы их лингвокультурологический и лингвоисторический потенциалы; изучена структурная специфика украинских терминов-эпонимов.

Исследование подтверждает выводы языковедов о том, что эпонимические термины, компонентом которых являются фамилии ученых – выходцев из украинских земель, являются частью терминологической системы. Словосочетания владеют собственными моделями и структурно-типологическими характеристиками. Эпонимические термины, отображая языковую и внеязыковую деятельность людей, способны отражать накопление духовного и материального опыта народов, эволюцию научной мысли, первенство страны в научных изобретениях; накапливают в себе коннотации национально-культурного и географического содержания, являются хранителями культурно-исторической информации и памяти украинского народа.

Последующие исследования эпонимических терминов других микротерминосистем, высвечивающих собственные имена ученых, внесённых в историю украинских медицинских наук, будут способствовать развитию особых принципов лексикографической обработки с учетом в семантике терминов культурологических и исторических факторов.

Ключевые слова: антропоним, эпонимический термин, лингвокультурологический и лингвоисторический аспекты, культурно-историческая информация, память народа

EPONYMIC TERMS: THE PRESERVATION OF CULTURAL AND HISTORICAL INFORMATION AND THE MEMORY OF PEOPLE

M. M. Teleky

Abstract. *Eponymical terms, the components of which are the scientists' proper names of Ukrainian origin or the scientists, who have left a remarkable imprint in the development of Ukrainian medicine, were analyzed in this article.*

Topicality of the article is caused by describing and analyzing terminological units functioning in Ukrainian language in their lingo-cultural and lingo - historical aspects, which appeared on the basis of proper names of persons, who had medical practice on the Ukrainian lands.

The aim of the article is describing eponymical terms of the scientists with surnames of Ukrainian origin and those who worked on the Ukrainian lands at different times as means preserving of cultural and historical information of Ukrainian people's memory. The representations of achievements of scientists' proper names, whose surnames became the components of eponymical terms describing scientific concepts, which are being displayed in Microsystems of medical terminology to identify their structural features, were also analyzed in this work.

The results of the research determine that eponymical terms represent a reflection of the polyhedral linguistic and extra-linguistic activity. Unlike other similar researches on the following subject it was found out that the terms of the names of the scientists who worked or were born on the Ukrainian lands at different times, in linguistic and cultural aspects reflect the accumulation of material and spiritual experience of the Ukrainian people, their interpenetration and intercultural exchange, and the evolution of scientific thought, the country's priority in the invention. Terms-eponyms accumulate a connotation of national

cultural and geographical content; they are the custodians of cultural and historical information and memory of the Ukrainian people. Eponymical terms have their models and structural-typological characteristics.

Further researches of eponymical terms in other microterminological systems, which highlight proper names of persons, who were connected with the formation and rise of Medical Sciences at different times in Ukraine, are promising now.

Summary of the research may be the basis for specific principles of lexicographical analysis based on consideration on the semantics in the terms of cultural and historical factors.

Keywords: proper name, eponymical term, lingo and cultural aspects, cultural and historical information, the memory of the people

УДК 81'44 : 81'35 (811.161.2+811.531) "14/20"

ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТРАДИЦІЙНО-ІСТОРИЧНОГО ПРИНЦИПУ ПИСЬМА В УКРАЇНСЬКІЙ І КОРЕЙСЬКІЙ ОРФОГРАФІЇ З XV ДО XXI СТ.

О. С. АЛІМЕНКО, кандидат філологічних наук,
викладач кафедри мов і цивілізацій Далекого Сходу
Київський національний лінгвістичний університет (м.Київ)
E-mail: olga.alimenko@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена проблемі функціонування традиційно-історичного принципу письма в українській і корейській орфографії у період з XV до XXI ст. Основними завданнями дослідження є проаналізувати засоби реалізації цього принципу письма у зіставлюваних орфографічних системах, розкрити загальні тенденції, притаманні процесам становлення традиційно-історичного принципу в українській і корейській мовах у XV–XXI ст. і порівняти одержані результати для визначення ізоморфних і аломорфних ознак. У ході дослідження визначається основний орфографічний інвентар, що слугує інструментарієм для реалізації традиційно-історичного принципу письма, а також частотність дотримання цього принципу в обох письмових системах. У різні історичні періоди вона варіює, однак зберігається загальна тенденція до зниження кількості традиційно-історичного компоненту у орфографії, що говорить про тяжіння до спрощення і фонетизації письма. Перспективою подальших досліджень є вивчення впливу цього принципу письма на графічний рівень організації письма.

Ключові слова: традиційно-історичний принцип письма, принципи орфографії, українська писемність, корейська писемність

Актуальність. Питання вивчення принципів письма є ключовим в процесі створення і подальшого використання будь-якого виду писемності, оскільки принципи, покладені в основі письмової системи, напряду впливають на формування різних рівнів її організації та визначають основи функціонування графічних елементів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед загальновідомих принципів письма особливий інтерес викликає саме традиційно-історичний

принцип, оскільки він є найвіддаленішим від реального звучання слів, чим вносить асиметрію між фонетичним і графічним інвентарем мови.

Цим питанням безпосередньо займалися такі вітчизняні науковці як В.В. Німчук [11], Л.В. Сидельникова [17], І.П. Ющук [23], російські мовознавці Ф.З. Кім [6], Л.Р. Концевич [7], О.О. Холодович [21], корейські лінгвісти Лі К.М. [24], Чжі С.Й. [34], Чжу С.Г. [35], Чхве Х.Б. [37] та інші. Однак особливості наочного вираження визначених принципів на орфографічному рівні письма та їх вплив на формування письмової традиції української і корейської мов є недостатньо вивченими.

Отже, **метою** дослідження є висвітлення основних засобів реалізації традиційно-історичного принципу письма та визначення ізоморфних і аломорфних ознак у загальних тенденціях розвитку цього принципу в українській і корейській орфографії у період з XV до XXI століття.

Завдання:

- проаналізувати засоби реалізації традиційно-історичного принципу письма в українській і корейській орфографії;
- розкрити основні тенденції, притаманні процесам становлення зазначеного принципу у зіставляваних мовах у період з XV до XXI ст.;
- порівняти одержані результати для визначення ізоморфних і аломорфних ознак у загальних тенденціях розвитку традиційно-історичного принципу письма у зазначених мовах.

Матеріалом дослідження слугували писемні пам'ятки, художні твори, тлумачні, орфографічні й двомовні словники, глосарії, датовані XV–XXI ст.

Методи. Для досягнення поставленої мети було застосовано діахронічний і функціональний підходи, описовий і зіставний методи, структурний метод, представлений у вигляді трансформаційного аналізу тощо. Застосування цих методів дозволило висвітлити основні засоби реалізації традиційно-історичного принципу, здійснити огляд станів орфографічних систем української і корейської мов з XV до XXI ст. і на основі отриманих результатів визначити ізоморфні і аломорфні тенденції розвитку цього принципу письма у зіставляваних мовах.

Результати. Традиційно-історичний принцип формується поступово у процесі розвитку мови і писемності, відштовхуючись не від звучання самої лексеми, а від зовнішніх чинників, під впливом яких ця лексема знаходилася на тому чи іншому етапі свого розвитку. Тому цей принцип проявляється у випадках, коли традиція переважає над мовною реальністю.

В українській системі письма він реалізується таким чином:

– середньоукраїнський період:

1) під час вживання монограм **л, та, ю, й, Ѡ, ю, щ**, що відображають не звуки, а звукосполучення, оскільки таке їх значення склалося історично, наприклад: *тѣмьлѧнъ* [15, с. 70], *оунгю(л)* [15, с. 115], *щадки* [15, с. 62], *оувазаньѹ* [15, с. 65], *таросла(в), чюдо, кнась* [2, с. 177], *Ѡрада* [1, с. 195], *багрлница* [1, с. 67], *юница* [1, с. 213], *полсь* [20, с. 59], *тармо* [14, с. 80], *постановлена* [14, с. 76], *обѣцѹю* [14, с. 116] тощо;

2) під час написання монограм **ѣ, ж**, фонетичне значення яких вже змінилося, але вони продовжували вживатися у правописі лексем за традицією, наприклад: *чѣтжчи* [15, с. 92], *присѣгнути* [15, с. 123]; *термѣнъ* [14, с. 84], *дверѣ* [2, с. 177], *жтроба* [1, с. 213], *чтѣвѣ* [18, с. 254] тощо;

3) використання монограми **Ѹ** як стилізації диграми **оу**, наприклад: *мѸчени(к)* [2, с. 177], *пѸчина* [1, с. 139], *мѸдрый* [18, с. 192], *Ѹтыски* [14, с. 106], *Ѹвага* [14, с. 108], *обѣцѹю* [14, с. 116] тощо;

4) вживання монограми **и** у значенні [и] і [й], наприклад: *даи* [15, с. 33], *нинешнимъ, речеи, ильи* [15, с. 35] тощо;

5) під час написання монограми **ч** у випадках, коли він відображав звук [дж'], наприклад: *выежъчаеть, отежчаючи, наежчаючи, приезчалъ* [цит. за пр.: 3, с. 90], *бчо(л)* [15, с. 109] тощо;

6) під час утворення диграм **ы, оу, дж, дз, дч, чж, кг**, які позначали один звук, наприклад: *оуставицьтво* [15, с. 70], *кгдаы* [15, с. 26], *приездчали* [15, с. 61], *чжусичъ* [15, с. 67], *оусъбъныа* [2, с. 178], *дрожджъ* [1, с. 176], *вымыслы* [20, с. 9], *дзвонокъ* [20, с. 56], *зды(р)ства* [14, с. 106] тощо;

7) функціональні орфограми, які не передають окремі звуки, але традиційно використовуються для уточнення інших (монограми **ь і ъ**), наприклад: *съшчари* [15, с. 96], *безъ их воли* [15, с. 105], *такожь, грошь* [15, с. 35], *столпъ, конецъ, потокъ* [15, с. 99], *листь* [15, с. 101] тощо;

8) під час написання запозичень, коли в процесі адаптації слова до мови звучання його змінюється, а орфографічна система продовжує калькувати правопис мови-оригіналу (монограми **ѣ, ѡ, ѣ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ** у запозиченнях із старослов'янської мови, монограми **ѣ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ** у запозиченнях з грецької мови і латини), наприклад: *ѡвчини* [15, с. 68], *алѣѡ(н)дѣ(р)* [15, с. 26], *анаѡема* [15, с. 75], *сѡролдина* [1, с. 51], *авра* [18, с. 18], *ѡтчи(з)ны* [14, с. 82] тощо;

– сучасний період:

1) у XIX столітті диграми **іо, ы**, що позначали один звук, наприклад: *праціовита* [9, с. 11], *сліозы* [9, с. 13], *діоготъ* [9, с. 63] тощо;

2) у XIX столітті монограма **и** у значенні [и] і [йі] до офіційної зміни свого значення на [и], наприклад: *швидко, дитятко* [9, с. 2], *на тѣмъи* [9, с. 5], *обридло* [9, с. 10], *попоили* [9, с. 11] тощо;

3) у XIX столітті вживання монограми **е** у значенні [йе], наприклад: *сине* [9, с. 2], *чуешь* [9, с. 5], *дуете, знаете* [9, с. 6] тощо;

4) монограми **ѣ, ї, ѣ, ю, я**, які позначають два звуки, наприклад: *въ лѣху* [19, с. 45], *яструби* [22, с. 13], *плечѣ* [22, с. 9], *воїн* [10, с. 61], *юрмилися* [13, с. 18], *окраѣць* [13, с. 28], *ясир* [13, с. 38], *наївно* [4, с. 38] тощо;

5) диграма **ѡо**, що позначає один звук, наприклад: *васильок* [22, с. 50], *схвильована* [10, с. 33], *патьяки* [13, с. 112], *достатньо* [4, с. 96] тощо;

6) функціональні орфограми **ѣ і ѣ**, наприклад: *паробокъ* [9, с. 1], *в семѣи* [10, с. 43], *колодязъ* [13, с. 98], *пензель* [8, с. 128] тощо;

7) диграма **цц** в XIX ст. і диграми **дд, тт, шш** у XX–XXI століттях для позначення подовжених звуків, наприклад: *въ юпоццѣ* [9, с. 15], *розільеция* [22, с. 85], *затишшия* [13, с. 135], *судді* [14, с. 74], *вороття* [4, с. 123] тощо.

У корейській системі письма традиційно-історичний принцип реалізується таким чином:

1) під час використання застарілої монограми **△** у передруках XVII століття, наприклад: *△쑤, 안쑤* [29, строфа 5], *△△△* [29, строфа 39] тощо;

2) використання застарілих **· [л] і · [лі]** у передруках XIX століття, наприклад: *· 쑤* [33, с. 106], *· 쑤* [33, с. 12а], *· 쑤* – [40, с. 1а], *· 쑤*, *· 쑤* [40, с. 3а], *· 쑤* [40, с. 6а] тощо;

3) вживання монограми **△** у патчхімі для відображення звука [т] у новокорейській період, наприклад: *· 쑤*, *· 쑤* [36, с. 16], *· 쑤* [36, с. 66], *· 쑤* [25, с. 16], *· 쑤*, *· 쑤* [25, с. 2а], *· 쑤* [40, с. 76], *· 쑤* [33, с. 106], *· 쑤* [33, с. 11а] тощо;

4) використання диграм (과, 기, 거, 기, 기 та ін.), триграм (와, 외, 위, 위, 의 та ін.), і тетраграм (왜, 왜 та ін.) для позначення голосних у випадках, коли вони не мають морфемозберігаючої функції, наприклад:

– пізній середньовічний період: 비옥 [7, с. 268], 翫 [28, строфа 6], 아바님 [28, строфа 17], 일우웅 [28, строфа 53], 행왜 [41, с. 616], 디위 [32, с. 46], 연쇄 [16, с. 7], 알오 [16, с. 33], 요옥 [16, с. 44] тощо;

– новокорейський період: ㅂ야미 [29, строфа 7], 유의호 – [36, с. 2a], 오경애 [36, с. 23a], 위엄 [25, с. 36], 음공, 새새예 [25, с. 86], 외오되 [25, с. 16a], 유이호리라 [25, с. 32a], 역관 [40, с. 36], 뒤위호미 [33, с. 9a] тощо;

– сучасний період: 오요한, 왜안 [5, с. 92], 이유 [27, с. 18], 왕래하 – [27, с. 83], 어의상 [27, с. 30], 패쇄되 – [27, с. 109], 일으키는 [31, с. 14], 사운드 [31, с. 130], 위세 [30, с. 42], 삼의웃음 [12, с. 240], 웨이브 [31, с. 149] тощо.

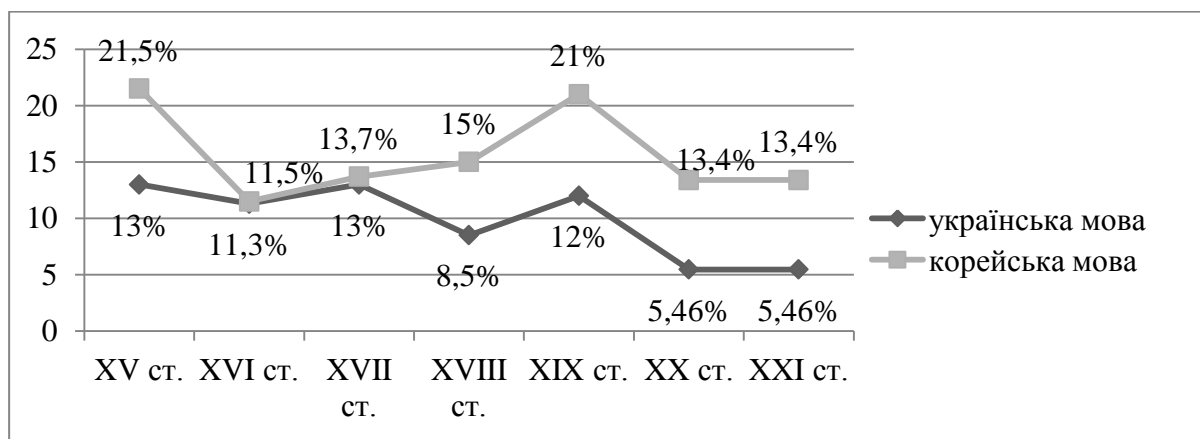
5) написання диграм (ㄱ, ㅋ, ㄴ, ㄷ, ㅌ, ㄷ, ㅌ, ㅌ, ㅌ, ㅌ, ㅌ та ін.) і триграм (ㅌ, ㅌ, ㅌ та ін.) для позначення приголосних у випадках, коли вони не мають морфемозберігаючої функції, наприклад:

– пізній середньоукраїнський період: 진똥 [28, строфа 21], 난파똥똥 [28, строфа 39], 꾸똥 [28, строфа 73], ㅌ무드리라 [28, строфа 42], 다쁘니라 [7, с. 15a], 잠깐 [16, с. 51], ㅌ [32, с. 6a] тощо;

– новокорейський період: 현ㅌ신 [29, строфа 113], 도ㅌ – [38, с. 4a], ㅌ [38, с. 2a], 패ㅌ [38, с. 186], 낮ㅌ [36, с. 16], ㅌ [39, с. 5a], 꾸지즈 – [25, с. 46], ㅌ [25, с. 46], ㅌ [40, с. 7a], ㅌ [33, с. 156] тощо;

– сучасний період: 머리ㅌ [5, с. 84], 귀ㅌ [5, с. 116], 발ㅌ [5, с. 40], 까ㅌ [5, с. 242], ㅌ [27, с. 397], 딸기 [26, с. 45], 느낌 [26, с. 28], ㅌ [26, с. 57], 딸ㅌ [31, с. 14], ㅌ [31, с. 25] тощо.

Проаналізувавши частотність випадків застосування традиційно-історичного принципу в українській і корейській орфографічних системах, ми прослідкували динаміку історичного розвитку цього принципу (див. графік 1).

Графік 1 Загальний розвиток традиційно-історичного принципу

Традиційно-історичний принцип письма розвивається у обох мовах хвильоподібно. Частотність його застосування у різні століття варіює, то убик зменшення, то убик підвищення. Однак зберігається загальна тенденція до зниження кількості традиційно-історичного компоненту у орфографії. Так, частотність орфограм, використовуваних за цим принципом в українській мові, станом на XV століття складала 13 %, тоді як у сучасний період

налічує 5,46 %, а в корейській мові їх частотність знизилася з 21,5 % до 13,4 %. Такі тенденції говорять про тяжіння до спрощення і фонетизації письма, хоча в корейській мові частка традиційно-історичного принципу вдвічі переважає аналогічну частку в українській мові.

Висновки і перспективи. Отже, традиційно-історичний принцип в обох мовах зберігає загальну тенденцію до зменшення частотності вживання як в українській, так і в корейській мові, хоча у складі останньої переважає вдвічі. Перспективою подальших досліджень є вивчення впливу цього принципу письма на графічний рівень організації письма.

Список використаних джерел

1. Беринда П. Леґіконъ славенорѡсскїй и именъ тлъкованїе / Памба Беринда. – К. : Типографія Кутенського монастиря, 1627. – 330 с.
2. Богуславський С. Україно-руські пам'ятки XI–XVIII в.в. про князів Бориса та Гліба : розвідка й тексти / Сергій Богуславський. – К. : З друкарні Всеукраїнської Академії Наук, 1928. – xxxiii+206+ii с.
3. Жовтобрюх М. А. Історія української мови : фонетика / М. А. Жовтобрюх, В. М. Русанівський, В. Г. Скляренко. – К. : Наукова думка, 1979. – 367 с.
4. Іващенко В. В. Краплинки: Поезії / Віталій Вадимович Іващенко. – К. : Дія, 2000. – 176 с.
5. Кім С. Ясний місяць : лірика / Соволь Кім ; [переклад І. Бондаренка]. – К. : Грані-Т, 2008. – 362 с.
6. Ким Ф. З. Принципы построения корейских графем / Федор Зиновьевич Ким // Вопросы языкознания. – М.: Наука, 1960. – № 4. – С. 85–96.
7. Концевич Л. Р. Мир "Хунмин чоным" / Лев Рафаилович Концевич. – М. : "Первое марта", 2013. – 586 с.
8. Корній Д. Гонимарник : роман / Дара Корній ; [передм. Люко Дашвар]. – [2-е вид., стер.]. – Харків : Книжковий Клуб "Клуб Сімейного Дозвілля", 2013. – 336 с.
9. Котляревський І. П. Енеида (на Малороссійській языкъ перелиціованная) / Іван Петрович Котляревський. – Санктпетербургъ : Типографія Івана Глазунова. – 1808. – 154 с.
10. Кочерга І. А. Ярослав Мудрий : драматична поема / Іван Антонович Кочерга. – К. : Дніпро, 1981. – 152 с.
11. Німчук В. В. Історія українського правопису XVI–XX століття : [хрестоматія] / Василь Васильович Німчук. – К. : Наукова думка, 2004. – 582 с.
12. Мазур Ю. Н. Корейско-русский словарь / Ю. Н. Мазур, В. М. Моздыков, Д. М. Усатов. – М. : Русский язык, 2000. – 571 с.
13. Малик В. К. Твори : [в 2 т.] / Володимир Кирилович Малик. – К. : Дніпро, 1986. – Т. I : Таємний посол : роман. Кн. 1, 2 : Посол Урус-шайтана; Фірман султана. – 440 с.
14. "Пакти і Конституції" Української козацької держави (до 300-річчя укладення) : факсиміле / [відп. ред. В. А. Смолій ; упоряд. М. С. Трофимчук, Т. В. Чухліб]. – Львів : Світ, 2011. – 440 с.
15. Пам'ятки української мови XV ст. / [підготовка тексту, вступна стаття і коментарі В. М. Русанівського]. – К. : Наукова думка, 1965. – 164 с.

16. Пэкрён Чхохэ : антология лирических стихотворений Рён-гу с корейским переводом / [изд. текста, перевод и предисл. Д. Д. Елисеева]. – М.: Изд-во восточной литературы, 1960. – 84 с.
17. Сидельникова Л. В. Еволюція системи літерних знаків французького письма IX – початку XXI століття: фонографічний та ідеографічний аспекти : дис. ... доктора філол. наук : спец. 10.02.05 "Романські мови" / Сидельникова Лариса Вікторівна ; КНЛУ. – К., 2012. – 593 с.
18. Смотрицький М. Грамматіки славенских правилное Свнтаґма / Мелетій Смотрицький. – Єв'є : друкарня Віленського братства, 1619. – 502 с.
19. Тарахан-Береза З. А. Шевченко – поет і художник : [монографія] / Зинаїда Афанасіївна Тарахан-Береза. – К. : Наукова думка, 1985. – 183 с.
20. Требник митрополита Петра Могилы. Київ 1646 : [в 2 т.] / Петро Могила. – К.:Іформ.-вид. центр української Православної церкви, 1996. – Т. 1. – 860 с.
21. Холодович А. А. О проекте реформы корейской орфографии / Александр Алексеевич Холодович // Вопросы корейского и китайского языкознания. Учебные записки ЛГУ. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1949. – Вып. 236. – С. 19–31.
22. Шашкевич М. Русалка днѣстровая / М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький. – Будім : Ruthenische Volks-Lieder, 1837. – XX+135 с.
23. Ющук І. П. Практикум з правопису української мови / Іван Пилипович Ющук. – К. : Освіта, 2002. – 254 с.
24. Lee K.-M. A History of the Korean Language / K.-M. Lee, S. R. Ramsey. – Cambridge : Cambridge University Press, 2011. – 336 p.
25. 경신록언석. – 1796. – Пояснення усних і письмових відомостей про віру і повагу. – 1796. – 86 аркушів.
26. 그크르다 류드밀라. 차두빛 비 / 류드밀라 그크르다. – 서울: 뿌쉬깁하우스, 2009. – Скирда Л. Сливовий дощ / Людмила Скирда. – Сеул : Пушкінхаус, 2009. – 111с.
27. 김도련. 한국 고문의 원류와 성격 / 김도련. – 서울 : 태학사, 1998. – Kim D.P. Витоки і характер давньої корейської літератури / До Рьон Кім. – Сеул : Тхехакса, 1998. – 481 с.
28. 세종대왕. 월인천강지곡 / 세종대왕. – 1447. – Великий Король Седжон. Пісня про віддзеркалення місяця у тисячі річок / Великий Король Седжон. – 1447. – 194 строф.
29. 세종대왕. 용비어천가 / 세종대왕. – 중판. – 1612. – Великий Король Седжон. Пісня про драконів, що літають у небі / Великий Король Седжон. – [передрук.]. – 1612. –125 строф.
30. 엄광용. 대장장이와 목수의 지혜 /엄광용 // 고국소식. – 2009. – № 1. – Ом Г. Й. Коваль і мудрість теслі / Гван Йонг Ом // Коґук Сошік. – 2009. – № 1. – С.42–43.
31. 영화와 여성 : 영화로 보는 한국 사회와 여성 / 표넨이 이병훈. – 서울 : KOFA, 2012. – Кіно і жінки : корейське суспільство і жінки очами кіно / Під ред. І Бьонг Хун. – Сеул : КОФА, 2012. – 247 с.
32. 유윤겸. 두시언해 / 유윤겸. – 권21. – 1481. – Ю Ю. Г. Переклад віршів Ду Бо / Юн Гьом Ю. – Т. 21. – 1481. – 45 аркушів.
33. 조균영적지언해. – 1881. – Переклад роботи про містичні сліди кухонних духів. – 1881. – 45 аркушів.

34. 주시경. 대한국어문법 / 주시경. – 1906. – Джу С. Г. Граматика рідної мови / Сі Ѓьонґ Джу. – 1906. – 174 с.
35. 지식영. 신정국문 / 지식영. – 1905. – Джі С. Й. Нова реформа національної писемності / Соґ Йонґ Джі. – 1905. – 37 арк.
36. 최숙. 진법언해 / 최숙. – 1693. – Чхве С. Переклад керівництва з розташування військових загонів у битві / Суґ Чхве. – 1693. – 23 аркушів.
37. 최현배. 한글갈 / 최현배. – 서울 : 조선어학회, 1940. – Чхве Х. Б. Історія вивчення корейського письма / Хьон Бе Чве. – Сеул : Корейська лінгвістична спілка, 1940. – 790 с.
38. 한교. 연병지남 / 한교. – 1612. – Хан Г. Ознайомлення солдатів з наказами південної країни / Ѓьо Хан. – 1612. – 36 аркушів.
39. 허준. 언해태산집요 / 허준. – 1608. – Хо Дж. Переклад керівництва з видалення решток плаценти після пологів / Джун Хо. – 1608. – 76 аркушів.
40. 현종왕. 윤음언해 (유중외대소민인등척사윤음) / 현종왕. – 1839. – Король Хонджонґ. Переклад королівського наказу (Королівський наказ про вживання внутрішніх і зовнішніх заходів для витіснення неправильної релігії серед громадян) / Король Хонджонґ. – 1839. – 9 аркушів.
41. 효령대군. 능엄경언해 / 효령대군. – 권10. – 1461. – Переклад величних і суворих Буддійських сутр / Принц Хьорьонґ. – Т. 10. – 1461. – 83 аркуша.

References

1. Berynda, P. (1627). Leksikon slavenorosskii i imen tlkovaniie [Slavonicrusian lexicon and words interpretation]. Kyiv: Kutenskyi Abbey Chapel, 330.
2. Bohuslavsyi, S. (1928). Ukraino-ruski pam'iatky XI–XVIII st. pro kniaziv Borysa ta Hliba [Ukrainian-Russian booklets about princes Borys and Hlib]. Kyiv: All-Ukrainian Academy of Science Press, xxxiii+206+ii.
3. Zhovtobriukh, M. A., Rusanivskyi, V. M., Skliarenko, V. H. (1979). Istoriia ukrainskoi movy: fonetyka [The history of Ukrainian language: phonetics]. Kyiv: Naukova dumka, 367.
4. Ivashchenko, V. V. (2000). Kraplynky [Water drops]. Kyiv: Diia, 176.
5. Kim, S. (2008). Yasnyi misiats [Bright moon]. Kyiv, Grani-T, 362.
6. Kim, F. Z. (1960). Printsypy postroiieniia koreiskih graphem: Voprosy yazykoznaniiia [The structural principles of Korean grahems: The Linguistic Issues]. Moscow: Nauka. 4. 85–96.
7. Kontsevich, L. R. (2013). Mir "Hunmin Chonym" [The world of Hunmin Jongeum]. Moscow: "Pervoie marta". 586.
8. Kornii, D. (2013). Honykhmarnyk. [Honykhmarnyk spirit]. Kharkiv: Book club "Klub simeinoho dozvillia", 336.
9. Kotliarevskyi, I. P. (1808). Eneida [Aeneid travesty]. Saint-Petersburg: Ivan Glazunov Press House. 154.
10. Kocherha, I. A. (1981). Yaroslav Mudryi [Yaroslav the Wise]. Kyiv: Dnipro. 152.
11. Nimchuk, V. V. (2004). Istoriia ukrainskoho pravopysu XVI–XX stolittia [The history of Ukrainian Orthography in XVI–XX cent.]. Kyiv: Naukova Dumka. 582.
12. Mazur, Y. N., Mozdykov, V. M., Usatov, D. M. (2000). Koreisko-russkyi slovar [Korean-Russian Vocabulary]. Moscow: Russkii yazyk. 571.
13. Malyk, V. K. (1986). Firnam sultana: Taiemnyi posol, Posol Urus-Shaitana [The Sultan's edict: Secret ambassador, The ambassador of Urus-Shaitan]. Kyiv: Dnipro. 440.

14. Smolii, V. A., Trofymchuk, M. S., Chukhlib T. V. ed. (2011). "Pakty i Konstytutsii" Ukrainskoi kozatskoi derzhavy ["Pacts and Constitutions" of Ukrainian Cossack republic]. Lviv: Svit. 440.
15. Rusanivskiy, V. M. ed. (1965). Pam'iatky ukrainskoi movy XV st. [The monuments of Ukrainian language in XV cent.]. Kyiv: Naukova dumka. 164.
16. Yelisieieva, D. D. ed. (1960). Pekrion Chkhokhe: antolohyia lrycheskykh stykhotvorenyi Rion-hu s koreiskym perevodom [Paekreon Chohae: the antology of Reon Hoo's poems with Korean translation]. Moscow: Izdatelstvo vostochnoi literatury. 84.
17. Sydelnykova, L. V. (2012). Evoliutsiia systemy liternykh znakiv frantsuzkoho pysma IX–XXI stolittia: fonohrafichnyi ta ideohrafichnyi aspekty [The evolution of French letter signs system in IX–XXI cent.: phonographic and ideographic aspects]. Kyiv. 593.
18. Smotrytskyi, M. (1619). Hrammatiky slovenskiia pravelnoie syntagma [The right syntagma of Slavonic grammar]. Yevie: Vilenskyi Abbey Chapel, 502.
19. Tarakhan-Bereza, Z. A. (1985). Shevchenko – poet i khudozhnyk [T. Shevchenko – the poet and the painter]. Kyiv: Naukova Dumka, 183.
20. Mohyla, P. (1996). Triebnyk mytropolyta Petra Mohyly. Kyiv, 1646 [Petro Mohyla metropolitan's Book of Needs. Kyiv, 1646]. Kyiv: Informational center of Ukrainian Orthodox Church. 860.
21. Kholodovych, A. A. (1949). O proektie reformy koreiskoi orfohrafii: Voprosy koreiskoho i kitaiskoho yazykoznaniiia: Uchebnyie zapiski LGU [About the Korean orthography reform: The Korean and Chinese linguistics issues: The study notes of LSU]. Leningrad: LSU Press. 236. 19–31.
22. Shashkevych, M., Vahylevych, I., Holovatskyi, Y. (1837). Rusalka dnistrovaia [The Dnister mermaid]. Buda: Ruthenische Volks-Lieder. XX+135.
23. Yushchuk, I. P. (2002). Praktykum z pravopysu ukrainskoi movy [Workshop on Ukrainian language orthography]. Kyiv: Osvita, 254.
24. Lee, K.-M. (2011). A History of the Korean Language. Cambridge : Cambridge University Press, 336.
25. Author unknown (1796). Geong sin rok eon seok [The explanation of written and oral knowledge about Faith]. 86 leaves.
26. Skyrda, L. (2009). Jadoobit bi [Plum violet rain]. Seoul: Pushkin House, 111.
27. Kim, D. R. (1998). Hanguk gomunui wollyuwa seonggeok [The sources and the features of the ancient Korean literature]. Seoul: Thaehaksa, 481.
28. King Sejong the Great (1447). Worin cheon-gang jigok [Songs of the moon's imprint on a thousand rivers]. 194 stanzas.
29. King Sejong the Great (1612). Yongbieocheonga [Songs of the dragons flying to heaven]. 125 stanzas.
30. Eom, G. Y. (2009). Daejangjangiwa moksui jihye: Goguk sosik [The blacksmith and the carpenter's wisdom: Motherland news]. Seoul, 1. 42–43.
31. Lee, B. H. ed. (2012). Yeonghwawa yeosong: yeonghwaro boneun hanguk sahwoewa yeoseong [Movies and women: Korean society and women seen through the movies]. Seoul: KOFA. 247.
32. Yu, Y. G. (1481). Dusi eonhae [The translation of the Du Bo's poems]. Vol. 21. 45 leaves.
33. Author unknown (1881). Jogun yeongjeokji eonhae [The translation of the book about the mysterious deeds of kitchen spirits]. 45 leaves.
34. Ju, S. G. (1906). Daehanmingukeo munbeop [Native language grammar]. 174.
35. Ji, S. Y. (1905). Sinjeong gukmun [A new reform of national writing]. 37 leaves.

36. Choe, C. (1693). Jinbeop eonhae [The translation of the manual about the troops' location in battle]. 23 leaves.
37. Choe, H. B. (1940). Hangeulgal [The history of Korean writing study]. Seoul: Joseoneohakhoe, 790.
38. Han, G. (1612). Yeonbeong jinam [Acquainting soldiers with the orders of the Southern country]. 36 leaves.
39. Heo, J. (1608). Eonhae Thaesanjibyo [The translation of the manual about the childbirth and postnatal actions]. 76 leaves.
40. King Heonjeong (1839). Yuneom eonhae (Yujungoedae sominindeung cheonsa yuneum) [The translation of the royal edict (The royal edict about taking all internal and external measures to eject the wrong religion amidst citizens)]. 9 leaves.
41. Prince Hyoreong. (1461). Neungeomgeong eonhae [The translation of the great and strict sutras]. Vol. 10. 83 leaves.

СРЕДСТВА РЕАЛИЗАЦИИ И ОБЩИЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ТРАДИЦИОННО-ИСТОРИЧЕСКОГО ПРИНЦИПА ПИСЬМА В УКРАИНСКОЙ И КОРЕЙСКОЙ ОРФОГРАФИИ С XV ДО XXI СТ.

О. С.Алименко

***Аннотация.** Статья посвящена проблеме функционирования традиционно-исторического принципа письма в украинской и корейской орфографии в период с XV по XXI ст. Основной задачей исследования является проанализировать средства реализации этого принципа в сопоставляемых орфографических системах, раскрыть общие тенденции, характерные для процессов становления традиционно-исторического принципа в украинском и корейском языках в XV–XXI ст. и сравнить полученные результаты для определения изоморфных и алломорфных признаков. В процессе исследования определяется орфографический инвентарь, служащий инструментарием для реализации традиционно-исторического принципа, а также частотность его соблюдения в обеих письменных системах. В разные исторические периоды она варьирует, но сохраняется общая тенденция к снижению количества традиционно-исторического компонента в орфографии, что говорит о тяготении к упрощению и фонетизации письма. Перспективой дальнейших исследований является изучение влияния этого принципа письма на графический уровень организации письма.*

***Ключевые слова:** традиционно-исторический принцип письма, принципы орфографии, украинская письменность, корейская письменность*

IMPLEMENTATION MEANS AND GENERAL TENDENCIES IN TRADITIONAL-HISTORICAL PRINCIPLE DEVELOPMENT IN UKRAINIAN AND KOREAN ORTHOGRAPHY IN XV–XXI CENT.

O. S. Alimenko

***Abstract.** The article discusses the functioning of the traditional-historical writing principle in Ukrainian and Korean orthographic systems during the period from XV to XXI century. The main objective of this study is to analyze the means of implementing the principle into the spelling systems compared, to reveal the general tendencies, which appear in the formation processes of traditional-historical principle in Ukrainian and Korean languages in the XV–XXI cent. and to compare the results in order to determine isomorphic and allomorphic features in development tendencies of this writing principle in both languages..*

Being the farthest from what the real sounding of the words is, the traditional-historical principle creates the asymmetry between the phonetic and graphic inventory and that's

why attracts special interest among the known principles of writing. It is gradually formed in the process of language and writing development and is based not on the sounding of the word, but rather on the external factors, which influenced this word in the process of development. Therefore, this principle appears where tradition prevails over linguistic reality.

The traditional-historical principle is implemented into the Ukrainian system of writing while using the following means:

– Middle Ukrainian period (XV–XVIII cent.): 1) monographs **Ѧ, ѦѦ, ю, Ѡ, Ѣ, Ѥ, Ѭ**, reflecting not the single sounds but the sound combinations historically formed; 2) monographs **Ѧ** and **Ѧ**, the phonetic values of which have already changed, but the graphemes continue to be used in the spelling by tradition; 3) stylized monograph **Ѧ** as the variant of the digraph **оу**; 4) monograph **у** in cases it conveyed the sounds [ɪ] and [j]; 5) monograph **ч** when it reflected the sound [dʒ']; 6) the formation of the digraphs **ѦѦ, оу, ѦѦ, ѦѦ, ѦѦ, ѦѦ**, which conveyed the single sounds; 7) functional graphemes, which do not represent any sounds, but are used traditionally to clarify other graphemes meanings (monograms **Ѧ** і **Ѧ**); 8) original letters used in the loanwords when the sounding of the word is changed in the process of phonetic adaptation, but the spelling system continues to follow the source language spelling (monographs **Ѧ, Ѧ, Ѧ, Ѧ, Ѧ, Ѧ, Ѧ** in the borrowings from the Old Slavonic, monograph **Ѧ, Ѧ, Ѧ, Ѧ, Ѧ, Ѧ** in borrowings from Greek or Latin).

– Contemporary Ukrainian period (XIX–XXI cent.): 1) digraphs **іо, ѦѦ**, which represented the single sounds (only in XIX cent.); 2) monograph **у**, while conveying the sounds [ɪ] and [ji] (only in XIX cent.); 3) monograph **е**, while reflecting the sound combination [jɛ] (only in XIX cent.); 4) monographs **Ѧ, Ѧ, Ѧ, ю, я**, representing the sound combinations; 5) digraph **Ѧо** conveying a single sound; 6) functional graphemes **Ѧ** і **Ѧ**; 7) digraph **ѦѦ** (in XIX cent.) and digraphs **ѦѦ, ѦѦ, ѦѦ** (XX-XXI cent.) depicting long consonant sounds;

In the Korean writing system traditional-historical principle is implemented as follows: 1) outdated monograph **Δ** in the XVII century reprints; 2) outdated monograph **•** [ɿ] and digram **·** [ɿi] in the XIX century reprints; 3) monograph **∧** in patchim position to display the sound [t] during the Early Modern period (XVII-XIX cent.); 4) usage of digraphs (**ㅏ, ㅑ, ㅓ, ㅕ, ㅗ, ㅛ** etc.), trigraphs (**ㅜ, ㅠ, ㅡ, ㅝ, ㅞ** etc.) and tetragraphs (**ㅟ, ㅠ** etc.) to represent simple or complex vowel sounds; 5) usage of digraphs (**ㅌ, ㄷ, ㅈ, ㅊ, ㅍ, ㅑ, ㅓ, ㅕ, ㅗ, ㅛ** etc.), trigraphs (**ㅜ, ㅠ, ㅡ** etc.) to convey simple or complex consonant sounds;

The results make it possible to come to the conclusion that the traditional-historical principle developed in both languages in waves. The frequency of usage varies in different centuries both downwards and upwards, but the general tendency is to reduce the amount of traditional-historical component in word spelling. These trends suggest a tendency towards simplification and phonetization of the writing, although the coefficient of the traditional-historical principle in Korean is twice as high as in Ukrainian. The prospect for further research is the study of the effect of this orthographic principle on the formation of the graphic level of writing system.

Keywords: traditional-historical spelling principle, orthographic principles, Ukrainian alphabet, Korean alphabet

ЛІНГВОКОМУНІКАТИВНІ ЦІННОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

К. П. СЕРГІЄНКО,

викладач кафедри англійської мови та перекладу

Київський національний лінгвістичний університет (м. Київ)

E-mail: stareach@mail.ru

Анотація. У зв'язку із зростанням нових вимог до якості міжкультурного комунікативного процесу досягнення взаєморозуміння є можливим за умови врахування лінгвальних та екстралінгвальних засобів, які пояснюють культурні, соціальні та етнічні відмінності у спілкуванні різних країн. Мета статті – визначити і порівняти лінгвокомунікативні цінності української і англійської культури. У результаті дослідження з'ясовано, що українська лінгвокомунікативна спільнота вирізняється кордоцентричністю, духовністю, інтровертованістю, яка означає спрямованість на себе, допитливістю та емоційністю. Лінгвокомунікативними цінностями англійців є стриманість, рівне ставлення до будь-яких суб'єктів комунікації, дистантність, або автономія особи, яка є складовою концепту лінгвоконцептосфери англійського народу НЕДОТОРКАНІСТЬ (PRIVACY).

Ключові слова: лінгвокомунікативні цінності української культури, лінгвокомунікативні цінності англійської культури, особиста автономія, концепт НЕДОТОРКАНІСТЬ (PRIVACY), стриманість, рівність, інтровертизм, емоційність, кордоцентричність

Актуальність. Актуальність представленої роботи обумовлена зростанням ролі міжкультурної комунікації, зважаючи на розширення меж міжнародної співпраці; формуванням нових вимог до якості міжкультурного комунікативного процесу, спрямованого на досягнення взаєморозуміння, що є можливим лише за умови врахування не лише лінгвальних, а й екстралінгвальних засобів, які пояснюють культурні, соціальні та етнічні відмінності у спілкуванні різних країн.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Комунікативні цінності англійської культури досліджували такі науковці, як Дж. Барнс, А. Вержбицька, В. Г. Крисько, М. П. Любимов, Р. Д. Льюїс, Е. Майол, Д. Мілстед, В. Ощепкова, А. В. Павловська, Дж. Паксман, С. Г. Тер-Мінасова.

В українському мовознавстві цією проблематикою займалися С. Білокінь, В. Дорошенко, О. Кульчицький, В. Липинський, Є. Онацький, Б. Цимбалістий, М. Шлямкевич, П. Юркевич, В. Янів, Я. Ярема, С. Ярмусь, які вважають, що духовний світ українства вирізняється емоційнопочуттєвим характером, кордоцентричністю (від лат. *cordis* – «серце») та характеризується дуалістичною цілісністю несвідомого і надсвідомого, ірраціонального і розумового, почуттів і волі. Вершинною формою вияву української ментальності є духовність як квінтесенція свідомого творчого життя – служіння високим ідеалам істини, добра, краси і мудрості [12].

Мета дослідження – визначити і порівняти лінгвокомунікативні цінності української і англійської культури. Відповідно до мети дослідження перед нами поставлено такі **завдання**: 1) визначити лінгвокомунікативні цінності української культури; 2) визначити лінгвокомунікативні цінності англійської культури; 3) порівняти лінгвокомунікативні цінності української і англійської культури.

Мета і завдання роботи визначили застосування таких методів дослідження: описовий (при характеристиці зібраного теоретичного матеріалу), зіставний (для виявлення спільних і відмінних рис), дедукції (для достовірного умовиводу окремого положення із загальних), метод індукції (для узагальнення результатів спостережень на підставі вивчення окремих лінгвокомунікативних цінностей).

Результати. На відміну від цінностей англійської культури, серед яких дослідники найчастіше виділяють індивідуалізм, раціоналізм, незалежність, прагматизм, конкурентність, рівність, традиціоналізм, толерантність [5, с. 66], українську культуру, на думку дослідників, характеризують такі особистісні ознаки українців, як демократичність, любов до волі, емоційність, яка виявляється в любові до музики, наближеність українців до природи, культ жінки і сім'ї, релігійність, толерантність до інших народів, працьовитість, гостинність [9]. Ми можемо сказати, що ці цінності суттєво впливають на спосіб життя, на міжособистісні стосунки і, врешті решт, на мовленнєву поведінку і сукупність комунікативних стратегій української і англійської лінгвокультурних спільнот.

До лінгвокомунікативних цінностей, що роблять найбільший вплив на особливості поведінки людей, на англійський стиль комунікації, у першу чергу, на наш погляд, слід віднести цінності, які обумовлені соціально-культурним типом стосунків, це – дистантність, або автономія особи [5, с. 67].

Одним із ключових ціннісних концептів лінгвоконцептосфери англійського народу, що безперечно впливає на сукупність культурно маркованих мовних і мовленнєвих засобів є, на нашу думку, концепт *НЕДОТОРКАНІСТЬ (PRIVACY)*, що уособлює право людини на незалежність, особистісну автономію. В англійській мові на позначення цього концепту використовується спеціальне слово «*privacy*» («недоторканість, недоторканість приватного життя, секретність, інтимна сфера»), точний еквівалент якого відсутній не лише в українській, але і в інших європейських мовах, на що вказує, зокрема, сучасний англійський письменник-журналіст Дж. Паксман. На його думку, значущість поняття *НЕДОТОРКАНІСТЬ (PRIVACY)* настільки велика, що, на перший погляд, здається парадоксальним відсутність у країні закону з його регламентації. З іншого боку, пояснює він, законодавче затвердження якого-небудь поняття необхідне лише в суспільстві, в якому передбачається, що особа є другорядною по відношенню до держави. При цьому поняття *НЕДОТОРКАНІСТЬ (PRIVACY)* поширюється на всю структуру держави, починаючи від основ законодавства і закінчуючи будинками, в яких живуть англійці [10, с. 118].

Соціокультурна цінність, названа словом «*privacy*», є складовою лінгвоментальності англійців, в яких дуже добре розвинене відчуття особистої свободи і незалежності. Для підтвердження таких характеристик вдалим представляється твердження науковців: «Ким би не був той, хто назвав англійців “острівною расою”, він все рівно виявився правим лише наполовину. Кожен житель Англії – сам по собі свій власний острів» [8, с. 16]. Е. Майол та Д. Мілстед зазначають, що англійці дуже шанобливо ставляться до своїх прав, особливо до права на приватне життя і права на збереження «приватного простору». Вони пояснюють, що це такий простір довкола людини, в межі якого, якщо Ви людина вихована, вторгтися у жодному випадку не можна. Англійці неодмінно прагнуть

залишити між собою і сусідом по ескалатору хоч би одну сходинку, навіть якщо ескалатор переповнений, а в кінотеатрі, якщо можливо, сядуть так, щоб від сусідів їх відокремлювало вільне сидіння. І тут абсолютно ні при чому хвора боязнь запахів людського тіла; швидше, це продовження представлень англійців про те, що кожен з них «в своєму замку король» [8, с. 18].

Англійці вважають, що абсолютно неприпустимо сунути ніс в чужі справи. Зайва цікавість і допитливість з боку інших, скоріше за все, будуть сприйматися як нав'язливість або навіть образа. Не випадково іноземці вважають, що вираження «Як поживаєте?» – це питання, на яке неодмінно потрібно відповісти, завжди викликають у англійців деяку неприязнь і відчуження [8, с. 36].

Незважаючи на те, що українцям, на думку багатьох дослідників, властива така психологічна риса, як інтровертованість, специфіка вияву цієї соціопсихологічної характеристики полягає у тому, що вона означає не стільки занурення у себе, скільки спрямованість на себе. Такий почуттєвий інтровертизм потребує контакту з іншими людьми. Самотності українець не переносить. До шукання контакту стимулює прагнення самовияву, який мусить фокусуватися на зовнішньому об'єкті. Тому українець шукає соціального резонансу, потреби вислову [1].

На відміну від англійців українцям, на нашу думку, навпаки властива допитливість та цікавість, що проявляється весь час у повсякденному житті. Для українця поцікавитися справами іншої людини означає проявити до неї турботу, а аж ніяк не образити її, чи втрутитися в її особисту зону, територію.

Цінністю, не менш важливою в аспекті її впливу на лінгвокомунікативну поведінку англійців, є рівне ставлення до будь-яких суб'єктів комунікації (для індивідуалістичних культур взагалі характерна незначна вертикальна дистанція, або дистанція влади (Power Distance)). На нашу думку, така риса є похідною від *PRIVACY* – оскільки дистанціювання від іншого є певною перешкодою для асиметричної комунікації. Англійці, зокрема, уникають актів, що загрожують обличчю.

Шанобливе і уважне відношення до кожного, незалежно від статусу і соціального положення, є важливою рисою англійського стилю комунікації. Навіть за наявності асиметричних стосунків керівники не демонструють свою владу, а спілкуються з підлеглими на рівних, допускаючи і вітаючи неформальність в спілкуванні [5, с. 80]. М. Любімов стверджує, що англійські манери дихають свободою, яка є найважливішим компонентом національного характеру, в них присутнє відчуття власної гідності. Він говорить, що йому не довелося бачити, щоб високопоставлений англієць розмовляв зі своїм підлеглим зверху вниз, з боку це шаноблива бесіда двох рівноправних членів суспільства. Те ж саме ставлення і до секретаря, і до офіціанта, і до прибиральниці. Так, банкір з бродягою може довго і серйозно розмовляти, при цьому навіть вигляду не покаже, що той напівп'яний, балакучий тип його шалено бісить, навпаки, він, банкір, уважно ловитиме кожне слово співбесідника і схвально киватиме головою [7, с. 242–243].

Важливо відзначити, що подібне ставлення людини із вищим положенням до субординаційного суб'єкту не знижує, а, навпроти, підвищує її статус. У повсякденному спілкуванні демонстративне підкреслення високого статусу як самим його власником, так і людьми, які мають нижчий статус, тобто як зверху вниз, так і від низу до верху, що є характерним для української культури, в англійській є ознакою поганого тону. Само слово «*deference*» («повага»), за свідченням англійців, сприймається вже як застаріле. Рівність у стосунках

виявляється не лише у професійній сфері, але і у спілкуванні батьків з дітьми, вчителів з учнями, викладачів зі студентами і т. д. Поряд з *PRIVACY* зазначена культурна цінність також яскраво виявляється в комунікації [5, с. 81].

Іншою важливою психологічною ознакою, що суттєво впливає на стандарти мовленнєвої поведінки українців та англійців, є емоційність представників першої і стриманість другої лінгвокультурних спільнот.

Так, сучасні англійці вважають самовладання головним достоїнством людського характеру. Слова: «Умій тримати себе в руках» – як нічого краще виражають девіз цієї нації. Чим краще людина уміє володіти собою, тим вона гідніша. У радості і у горі, при успіху і невдачі людина повинна залишатися незворушною хоча б зовні, а ще краще – якщо і внутрішньо. Англійця з дитинства привчають спокійно зносити холод і голод, долати біль і страх, приборкувати прихильності і антипатії [11].

Т.Лавиш та А.Русяєв стверджують, якщо англієць вважає себе представником вищого середнього класу, то він повинен тримати себе в руках, і лише вдома він може розслабитися і дати волю своїм почуттям, а на людях він повинен бути холодним, спокійним і зібраним, посміхатися і навіть жартувати [4, с. 9].

На відміну від англійців, українцям властиве виявлення своїх почуттів та емоцій. Дослідники зазначають, що в емоційному світі українців панує не холодний раціональний розрахунок «голови», а жагучий поклик «серця», – у зв'язку з цим говорять про кордоцентризм (від латин. «*cordis*» – «*серце*», «*centrum*» – «*центр кола*»; «*серце як єдність та цілісність людини*») української ментальності [2]. Ще однією відмінною рисою є те, що посмішка не є в Україні обов'язковою при зустрічі і/чи розставанні, тому не потрібно дивуватися, якщо у відповідь на Вашу посмішку українці не будуть посміхатися. Відсутність посмішки не означає небажання спілкуватися з Вами чи антипатію стосовно Вас [3].

Проте українці все ж мають добру і лагідну вдачу, якої вони навчають своїх дітей з дитинства. Ще з колиски дитина чує сповнені ніжності пестливі слова від мами чи бабусі, які навіюють спокійний рожевий сон. Ще не розуміючи змісту слів, немовля чує їхню лагідну заспокійливу мелодію, яка властива тільки пестливим словам, що йдуть від самого серця [6].

Висновки і перспективи. Отже, лінгвокомунікативні цінності української і англійської культури суттєво відрізняються. В той час як українській культурі властиві такі цінності, як чуттєвий інтровертизм, який потребує контакту з іншими людьми, емоційність, англійській культурі характерні такі цінності, як дистантність, стриманість, рівність.

Список використаних джерел

1. Абрамова І. Г. До проблеми української ментальності / І. Г. Абрамова. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vznu/fil/2008_1_2/2008-26-06/abramova.pdf
2. Ващак М. Особливості українського менталітету/ М. Ващак . – Режим доступу : <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=1429>
3. Культурологія. Конспект лекцій / Режим доступу : <http://books.br.com.ua/themes/132/318>
4. Лавиш Т. А. В Англию с любовью / Т. А. Лавиш, А. Л. Русяев, В. С. Шахлай. – Мн.: ИРИ ООО «ЛистПлюс», 1997. – 96 с.
5. Ларина Т. В. Категория вежливости и стиль коммуникации. Сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций /Л. В. Ларина. – М.: Рукописные памятники Древней Руси, 2009. – 507 с.

6. Лепеха Т. В. Українознавство: Навчальний посібник / Т. В. Лепеха. – Режим доступу : <http://litmisto.org.ua/?p=1265>)
7. Любимов М. Гуляния с Чеширским котом: мемуарэссе об английской душе / М. Любимов. – М.: Б.С.Г.-Пресс, 2004. – 608 с.
8. Майол Э. Эти странные англичане / Э. Майол, Д. Милстед. – М.: Эгмонт Россия Лтд, 2001. – 72 с.
9. Орбан-Лембрик Л. Б. Соціальна психологія / Л. Б. Орбан-Лембрик. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/1800010239161/psihologiya/natsionalna_svidomist
10. Паксман Дж. Англия. Портрет народа / Дж. Паксман. – СПб : Издательство: Амфора, 2009 . – 384 с.
11. Сухарева В. Психология народов и наций / В. Сухарева, М. Сухарева. – Режим доступу : <http://methods.ucoz.ru/publ/10-1-0-17>)
12. Ющишин О. І. Поняття національного характеру, ментальності і національної свідомості як інструмент культурологічного аналізу / О. І. Ющишин. – Режим доступу : http://iai.donetsk.ua/_u/iai/dtp/CONF/4_2004/articles/stat410.html

References

1. Abramova, I. H. Do problem ukrajinskoji mental'nosti [The Ukrainian Mentality Problem]. Available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vznu/fil/2008_1_2/2008-26-06/abramova.pdf
2. Vashchak, M. Osoblyvosti ukrajinskoho mentalitetu [The Ukrainian Mentality Peculiarities]. Available at: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=1429>
3. Kulturologija. Konspekt lekcij [Culturestudy. Lecture Notes]. Available at: <http://books.br.com.ua/themes/132/318>
4. Lavysh, T. A., Rusjajev, A. L., Shahlaj, V. S. (1997). V Angliju s ljubovju [A sincere trip to England]. Minsk: ListPljus, 96.
5. Larina, T. V. (2009). Kategorija vzhlivosti I stil' kommunikacyi. Sopostavlenije anglijskih I russkih lingvokul'turnyh tradicyj. [Politeness category and communication style. The English and Russian lingvocultural tradition contrast]. Moscow: Rukopisnyje pamjatniki Drevnej Rusi, 507.
6. Lepeha, T. V. Ukrajinoznavstvo: Navchal'nyj posibnyk. [The Ukrainian Study. Studybook]. Available at: <http://litmisto.org.ua/?p=1265>)
7. Ljubimov, M. (2004). Guljanije s Cheshyrskim kotom: memuaresse ob anglijskoj dushe [A walk with a Cheshire cat: memoirs about the English soul]. Moscow: B. S. G.-Press, 608.
8. Majol, E., Milsted, D. (2001). Eti strannyje anglichane [These strange Englishmen]. Moscow: Egmont Rossija Ltd, 72.
9. Orban-Lembryk, L. B. Social'na psihologija [Social Psychology]. Available at: http://pidruchniki.ws/1800010239161/psihologiya/natsionalna_svidomist
10. Paksman, Dzh. (2009). Anglija. Portret naroda [England. The nation portrait]. St. Petersburg: Amfora, 384.
11. Suhareva, V., Suhareva, M. Psihologija narodov i nacyj [The nation and people psychology]. Available at: <http://methods.ucoz.ru/publ/10-1-0-17>)
13. Jushchyshyn, O. I. Ponjattya nacional'nogo harakteru, mental'nosti i nacional'noji svidomosti jak instrument kul'turologichnogo analizu [The national character, mentality and consciousness notion as a cultural analysis method]. Available at: http://iai.donetsk.ua/_u/iai/dtp/CONF/4_2004/articles/stat410.html

ЛИНГВОКОММУНИКАТИВНЫЕ ЦЕННОСТИ УКРАИНСКОЙ И АНГЛИЙСКОЙ КУЛЬТУРЫ

К. П.Сергиенко

Аннотация. В связи с новыми требованиями к качеству межкультурного коммуникативного процесса достижение взаимопонимания возможно при условии учета лингвальных и экстралингвальных средств, которые объясняют культурные, социальные и этнические отличия в общении разных стран. Цель статьи – определить и сравнить лингвокоммуникативные ценности украинской и английской культуры. В результате исследования выяснено, что украинское лингвокультурное сообщество отличается кордоцентричностью, духовностью, интровертностью, которая означает направленность на себя, любознательностью и эмоциональностью. Лингвокоммуникативными ценностями англичан являются сдержанность, равное отношение к любым субъектам коммуникации, дистантность, или автономия личности, которая является составляющей концепта лингвоконцептосферы английского народа НЕПРИКОСНОВЕННОСТЬ (PRIVACY).

Ключевые слова: лингвокоммуникативные ценности украинской культуры, лингвокоммуникативные ценности английской культуры, личное пространство, концепт НЕПРИКОСНОВЕННОСТЬ (PRIVACY), сдержанность, равенство, интровертность, эмоциональность, кордоцентричность

THE LINGUO-COMMUNICATIVE VALUES OF THE UKRAINIAN AND ENGLISH CULTURE

K. P.Sergiienko

Abstract. The growth of the new quality requirements to the intercultural communication aimed at achieving mutual understanding demands the consideration of extralinguistic and lingual means which explain the cultural, social and ethnic differences in communication with different countries. The purpose of the article is to determine and contrast linguo-communicative values of the Ukrainian and English culture.

Among the linguo-communicative values that have the greatest influence on the people behavior in the English communication style there is distance or personal autonomy. One of the key value concepts of the linguo-conceptology of the English people which undoubtedly affects the totality of culturally marked language and speech means is the concept PRIVACY that represents the human right to have independence, personal autonomy.

The socio-cultural value called by the word “privacy” is a constituent of the linguo-mentality of the Englishmen whose sense of personal freedom and independence is very well-developed. It is noted that the British respect their rights to have private life and private space.

Otherwise the Ukrainians are characterised as inquisitive and curious people. For the Ukrainians to find out everything how another person is means to show their concern but not to hurt or interfere in the latter’s personal space. More to that introversion focused on the need of social resonance, self-expression is a typical linguo-communicative value of the Ukrainian linguo-cultural community.

The equality and the respectful attitude to everyone, regardless a status and a social position are linguo-communicative values that influence the linguo-communicative behavior of the British.

Another important psychological feature that significantly affects verbal behavior standards of the Ukrainians and the British, is emotionality of the former and restraint of the latter linguo-cultural community.

It is noted that cordocentrism (Latin: “cordis” – the “heart”, “centrum” – “center of circle”; “the heart as the unity and integrity of the person”) is a linguo-communicative value of the Ukrainians which dominates in the Ukrainian mentality.

Another different feature for both cultures is a smile which is welcome among the British people and not obligatory among the other linguo-cultural community which is not a sign of a bad and rude behavior or attitude.

Thus, the linguo-communicative values of the Ukrainian and English cultures are significantly different. While the Ukrainian culture is characterized by such linguo-communicative values as sensitive introversion that requires a contact with other people, emotionality, cordocentrism, curiosity, for the English culture such linguo-communicative values as privacy, restraint, equality are typical. The prospect of the research is a comparative analysis of the English and Ukrainian business language linguistic means the use of which is caused by the linguo-communicative values of the Ukrainian and British linguo-cultural communities.

Key words: *the linguo-communicative values of the Ukrainian culture, the linguo-communicative values of the English culture, privacy, equality, restraint, introversion, emotionality, cordocentrism, curiosity*

УДК 94(477)

**ВНЕСОК МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО
В ОРГАНІЗАЦІЮ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ**

Л. В. ШИНКАРУК, доктор економічних наук, член-кореспондент НАН України,
професор
*Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ)*
E-mail: ectheory@ukr.net

“Свій довг, свій обов’язок перед українським народом, перед Україною, перед Українською Державою й насамперед перед українською наукою Грушевський виконав. Але чи сповнили ми, сучасники й спадкоємці Грушевського, свій обов’язок визнання, пошани і вдячності перед пам’яттю великого українського історика й великого українського громадянина?”

О. Оглоблин

Анотація. У статті проаналізовано історію становлення академічної науки в Україні та внесок М.С. Грушевського в організацію української науки, окреслено внесок науковця у створення Української академії наук, опрацьовано концепцію Великого Українця щодо відродження української науки на базі західної гуманітарної культури та структури західноєвропейських академій, визначено роль Української академії наук у формуванні української нації.

Ключові слова: М. С. Грушевський, українська наука, українська національна ідея, Українська академія наук, консолідація, українська державність

Актуальність. Михайло Грушевський – видатний український вчений, академік Всеукраїнської Академії Наук, академік Академії наук СРСР, громадський і державний діяч, літописець і творець монументальної «Історії України-Руси», що вважається метрикою українського народу, а її автора називають Великим Українцем, який є для нас символом соборності та неподільності української національної науки та наукової думки.

Визначний учений Михайло Грушевський залишив величезну наукову спадщину і водночас був засновником значущих наукових інституцій та зробив великий внесок в організацію української науки. Його ідеї є актуальними для сучасного українського державотворення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукову спадщину Михайла Грушевського досліджували Л.Зашкільняк, В. Ващенко, В. Будз, Я. Дашкевич, В.Масненко, О.Богдашина, В. В. і В. П. Тельваківи, Л. Винар, О. Пріцак та ін.

Історію становлення академічної науки в Україні та внесок М.С. Грушевського в її організацію досліджували Д. Дорошенко [1, 2] та Н. Полонська-Василенко [3], у яких найбільш повно відтворено перші кроки на шляху творення Української Академії наук.

Мета дослідження – проаналізувати історію становлення академічної науки в Україні та внесок М.С. Грушевського в організацію української науки.

Методи. У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

Результати. У виборі життєвого шляху М.Грушевський надав перевагу науці. У 1885 році закінчивши Тіфліську гімназію, він вступив на історико-філологічний факультет Київського університету Святого Володимира, де навчався протягом 1886-1890 років у професора Володимира Антоновича та проявив успіхи до науки, написавши роботи про південноруські замки першої половини XVI ст. та «Історію Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV століття», яка була удостоєна золотої медалі.

За роки навчання у Київському університеті Святого Володимира, він видав дві наукові книги, понад 20 наукових статей і рецензій, підготував до друку два томи історичних документів. Протягом 1890-1894 рр. Грушевський працював при Київському університеті як професорський стипендіат.

Під керівництвом професора Володимира Антоновича М.С. Грушевський захистив у 1894 році магістерську роботу «Барське староство. Історичні нариси». На бенкеті з нагоди одержання М.С. Грушевського магістерського диплома О. Я. Кониський промовив: «В університетській залі я дивився на портрет Миколи Першого і в моїй душі виникло радісне почуття морального задоволення. От в присутності того, хто так тяжко наложив свою руку на українське слово, закинувши на заслання геніяльного поета України Шевченка, се покаране ім'я промовляється тепер з повагою, як ім'я патрона наукової установи, а університетська колегія вінчає науковим титулом українця, що перейнятий тими самими національними ідеалами, які вперше так виразно виявив Шевченко»[4, с.183-184].

Після захисту магістерської дисертації професор В. Антонович порекомендував М. Грушевського на посаду професора кафедри історії у Львівському університеті, де він завдяки плідній науковій і громадській роботі став організатором науково-культурного життя Галичини, зокрема, це діяльність у Науковому Товаристві ім. Т.Г. Шевченка і тісна співпраця з І. Франком та М. Павликом, а також створення разом з ними Української національно-демократичної партії.

Основною науковою працею М. Грушевського у ці роки стала розпочата 10-томна «Історія України-Руси» – перше монументальне дослідження історії України, в якому автор обґрунтував право «Малоросії» на розбудову власної держави, уперше назвавши Україну прямою спадкоємицею Київської Русі і Галицько-Волинського князівства. Протягом 1897-1898 рр. Грушевський написав і видав перший том "Історії України-Руси", 1898 р. – другий том, а протягом 1900 р. – третій, що містив давній період історії України. І. Крип'якевич відзначив, що «Михайло Грушевський – найбільший історик України... Першою й найважливішою його заслугою є те, що він дав нам повну історію України» [5, с.479]. Ця праця Грушевського – найґрунтовніший виклад нашої історії з найдавніших часів до середини XVII ст.; вона стала найбільшим твором української національної історіографії, а її автор – Михайло Грушевський зайняв місце в когорті найбільших світових істориків.

Спадщина М. Грушевського вражає своєю фундаментальністю, йому належить до двох тисяч праць. Найбільш об'єктивно всі складові життя, творчості, суспільно-політичної діяльності М.Грушевського в своїх працях висвітлює науковець Л.Винар[6, 7, 8].

Вільне володіння латинською, грецькою, німецькою, французькою, англійською мовами дозволило М. Грушевському ознайомитися з багатьма творами зарубіжних прогресивних діячів науки, культури, політики, проаналізувати, зробити висновки та використати для української науки та культури.

У 1894 р. М. Грушевський очолив у Львівському університеті кафедру української історії — «кафедру всесвітньої історії зі спеціальним оглядом на історію Східної Європи». У цьому ж році М. Грушевського обрали головою історико-філософської секції Наукового товариства імені Шевченка (НТШ), а згодом — головою цієї провідної наукової установи. М. Грушевський розробляє і сприяє прийняттю нового статуту товариства, яке повністю переходить на академічні відносини. У Статуті товариства були поставлені завдання: «Наукове Товариство ім. Шевченка має плекати та розвивати науки в українсько-руській мові та шукати (мистецтва) і збирати всякі пам'ятки, старовинні і наукові предмети України-Руси. До того мають служити наукові досліди з філософії руської і слов'янської та історії українсько-руського письменства і штуки, з історії археології України-Руси, а також з наук філософічних, політичних, економічних і правничих, математичних, природничих з географією і лікарських; доповіді і розмови наукові, з'їзди вчених, літераторів і артистів; видання наукових «записок Товариства ім. Шевченка» і інших наукових творів; збирання матеріалів до бібліотеки і музею; премії підмоги вченим літераторам і артистам, а на останку удержування друкарні і книгарні. Товариство має поділитися на три секції: філологічну, історико-філософську і математично-природописну-лікарську. Для деяких справ наукових може бути вибрана окрема комісія» [9].

Російська імперія придушувала будь-які прояви українства на ниві формування наукових інституцій. Внаслідок цього йшов активний відплив українських інтелектуальних сил у Галичину, де функції головного українського осередку взяло на себе Наукове товариство ім. Т. Шевченка, яке М. Грушевський перетворив на академію наук європейського зразка. Історія спроб організувати українську науку в академію бере свій початок ще з 1873 року, коли у Львові було засновано Наукове товариство імені Шевченка, яке називають першою Національною академією наук. До 1913 р. за редакцією М. Грушевського було видано 113 томів «Записок наукового товариства імені Т. Шевченка»; за його ініціативи з 1898 р. почав виходити також «Літературно-науковий вісник», а у 1907 році він заснував ще одну організацію — Українське наукове товариство (УНТ). Створюючи їх, Грушевський намагався втілити в життя ідею Української академії наук.

М. Грушевський був найвидатнішим учасником втілення довголітньої мрії української інтелігенції — створення власної Академії наук. Він опрацював свою концепцію відродження української науки на базі західної гуманітарної культури та творчо використав структуру західноєвропейських академій. «Сьогодні Товариство ім. Шевченка організоване цілком за типом західноєвропейських академій наук. Йому не вистачає лише титулу академії і, мабуть, довго не вистачатиме...» — писав М. Грушевський. Діяльність НТШ носила загальноукраїнський характер. У структурі НТШ було організовано три класичні секції, а також низка комісій: археологічна, юридична, мовознавча, медична, статистична, бібліографічна та ін. Михайло Грушевський запровадив інститут виборних дійсних членів як елітарну наукову структуру товариства та працював над міжнародним авторитетом НТШ про що засвідчує склад його іноземних членів, серед яких були А. Ейнштейн, М. Планк, Д. Гільберт, А. Йоффе, Т. Масарик,

О.Шахматов та ін. Однак він постійно провадив політику про те, що Українська академія наук повинна спиратись на національні кадри.

М.С.Грушевський не тільки фактом народження належав до “епохи трансформацій”, а й що його життя, втілювало калейдоскопічну зміну життєвих проектів та соціальних практик, на які накладалася низка запропонованих ним методологічних модернізацій [10, с.3].

НТШ стало не лише de facto Українською академією наук, але й виконувало функцію своєрідного центру освіти, мистецтва і культури. Завдяки громадській активності М. Грушевського НТШ стало представником українського народу в контактах з політичними чинниками інших держав і народів, а наукова концепція вченого про етнічну соборність України стала національним ідеалом Грушевського-політика. До 1906 р. він, працюючи на Галичині, широко використовував конституційні свободи Австро-Угорщини для піднесення національної свідомості українства.

Починаючи з 1906 р. діяльність М. Грушевського пов'язана з Києвом, Лівобережною Україною. У цьому ж році він брав участь у роботі української фракції І Державної думи (м. Петербург) та Українського клубу і редакції заснованого тоді "Украинского вестника".

За часів М. Грушевського у Києві діяли дві академічні інституції – це Українське наукове товариство (УНТ), створене 1906 р. у Києві, яке, за його задумом, мало стати фундаментом майбутньої Академії наук України, й Українська Академія наук (УАН), заснована у часи гетьмана П. Скоропадського міністром освіти М. Василенком та запрошеним ним російським академіком В. Вернадським, який мріяв реалізувати свою ідею щодо децентралізації науково-академічних досліджень в Росії шляхом заснування нових академічних інституцій в Києві, на Кавказі, Сибіру, Москві, тракуючи Українську Академію наук як відгалуження Петербурзької АН (на той час Петроградської) та пропонував внести зміни до назви академії, перейменувавши її з Української в Київську.

М. Грушевський писав із цього приводу: «Ви знаєте, що у нас тепер немає достатньої кількості вчених-українців за межами українознавства. Отже, ми повинні звернутися до росіян. Мине ще чимало часу, доки сили ці у нас з'являться». Натомість Вернадський вважав: «Важливо створити сильний центр наукових досліджень українського народу, його історії, його мови, природи України. Звичайно, треба вести ці дослідження в найширшому загальнолюдському масштабі. Треба якнайшвидше створювати кафедри і лабораторії, інститути, які спочатку, можливо, й будуть зайняті росіянами. Але становище скоро зміниться, бо посади в академії виборні. Дуже скоро заявлять про себе місцеві сили».

М. Грушевський уособлював дві функції – державного діяча і вченого. Склавши з себе функції голови НТШ у Львові, він сконцентрував свої зусилля на зміцненні УНТ як осередку української національної науки. Як організатор науки він відклав офіційне декларування УНТ академією наук, тому й була втрачена ним ініціатива у справі організаційної легітимації академії наук на базі УНТ, хоча ідея утворення української академії наук у Києві не була на той час абсолютно новою. Українська платформа ще 22 травня 1912 р., у зв'язку з виборами до ІV Державної Думи, опублікувала в пресі ідею створення в Києві Української академії наук.

Голова УНТ М. Грушевський відмовився увійти в Комісію для вироблення законопроекту про заснування Української академії наук, оскільки мав іншу ніж В. Вернадський концепцію української академії. Він вважав, що академія має бути

створена пізніше, оскільки в Україні ще бракує справжніх учених, а це неминуче призведе до створення в Києві російської академії наук, яка буде займатися українськими предметами, тобто не українці будуть академіками, а росіяни, які не володіли українською мовою [11, с.112-117]. Крім того, він був переконаний, що у початковий період діяльності академії російські вчені будуть представлені в ній у якості академіків і відіграватимуть важливу роль [12, с.353].

У Києві, який на той час мав статус політичного, національно-культурного та інтелектуального міста, утворення Української академії наук (УАН) відбулося не через організаційно-структурне посередництво УНТ, а з ініціативи урядових структур, де процесом керував мінералог В. Вернадський, хоча українська наука розвивалася під знаком філології [13, с.46].

Упродовж 1918–1921 рр. одночасно існували дві наукові інституції УАН та УНТ. М.С. Грушевський всупереч концепції В. Вернадського намагався провести свою версію розбудови академії. Виступаючи на зборах, де були присутні А. Корчак-Чепурківський, секретар Академії наук А. Кримський, акад. П. Тутковський, колишній секретар Комісії по створенню Академії В. Модзалевський та інші діячі, які співпрацювали з В. Вернадським і творили УАН, але «всі вони наче води у рот набрали, наче забули про те, що вони самі щойно робили і жодним жестом не протестували проти інсинуацій проф. М.С. Грушевського, який відверто перевертав факти» [14, с.658].

У 1921 р. в м. Харкові злиття УНТ з Академією було ініційовано владними структурами. На загальних зборах УАН А. Кримський пояснював, що злиття зумовлено необхідністю виправити «історичну помилку», а саме. «Была сделана крупная исторична помилка: Наукове Тов[ариство] должно было перетвориться в Академию, а замість того по зразку петербурзької Академії утворена зовсім нова Академія. Через те такий видатний вчений як М.С. Грушевський одмовився стати на чолі цієї Академії. Коли по дорученню гетьмана через Д.І. Дорошенка я балакав з М.С. Грушевським, то він назвав Академію, що вона вийшла з нечестного ложа. Ось тепер ми мусимо поправити цю історичну помилку і з'єднатись» [15, с.285]. Цей факт згодом полегшив вступ М. Грушевського до УАН.

Восени 1923 р. М.С. Грушевського обирають дійсним членом Всеукраїнської академії наук (ВУАН), а у 1924 р. прибувши до Києва з Праги відновив видання колишнього УНТ в межах Академії. Як стверджують дослідники, кафедра української історії стала епіцентром науково-організаційної діяльності історичної секції та було відновлено видання історичного квартальника (потім двомісячника) «Україна», підготовлено науковий щорічник та черговий том «Записок» відділу, присвячений історичній тематиці.

М.С. Грушевський багато надій покладав на дослідження регіонального краєзнавчого напрямку. Протягом 1926-1930 років вийшло три томи «Студії з історії України»: «Київ та його околиці в історії і пам'ятках» (1926), «Чернігів і Північне Лівобережжя» (1926), «Київські збірники історії і археології, побуту і мистецтва» (1930) та інші історико-краєзнавчі нариси.

В Україні вчений очолив Історичну секцію ВУАН, навколо якої об'єдналися всі історичні установи, провідні дослідники і талановита молодь. У січні 1929 р. Михайла Сергійовича, єдиного з тодішніх членів Всеукраїнської академії наук, було обрано дійсним членом Академії наук СРСР. М. Скрипник наполягав, щоб зробити Грушевського президентом Української Академії наук, але з початком сталінського наступу на українську культуру деякі заздрісні академіки України не допустили до цього.

Атмосфера репресій 1930-х рр. не оминула й Михайла Грушевського, була організована робота проти історичної школи, яку він створив після повернення з еміграції в Україну. Ученого заарештовують, звинувачують в антирадянській діяльності та організації "Українського національного центру". Учнів академіка М. Грушевського переслідують, чимало заарештовують, наукову спадщину знищують.

Найвидатніший історик Михайло Грушевський усе своє життя присвятив науці, невтомно працюючи над науковими проблемами, він був провідним ідеологом української соборності. Його великий вклад у створення Української академії наук оцінений науковою громадськістю.

Кожна з наукових установ, створених в Україні, пішла своєю дорогою. Назвати шлях НТШ легким важко – у 1939 році воно було ліквідоване, після чого відновило свою діяльність лише 1947 року в Західній Європі та США (де відоме як Shevchenko Scientific Society). Його відділення з'явилися в Канаді, Австралії, Польщі, Чехії, Словаччині. І лише з 1989 року почало працювати на теренах України.

Таким чином, ідея української академії має власне коріння, а траєкторію руху української науки окреслено на загальнослов'янському тлі і сам Великий Українець стояв на позиції історичної й соціокультурної палітри українства в слов'янському колі народів та доводив історичну пріоритетність національної ідеї в академічному русі і намагався винести українське культурне життя за межі російського контексту як загрозливого конкурентного чинника.

У радянський період несправедливо ім'я найвидатнішого історика України переслідувалося, наукову спадщину М. Грушевського закривали в спецфонди і лише у часи сьогодення ми повертаємо чесне ім'я Михайла Грушевського українському народові. Наукові праці Михайла Грушевського – невичерпне джерело мудрості, науковий інтерес до діяльності М. Грушевського пов'язаний з усвідомленням важливості вкладу академіка у створення та розвиток Української академії наук, її впливу на процес розбудови української державності.

Висновки і перспективи. Значення вивчення досвіду академічної, наукової, видавничої та культурно-освітньої діяльності М.С. Грушевського визначається вагомою практичною цінністю і наявністю широких можливостей його використання на сучасному етапі національного відродження України. На основі узагальнення праць М. С. Грушевського слід продовжити подальше вивчення творчості академіка та нагальної потреби гуртування всіх українців.

Список використаних джерел

1. Дорошенко Д. І. Історія України. 1917–1923 : документально-наук. вид. в 2 т. / Д. І. Дорошенко. – К.: Темпора, 2002. – 352 с.
2. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920) / Д. Дорошенко. – Мюнхен, 1969. – 418 с.
3. Полонська-Василенко Н. Д. Українська Академія наук. Нарис історії / Н. Д. Василенко. – К. : Наук. думка, 1993. – 414 с.
4. Лотоцький О. Сторінки минулого / О. Лотоцький. – 1932. – Т. I. – С. 183-184.
5. Великий Українець: матеріали з життя та діяльності М.С. Грушевського / упоряд. А. Демиденка ; вступ. сл. Л. Кравчука ; післямова Ф. Шевченка ; худож. оформ. О. Ковалю. – К. : Веселка, 1992. – 551 с. : 23 окр. арк. фотоілюстр., ілюстр. – (Світочі). — Бібліогр.: 548-550.
6. Винар Л. Найвидатніший історик України Михайло Грушевський (1866 - 1934). – Сучасність. – 1985. –120 с.

7. Винар Л. Грушевський в українській і світовій історії //Український історик. – 1991-1992. – Ч. 3-4, 1-4 (110-115). – С.13 -53.
8. Винар Л. Михайло Грушевський в українській і світовій історії. -Нью-Йорк: УІТ, 1993. – 49 с.
9. Статут НТШ у Львові. – Львів, 1990.
10. Ващенко В. В. Неврастенія: непрочитані історії (деконструкція одного надпису – сеанс прочитання автомонографії М. Грушевського) / В. В. Ващенко. – Д.: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2002. – 408 с.
11. Зайцева З.І. Українське наукове товариство у Києві: обставини заснування та діяльність (1907–1922 рр.) / З.І. Зайцева // Київ в соціокультурному просторі ХІХ–ХХІ століть: національний та європейський контекст» / Зб. наук. праць. — К.: Київський ун-т ім. Бориса Грінченка. – С. 112–117.
12. Вернадский В.И. Дневники: 1926–1934 / В.И. Вернадский. – М., 2001. – С. 353.
13. Сохань П.С., Ульяновський В.І., Кіржаєв С.М. М.С. Грушевський і Academia. Ідея, змагання, діяльність / П.С. Сохань та ін. – К., 1993. – С. 46.
14. Володимир Іванович Вернадський і Україна. – Т. 1, кн. 1: Володимир Іванович Вернадський. Науково-організаційна діяльність (1918–1921) / В.І. Вернадський. – К., 2011. – С. 658.
15. Володимир Іванович Вернадський. Листування з українськими вченими. [Текст] / В.І. Вернадський. – Кн. 1: Листування: А–Г. – К., 2011. – С. 285.

References

1. Doroshenko D.I Istoriya Ukrainy [History of Ukraine]. 1917—1923: dokumentalno-nauk vyd. v 2 t./ D.I Doroshenko. – K.: Tempora, 2002. – 352 s.
2. Doroshenko D. Moyi spomyny pro nedavnye mynule (1914—1920) [My memories of recent past (1914—1920)] D. Doroshenko. – Myunhen, 1969. – 418 s.
3. Polonska-Vasylenko N.D. Ukrainska Akademia nauk. Narys istorii [Ukrainian Academy of Sciences. History sketch] / N.D. Vasylenko. – K.: Nauk. dumka, 1993. – 414 s.
4. Lototskyi O. Storinky mynoloho [Pages of the past] / O. Lototskyi. – 1932. –
5. Velykyi Ukrainets: materialy z zhyttya ta diyalnosti M.S. Hrushevskogo [materials from life and activities of M.S. Hrushevskiy] / uporyad. A. Demydenka ; vstup. sl. L. Kravchuka ; pislyamova F. Shevchenka ; hudozh. oform. O. Kovalya. – K.: Veselka, 1992. – 551 s. : 23 okr. ark. fotoilyustr., ilyustr. – (Svitochi). – Bibliohr.: 548-550.
6. Vynar L. Naivvydatnishyi istoryk Ukrainy Mykhailo Hrushevskiy (1866 – 1934) [The most prominent historian of Ukraine Mykhailo Hrushevskiy (1866 – 1934)]. – Suchasnist. – 1985. – 120 S.
7. Vynar L. Hrushevskiy v ukrainskii i svitovii istorii [Hrushevskiy in ukrainian and world history] //Ukrainskyi istoryk. – 1991-1992. – Chch. 3-4, 1-4 (110-115). – S.13 -53.
8. Vynar L. Mykhailo Hrushevskiy v ukrainskii i svitovii istorii [Mykhailo Hrushevskiy in ukrainian and world history]. -Niu-lork: UIT, 1993. – 49 s.
9. Statut NTSh u Lvovi [SST regulations] – Lviv, 1990.
10. Vashchenko V. V. Nevrasteniia: neprochytani istorii (dekonstruktsiia odnogo nadpysu – seans prochytannia avtomonohrafii M. Hrushevskoho) [the unread stories (deconstruction of one inscription – reading session of automonography M. Hrushevskiy] / V. V. Vashchenko. – D.: Vyd-vo Dnipropetr. nats. un-tu, 2002. – 408 s.
11. Zaitseva Z.I. Ukrainske naukove tovarystvo u Kyievi: obstavyny zasnuvannia ta diialnist (1907–1922 rr.) [Ukrainian scientific society in Kyiv: circumstances of founding and activity [1907—1922] / Z.I. Zaitseva // Kyiv v sotsiokulturnomu prostori ХІХ–ХХІ

stolit: natsionalnyi ta yevropeyskyi kontekst» / Zb. nauk. prats. — K.: Kyivskyi un-t im. Borysa Hrinchenka. — S. 112–117.

12. Vernadskiy V.I Dnevniky: 1926—1934 [Diaries: 1926—1934]/ V.I. Vernadski. — M., 2001. — S.353

13. Sokhan P.S., Ulianovskiy V.I., Kirzhaiev S.M. M.S. Hrushevskiy i Academia. Ideia, zmahannia, diialnist [Idea, competition, activity] / P.S. Sokhan ta in. — K., 1993. — S. 46.

14. Volodymyr Ivanovych Vernadskiy i Ukraina. — T. 1, kn. 1: Volodymyr Ivanovych Vernadskiy. Naukovo-orhanizatsiina diialnist (1918–1921) [Volodymyr Ivanovych Vernadskiy. Scientific and organizational activity] / V.I. Vernadskiy. — K., 2011. — S. 658.

15. Volodymyr Ivanovych Vernadskiy. Lystuvannia z ukrainskymy vchenymy. [Tekst] [Correspondence with Ukrainian scientists [Text]] /V.I. Vernadskiy. — Kn. 1: Lystuvannia: A–H. — K., 2011. — S. 285.

ВКЛАД МИХАИЛА ГРУШЕВСКОГО В ОРГАНИЗАЦИЮ УКРАИНСКОЙ НАУКИ Л. В.Шинкарук

Аннотация. В статье проанализирована история становления академической науки в Украине и вклад М.С. Грушевского в организацию украинской науки, описан вклад ученого в создание Украинской академии наук, проработана концепция Большого Украинца относительно возрождения украинской науки на базе западной гуманитарной культуры и структуры западноевропейских академий, определена роль Украинской академии наук в формировании украинской нации.

Ключевые слова: М.С. Грушевский, украинская наука, украинская национальная идея, Украинская академия наук, консолидация, украинская государственность

MYKHAILO HRUSHEVSKY'S CONTRIBUTION TO THE ORGANIZATION OF UKRAINIAN SCIENCE L. V.Shynkaruk

Abstract. The article analyzes the history of academic science formation in Ukraine and Mykhailo Hrushevsky's contribution to the organization of Ukrainian science; the scientist's contribution to the creation of the Ukrainian Academy of Sciences has been outlined; the concept of Great Ukrainian as to revival of Ukrainian Science on the base of humanitarian culture and structure of Western European academies has been researched; the role of the Ukrainian Academy of Sciences in the Ukrainian nation formation has been determined.

Mykhailo Hrushevsky is the outstanding Ukrainian scientist, academician of the Ukrainian Academy of Sciences, academician of the Academy of Sciences of the USSR, public and statesman, chronicler and creator of the monumental «History of Ukraine-Rus» which is considered to be a metric of the Ukrainians, and its author is called the Great Ukrainian, who is a symbol of unity and indivisibility of the Ukrainian national science and scientific thought.

Outstanding scientist Mykhailo Hrushevsky left a huge scientific heritage and at the same time he was the founder of significant scientific institutions and made a considerable contribution to the Ukrainian science. His ideas are actual for the modern Ukrainian state creation.

In life path choosing Mykhailo Hrushevsky gave preference to science. In 1885, after his graduating from Tiflis gymnasium, he entered the historical-philological faculty of St.

Volodymyr Kiev University, where he was a student of the professor Volodymyr Antonovych during 1886 – 1890 and showed progress in science written some works on the Southern Rus castles of the first half of the XVI century and «History of Kyiv land from Yaroslav death to the end of the XIV century», which was awarded by golden medal.

Mykhailo Hrushevsky turned Scientific Society named after Shevchenko into the Academy of Sciences of the European standard. The history of attempts to organize Ukrainian science into the academy dated back to 1873, when Scientific Society named after Shevchenko was founded in Lviv, which is called now the first National Academy of Sciences. 113 volumes of «Memoirs of Scientific Society named after Taras Shevchenko» edited by Hrushevsky was published till 1913. «Literary and Scientific Journal» initiated by Hrushevsky began to be published from 1989. In 1907 he set up another organization – the Ukrainian Scientific Society (USS). Creating them Hrushevsky tried to realize the idea of the Ukrainian Academy of Sciences.

Mykhailo Hrushevsky was the most prominent participant of the embodiment of long-standing dreams of the Ukrainian intelligent people – creating their own Academy of Sciences. He worked out his concept of the revival of Ukrainian science on the base of Western humanitarian culture and creatively used the structure of Western European academies.

In times of Mykhailo Hrushevsky in Kyiv two academic institutions were established – the Ukrainian Scientific Society (USS), founded in 1906 in Kyiv, which, according to his plan, had to become the foundation of the future Academy of Sciences of Ukraine, and the Ukrainian Academy of Sciences (UAS), founded at the time of the Hetman Skoropadsky by the Minister of Education M. Vasylenko and invited Russian academician V. Vernadsky, who wanted to realize his idea to decentralize scientific and academic research in Russia by establishing new academic institutions in Kiev, the Caucasus, Siberia, Moscow, treating the Ukrainian Academy of Sciences as an offshoot of Petersburg AS (that time Petrograd) and proposed to change the academy's name, renaming it into Kyiv.

The most prominent historian Mykhailo Hrushevsky all his life devoted to science, tirelessly working on the scientific problems, he was the leading ideologist of the Ukrainian Unification. His great contribution into the Ukrainian Academy of Sciences has been evaluated by the scientific community.

Each of the academic institutions, created in Ukraine, followed his way. To call the way of Taras Shevchenko Scientific Society as easy is difficult – in 1939 it was abolished, and reactivated only in 1947 in Western Europe and the USA (where it is known as Shevchenko Scientific Society). Its department emerged in Canada, Australia, Poland, the Czech Republic and Slovakia. And only in 1989 it began working in the territory of Ukraine.

In the Soviet period the name of the most outstanding historian of Ukraine was unfairly prosecuted and Hrushevsky's scientific heritage was covered in special funds and only nowadays we return Mykhailo Hrushevsky's good name to the Ukrainian people. Mykhailo Hrushevsky's scientific works are an inexhaustible source of wisdom; scientific interest to Mykhailo Hrushevsky's activities is associated with the awareness of the importance of academic contribution to the creation and development of the Ukrainian Academy of Sciences, its influence on the development of Ukrainian statehood.

The value of studying the experience of academic, research, publishing and cultural activities of M. Hrushevsky is determined by significant practical value and availability of opportunities to use it at the present stage of national revival of Ukraine. On the basis of M. Hrushevsky's works summarizing the further study of the academic work and urgent need of all Ukrainian unity should be continued.

Keywords: *Mykhailo Hrushevsky, Ukrainian science, Ukrainian national idea, the Ukrainian Academy of Sciences, consolidation, Ukrainian statehood*

АРХЕТИП СОФІЙНОСТІ В КОНТЕКСТІ ТВОРЧОГО ДОРОБКУ ПАВЛА ТИЧИНИ

Н. Д. КОВАЛЬЧУК, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії

Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ)

E-mail: n.kovalchuk@kubg.edu.ua

Анотація. У статті розглядається архетип софійності в контексті творчої спадщини Павла Тичини. У поетичній творчості софійність представлена як художнє кредо поета через єдність природи і світу в якій утворюється діалог людини та культу сонця, який розглядається у багатьох аспектах (святість Києва, духовна місія українського народу, возвеличена роль краси в житті людини).

Ключові слова: поезія Павла Тичини, архетип софійності, культ сонця, духовна місія українського народу, святість Києва, краса

Актуальність. Одним з провідних у вивченні української культури є архетип софійності. Тема софійності була започаткована на Русі діяльністю слов'янського Кирила Філософа і його «Прогласі» і потім за часів Київської Русі набула свого розвитку в ідейно-художній програмі Софії Київської, у творчості Іларіона.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Надалі ідея софійності продовжується у творчості українських полемістів, у працях діячів Києво-Могилянської академії (П. Могила, Г. Кониського, Г. Сковорода, П. Юркевича), в українській поезії століть з її символізацією світу як «вертограду» Божої мудрості, в гравюрі (Л. Тарасевич, Г. Левицький, І. Щирський та ін) і доходять до творчості Павла Тичини. Тому ця проблема є актуальною і в наш час, тому що повертає нас до джерел розвитку української культури та її видатних представників.

Багато уваги дослідженню різних аспектів Софії приділили Г. Сковорода, О. Блок, В. Соловйов, П. Флоренський, С. Булгаков та інші. В останні роки з'явилась ціла низка праць, присвячених аналізу софійності. Аналізу семантичного змісту софійності присвятив свою працю В. Топоров. С. Аверінцев розглядає концепцію софійності в контексті Софії Київської як головного храму стародавнього Києва. С. Кримський в своїх працях розглядає софійність як архетип української культури. М. Кисельова проводить своє дослідження Софії в контексті аналізу книжності доби Київської Русі (висвітлення головних аспектів софійності у Святому Письмі як головної книги християнства). Творчість Павла Тичини розглядається в багатьох аспектах. Є. Маланюк критично ставився до пізнього етапу творчості поета. Г. Грабович підкреслював унікальність таланту поета та значення його творчості в світовому контексті. Н. Костенко дослідив особливості віршування поета та ін. Проблема цілісного аналізу архетипу софійності в контексті творчого доробку творчості Павлі Тичини є надзвичайно актуальною і абсолютно не розробленою.

Мета даної статті полягає в висвітленні архетипу у софійності в творчому доробку поета.

Методи. У процесі дослідження застосовано наступні методи:аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

Результати. Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити наступні завдання: Проблема софійності має стародавнє коріння і завжди виступала об'єктом прискіпливого дослідження. В стародавній Греції була розроблена софійна концепція буття, яка виходила з подвійного уявлення про розум: як Логоса — інтелекту, і як Софії — мудрості самого прояву буття. В біблейській Премудрості Божій концепція Софії виступає як єдність тварі, творця і творіння. В цьому контексті Павло Тичина пише про своє бачення світу: дослідити значення символу сонця в поезії П. Тичини; проаналізувати сутність святості як сутнісну ознаку софійності в творчості П. Тичини, показати як краса як ознака софійності репрезентована в творчому доробку поета.

Арфами, арфами —
золотими, голосними обізвалися гаї,
самодзвонними: йде весна запашна, квітами-перлами закосичена.

Думами, думами —
наче море кораблями, переповнилась блакить
ніжнотонними: буде бій вогневий! [1]

За аналізом В. Топорова термін «Софія» завдяки своїй полісемантичності асоціює образи світла, просвітленості, духовного зору. Це світлоносне начало освітлює смисли української культури. Г. Сковорода писав, що сонце є перщопочатком і храмом вічності. Тому Ф. Прокопович в своїх курсах з натурфілософії в Києво-Могилянській академії проголошує, що серце всіх речей та небес є світло. Культ сонця у функції живо творіння мав істотне значення в житті стародавніх слов'ян. Ця сонячна інтенція переповню всю творчість Павла Тичини. «Душа моя сонце намріяла» - пише він і цей вислів репрезентує основу його творчого доробку, особливо в перших поетичних збірках поета.

Блакить мою душу обвіяла,
Душа моя сонця намріяла,
Душа причастилася кротості трав —
Добридень я світу сказав!
Струмок серед гаю, як стрічечка,
На квітці метелик, мов свічечка.
Хвилюють, маюють, квітують поля —
Добридень тобі, Україно моя! [2, с.39].

Як відомо в старослов'янській міфології одним із міфічних богів був бог сонця — Ярило. Він був дуже вшанованим Богом, йому поклонялись і дуже поважали наші предки. Про це дуже яскраво і поетично пише поет у своєму вірші «Предки»:

Предки встали з могил
Пішли по місту
Предки жертви сонцю приносять
І того золотий гомін
Ах, той гомін!
За ним не чути, що друг твій каже
Гомін золотий! [3]

Сонце виступає символом саява не тільки для живих, а й для українських героїв. У своєму вірші «Пам'яті тридцяти» присвяченому пам'яті героям Крут Павло Тичина пише:

На кого посміла знятись
Зрадника рука? —
Квитне сонце, грає вітер
І Дніпро-ріка... [4]

Солярна символіка поета органічно занурюється у космічну символіку і тим самим поет наближується до самої таїни буття, таїни творення світу:

Спервовіку не було нічого —
тільки сила, рух!

Спервовіку замість бога
огняні крила, а над усім дух... [5]

Архетип софійності має широкий підтекст у ментальності українського народу. Зокрема він пов'язаний зі становленням до природи. Адже в українській ментальності природа – це не тільки материнський родинний початок, але це й дзеркало людської душі. Це можна побачити в «Слові о полку Ігоревім», у творах Т. Шевченка, П Куліша, М. Гоголя, Лесі Українки та інших. У віршах Павла Тичини дуже яскраво і колоритно показана вся палітра людської душі, яка знаходиться в тісному діалозі зі світом природи.

По один бік верби.
По другий старці.
Гнуться, гнуться, гнуться верби.
Нагинаються старці. [6]

Йду в простори я, чулий, тривожний
(Гасне день, облітає, мов мак).
В моїм серці і бурі, і грози,
Й рокотання — ридання бандур... [7]

Цвіт в моєму серці.
Ясний цвіт-первоцвіт.
Ти той цвіт, мій друже,
Срібляний первоцвіт. [8]

Одним із важливих аспектів архетипу софійності є ідея місцевого устрою і державності. Київ, як столиця Київської Русі, виступає не тільки як ведучий політичний, економічний, церковний центр, а і як втілення вищої розумної ойкумени, як втілення софійності в матеріально-просторовому середовищі міста. Головним храмом Києва з прийняттям християнства постає Софія Київська. З цього боку столиця символізує мудрість, виконує функцію мудрої голови. З іншого боку головним кафедральним собором столиці є Софія Київська як образ Божої Премудрості. Центральною фігурою храму є монументальне зображення Богоматері Оранти над якою розміщено надпис:»Бог серед нього – воно не захитається Бог допоможе йому з ранку до вечора Пс. 45, 6 .»Таке уявлення про Київ як вічне місто, до якого потрібно прийти і якому потрібно вклонитися -- ми знаходимо в творчості поета

То десь із сел і хуторців ідуть до Києва —
Шляхами, стежками, обніжками.
І б'ються в їх серця у такт
— ідуть! ідуть! —
Дзвенять немов сонця у такт
— ідуть! ідуть! — [9]

Київ був центром формування греко-слов'янської православної цивілізації і тому відповідно виступає як к тексті божественних смислів і слов'янських святинь. Знаменним в цьому відношенні є та обставина, що дніпровська столиця належала до рідкісного переліку міст, формування яких визначалось апостольським

пророкуванням. Адже Андрій Первозваний пророче проголосив, що на київських пагорбах засяє Божа Благодать, що Київ буде освячений мощами численних святих Лаври. В Києво-Печерському патерику Києво-Печерська Лавра постає як святе місце зі святи людьми, які репрезентували вищий тип моралі. Про ці важливі речі і пише Павло Тичина в своєму вірші «Золотий гомін»:

Десь в небі плинуть ріки,
Потужні ріки дзвону Лаври і Софії!..
Човни золотії
Із сивої-сивої Давнини причалюють,
Човни золотії.

...З хрестом,
Опромінений,
Ласкою Божою в серце зраний
Входить Андрій Первозванний.
Ступає на гори [10]

Новий Завіт зазначає, що Премудрість Божа є справжньою прикрасою людини, вона оточує людину в моменти духовного підйому, відображається в його усмішці, в його погляді, радістю його серця. Вона є сутнісна краса людини, яка якісно відрізняється віє зовнішньої краси людини і світу. Про і пише поет у своєму вірші:

Життя моє – молитва
Всеволодницькі красі

Горіння -- розцвітання
В огні квіток думок [11, с. 23]

Але краса має не тільки позитивне забарвлення, в ній приховане велике страждання :

Читаю душі ваші, наче книги, я
І сам цвіту — ридаю, як роса...
Ах, на землі одна, одна релігія —
Страждань краса. [12]

З моменту Хрещення країни, а точніше з формування греко-слов'янської православної цивілізації, Україна-Русь приймає з Візантії не ідею «Третього Риму», а ідеологію святої землі – софійності. І автор, першого літературного твору в Київській державі Іларіон, в своїй праці «Про закон і Благодать» проголошує русичів «новим народом», покликаним завершити процес залучення всіх людей до благодаті. Г. Сковорода формулює вже «Республіки духу», маючи на увазі об'єднання народів у дусі. Кирило-Мефодіївці, а потім І. Франко, розглядають Україну як «Нового Мойсея», визволителя слов'ян із рабства, а громадівці кінця ХІХ – поч. ХХ ст. пов'язують вже всі надії з духовним обґрунтуванням створення незалежної Української держави. Цю духовну складову українського народу підкреслює і П. Тичина у своїй творчості:

Я дужий народ! — з сонцем, голубами.
Вітай нас рідними піснями!
Я — молодий!
Молодий! [13]

Я єсть народ, якого Правди сила
ніким звойована ще не була.

Яка біда мене, яка чума косила! —
а сила знову розцвіла. [14]

Центральна проблема, що її, сподіваємося, здатна висвітлити поезія збірки— самозображення Тичини, його уявлення про роль поета й призначення поезії. Окреслення такого психоестетичного профілю може, безперечно, служити засобом осмислення його поезії водночас у синхронній і діахронній перспективах.

О, я не невільник,
Я ваш беззаконник.
Я — сонцеприхильник,
Я — вогнепоклонник.
Ненавиджу темне
Життєве болото,
Я в душу таємне

Ловлю сонцезлото..., [15, с. 26]

Висновки і перспективи. Таким чином архетип софійності є провідним мотивом творчості П. Тичини і знаходить своє втілення в багатьох аспектах центрального образу його творчості – символу сонця.

Список використаних джерел

1. Тичина П. Арфами, арфами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dovidka.biz.ua/arfami-arfami-virsh>

2. Тичина Павло. В серці у моїм: Вірші та поеми із недрукованої о й призабутого. — К.: Дніпро, 1970. — 302 с

3. Тичина П. Золотий гомін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin68>

4. Тичина П. Пам'яті тридцяти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin73>

5. Тичина П. Із циклу сотворіння світу I [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yuryzavadsky.com/tychyna/pluh.html>

6. Тичина П. У собор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin61>

7. Тичина П. Там тополі у полі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yuryzavadsky.com/tychyna/sk.html>

8. Тичина П. Цвіт в моєму серці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin51>

9. Тичина П. Золотий гомін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin68>

10. Там само

11. Тичина П. Душа моя – послухай! / В серці у моїм. К.: Дніпро, 1970. – 196 с.

12. Тичина П. «Читаю душі ваші неначе книги, я...» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin39>

13. Тичина П. Золотий гомін, там само

14. Тичина П. Я утверждаюсь. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin76>

15. Тичина П. О. Я не невільник... / В серці у моїм. К.: Дніпро, 1970. – 302 с.

References

1. Tychyna P. Arfamy, arfamy [Harp, harp] [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://dovidka.biz.ua/arfami-arfami-virsh>
2. Tychyna Pavlo. V serci u mojim: Virshi ta poemy iz nedrukovanoji o j pry zabutogo [In my heart: Verses and poems from unprinted and partially forgotten]– K.: Dnipro, 1970. – 302 s
3. Tychyna P. Zolotyj gomin [Golden noise] [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin68>
4. Tychyna P. Pam'jati trydcjaty [In memory of thirty] [Elektronnyj resurs]. – rezhymdostupu:<http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin73>
5. Tychyna P. Iz cyklu sotvorinnja svitu I. [From the cycle of word creation] [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.yuryzavadsky.com/tychyna/pluh.html>
6. Tychyna P. U sobor. [To a cathedral] [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin61>
7. Tychyna P. Tam topoli u poli [There are poplars in the field] [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.yuryzavadsky.com/tychyna/sk.html>
8. Tychyna P. Cvit v mojemu serci [The world is in my heart] [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin51>
9. Tychyna P. Zolotyj gomin [Golden noise] [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin68>
10. Tam samo
11. Tychyna P. Dusha moja – posluhaj! / V serci u mojim [My soul, listen up! In my heart]. – K.: Dnipro, 1970. – 196 c.
12. Tychyna P. «Chytaju dushi vashi nenache knygy, ja...» [Reading your souls as if reading books] [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin39>
13. Tychyna P. Zolotyj gomin [Golden noise], tam samo
14. Tychyna P. Ja utverzhajus' [I assume] [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin76>
15. Tychyna P. O. ja ne nevil'nyk... [I'm imprisoned] / V serci u mojim. K.: Dnipro, 1970. –302 c.

АРХЕТИП СОФИЙНОСТИ В КОНТЕКСТЕ ТВОРЧЕСТВА ПАВЛА ТЫЧИНЫ

Н. Д. Ковальчук

Аннотация. В статье рассматривается архетип софийности в контексте творческого наследия Павла Тычины. В поэтическом творчестве софийность представлена как художественное кредо поэта через единство природы и мира, в котором образуется диалог человека и культа солнца, который рассматривается во многих аспектах (святость Киева, духовная миссия украинского народа, возвышенна роль красоты в жизни человека).

Ключевые слова: поэзия Павла Тычины, архетип софийности, культ солнца, духовная миссия украинского народа, святость Киева, красота

ARCHETYPE OF SOPHISTRY IN PAVLO TYCHYNA'S CREATIVE LITERARY ACTIVITY

N.D.Kovalchuk

Abstract. *In this article the archetype of sophistry in the literature of Pavlo Tychyna is shown. In the poet's poetry sophistry is represented as a literary credo of poet's thought unity with the world of nature in which he establishes a dialogue with a human, a cult of the Sun, which is regarded in many aspects (sanctity of Kyiv, spiritual mission of the Ukrainian people, a higher role of beauty in the human's life).*

One of the crucial archetypes of the Ukrainian culture is the archetype of sophistry. The subject as sophistry has been founded during the Kyivan Rus time by old slavonic philosopher Cyril. It has its continuation in the ideal-artistic program of the cathedral of St. Sophia in Kyiv and in the activity of Hilario. After that the idea of sophistry had its continuation in the words of Ukrainian polemicists – activists of Kyiv-Mohyla academy (P. Mohyla H. Konysky, H. Skovoroda, P. Yurkevych), in the Ukrainian poetry with its worlds symbolization (L. Tarasevych, H. Levtsky, I. Shchyrsky) and it continues till the Pavlo Tychyna's activity. Many attention to the aspects of sophistry was dedicated by H. Skovoroda, A. Blok, V. Solovyov, P. Florensky, S. Bulgakov and many others. In the last years there are some works of the Ukrainian scholars which are dedicated to this phenomenon. A problem of sophistry in the Pavlo Tychyna's work remains very actual. Still it hasn't been researched by any scholars. The main goal of this article is to show on the sophianic phenomenon in the Pavlo Tychyna's poetry. The archetype of sophistry is linked with a solar symbolism. In the Ukrainian poetry nature represents a human soul. It could be observed in many Ukrainian poems and it is inherited by also P. Tychyna's poetry. He writes about a human soul which is in a dialogue with nature. One of the main aspects of the sophianic archetype is the idea of local government. Kyiv being a capital of the Kyivan Rus, was not only the main political, economic and cultural city of the state. It represented the idea of sophistry in a material dimension. Kyiv was a symbol of wisdom. That's why the main temple of the city was the cathedral of St. Sophia which was the symbol of the God's wisdom. The main figure of this cathedral was a mosaic of Our Lady – Oranta. Kyiv was a center of Greek-Slavonic orthodox civilization. It's significant that Kyivan Rus capital had its prophecy by St. Andrew apostle. In Kyiv Pechersk Patericon this city is represented as a holy city in which the highest type of morality should be shown on. P. Tychyna wrote about these things in his poems. In the New Testament the God's wisdom is shown as an internal human's beauty. According to Tychyna's poetry, beauty could have not only some positive qualities, but it could be also full of sufferance. Since the acceptance of Christian faith the Kyivan Rus civilization becomes a center of a sophianic idea. This idea is represented by many Ukrainian poets, had its continuation in P. Tychyna's poems. Thus, P. Tychyna was a representor of ideas which were found in the Kyivan Rus time and had their continuation during the Ukrainian history.

Keywords: *Pavlo Tychyna's poetry, an archetype of sophistry, a cult of the Sun, a spiritual mission of the Ukrainian people, sanctity of Kyiv, beauty*

ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНО-ДІАЛОГІЧНЕ ПРОЧИТАННЯ МОТИВУ СМЕРТІ КОХАНОЇ ЛЮДИНИ В ПОЕЗІЇ І. ФРАНКА, ЛЕСІ УКРАЇНКИ, В. СВІДЗІНСЬКОГО

Г. Л.ТОКМАНЬ, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання
Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди (м. Переяслав-Хмельницький)
E-mail: Hanna_Tokman@ukr.net

Анотація. Стаття присвячена проблемі кохання і смерті в поезії. Вивчається лірика Івана Франка, Лесі Українки, Володимира Свідзінського. Дослідник провів паралелі між поезією та екзистенціальною філософією. Увагу сфокусовано на зіставленні мотивів віршів з положеннями теорій Мартіна Гайдеггера, Габріеля Марселя. Твори розглядаються як художньо-філософські феномени. У статті спостерігається діалог між текстами. Визначено стильові особливості віршів.

Ключові слова: проблема кохання і смерті, лірика Івана Франка, Лесі Українки, Володимира Свідзінського, екзистенціальна філософія, художньо-філософський феномен, діалог, стиль

Актуальність. Тема смерті – одна з провідних як у філософії, так і в поезії. Екзистенціальна філософія запропонувала низку тлумачень цього феномену, почасти суперечливих.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Засновник екзистенціалізму Мартін Гайдеггер акцентував на індивідуальному характері смерті, неможливості запозичення її досвіду в Іншого, адже смерть завжди «моя»: її не можна ні з ким поділити і ні в кого відібрати. Філософ пише: «Ніхто не може зняти з іншого його вмирання. <...> Смерть, наскільки вона “є”, сутнісно завжди моя» [10, с. 240]. Буття до смерті (Sein zum Tode) – екзистенціал, тобто буттєва риса присутності.

У нашому дослідженні методологічною основою обрано інший філософський погляд на смерть – Габріеля Марселя, який зауважував автору «Буття і часу»: «Ми повертаємося тут до критики, котрою я вважав за необхідне піддати поняття Sein zum Tode через межове применшення в ньому проблеми смерті іншої людини, смерті коханої істоти, – применшення, яке, на мій погляд, серйозно відбивається на всій творчості Гайдеггера і врешті замикає його в полоні екзистенціального соліпсизму <...> Воістину, куди поділося тут агарє і все, що належить їй?» [4, с. 363] Не цілком погоджуємося з французьким філософом, адже М. Гайдеггер писав не тільки про переживання лише своєї смерті, а й про співбуття з мертвим – буттєве ставлення до нього тих, хто лишився живим. У праці «Буття і час» читаємо: «У такому співбутті з мертвим *самого* [тут і далі письмівка автора – Г.Т.] того, хто пішов з життя, фактично “ось” уже немає. Співбуття однак завжди має на увазі буття-одне-з-одним у тому самому світі. Той, що пішов з життя, залишив нас і залишив наш “світ”. *Із світу* ті, хто залишився, ще здатні *бути з ним*» [10, с. 238]. І все ж онтологічно, конкретно, доказово проблему смерті коханої людини в житті того, хто лишився жити, розглянув саме Г. Марсель. Він запропонував її розв’язання як у філософії, так і у власній драматургічній творчості.

Переживання ліричним героєм (героїнею) втрати коханої людини – мотив, традиційний у світовій поезії. Пригадаймо хоча б «Метаморфози» Овідія, пов'язаний з ними вірш Р. М. Рільке «Орфей, Евридика, Гермес», збірку «Концоньєре» Ф. Петрарки, зокрема її розділ «На смерть мадонни Лаури».

Мета дослідження – проаналізувати екзистенціально-діалогічне прочитання мотиву смерті коханої людини в поезії І. Франка, Лесі Українки, В. Свідзінського.

Методи. У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, порівняльно-історичний метод.

Результати. У ліриці Івана Франка, Лесі Українки, Володимира Свідзінського цей мотив також звучить дуже виразно і самотньо – і в емоційному, і у філософському, і в поетикальному планах. Ці три постаті у статті обрано для того, щоб простежити національну літературну традицію в розвитку названого мотиву, знайти спільне та вияскравити індивідуальне в поетичному вираженні трагічної любові.

І. Франко, оповідаючи у збірці «Зів'яле листя» історію того, як ліричному героєві тричі «являлася любов», умістив до третього жмутку вірші з мотивом смерті дівчини. У поетовій долі трапилась зустріч з вродливою, освіченою полькою аристократичного походження Юзефою Дзвонковською, якою захоплювався весь гурт молоді інтелігенції міста Станіслава (нині Івано-Франківськ). Знайомі називали її Мовчання, була горда, чемна, самостійна в думках і вчинках, не приймала залицянь закоханих у неї чоловіків. Дівчина викликала ніжні почуття у Івана Франка, проте стосунки не склалися: Юзефа відповіла українському громадському діячеві, який уже зазнав ув'язнення за політичну діяльність, відмовою на його пропозицію про одруження, – можливо, тому що знала про свою небезпечну хворобу і не хотіла затьмарювати іншого життя. Згодом, попри своє високе походження, працювала народною вчителькою в прикарпатському селі Княгиничі. Смерть, що забрала її навесні 1992 року (їй ще не минуло 30 років), стала одним з найсильніших потрясінь для І. Франка і своєрідно відбилась у його ліричній драмі «Зів'яле листя».

Пояснення найсмутнішої історії кохання дано в третьому жмутку ліричної драми ретроспективно: спочатку виражено жалобні почуття, потім художньо оповідано передісторію трагедії. Підемо за автором, зберігши композиційну послідовність «Зів'ялого листя».

Уже в першому вірші третього жмутку лунає мотив горя, ключові образи мають семантику кінця: «лампа розприсне», «струна порветься». Драматичним нервом тексту є суперечність між трагічною подією і співом, який мав би перерватись від горя, а проте чомусь продовжує литися. «Чом же пісня та ллється / Під вагою турбот і біди?» [10, с. 156] І. Франко спрямовує поетично-філософський розмисел телеологічно – в аспекті мети трагічної творчості: горе існує для пісень, чи, навпаки, пісні народжуються серцем задля того, щоб стишити біль? Філософування втілюється в запитування, яке саме по собі є межею можливого роздуму про єдність смерті і мистецтва, бо остаточна відповідь неможлива.

Задум єдиної композиції збірки «Зів'яле листя», третього жмутку зокрема, реалізується через образ дзвону, який у кінці першого вірша є асоціативним («пісні, як дзвони»), а вже в перших рядках наступного стає ключовим, найважливішим у часопросторі тексту. «Вона умерла! Слухай! Бам! Бам-бам! / Се в моїм серці дзвін посмертний дзвонить» [10, с. 156]. Звуконаслідування увиразнює образ дзвону й емоцію жалоби, а також задає певну основу ритмічному малюнкові твору, його інтонації.

І. Франко детально передає психологічний стан юнака, враженого передчасною смертю дівчини, погляд поета спрямовано у внутрішній простір ліричного героя. Се у ньому б'є дзвін, у ньому «тяжений трам», що клонить додолу, з нього «щось горло душить». Страждання не дає відсторонено філософувати, доходить заспокоювальних висновків. Антитетичність, контрастність образів – головна стилістична риса поетичних фраз, у яких гостро стикаються дівоча краса і нерухомість, бажання і домовина, мрії і їх роздирання, храм і його нищення.

Подія у зовнішньому просторі – смерть коханої – вражає внутрішній простір ліричного героя, відбувається його руйнація. Спустошений внутрішній простір не залишається порожнім – його наповнено інакшим змістом: замість світла, мрій і храму у ньому панує біль, саме він заповнив усю істоту – «лиш біль і се страшенне: бам, бам, бам».

У художньому хронотопі твору з'являється нова площина простору: «І меркне світ довкола, і я сам / Лечу кудись в бездонну стужу й сльоту» [10, с. 157]. Бездонний простір, у якому людина набуває здатності літати, має містичне забарвлення, це, певно, той простір, яким відлітають душі померлих. Завершальні рядки вірша потверджують цей здогад: «Ридать! кричать! – та горло біль запер. / Вона умерла! – Ні, се я умер» [10, с. 157]. Несподіваний парадоксальний висновок «Ні, се я умер» раптово все прояснює ліричному героєві і сприймається ним спокійно, без попередньої окличності. Стан убитої горем людини, дійсно, найближчий до смертного: несприймання довкілля, зовнішня закам'янілість, відчуття наближеності до потойбіччя – його ознаки.

Подібне літературне явище розглянув Ролан Барт у праці «Тектуальний аналіз “Вольдемара” Е. По». Герой твору Вольдемар, який за медичними показниками зазнав клінічної смерті, під впливом гіпнотизера-експериментатора тривалий час перебуває на хисткій межі між буттям і небуттям. Урешті, на запитання, чи він досі спить, лунає відповідь: «Так, – ні, – я спав – а тепер – тепер – я помер» [За: 1, с. 399]. Р. Барт пише про висловлювання «я помер» як про «абсолютно неможливе», як «справжній һаракх нарагивної граматики». Серед багатьох наукових рефлексій науковця на вислів «я помер» виокремимо ту, що стосується й Франкового поетичного твердження. Науковець тлумачить його як вторгнення Життя у Смерть, адже фактично людина померла, а життя насмілилося перейти за межу – і мрець говорить, зокрема констатує свій перехід. Р. Барт зазначає: «<...> один простір незаконно проникає в інший» [1, с. 399]. У поезії І. Франка вектор протилежний: **простір Смерті проникає у простір Життя**, – тут невідомим «гіпнотизером» виступає померла дівчина. Зберігається бартівське розуміння вислову – «парадигматичне безладдя, порушення значень».

В. Корнійчук, визначаючи жанрові особливості ліричних творів І. Франка, вбачає у вірші «Вона умерла!..» «жанрові сегменти медитації і плачу, голосіння, ненії, озвучені особливим емоційним надрином», і відносить його до похоронної поезії. Науковець-франкознавець звертає увагу на епіфонему «Ні, се я умер» і додає до характеристики вірша ще один жанровий сегмент: «Убитий безповоротною втратою коханої жінки, він “пише” власний некролог чи розгорнену автоепітафію» [3, с. 232-233]. Отже, ліричний герой Франкового «Зів'ялого листя» переживає горе в собі, втрата коханої руйнує його внутрішній світ, заповнює його болем, відчужує від довкілля, викликає відчуття внутрішнього каліцтва і, врешті, пориває у бездонний засмертний простір. Особлива таємнича близькість відчуття смерті близької людини до унікального переживання «моєї смерті», досвіду якої,

за філософією засновника екзистенціалізму М. Гайдеґґера, не може бути в принципі, знайшла вираження в поезії І. Франка.

Наступні після «Вона умерла!..» два вірші третього жмутку «Зів'ялого листя» варіюють мотив власної смерті ліричного героя, що є образним втіленням життя, схожого на смерть. Те, що людина говорить «Я умер!» (ці слова є рефреном-пуантом вірша «Байдужісінько мені тепер...»), саме по собі алогізм, щось неможливе, тому героєві доводиться наводити докази свого виходу за межу, перелічувати ознаки душевної смерті, які він спостерігає у світі свого «Я». Головним доказом замежового стану названо байдужість до того, що було сенсом існування: «Всі ідеї ваші, весь народ, / Поступ, слава, – що мені тепер? / Я умер!» [10, с. 157] «Із життям умову я роздер», – заявляє герой, і читач знає, чому він це зробив.

Останній вірш, що завершує цю трагічну історію кохання («В алеї нічкою літною...»), продовжує мотив смерті-збайдужіння у новому часопросторі – не суспільного, а природного, чуттєвого життя. Довкілля – літня нічна алея, люди – закохані безжурні пари, сприймаються розумом, проте залишаються чужими, навіть викликають ненависть. «Ненавиджу любов, чуття, – / Одно люблю лиш – забуття, / Спокій, безпам'ятну могилу» [10, с. 158], – пише поет. Так здавалося ліричному героєві, лише здавалося, бо вже наступний вірш «Покоїк і кухня, два вікна в партері...» почне оповідь про іншу історію кохання – його очі шукатимуть рай, у якому на крісличку під лампою з абажуром *сидить щастя*.

Дев'ятий вірш третього жмутку «Зів'ялого листя» («Тричі мені являлася любов...») є начебто стислим викладом змісту всієї збірки, узагальненням власного особистого життя, зробленим ліричним героєм. Історія любові, що нас наразі цікавить, є найкоротшою, бо вона власне й не розпочалася, ставши обірваною мрією. Гордая княгиня шепоче: «Мені не жить, тож най умру одна!» – і зникає «там, де вічно темно» [10, с. 162].

Мотив втрати коханої у поетичній версії І. Франка – це історія непчатого кохання, виражено почуття, на яке відразу лягла смертна тінь. У стилі ці Франкові твори поєднують художню експресивність і логіку наукового дослідження: ліричний герой водночас страждає і проводить уважний огляд, аналіз стану своєї душі. Провідна висновкова думка «Я умер» аргументується, конкретизується, пояснюється через поетичні асоціації. Сприйняття смерті іншої, дорогої людини як власної виражено буквально і пояснено з точністю поета-дослідника і глибиною поета-психолога.

Інтимна лірика Лесі Українки близька до активного заперечення смерті коханої людини, проповідованого французьким мислителем і драматургом ХХ ст. Г. Марселем. У праці «Цінність і безсмертя» філософ пише: «Смерть, про яку тут ідеться, це ані смерть у загальному розумінні, яка є лише фікцією, ані моя смерть у розумінні моєї власної смерті <...> це смерть тих, кого ми любимо; лише вони і тільки вони перебувають насправді в межах досяжності нашого духовного погляду, лише їх нам дано відчувати розумом і бажанням як близькі істоти <...> “Любити когось, – каже один з моїх персонажів, – це сказати: ти не помреш”. Для мене це не просто театральна репліка, це твердження, через яке нам дано переступити (transcender). Погодитися зі смертю якоїсь істоти, це, в якомусь розумінні, віддати її смерті» [6, с. 168–169]. Лірична героїня Лесі Українки рішуче не віддає свого друга смерті.

Поетеса зобразила кохання на порозі смерті і за її безжальним порогом. У життєвій долі авторки найтрагічнішою була історія взаємин з професійним революціонером Сергієм Мержинським, який помер від сухот на її руках у березні

2001 року в Мінську. У світі Лесиної поезії жінка не уявляє розлуки з другом і бореться за його життя навіть на смертному порозі, коли злая мара вже зайшла у простір життя по свою здобич.

*Стать над тобою і кликнуть до бою
Злую мару, що тебе забирає,
Взять тебе в бою чи вмерти з тобою,
З нами хай щастя і горе вмирає* [9, с. 201].

Лесина порогова любовна поезія наповнена не тільки передчуттям смерті, а й рішучістю не розлучатися з другом. Він і вона завжди будуть разом, поетеса образно утверджує **неперервність любові**, що філософськи осмислена Г. Марселем: у просторі потойбіччя, де мандрують обоє: «Візьми, візьми мене з собою, ми підемо тихо посеред цілого лісу мрій і згубимось обоє помалу, вдалині» [9, с. 201]; в образах упалих руїни і плюща: «А прийде час розсипатись руїні, – / Нехай вона плюща сховає під собою. / Навіщо здався плющ у самотині?» [9, с. 202] У віршах, написаних після поховання товариша, цінність нероз'єднуваності «Я» і «Ти» зберігається, набуваючи нових смислів і форм.

Почуття любові, що стало запороговим після похорону, є протестним, лірична героїня, залишившись сама у цьому світі, руйнує поріг, що відокремив коханого, своєю волею створює спільний простір, де вони навіки разом.

*Уста говорять: «він навіки згинув!»
А серце каже: «ні, він не покинув!»
Ти чуєш, як бринить струна якась тремтяча?
Тремтить-бринить, немов сльоза гаряча,
Тут, в глибині, і б'ється враз зі мною:
«Я тут, я завжди тут, я все з тобою!»* [9, с. 201]

Містком через зловорожий поріг стає музика: бриніння струни, голосу, співу. Музика – це те, що не вмирає, тож саме її бере собі за рятівницю в горі лірична героїня Лесі України.

А. Бичко переконливо показала, що поезія Лесі України у філософському вимірі тяжіє до екзистенціалізму. Філософ акцентує на екзистенціальному смислі її символів, які можуть стати моральними орієнтирами для читача, і саме в цьому вбачає особливість стилю: «Це – особливий романтизм, коли вона знаходить вираження “вічного” (“ins Blau”) в потаємних глибинах людського буття <...>» [2, с. 96]. Існування померлого друга триває в потаємних глибинах людського буття ліричної героїні Лесі України.

У Лесі України присутній мотив вірності. Це вірність духовна, яка утверджує неперервне існування друга, а не лише збереження в пам'яті його образу. Поетичний мотив любові по смерті містить не примарну видимість, а сталу присутність коханого. Г. Марсель у праці «Цінність і безсмертя» тлумачив цю неперервність так: «<...> ми намагаємось осмислити не примарну видимість (non-simulacre), а щось стале, неперервне (indefectible)» [6, с. 172].

Розвиток присутності померлого коханого від образу до існування, що дивовижно точно відповідає теорії Г. Марселя, ми спостерігаємо в диптиху Лесі України «Я бачила, як ти хилився додолу...», «То, може, станеться і друге диво...». У першому творі боротьба з розлукою втілюється в збереження образу: «... І потім довго я дивилася на тебе, / Тоді, як ми з тобою розлучились, / Тоді, як тільки образ твій, мій друже, / Привиджувавсь мені в безсонні ночі» [9, с. 203]. Легенда про святу Вероніку, на хустці якої з'явився образ Христа, породжує мрію про збереження на біленькому папері образу друга ліричної героїні. Другий вірш містить мрію про значно більше чудо – чудо воскресіння. Образ, хай і бережений

з любов'ю, не заперечує розлуки, – стверджує Леся Українка суголосно з Г. Марселем і мріє про посмертне існування друга: «<...> *раптом я побачу, / Що ти воскрес і просіяв від слави / Життя нового і нових надій*» [9, с. 203]. Прагнення пройти душевний шлях від образу до існування товариша, якого в реальності забрала смерть, виражено у диптиху Лесі Українки в розвиткові, як сходження до вершини вірності.

У поезії Лесі Українки є особливий драматичний нерв складності прижиттєвих стосунків з коханою людиною, прочитуються, поряд з радістю від воскресіння друга, печаль саможертвності жінки і відчуження від неї коханого. Драматичність стосунків з коханим у поезії Лесі Українки пов'язана з вищим призначенням друга, його відданістю людству, а не конкретній людині.

Виразним є й мотив заповіту друга. Цей заповіт або символізується, або перетворюється на спонування до життя на противагу бажанню піти за товаришем у потойбіччя. Символізується передсмертне прохання друга «Квіток, квіток, як можна більше квітів, / І білого серпанку на обличчя, / Того, що звать ілюзією...» [9, с. 209]. Поетеса перетворює серпанок на ілюзію продовження життя, а квіти – на її незгасне почуття любові та жалю: «Я дам живих квіток, зрошу їх кров'ю» [9, с. 209]. У вірші «Ти не хтів мене взять, полишив мене тут на сторожі...» заповіт дворівневий: не лише скрасити в рожі і мармур дорогу могилу, а й зберегти красу серця, триматись на рівні царівни – і на людях. і на самоті із собою.

Отже, у поезії з мотивом кохання на життєво-смертній межі і за межею Леся Українка зображує духовне долання смертного порога, створення спільного простору для ліричної героїні й померлого, свідоме прийняття цієї ілюзії. Майстерність символів, музики вірша, драматургійних елементів характеризує стилістичні параметри текстів. Спостережено філософічну близькість поетичного мотиву до екзистенціалістичної думки про утривалення існування коханого для того, хто втратив його в реальному житті.

Володимир Свідзінський – представник Розстріляного українського відродження, поет був безжально, з особливою жорстокістю знищений сталінською владою в час Другої світової війни, коли радянські війська, відступаючи, залишали Харків. У долі Володимира Свідзінського було багато особистих втрат, які відбилися в образах і мотивах його лірики. Поет філософського розмислу, він уводив до свого художнього світу досвід переживання смерті іншої, дорогої серцю людини.

Тяжкою втратою стала смерть від тифу (1933 р.) Зінаїди Йосипівни Сулковської, учительки, дружини поета, матері його єдиної дитини – доньки Мирослави. На той час вони розлучилися через родинні непорозуміння та матеріальну скруту (поет не став на ідеологічну службу владі, принципово не писав агітаційних віршів, працював скромно редагуючи та перекладаючи чужі твори). Е. Соловей вважає, що пов'язані з цією трагедією цикли поезій «Mortalia» і «Пам'яті З. С-ської» «належать до вершинних виявів ліричного хисту поета» [8, с. 466]. Мотив смерті дорогої людини простежується і в інших його віршах.

Другий вірш циклу «Mortalia» «Нема тебе на землі!» написано в стилі голосіння. Народна традиція поєднується з вишуканою оригінальною метафорикою. Одна з рис цієї оригінальності – схильність до простоти, до буденної, часто повторюваної деталі, в образному мовленні – до літоти. Текст поділено на 6 частин-голосінь, кожне з котрих становить новий нюанс жалобної емоції та новий образ. Переважає розпач, проте в ньому присутня й думка, це – філософське запитування, спрямоване до таємниці небуття. Момент смерті не

можливо осмислити. «Як же ти перестала бути? / Хіба зелений острівок може зробитися хвилиною / І розпливтися в морі?» [7, с. 232] Вишуканий паралелізм підкреслює алогічність перетворення живої людини на щось зовсім інакше по смерті. Героя вражає втрата втілення: душа роз'єднується з тілом, а їхня єдність була такою ж природною, як єдність семи пломенистих обличчій райдуги. «А тебе, мою райдугу, розібрано, / І розібрано, і поділено <...> [7, с. 233].

Поетика сновидіння, у якому мертві являються живим, теж присутня в циклі «Mortalia». Четвертий вірш циклу – це оповідь про такий сон та нічні роздуми ліричного героя після пробудження. Багата стилістика «Mortalia» набуває рис готичного роману: «Ти увійшла нечутно, як русалка, / Обличчя тлінне, спущені повіки, / Вогка земля в одежі» [7, с. 235]. Портрет посталої з могили не завершує жахить, лунають рядки, у яких насмішкуватість і гра словами ховають страшний докір: «Ти сказала, / Глузливо усміхаючись: – А морок, / Морока, труд гіркий – живу сховати!» [7, с. 235]. Ілюзія зустрічі з коханою настільки сильна, що він запитує її про сосонку, посаджену над могилою, і тут же, начебто боячись почути тишу у відповідь, сам скасовує своє запитання, констатуючи його безглуздість: «Та сосонка, приставлена до тебе, / Та сосонка зі'яла чи живе? – / Однаково! Нічим вона не врадить» [7, с. 235]. Поет зображує момент, коли розум людини врешті приймає незворотність втрати близької людини, життя відпускає смерть.

Український поет є оригінальним майстром хронотопічного зв'язку між поцейбіччям і потойбіччям, зв'язку, нерозривного у любові. І тут спостерігаємо не стільки біблійні впливи на творчість автора, скільки спосіб філософського осмислення втрати близької людини, спосіб, який кореспондує з роздумами Г. Марселя, зокрема такими: «<...> яка б думка у нас не склалась щодо поняття, яке визначається неясними і розпливчатими словами “загробне життя”, очевидно, що померлий, котрого ми знали і любили, залишається для нас існуючим (in etre), він не зводиться до простої “ідеї”, котра є у нас, він пов'язаний з нашою особистою реальністю, продовжуючи жити в нас, хоча ми й не можемо через рудиментарний стан нашої психології і метафізики ясно визначити сутність цього симбіозу» [5, с. 118]. Український поет наповнив вірші, присвячені дружині, таїною, у якій прочитується таємниця любові, продовження існування померлої у світі чоловіка, **таємниця самої смерті і потойбіччя**, таємниця збереження минулого, таїна святості родинного вогнища.

Цикл «Пам'яті З. С-ської» слідує за «Mortalia» у збірці «Медобір», продовжуючи його і у змістовому, і в стилістичному плані.

Єдність печалі і думки оригінально виражена поетом у четвертому вірші циклу «Пам'яті З. С-ської». Розпочинається текст вишуканим паралелізмом, у якому інтертекстуально присутня філософська традиція використання образу тіні.

*Тінь на пісок набережний упала,
Не одірвати її від піску;
Не одірвати й від мислі печалі,
Як спогадаю руку тонку<...> [7, с. 241].*

Затінена печаллю думка – це точна самохарактеристика поезії В. Свідзінського, аналізованих циклів передовсім. Перед лицем смерті виразнюється вершинна цінність, визначена поетом категорично, в афористичній формі: «Все непотрібне в цім крузі тліннім, / Дорогоцінна повіки любов» [7, с. 241]. Біблійна інтертекстуальність висловлювання впливає на художній час, що параболізується.

Поставивши любов понад руйнівною силою часу, поет ширяє в уявний час зміненої реальності, мислено переступивши нездоланний закон смерті. «Мислі,

жданія були б у згоді, / Як два зерна в однім колоску» [7, с. 241]. Спостерігаємо не лише мрію повернення у світ кохання, а й зміну цього світу, його покращення, очищення від непорозумінь між чоловіком і жінкою. Три рядки фінальної строфи («Падають гори, зникають ріки, / Сходить краса з молодого лица, / Сохне, як травка, дуб великий <...>») створюють анаколют – через контраст увиразнюється сенс останнього рядка: «Мрія любові не знає кінця» [7, с. 241]. У поетичній аксіології лірики цього автора любов – це вистраждана, запізно усвідомлена цінність, колись знехтувана і знівечена через бездумство. Реальний світ погас через цей гріх, проте лишився простір мрії, де світлу немає кінця.

У вірші «Аби заснув, приходиш крадькома...» [7, с. 243] цей простір є казковим, його звабливо малює дорога померла гостя ліричного героя, яка приходиться у сні і надить у криївку, що у *печерках і яскинях*. Жінка, крадькома проникнувши з іншого світу в земний, прагне захистити коханого від зла. Відуща, рішуча, діяльна, вона поводить себе як господиня й берегиня: світить *свічі незліченні*, розкладає *подушечки отласові*, чинить захисні ритуальні дієства («Тебе обійду, обчеркну. Кругом / Осиковий поставлю частокіл» [7, с. 243]). У цих рядках Е. Соловей побачила виразну інтертекстуальну присутність оказіонально-обрядового фольклору – «в обережно модифікованому вигляді» [8, с. 498], слухним є узагальнення, якого дійшла дослідниця, про «унікальне злиття індивідуально-авторської й фольклорної поетики» у творах митця.

Ліриці В. Свідзінського з мотивом смерті коханої притаманна поетика візії, сновидіння, голосіння, казки, замовляння, спогаду. У поетичному філософуванні переважає не утвердження смерті як трагічного і неподоланного кінця, що калічить внутрішній світ живого (як у І. Франка), і не активне заперечення смерті друга (як у Лесі Українки), а прийняття таємниці – запитування про неї, інтуїтивний доторк до неї через художній образ.

Висновки і перспективи. Отже, українські поети-мислителі художньо-філософськи порушують проблему зіткнення смерті і любові. Кожний з авторів створив оригінальну, філософськи і стилістично, трагічну історію любові; ліричний герой кожного знаходить свій вихід із самотнього існування перед порогом, який розлучив з коханою людиною, цей вихід – вільний вибір у потаємних глибинах індивідуального людського буття.

Список використаних джерел

1. Барт Р. Текстуальний аналіз «Вальдемара» Е. По] / Ролан Барт ; [пер. з фр. Х. Сухоцької тв М. Зубрицької] // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / [за. ред. М. Зубрицької]. – Львів : Літопис, 1996. – С. 385–404.
2. Бичко А. Леся Українка: світоглядно-філософський погляд / Ада Бичко. – К. : Український Центр духовної культури, 2000. – 186 с.
3. Корнійчук В. Ліричний універсум Івана Франка: горизонти поетики: монографія / Валерій Корнійчук. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2004. – 488 с.
4. Марсель Г. К трагической мудрости и за ее пределы Габриэль Оноре Марсель ; [пер. с фр. В. В. Бибихина] // Самосознание европейской культуры ХХ века : мыслители и писатели Запада о месте культуры в современном обществе / [сост. Р. А. Гальцева]. – М. : Изд-во полит. литературы, 1991. – С.352–366.
5. Марсель Г. Опыт конкретной философии / Габриэль Марсель ; [пер. с фр. В. П. Большакова, В. П. Визигина]. – М. : Республика, 2004. – 223 с.

6. Марсель Г. Цінність і безсмертя / Габріель Марсель ; [пер. з фр. Віктора Шовкуна] // Г. Марсель. Homo viator. – К. : KM Academia, Пульсари, 1999. – С.155–177.
7. Свідзінський В. Твори: [у 2 т.] / В. Свідзінський ; [видання підготувала Е. Соловей]. – К. : Критика, 2004. – Т.1. Поетичні твори. – 584 с.
8. Соловей Е. «Роботи і дні» поета / Е. Соловей // Володимир Свідзінський. Твори : У 2 т. – К. : Критика, 2004. – Т.1. Поетичні твори. – С.447–516.
9. Українка Л. Твори : у 2 т. / Леся Українка. – Т.1. Поетичні твори. Драматичні твори. – К. : Наукова думка, 1986. – 608 с.
10. Франко І. Твори: у 2 т. / Іван Франко. – Т.1. Поезія. – К. : Дніпро, 1986. – 623 с.
11. Хайдеггер М. Бытие и время/ Мартин Хайдеггер / [пер. с нем. В. В. Библихина]. – М. : Ad Marginem, 1997. – 452 с.

References

1. Bart, Rolan. Tekstualnyi analiz «Valdemara» E.Poe [Textual analysis “Waldemar” E. Poe: Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky. Ed. Mariia Zubrytska. Lviv: Litopys, 1996. 385-404. Print.
2. Bychko, Ada. Lesia Ukrainka: svitohliadno-filosofskyi pohliad. [Lesya Ukrainka: ideological and philosophical view] Kyiv: Ukrainskyi Tsentr dukhovnoi kultury, 2000. Print.
3. Korniiichuk, Valerii. Lirychnyi universum Ivana Franka: horyzonty poetyky[Lyrical universumof Ivan Franko: horizon of poetics]. Lviv: Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka, 2004. Print.
4. Marsel, Habriel. K trahycheskoi mudrosty y za ee predely [To the issue of tragical wisdom and beyond its limits]/: Samosoznanye evropeiskoi kultury XX veka : myslytely y pysately Zapada o meste kultury v sovremennom obshchestve. Ed. R.Haltseva. Moskva: Yzdatelstvo polytycheskoi lyteratury, 1991. 352-366. Print.
5. Marsel, Habriel. Opyt konkretnoi fylosofyy[Experience of specific philosophy]. Moskva: Respublyka, 2004. Print.
6. Marsel, Habriel. Homo viator. [Value and immortality] Kyiv: KM Academia, Pulsary, 1999. Print.
7. Svidzinskyi, Volodymyr. Tvory. Vol. [Literary works] 1. Kyiv: Krytyka, 2004. Print.
8. Solovei, Eleonora. «Roboty i dni» poeta[‘Work and days’ of a poet]: Tvory. Tom 1. Volodymyr Svidzinskyi. Kyiv: Krytyka, 2004. 447-516. Print.
9. Ukrainka, Lesia. Tvory [Literary works in 2 V.]. Vol.1. Kyiv: Naukova dumka, 1986. Print.
10. Franko, Ivan. Tvory[Literary works in 2 V.]. Vol. 1. K.: Dnipro, 1986. Print.
11. Khaidehher, Martyn. Bytye y vremia[Being and Time]. Moskva: Ad Marginem, 1997. Print.

ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНО-ДИАЛОГИЧЕСКОЕ ПРОЧТЕНИЕ МОТИВА СМЕРТИ ЛЮБИМОГО ЧЕЛОВЕКА В ПОЭЗИИ И. ФРАНКО, ЛЕСИ УКРАИНКИ, В. СВИДЗИНСКОГО

А. Л.Токмань

Аннотация. *Статья посвящена проблеме любви и смерти в поэзии. Изучается лирика Ивана Франко, Леси Украинки, Владимира Свидзинского. Исследователь провел параллели между поэзией и экзистенциальной философией. Внимание сфокусировано на сопоставлении мотивов стихотворений с положениями теорий Мартина Хайдеггера, Габриэля Марселя. Произведения рассматриваются как художественно-философские феномены. В статье наблюдается диалог между текстами. Определены стилистические особенности стихотворений.*

Ключевые слова: *проблема любви и смерти, лирика Ивана Франко, Леси Украинки, Владимира Свидзинского, экзистенциальная философия, художественно-философский феномен, диалог, стиль*

EXISTENTIAL-DIALOGICAL RENDITION OF THE MOTIVE DEATH OF THE LOVED ONE IN THE POETRY OF I. FRANKO, LESYA UKRAINKA, V. SVIDZINSKIJ

H. L.Tokman

Abstract. *The topic of death is one of the main in both philosophy and poetry. Existential philosophy proposed a number of partly contradictory explanations for this phenomenon. A founder of the existentialism Martin Heidegger emphasized the individual character of death, the impossibility of adopting its experience for Another, because death is always "mine". Being before death (Sein zum Tode) is an existential, in other words an existential trait of presence. Gabriel Marcel noted to the author of "Being and time" the detraction of a problem of other person's death, the death of a loved one in the term Sein zum Tode.*

The experience of lyrical hero (heroine) in losing their loved one is a traditional motive in the world poetry. For example, recall the "Metamorphoses" by Ovid, connected with it a poem of R.M. Rilke "Orpheus, Eurydice, Hermes", a collection of poems "Il Canzoniere" by Petrarch, particularly its part "In death of Madonna Laura".

In the lyric poetry of Ivan Franko, Lesya Ukrainka, Volodymyr Svidzinskij this motive also sounds very expressively and originally – in emotional, philosophical and poetical view.

I. Franko in the collection of poems "Withered leaves" tells the story of a lyrical hero who "saw the love" three times, and he puts a motive of girl's death in the third part. The poet discourses upon the unity of death and art, the tendency of the united ("songs like bells") at the end of the first poem, but in the next one it is crucial.

I. Franko describes in details a psychological state of a young man who is startled by a premature death of a girl, author's view is focused on the inner world of lyrical hero – it's a bell that tolls in him. Antithetic, contrast of images is the main stylistic trace of poetic phrases in which vividly collide girl's beauty and the immobility, the desire and the coffin, dreams and their crashing, the temple and its destruction.

The event in the external space (the death of the beloved) impressive internal space of lyrical hero – its destruction. Devastated inner space is left blank is full of different contents: instead of light, dreams and temple the pain is dominates. Unexpected paradoxical conclusion "No. I dead" suddenly everything makes clear up to the lyrical hero. The status of the slain man's grief is really close to death: aversion of environment, external insensibility, feeling close to the afterlife – its signs. The special mysterious proximity sense of the death of beloved to a unique experience of "my death", the

experience of which, according to the philosophy of the founder of existentialism, M. Heidegger, cannot exist in principle found expression in the poetry of Ivan Franko.

The motive of the loss of the beloved in the poetic version of Ivan Franko is the story of untapped love, expressed the feeling on which lay a shadow of death. The perception of the death of another important human as its own expressed literally and explained to the poet-researcher and the depth of the poet-psychologist.

Intimate lyrics of Lesya Ukrainka are close to active denial of the death of beloved, preached by G. Marcel. Lyrical heroine determinately doesn't give her friend to the death. The poetess described the love on the brink of death and its ruthless threshold. In the world of Lesya's poetry a woman cannot imagine a separation with a friend and fights for his life on his threshold of death when the evil spirit had already come in the space of life on its victim. In the verses, written after the burial of the comrade, the value of inseparable "Me" and "You" is stored, acquiring new meanings and forms.

Feeling of love, which became beyond the threshold after the funeral is remonstrative, the lyrical heroine left alone in this world, destroys the threshold that separated darling, with her destiny creates a common space where they are forever together. The development of the presence of the deceased beloved from the image to the existence of that amazingly exactly matches the theory of G. Marcel, we observe in diptych of Lesya Ukrainka "I saw you were leaning to the ground ...," "It could happen and the second miracle ...". Symbols mastership, music of poem, staginess characterize the stylistic options.

In the poetry of Lesya Ukrainka there is a special drama highlight of complexity lifetime relationship with beloved person. In the analyzed poetry of I. Franko this relationship did not even began because of imminent death of girl, in Lesya Ukrainka's poetry, as in V.Svidzinsky's, heroes lived complicated love stories, each of them contained something dramatic. The contradictions that have marked relations, have left their mark in the posthumous feeling.

In the fate of V. Svidzinsky were many personal deprivations which reflected in the images and motives of his lyrics, especially in cycles "Mortalia" and "Memory of Z. Svidzinskoy". V.Svidzinsky's poetry with the theme of death of beloved person has poetic visions, dreams, weeping, tales, charms, memories. In the poetic philosophizing prevails not consolidation of death as tragic and insurmountable end which maim the inner world of the living (as in Franko's) and not active negation of friend's death (as in Lesya Ukrainka's), but the adoption of secret - asking about it, the intuitive touch to it through the artistic image. Poet understood not the mystery itself (it is inconceivable), but that it gives us - the love. His artistic concepts "Precious forever love," "Dream of love knows no end" in unison of H.Marsel's thinking about continuity of love and come into conflict with rational truths which lyrical hero does not deny: "I know, everything dies", "You are not present in the Earth".

Inextricably combining love with eternity, Franko, Lesia Ukrainka, V.Svidzinsky get the value basis what H.Marsel called as the debate soul. Each of the authors created the original story of the tragic love; each lyrical hero finds his way out of solitary existence in front of threshold, the output - the free choice of individual secret depths of human existence.

Keywords: problem of love and death, lyrics by Ivan Franko, Lesia Ukrainka, Vladimir Svidzinsky, existential philosophy, artistic and philosophical phenomenon, dialogue, style

**STYLISTIC DEVICES OF THE PSYCHOLOGICAL PORTRAYAL OF
CHARACTERS IN THE NOVEL BY FRANCIS SCOTT FITZGERALD
“THE GREAT GATSBY”**

O. V. BABENKO, PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Romance and Germanic languages and
translation

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

E-mail: olena14babenko@ukr.net

Ye. S. MARCHUKOV, student,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

E-mail: evh.gbh@gmail.com

Abstract. *This paper analyzes stylistic devices of the characters' psychological portrayal in the novel "The Great Gatsby" by F.S. Fitzgerald and their impact on the reader's perception. The novel emphasizes complex phenomena of the epoch and their ambiguous interpretation in the light of the sophisticated descriptions of psychological images. It deals with the contemporary problems of the society. Contradictory of characters' actions are described in the literary work. The interaction of stylistic devices and expressive means plays an important role in creating of the characters' portrayals. It helps to create unique images and the author's individual style.*

Keywords: *psychological portrayal, character, stylistic devices, the reader's perception, the author's individual style*

Introduction. It is known that “the spirit of the epoch and generation” is preserved better in the messages of literary works as mental-dimensional landmarks than in modern mass media and publicism. To interpret the features of human self-consciousness at a certain historical stage, it is necessary to know and understand a dominant ideology as a mission of the progressive movement of the country. Such a goal in the United States in the 20-ies of the twentieth century was a special modification of the “American Dream” in the epoch of the post-war economic “prosperity”.

F. Scott Fitzgerald's literary works emphasize complex phenomena of that period of time and their ambiguous interpretation in the light of sophisticated descriptions of psychological images. It deals with the contemporary problems of the society and emphasizes the **topicality** of the paper.

Dualities, contradictory of characters' actions are described in the novel. The interaction of stylistic devices and expressive means plays an important role in creating the characters' portrayals. It helps to create unique images and the author's individual style.

Analysis of recent researches and publications. A lot of researchers study the writer's literary inheritance. His biography and stages of literary creativity are systematized by linguists from different countries. They are K. Helliker, N. Merel, J. Bruccoli, D. Rudacille, E. Cassirer and many others.

The works of José Ortega y Gasset, A. Richards, J. Searle, R. Jacobson, M. Black, J. Miller, A. Wierzbicka, N. Arutunova, M. Zhurinska, O. Emets deal with a complex

literary and linguistic analysis [2, 3]. Literary criticism is highlighted by V. Kukhalashvili, N. Kubaneva. A communicative-pragmatic aspect of the literary text on the basis of the translation of the novel "The Great Gatsby" is systematized by N. Vakhtel and T. Drobysheva [1].

The purpose of this research is to describe and analyze stylistic devices of the psychological portrayal of *characters* in the novel by F. Scott Fitzgerald "The Great Gatsby" and analyze their impact on the reader's perception.

Methods. Analysis of constructions, types of expressions and texts, descriptive and componental methods are used in this paper.

Results. Francis Scott Fitzgerald was a follower of such great writers of the romantic period in literature as James Joyce, Joseph Conrad, Henry James. They wrote about contradictions between a romantic personality and a reality. In 1925 the best novel "The Great Gatsby" was published, but literary critics gave negative feedback. Despite this fact F. Scott Fitzgerald's literary creativity entered a new phase. He became a writer of a critical realism school. "This term emerged from the vision of realising an adequate realist philosophy of science, of social science, and of explanatory critique. As this unfolds in critical realism, it proceeds according to a two-fold critique against established positions. Firstly, against empirical realism (positivism) and transcendental idealism (constructivism), critical realism argues for the necessity of ontology. Secondly, against the implicit ontology of the empiricists and idealists, it argues for a structured and differentiated account of reality in which difference, stratification and change is central [5]."

Thus, such a "dual" description is typical of the whole plot and harmonizes with the image of a main character, Gatsby. The novel reveals the author's great knowledge of man's inner world. He penetrates into the subtlest windings of the human heart. The author's style is remarkable for its powerful sweep, brilliant illustrations and deep psychological analysis. Everything he touches seems to reflect the feelings of the heroes, and his power in depicting their passions – hate, fear, revenge, remorse, love – is enormous. The narrator, Nick Carraway, describes Gatsby's character in contradictory ways using a parenthetical construction: "Only Gatsby, the man who gives his name to this book, was exempt from my reaction – Gatsby, who represented everything for which I have an unaffected scorn [4, c. 4]".

A metaphor, one of the most common lexical expressive means, is often used by F. Scott Fitzgerald in the psychological portrayal of the literary characters. Let's analyze the case of the extended metaphor, in which the author describes the behavior of young people at a party.

"The lights grow brighter as the earth lurches away from the sun, and now the orchestra is playing yellow cocktail music, and the opera of voices pitches a key higher. Laughter is easier minute by minute, spilled with prodigality, tipped out of a cheerful word. The groups change more swiftly, *swell* with new arrivals, *dissolve* and *form* in the same breath; already there are wanderers, confident girls who *weave* here and there among the stouter and more stable, become for a sharp, joyous moment the center of a group, and then, excited with triumph, *glide* on through the sea-change of faces and voices and color under the constantly changing light [4, c.55]".

The first metaphor "swell" gets a new meaning through the verbs "dissolve, form, weave here and there, glide on through the sea-change". Using metaphors the author reaches his purpose to describe the events true to life. Description of the episode gives the reader the impression of some surreal, fantastic world, detached from any reality.

A complex metaphor is a particular interest because it runs through the entire

novel. It reveals its meaning on the text level. A specific feature of F. Scott Fitzgerald's literary creativity is his "double vision of events, human behavior", and the use of contrasts. So, Gatsby is embarrassed and confused before the appointment with Daisy, keeps pointing Nick to the watch, as if an inner voice asks, "And how about if everything is in vain?" But after the meeting his beloved, he is happy and peaceful. Nick Carraway describes Gatsby like this, "He literally *glowed*; without a word or a gesture of exultation a *new well-being radiated* from him and filled the little room, "and" when he realized what I was talking about, that there were twinkle-bells of sunshine in the room, he smiled like a weather man, like an estatic patron of recurrent light [4, c. 118-119]."

A metaphor "*glowed*" gets its final meaning through another metaphor "*a new well-being radiated, filled*". Using this metaphor, the author expresses his sympathy to the main character and expresses some surprise because he sees him in a new light.

Using repetition of words or parts of sentences, as well as the context, the author leads the reader to believe that Daisy knows that a fabulously expensive string of pearls given by Tom can be a chain to keep her to live with a rich man, a bad father of the child but not the beloved, "Here, deares". "She groped around in a waste-basket she had with her on the bed and pulled out the string of pearls. Take 'em down-stairs and give 'em back to whoever they belong to. Tell 'em all Daisy's change' her mind. Say: 'Daisy's change' her mine! [4, c.102] "

Repetitions of the words and the syntactic structure of sentences help the reader feel the pain and hopelessness of the situation of a young mother and a woman who has no one to share the joy of motherhood. F. Scott Fitzgerald describes her feelings like that, "It'll show you how I've gotten to feel about – things. Well, she was less than an hour old and Tom was God knows where. I woke up out of the ether with an utterly abandoned feeling, and asked the nurse right away if it was a boy or a girl. She told me it was a girl, and so I turned my head away and wept. 'All right,' I said, 'I'm glad it's a girl. And I hope she'll be a fool – that's the best thing a girl can be in this world, a beautiful little fool.' [4, c.25] "

Daisy's split soul, her betrayal of Gatsby's feelings is expressed through the following monologue, "Oh, you want too much!" she cried to Gatsby. "I love you now – isn't that enough? I can't help what's past." She began to sob helplessly. "I did love him once – but I loved you too." Gatsby's eyes opened and closed. "You loved me too? He repeated [4, c.176]".

The author conveys Gatsby's emotions and ideas to the reader using graphical expressive means: exclamation and question marks, dashes. We see some hesitation in thoughts and deeds of the main characters, fear for their future through emphatic structure of the sentences, use of expressive and emotive vocabulary, juxtapositions which imply the culmination of events.

It's also crucial to empathize core metaphoric images that pass through the entire plot of the novel. These images characterize inner motives of the main characters and convey the main message of the novel, in particular: Gatsby's green light, a valley of ashes, eyes of Dr. T. J. Eckleburg, Gatsby's house.

The green light at the end of Daisy's dock is a significant symbol within the book. To Gatsby, the green light represents his dream, which is Daisy. To attain her would be completing Gatsby's American Dream. The first time the green light is seen in the novel is also the first time Nick sees Gatsby. Fitzgerald writes, "...he stretched out his arms toward the dark water in a curious way, and, far as I was from him, I could have sworn he was trembling. Involuntarily I glanced seaward – and distinguished nothing except a single green light, minute and far away [4, c.176]."

The green light is described as 'minute and far away' which makes it appear impossible to reach. This will prove to be true for Gatsby. The green light also represents society's desire and the seeming impossibility of achieving the materialistic American Dream. Everything he does in the novel is to try and recreate the past. In this metaphor, Gatsby tries to go against the currents—or time—to reach the green light or his dream. And as in the quote, the green light which represents his dream, 'recedes' like waves year by year [7].

A Valley of Ashes represents absolute poverty and hopelessness. We read the following description, "This is a valley of ashes – a fantastic farm where ashes grow like wheat into ridges and hills and grotesque gardens; where ashes take the forms of houses and chimneys and rising smoke and, finally, with a transcendent effort, of ash-grey men, who move dimly and already crumbling through the powdery air. Occasionally a line of grey cars crawls along an invisible track, gives out a ghastly creak, and comes to rest, and immediately the ash-grey men swarm up with leaden spades and stir up an impenetrable cloud, which screens their obscure operations from your sight. ... The valley of ashes is bounded on one side by a small foul river, and, when the drawbridge is up to let barges through, the passengers on waiting trains can stare at the dismal scene for as long as half an hour [4, c. 32]."

A Valley of Ashes symbolizes the moral and social decay hidden by the West, and East Egg. The valley is created through industrial dumping and thus a by-product of capitalism. The people and also the environment are suffering. The ashes are symbols of death, with more self-centered and arrogant people arising from them.

Another dominant symbol within this novel is the billboard eyes of Dr. T.J. Eckleburg. The eyes symbolize the loss of spiritual values in America. The eyes symbolize the growing commercialism of America – life in America is all about making money, a lot of money as evidenced by the wealth of people like Tom Buchanan – a man's success is measured in terms of how much money he is worth, not on what kind of person he may be morally [6].

Gatsby's house is a key symbol of endeavor, success for Gatsby as a self-made American boy. However, F. Scott Fitzgerald compares the Gatsby's mansion with a house of cards, "if one brick was removed the whole library was liable to collapse [4, c. 58]."

Discussion. Thus, we can assume that F. Scott Fitzgerald creates mental images of characters, their psychological portrayals using a variety of creative techniques and stylistic devices such as metaphor, epithets, parallel, parenthetical constructions, repetitions, graphical expressive means, which help readers to convey the author's message and grasp readers' attention. The prospect of further researches we can see in the study of the subject from the point of view of cognitive linguistics and lingvosynergetics.

Список використаних джерел

1. Дробышева Т. В. Коммуникативно-прагматический аспект художественного текста: на материале русских переводов романа Ф.С. Фицджеральда "Великий Гэтсби": дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Дробышева Татьяна Владиславовна. – Воронеж, 2009. – 209 с.

2. Ємець О.В. Семантика, синтактика та прагматика тропів в аспекті поетизації художньої прози (на матеріалі оповідань Ділана Томаса): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / О.В. Ємець ; Київ. держ. лінгв. ун-т. — К., 2000. — 19 с. — укр.

3. Теория метафоры: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; Общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. — М.: Прогресс, 1990. — 512 с.

4. Фицджеральд Ф.С. Великий Гэтсби: Книга для чтения на английском языке/ Ф.С. Фицджеральд.— СПб.: КАРО, 2013. —256с.

5. Critical realism [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Critical_realism (date: 04.06.2016)

6. Eyes of T.J. Eckleburg [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://thegreatgatsbysandm.blogspot.com/2011/05/eyes-of-tj-eckleburg.html> (date: 04/06/2016)

7. The Green Light [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://thegreatgatsbysandm.blogspot.com/2011/05/green-light.html> (date: 05.06.2016)

References

1. Drobysheva T. V. Kommunikativno-pragmatischeskiy aspekt hudozhestvennogo teksta: na materiale russkikh perevodov romana F.S. Fitsdzheralda "Velikiy Getsbi"[Communicative-pragmatic aspect of the literary text on the material of Russian translations of the novel by F.S. Fitzgerald's "The Great Gatsby]: dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.19 / Drobysheva Tatyana Vladislavovna. — Voronezh, 2009. — 209 s.

2. Emets O.V. Semantika, sintaktika ta pragmatika tropiv v aspekti poetizatsiyi hudozhnoyi prozi (na materiali opovidan Dilana Tomasa) [Semantics, Pragmatics and syntactics of tropes in the aspect of poetics of literary prose (on the basis of stories by Dilan Tomas)] (Material Stories in Dylana Thomas) : Avtoref. dis... kand. filol. nauk: 10.02.04 / O.V. Emets ; KiYiv. derzh. l'ngv. un-t. — K., 2000. — 19 s. — ukr.

3. Teoriya metaforyi[Theory of metaphor]: Sbornik: Per. s ang., fr., nem., isp., polsk. yaz. / Vstup. st. i sost. N. D. Arutyunovoy; Obsch. red. N. D. Arutyunovoy i M. A. Zhurinskoj. — M.: Progress, 1990. — 512 s.

4. Fitzgerald F.S. Velikiy Getsbi: Kniga dlya chteniya na angliyskom yazyike[The Great Gatsby: A book for reading in English]/ F.S. Fitsdzherald.— SPb.: KARO, 2013. — 256s.

5. Critical realism [electronic resource].—assess mode: http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Critical_realism (date: 04.06.2016)

6. Eyes of T.J. Eckleburg [electronic resource].—assess mode: <http://thegreatgatsbysandm.blogspot.com/2011/05/eyes-of-tj-eckleburg.html> (date: 04/06/2016)

7. The Green Light [electronic resource].—assess mode: <http://thegreatgatsbysandm.blogspot.com/2011/05/green-light.html> (date: 05.06.2016)

СТИЛІСТИЧНІ ПРИЙОМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗОБРАЖЕННЯ ПЕРСОНАЖІВ У РОМАНІ ФРЕНСІСА СКОТТА ФІЦДЖЕРАЛЬДА «ВЕЛИКИЙ ГЕТСБІ»

О.В.Бабенко, Є. С. Марчуков

Анотація. Стаття присвячена аналізу стилістичних прийомів психологічного зображення персонажів у романі Ф.С. Фіцджеральда «Великий Гетсбі» та їх впливу на сприйняття читача. Твір містить у собі складні формули епохи та неоднозначне їх трактування через призму тонкого опису психологічних образів, що перегукується з проблемами сьогодення. Двоїстість, суперечливість вчинків героїв пронизує весь твір, а взаємодія стилістичних прийомів і виразних засобів відіграють важливу роль при створенні портретних характеристик. Ця взаємодія допомагає створити неповторні образи і надає індивідуальність стилю автора.

Ключові слова: психологічне зображення, персонаж, стилістичні прийоми, сприйняття читача, індивідуальний стиль

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ПРИЕМЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ИЗОБРАЖЕНИЯ ПЕРСОНАЖЕЙ В РОМАНЕ ФРЭНСИСА СКОТТА ФИЦДЖЕРАЛЬДА «ВЕЛИКИЙ ГЭТСБИ»

Е. В.Бабенко, Е. С. Марчуков

Аннотация. Статья посвящена анализу стилистических приемов психологического изображения персонажей в романе Ф.С. Фицджеральда «Великий Гэтсби» и их влиянию на восприятие читателя. Произведение содержит в себе сложные формулы эпохи и неоднозначную их трактовку через призму тонкого описания психологических образов, что перекликается с проблемами сегодняшнего дня. Двойственность, противоречивость поступков героев пронизывает всё произведение, а взаимодействие стилистических приемов и выразительных средств играют важную роль при создании портретных характеристик. Данное взаимодействие помогает создать неповторимые образы и придает индивидуальность стилю автора.

Ключевые слова: психологическое изображение, персонаж, стилистические приемы, восприятие читателя, индивидуальный стиль

УДК 123

ПЕДАГОГІЧНА КОНЦЕПТОСФЕРА ІВАНА ФРАНКА: ІСТОРІЯ ВИВЧЕННЯ І СТАН РЕЦЕПЦІЇ

В.І.МИКИТЮК, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури імені М. Возняка
Львівський національний університет ім. І. Франка (м. Львів)
E-mail: ilkovycz@lviv.farlep.net

Анотація. У короткому огляді проаналізовано і систематизовано історіографію та основні проблеми дослідження і рецепції педагогічних концептів І. Франка за останні 130 років. Наголошено на актуальності і неперехідній цінності європейських цивілізаційних і дидактичних постулатів, які стверджував Франко в органічному поєднанні із національним стрижнем української педагогіки. Вперше здійснено періодизацію педагогічного франкознавства, окреслено основні полемічні вузли і проблеми його розвитку та практичного застосування в умовах трансформації української освітньої системи на сучасному етапі. Головно окреслено центри дослідження та визначальні джерела і здобутки в освоєнні проблеми. Розглянуто конкретні приклади анахронічної рецепції педагогічного життєпису і спадщини класика у сучасних наукових університетських середовищах. Акцентовано на потребі створення цілісної проблемно-синтетичної монографії про Франка-дидакта.

Ключові слова: Іван Франко, педагогічна концептосфера, сучасна рецепція дидактичних ідей, періодизація педагогічного франкознавства, проблемно-синтетична монографія

Актуальність. Визначальним для європейської приналежності українців головно є вік і міська ідентичність: переважно це міська молодь і підприємці. Ще більше впливає знання історії і шкільний досвід.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Соціологія сьогодні стверджує, що лишень 15% населення України ідентифікують себе з європейською історією, половина бачить себе у минулому у східнослов'янській спільноті, а третина вважає свою історію унікальною. Вагомою причиною такої статистики є анахронічне вивчення у школі історії та літератури. З советських часів вивчаємо історію українську і всесвітню, подібно трактуємо і літературу. Школярі та студенти не можуть пов'язати події і тексти європейські та українські. Історія все ще хороша «наша», і погана «їхня», тобто – капіталістична. В умовах трансформації суспільства загалом і системи освіти зокрема важливо засвоїти уроки минулого, у тому числі настанови Івана Франка, який небезпідставно вважав, що стале прагнення поступу, вдосконалення особистості освіченого Українця у напрямку загальнолюдських цінностей повинне ґрунтуватися на ґрунті патріотизму, національної гідності, на знанні великої участі свого народу в європейській історії та сучасності. Історичний досвід національної педагогіки, зокрема погляди І. Франка на методіку викладання української літератури, абсолютно позачасові, адже мислитель сформувався та діяв в «західних» цивілізаційних обставинах. Нинішній стан вивчення доробку і рецепції Франка-педагога є незадовільним, бо і сьогодні часто сприймається тенденційно, крізь призму «радянської» педагогіки.

Мета. Назрілою є потреба цілісної проблемно-синтетичної монографії про Франка-ментора, наукового осмислення його прози, літературної критики та публіцистики, художніх текстів, у яких порушено проблеми навчання та взаємостосунків учня і вчителя, мемуарів, рецензій і відгуків про дидактику літератури.* Для вирішення цього питання передусім потрібно систематизувати педагогічне франкознавство, зазначивши головні проблемні вузли в їхньому освоєнні.

Методи. У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

Результати. Першим періодом можна вважати прижиттєві розвідки, рецензії, огляди, на деякі з яких прореагував ще І. Франко. Від розділу в «Історії літератури руської» Ом. Огоновського (1893 р.)*, продовжені працями С. Єфремова, І. Ющишина, Г. Войташевського, М. Возняка про Франка-педагога. Дискусійними пуантами сприйняття робіт цих франкознавців, у яких знаходимо багато цінного фактажу про етапи та особливості шкільної, гімназійної та університетської освіти Франка, лектуру у «тривіальній» та «нормальній» школі, впливи вчителів та викладачів, освітні та політичні пріоритети, є два: джерела Франкового максималізму (так званого «цвинтарництва») в оцінках австрійської освітньої

* Про це писав І. Денисюк ще 25 років тому. Див.: *Денисюк І. Перебудова і франкознавство* / Іван Денисюк // Денисюк І. О. Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3 томах, 4 книгах. – Львів: [У надзаг.: Львівський національний університет імені Івана Франка], 2005. – Т. 2: Франкознавчі дослідження. – С. 215-238; *Денисюк І. Франкознавство: здобутки, втрати, перспективи* / Іван Денисюк // Денисюк І. О. Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3 томах, 4 книгах. – Львів: [У надзаг.: Львівський національний університет імені Івана Франка], 2005. – Т. 2: Франкознавчі дослідження. – С. 238-245.

* Див.: Огоновський О. Іван Франко [Розділ з «Історії літератури руської»... (Частина III. – Відділ II. – С. 915-1072. Львів, 1891)] / Текст Омеляна Огоновського адаптував Володимир Микитюк // Микитюк В. Іван Франко та Омелян Огоновський: мовчання і діалог. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – С. 97-187.

системи; автобіографізм белетристики про школу. Йдеться про те, що соціологічні штампи її поцінування авторства С. Єфремова запозичили частково М. Возняк та І. Ющишин, а пізній Франко активно спростовував «характеристику своїх дитячих літ»: «Вона, навпаки наскрізь неправдива, бо основана не на моїх власних споминах, про які в мене не допитував д. Єфремов, але на ніби автобіографічних оповіданнях про малого Мирона, в яких справді міститься дещо автобіографічне, але далеко більше чисто літературного...» [12, с. 229].

Другий період представляє франкознавство міжвоєнного двадцятиліття із його поділом на дві основні магістралі в окупованих Росією і Польщею частинах України та відповідними оцінками дидактичних елементів спадщини мислителя. Відзначимо дві домінуючі лінії доби «Розстріляного відродження»: соціологічну, яка набула невдовзі форми вульгарно соціологічної (В. Коряк), формальну, або ж наукову (учні філологічної школи В. Перетца – М. Зеров, М. Драй-Хмара, П. Филипович, а також М. Євшан). Вагомим досягненням стало видання у Харкові 29 томів (32 книги) творів Франка, що їх було реалізовано за редакцією С. Пилипенка, а підготував до друку І. Лизанівський. Характеристичним для наступних 60-ти років став розділ «Іван Франко» в «Нарисі історії української літератури» Володимира Коряка [5, с. 353–437]. Советський історик літератури безапеляційно сформулював ідеологічне кліше, що стало «зразком» для більшості дослідників Франкової спадщини: «Особиста драма Франка в тім, що в Галичині йому не було розгону. Мусив підлягати міщанським нормам, асимілюватися в багні дрібної буржуазії, яка на той час була попутницею пролетаріату і селянства» [5, с. 368]. Очевидно тенденційною є загальна «жахна картина Василіянської педагогіки» [5, с. 409], або ж абсурдний висновок: «Цікаво те, що Міхонський є емігрант з Росії. Очевидно, на думку Франка, тільки російська культура створювала людей з такою надзвичайно широкою освітою, широким поглядом на історичний процес, людей так одмінних од галицьких інтелігентів» [5, с. 422]. Натомість інакше оцінювали систему освіти для українців в Австрійській монархії представники «формальної», або ж «наукової» школи франкознавства у советській Україні. Зокрема М. Зеров, окреслюючи основні етапи еволюції митця, писав: «Школу Франко перейшов довгу і хорошу – спочатку в Ясениці Сільній, де вчився читати українською, польською і німецькою мовами, потім у Дрогобицькій нормальній школі (чотирикласовій, міській) при василіянському монастирі» [2, с. 465]. Із рецепції Франкових ідей у педагогічній сфері упродовж міжвоєнного періоду у Галичині треба відзначити цікаву дискусію між літературознавцями і церковними ієрархами щодо так званого «культу Франка» (О. Назарук, К. Чехович, О. Мох та ін.) та системоутворюючу діяльність М. Возняка з його емпіричним етапом дослідження і систематизації текстів та епістолярію Франка, публікаторську і реноваторську діяльність засновника франкознавства.*

Третій період становлять дослідження 1950-1980-х рр., активізовані особливо до 100-го ювілею письменника. Закономірно, що утворилися два антагоністичні центри: советський та діаспорний. Кращими зразками підцензурних методичних розвідок про Франка-педагога є праці О. Мазуркевича, В. Смаля, О. Дзевєріна, Б.

* Про це див.: *Ільницький М. М.* Між ідеологією і естетикою. Франкознавчі дослідження міжвоєнного двадцятиліття в Західній Україні / Микола Миколайович Ільницький // Іван Франко у критиці: західноукраїнська рецепція 20-30-х років ХХ ст. [Упорядник і автор вступного слова Микола Ільницький]. – Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – С. 3–24; *Микитюк В.* Загальноєвропейські тенденції української католицької критики у Львові 1-ї половини ХХ ст. / Володимир Микитюк // *Literatura ukraińska XIX i XX wieku w kontekście europejskim* | Українська література ХІХ-ХХ століть у європейському контексті. – Pod redakcją Ludmiły Siryk | Під редакцією Людмили Сірик. – Wydawnictwo uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. – Lublin, 2008. – С.119–127.

Степанишина, І. Денисюка, З. Гузара та ін. Деяким ученим, попри неминуче ідеологічне нашарування у їхніх працях, почасти вдавалося реалізовувати свій науковий потенціал. Стосується це франкознавчих розвідок В. Смалья, які підсумовано ґрунтовною монографією «Педагогічні ідеї Івана Франка» у 1966 році [11]. Книга абсорбувала все найкраще і найгірше, що було зроблено на той час у вивченні педагогічних концептів Франка. З одного боку, завершено формування ідеологічного ярлика-шаблону про письменника-«попутника» та безпідставно задекларовано, що «Високо оцінив Франко і прогресивну російську педагогіку. Письменник відзначив її ідейність, гуманізм, наукову оригінальність і підкреслював, що завдяки діяльності прогресивної російської інтелігенції, яка боролась за високі соціально-політичні ідеали, Росія в галузі педагогіки йшла попереду Західної Європи» [11, с. 186], а «Австрійська шкільна система з її реакційними рисами прирікала педагога на моральне і духовне падіння, перетворювала його в бездушну істоту, послушне знаряддя властей, кар'єриста» [11, с. 126]. З іншого боку, науковець вперше оприлюднив у монографії багато невідомих архівних матеріалів, однак цензурував їх, використовуючи суб'єктивно і тенденційно. Загалом же висвітлено об'єкт дослідження виключно через сито комуністичної ідеології, тому для аналізу В. Смалья обрав не всю спадщину мислителя, однобічно і тенденційно догматизував погляди Франка, використовуючи головню його праці 1870-1880-х років та лишень вибірково – 1890-1910-х. До важливих здобутків франкознавства заслужено належить комплектація та опублікування у 1960 році збірника педагогічних статей і висловлювань класика, що його здійснив О. Дзеверін (Іван Франко. Педагогічні статті і висловлювання / [Упоряд. О. Г. Дзеверін]. – К. : Рад. школа, 1960. – 299 с.), вперше у перекладі українською мовою відкривши для читача дев'ятнадцять польсько– та німецькомовних публікацій Франка. Загалом книжка містить п'ятдесят п'ять статей та уривків і сьогодні залишається хай не повним, але найбільш доступним джерелом. Завершила «ювілейне» десятиріччя у 1966 році ґрунтовна і новаторська методична книга Б. Степанишина «Вивчення творчості Івана Франка в школі», адресована вчителю-словеснику (Степанишин Б. І. Вивчення творчості Івана Франка в школі / Б. І. Степанишин. – К. : Рад. школа, 1966. – 224 с.). Автор-методист написав універсальний посібник про вивчення літератури на прикладі життєпису і творчості Франка, що не мав аналогів на той час. Степанишин використав багато невідомого франкознавчого матеріалу, оригінально проінтерпретував Франкові тексти. Посібник відзначається вивіреном науковим підходом та незвичайною як на той час політичною нейтральністю, україноцентричними орієнтаціями, хоча невідрефлектованими і незалученими залишилось чимало праць мислителя.

Вільними від ідеологічного пресу залишалися розвідки українських учених-франкознавців в екзилі, однак на їхній роботі позначалась відсутність архівів, періодики та наукового академічного середовища. Все ж таки діаспорне літературознавство в рамках функціонування кількох незалежних наукових інституцій (НТШ, УВУ у Мюнхені, УВАН, Фундації ім. Шевченка та ін.) гідно відзначило 100-і роковини письменника та видало десятки праць про нього, що мають неперехідне значення. З-поміж цих досліджень відзначимо фундаментальну книгу С. Сірополка «Історія освіти в Україні» (Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К. : Наукова думка, 2001. – 912 с.; Перше видання у Празі в 1936 р., друге – 1958 – теж там, і перевидано в Україні аж в 2001 році), у якій скрупульозно проаналізовано на основі масивного фактажу у тому числі й освітню політику імперії Габсбургів часу Франка. Продовжував свою діяльність знаний

бібліограф і дослідник творчості Франка, його знайомець і приятель В. Дорошенко, який вивчав і педагогічні погляди свого вчителя. Особливе значення для розуміння еволюційного розвитку педагогічних ідей у Франка та його оцінок школи та вчителів має капітальна книга Л. Луціва [8]. Науковець дуже точно розставив акценти на причинах Франкового критицизму, аргументовано опонував совєтським франкознавцям: «Тут треба пригадати, що І. Франко не так чорно дивився на свої шкільні роки, як це люблять тепер представляти, говорячи про «буржуазну школу», а ще до того у оо. Василіян» [8, с. 38–39]. Концептуальне значення для справжнього про– чи пере–прочитання Франка, розуміння його світоглядних ціх, національного духу, знаковості постаті для формування модерної нації мають розвідки Є. Маланюка (Маланюк Є. В пазурах раціоналізму (до трагедії Франка) / Євген Маланюк // Іван Франко у критиці: західноукраїнська рецепція 20–30-х років ХХ ст. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2010. – С. 304–308; Маланюк Є. Франко як явище інтелекту / Євген Маланюк // Маланюк Є. Книга спостережень. Статті про літературу. – К. : Дніпро, 1997. – С. 195–200), який писав: «Франко народився, жив і діяв на терені Галичини, отже, тієї частини Батьківщини, де панував режим австро-угорської монархії, де зв'язок з західноєвропейськими культурними осередками був ближчий, де національно-суспільне життя мало більш організований характер, де, врешті, культурно-історичний процес протікав без помітних перерв, криз чи й катастроф, що було так притаманне для того процесу на Наддніпрянщині. В Галичині було національне шкільництво. Був мінімум політичних прав. Була, хоч і досить звужена, свобода національної й особистої індивідуальності» [9, с. 187]. Продуктивними і сьогодні для значного сегмента франкознавства залишаються погляди етнопсихолога В. Яніва, який досліджував традиціоналізм національного і соціального в українській виховній системі також і на прикладі текстів Франка, зокрема його ранньої творчості (Янів В. Українська родина в ранніх повістях Івана Франка / Володимир Янів // Іван Франко. Збірник філологічної секції для відзначення 110-річчя народин і 50-річчя смерті Івана Франка. – Т. 33. Ч. II. – Нью Йорк; Париж; Торонто : Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка в ЗДА, 1968. – С. 103–134; Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / Володимир Янів / Матеріяли упорядкував і підготував до друку д-р Микола Шафовал. – Мюнхен : Український Вільний Університет, 1993. – 217 с.).

Четвертий період представляють поліфонічні франкознавчі студії часів незалежності України, коли з'явилась можливість синтетичного вивчення Франкового педагогічно-літературознавчого дискурсу та оформились два основних франкознавчих центри (львівський і дрогибицький), утворено Інститути Франкознавства у Львівському та Дрогобицькому університетах. Об'єднуючою і генеруючою стала діяльність І. Денисюка, який окрім згаданих повище програмних статей написав шерог інших розвідок про освітній «життепис» класика та автобіографізм його художніх текстів про школу, про проблеми міжнаціональних стосунків і шкільну лектуру, про методикку викладання української літератури та аксіологічні дилеми у публіцистичних і педагогічних творах І. Франка. Денисюкові рецензії на франкознавчі збірники і видання, полемічні статті про наповнення шкільних та університетських програм текстами Франка, про генологічну специфіку вивчення художніх творів у школі і виші, про новаторство письменника та його концепцію національної літератури стали класикою франкознавства, ґрунтовною методологічною базою для будь-якого виду наукового пізнання спадщини мислителя, звісно ж – також у ракурсі

літературознавчо-педагогічному.* Дедуктивний огляд франкознавчих монографій у «денисюківське» десятиріччя з 1998 до 2008 року здійснили М. Легкий і С. Пилипчук [7, с. 21–31], зreferувавши книги Т. Пастуха, М. Легкого, В. Микитюка, Р. Голода, Р. Чопика, М. Гнатюка, А. Скоця, Б. Тихолоза, В. Корнійчука, В. Працьовитого, І. Денисюка, Т. Салиги, Л. Сеника, Я. Мельник, Р. Горака та Я. Гнатіва, Л. Бондар та інших франкознавців. Етапним для франкознавства стало проведення у 1996 році Міжнародної наукової конференції «Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин» (Матеріали Міжнародної наукової конференції (Львів, 25–27 вересня 1996 р.). – Львів : Світ, 1998. – 872 с.) та у 1998 році Міжнародної наукової конференції «Українська філологія: школи, постаті, проблеми» з нагоди 150-річчя заснування першої кафедри української словесності (Збірник наукових праць Міжнародної конференції, присвяченої 150-річчю від дня заснування кафедри української словесності у Львівському університеті (Львів, 23–25 жовтня 1998 р.) – Львів : Світ, 1999. – Частина 1. – 740 с.). 150-річчя від дня народження Каменяря-Мойсея у 2006 році університет його імені удекорував проведенням Міжнародного наукового конгресу, а публікація матеріалів стала визначною подією для франкознавства (Іван Франко: дух, наука, думка, воля: Матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 вересня – 1 жовтня 2006 р.). – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – Т. 1. – 1160 с.; Львів, 2010. – Т. 2. – 1150 с.). Знаменно, що вперше в історії проведення франкознавчих симпозіумів було утворено окрему секцію «Педагогіка», у якій продискутовано багато цікавих для сучасної української освіти аспектів Франкової педагогічної спадщини.

Фундаментальне значення для сучасного франкознавчого процесу загалом і для системного дослідження педагогічної проблематики у спадщині класика зокрема має академічне коментоване довідання Франкового 50-томовика: «Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах» (Т. 51; 52; 53; 54), публікація видання «Покажчик купюр: (до Зібрання творів Івана Франка у п'ятдесяти томах)» (К., 2009), що його здійснили науковці Інституту Івана Франка НАН України. Чимало наукових ідей (також і педагогічно-методичних) реалізовано у процесі роботи над проектом «Іван Франко: Літературна енциклопедія», яка готується в Інституті Франка у п'яти томах. Франкознавці цієї науково-дослідної інституції опублікували багато цінних авторських і колективних монографій, збірників, у яких частково порушено і проблематику рецепції педагогічного доробку мислителя, інтерпретації та сучасної реінтерпретації його класичних художніх текстів, авторської методології аналізу Франкових творів.

Ще одним центром франкознавства безперечно є «мала батьківщина» Франка – Дрогобич. Науковці Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка передусім у дидактичному, навчально-методичному сегменті франкознавства створили потужну наукову школу, яку представляють декілька оригінальних осередків. Інститут Франкознавства скомплектував у 2003 [3] та 2009 [4] роках два цінних науково-методичні збірники про вивчення творчості Франка у школі, а також разом із кафедрою теорії та історії літератури видав упродовж 2001-2015 років шість збірників наукових праць «Франкознавчі студії». Ця ж кафедра опублікувала три книги матеріалів циклу Міжнародних наукових конференцій «Нагуєвицькі читання». Вагоме фактологічне і методологічне значення мають дослідження історії української освіти і виховання

* Близько 20 праць І. Денисюка з цією тематикою містяться у: *Денисюк І. О. Літературознавчі та фольклористичні праці* : [у 3 т., 4 кн.] / Іван Овксентійович Денисюк. – Львів : вид-во Львів. ун-ту, 2005. – Т. 2 : Франкознавчі дослідження. – 528 с.

другої половини XIX–XX ст., загальної і порівняльної педагогіки, теорії і методики виховної роботи, проблем дитиноцентризму в педагогічних науках, інститутів і чинників виховання, аксіологічних засад сучасної освіти, що їх здійснює колектив кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького університету. Тут сформовано самобутню наукову школу «Історія, теорія і практика української освіти і виховання», у рамках якої чимало розвідок спрямовані на вивчення педагогічної спадщини І. Франка. Наукова продукція представлена у регулярних фахових збірниках праць із серії «Людинознавчі студії» та інших спорадичних виданнях.

Загальний перелік названих вище науковців, які так чи так досліджували Франкову педагогічну парадигму, варто доповнити іменами З. Гузара, М. Гольберга, Я. Грицака, Л. Тимошенка, Г. Васяновича, О. Вишневського, Є. Пшеничного, М. Ільницького, Н. Тихолоз, А. Швець, М. Чепіль, І. Набитовича, Л. Богачевської, М. Стельмаховича, Д. Скільського, В. Погребенника, М. Євтуха, С. Пультера, В. Захарової, Л. Каневської та ін. Між тим, окрім суто філологічно-педагогічних напрацювань емпіричного характеру та низки аналітичних розвідок про педагогічний вимір та параметри дидактичної спадщини Франка у діаспорному просторі, досить широко реалізованих можливостей уже науково об'єктивного студювання часів незалежності України, все ще немає узагальнюючої синтетичної праці про Франкові педагогічні концепти. У науковий обіг увійшли без перебільшення тисячі різнопланових і різновартісних розвідок, що дозволяє по-новому, по-сучасному осмислити та зробити позитивною педагогічну методологію мислителя. Серед них багато інтердисциплінарних і суміжних із педагогікою та літературознавством студій із історичних, філософських, політологічних, правових та інших галузей, які також дуже важливі для дослідження означеної проблеми. На жаль, уже в 21 сторіччі не бракує анахронічних педагогічних «біографій» І. Франка, базованих на компіляції розглянутих повище праць советських франкознавців піввікової давнини. До такого штибу робіт належить розділ «Іван Якович Франко (1856–1916)» в університетському підручнику «Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги. – К. : ВД «Професіонал», 2004». Ж. Борщ все ще наголошує на Франковій «...критиці класового характеру виховання в капіталістичному суспільстві» [1, с. 289], градує педагогів минулого на «прогресивних» і «реакційних», пише про «боротьбу трудящих», «єзуїтський режим виховання», «садистську злобу вчителів» у школі і т. д. Однобічне відбирання спадщини Франка з вульгарно-соціологічних позицій класової боротьби, надмірне наголошування на антиклерикальних висловлюваннях анахронічно представлено і в ще одному університетському навчальному посібнику (Мосіяшенко В.А., Курок О.І., Задорожна Л.В. Історія педагогіки України в особах. Навчальний посібник. – Суми, 2005. – С. 137–141). У неспівмірно короткому розділі про педагогічні думки І. Франка також допущено багато фактографічних та смислових помилок. Анахронічними є статті Л. Кобель (Кобель Л. Ідеї Івана Франка про місце і значення народної школи в Галичині / Леся Кобель // Педагогічні науки [Текст] : збірник наукових праць. Вип. 1 / Полтавський держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка ; голов. ред. М. Степаненко. – Полтава : [б. в.], 2009. – С. 125–129), І. Кравченка [6]. Зокрема, «класовим» підходом позначена повністю вторинна стаття І. Кравченка, заснована на тій же «позачасовій» монографії В. Смаля 1966 року та атавістичних твердженнях автора про Франка, який «...переконливо довів, що в умовах несправедливого суспільного ладу зміст і методи шкільного навчання й виховання підпорядковуються цілям підготовки

вірних слуг експлуататорської держави. Разом із тим, він розкрив захоплюючі перспективи розвитку освіти і виховання в новому суспільстві, що є характерним для сьогодення» [6, с. 151].

Висновки і перспективи. Педагогічна рецепція Франка все ще часто є застарілою, базованою головно на працях піввікової давнини, тому існує актуальна потреба узагальнюючої праці, у якій би було сфокусовано і синтезовано Франкову літературознавчу і педагогічну методологію, системно актуалізовано через сучасне висвітлення фактів і текстів його погляди та ідеї на вивчення української літератури у початковій, середній і вищій школі. Педагогічні ідеї І. Франка не втратили здатності значного впливу на розвиток теорії і методики викладання літератури, а тому важливою і потрібною є синтеза, яка б узагальнювала попередні дослідження та розширювала наукове поле. Органічною є потреба виокремити продуктивність західноєвропейських педагогічних постулатів, які розвивав у своїй практиці Франко, часто випереджаючи час, артикулюючи концептуальні ідеї, впровадити які можливо лише у розвинутому громадянському суспільстві.

Список використаних джерел

1. Борщ Ж. В. Іван Якович Франко (1856-1916) / Ж. В. Борщ // Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагогі. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – С. 287–320.

2. Зеров М. Франко – поет / Микола Зеров // Твори: У 2 т. – Т. 2: Історико-літературні та літературознавчі праці / Упорядкування Г. П. Кочура, Д. В. Павличка. – К.: Дніпро, 1990. – С. 457–491.

3. Іван Франко в школі. Збірник науково-методичних праць / Ред. кол.: М. Гуняк (гол. ред.), Л. Гулевич, О. Баган та ін. – Вип. 1. – Дрогобич: Коло, 2003. – 260 с.

4. Іван Франко в школі. Збірник науково-методичних праць / Ред. кол.: Л. Гулевич (гол. ред.), Є. Пшеничний, З. Гузар та ін. – Вип. 2. – Дрогобич: Коло, 2009. – 257 с.

5. Коряк В. Нарис історії української літератури. II. Література буржуазна / Володимир Коряк. – Харків: Держвидав України, 1929. – 620 с. [Фотопередрук Олекси Горбача. Мюнхен, 1994]. – С. 353–437.

6. Кравченко І. Іван Франко: життя, діяльність та педагогічні погляди / І. Кравченко / Педагогічні науки. – К., 2014. – № 60. – С. 147–153.

7. Легкий М., Пилипчук С. З останнього десятиліття франкознавства / М. Легкий, С. Пилипчук // Слово і час. – 2008. – Число 10. – С. 21–31.

8. Луців Л. Іван Франко – борець за національну і соціальну справедливість / Лука Луців. – Нью-Йорк – Джерзі Сіті: Свобода, 1968. – 654 с.

9. Маланюк Є. Франко незнаний / Євген Маланюк // Маланюк Є. Книга спостережень. Статті про літературу. – К.: Дніпро, 1997. – С. 187–194.

10. Микитюк В. Іван Франко і методика викладання української літератури: навчально-методичний посібник / Володимир Микитюк. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. – 200 с.

11. Смаль В. Педагогічні ідеї Івана Франка / Василь Смаль. – К.: Рад. школа, 1966. – 186 с.

12. Франко І. В інтересі правди / Іван Франко // Зібрання творів: у 50 т. Т. 39 / Іван Франко. – К.: Наук. думка, 1983. – С. 227–231.

References

1. Borshch Zh. V. Ivan Yakovych Franko (1856-1916) [Ivan Franko (1856-1916)] / Zh. V. Borshch // Personalii v istoriyi natsional'noyi pedahohiky. 22 vydatnykh ukrayins'kykh pedahohy. – K. : VD «Profesional», 2004. – S. 287–320.
2. Zerov M. Franko – poet [Franco - poet] / Mykola Zerov // Tvory: U 2 t. – T. 2: Istoryko-literaturni ta literaturoznavchi pratsi / Uporyadkuvannya H. P. Kochura, D. V. Pavlychka. – K. : Dnipro, 1990. – S. 457–491.
3. Ivan Franko v shkoli. Zbirnyk naukovo-metodychnykh prats' [Ivan Franko in school. Collection of scientific-methodical works] / Red. kol.: M. Hunyak (hol. red.), L. Hulevych, O. Bahan ta in. – Vyp. 1. – Drohobych : Kolo, 2003. – 260 s.
4. Ivan Franko v shkoli. Zbirnyk naukovo-metodychnykh prats' [Ivan Franko in school. Collection of scientific-methodical works] / Red. kol.: L. Hulevych (hol. red.), Ye. Pshenychnyy, Z. Huzar ta in. – Vyp. 2. – Drohobych : Kolo, 2009. – 257 s.
5. Koryak V. Narys istoriyi ukrayins'koyi literatury. II. Literatura burzhuazna [Essay on the History of Ukrainian literature. II. Literature bourgeois] / Volodymyr Koryak. – Kharkiv : Derzhvydav Ukrayiny, 1929. – 620 s. [Fotoperedruk Oleksy Horbacha. Myunkhen, 1994]. – S. 353–437.
6. Kravchenko I. Ivan Franko: zhyttya, diyal'nist' ta pedahohichni pohlyady [Ivan Franko: life, activities and pedagogical views] / I. Kravchenko / Pedahohichni nauky. – K., 2014. – # 60. – S. 147–153.
7. Lehkyy M., Pylypchuk S. Z ostann'oho desyatylittya frankoznavstva [The last decade of Franko studies] / M. Lehkyy, S. Pylypchuk // Slovo i chas. – 2008. – Chyslo 10. – S. 21–31.
8. Lutsiv L. Ivan Franko – borets' za natsional'nu i sotsiyal'nu spravedlyvist' [Ivan Franko - a fighter for social justice and national French unknown] / Luka Lutsiv. – Nyu York – Dzherzi Syti : Svoboda, 1968. – 654 s.
9. Malanyuk Ye. Franko neznanyy [Franco unknown] / Yevhen Malanyuk // Malanyuk Ye. Knyha sposterezhen'. Statti pro literaturu. – K. : Dnipro, 1997. – S. 187–194.
10. Mykytyuk V. Ivan Franko i metodyka vykladannya ukrayins'koyi literatury : navchal'no-metodychnyy posibnyk [Ivan Franko and methods of teaching Ukrainian literature] / Volodymyr Mykytyuk. – Ternopil' : Navchal'na knyha – Bohdan, 2014. – 200 s.
11. Smal' V. Pedahohichni ideyi Ivana Franka [Teaching ideas by Franko] / Vasyl' Smal'. – K.: Rad. shkola, 1966. – 186 s.
12. Franko I. V interesi pravdy [In the interest of truth] / Ivan Franko // Zibrannya tvoriv: u 50 t. T. 39 / Ivan Franko. – K.: Nauk. dumka, 1983. – S. 227–231.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КОНЦЕПТОСФЕРА ИВАНА ФРАНКО: ИСТОРИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ И СОСТОЯНИЕ РЕЦЕПЦИИ

В. И. МЫКЫТЮК

***Аннотация.** В кратком обзоре проанализированы и обобщены основные проблемы историографии, изучения и рецепции педагогических концептов И. Франко за последние 130 лет. Подчеркнуто актуальность и непреходящие ценности европейских цивилизационных и дидактических постулатов, которые утверждал Франко в органическом сочетании с национальными основами украинской педагогики. Впервые произведено периодизацию педагогического франковедения, излагаются основные узлы полемики и проблемы его развития и практического применения с точки зрения преобразования украинской системы*

образования сегодня. Обобщены главные исследовательские центры, источники и достижения в освоении проблемы. В статье рассматриваются конкретные примеры анахронического восприятия педагогического наследия классика в нынешней исследовательской университетской среде. Акцентировано на необходимости создания целостной проблемно-синтетической монографии о наследии Франко-дидакта.

Ключевые слова: Иван Франко, педагогическая концептосфера, современная рецепция педагогических идей, периодизация педагогического франковедения, проблемно-синтетическая монография

IVAN FRANKO'S PEDAGOGICAL CONCEPT SPHERE: RESEARCH HISTORY AND PERCEPTION

V. I. Mykytyuk

Abstract. *The article provides the analysis and systematization of historiography and the main problems of the study and perception of Ivan Franko's pedagogical concepts over the last 130 years. A major research focus is on the topicality and enduring value of fundamental European civilisational and didactic principles postulated by Ivan Franko, which are inextricably intertwined with the national pivot of Ukrainian pedagogical science. This is the first scholarly attempt to periodize pedagogical Franko studies, outline the main controversies and difficulties involved in their development and implementation against the backdrop of the current transformation of Ukrainian educational system. The paper surveys the leading research centres as well as the reference sources and findings in the area to date. It offers a detailed account of the anachronic perception of I. Franko's life and heritage widely held in contemporary scientific university circles. There is particular emphasis on the need for a comprehensive problem synthetic monograph about Franko as a pedagogue.*

Introduction. *Literary education is crucial to the formation of the European identity of Ukrainians. In times of radical reforms in Ukraine's educational system, the value of the historical heritage of the pedagogical science, particularly the one accumulated by Ivan Franko in milieu of Western civilization, cannot be emphasized enough. Ivan Franko's works are often perceived in a rather biased way from the perspective of Soviet pedagogical science, which renders the results of the investigations arbitrary and inconclusive and, therefore, calls for the need to study the writer's heritage at greater length.*

Purpose. *The problem of a comprehensive synthetic monograph on Ivan Franko as a pedagogue and the periodization of Franko studies has now become only too urgent.*

Analysis of recent researches and publications. *The first period of studying I. Franko's heritage comprises the researches conducted by Om. Ohonovskyi, S. Yefremov, M. Vozniak, I. Yushchyshyn, H. Voitashevskyi. Some of them were commented upon by Ivan Franko. The second period comprises Franko studies of the two inter-war decades, further branching into two main research lines in the territories of Ukraine occupied by Russia and Poland, which differ in their appreciation of the didactic heritage of the scholar. The third period of the 1950-1980s witnessed a significant surge of interest in Ivan Franko's works and a revival of scholarly attention to his heritage as the centenary of the writer's birth approached. Around that time, two antagonistic centres were formed: in the Soviet Union and the diaspora. The investigations conducted by O. Mazurkevych, V. Smal', O. Dzeverin, B. Stepanyshyn, I. Denysiuk, S. Huzar are the most outstanding examples of the censored methodological studies of Franko's pedagogical heritage. The scholarly papers by S. Siropolko, V. Doroshenko, L. Lutsiv, Y. Malaniuk, V. Yaniv represent literary criticism in the diaspora that developed within the framework of several scientific institutions functioning independently. The fourth period is related to Ukraine gaining independence and is distinguished by the formation of two leading research*

centres of Franko studies in L'viv and Drohobych. It is represented by the polyphonic Franko studies, I. Denysiuk's seminal contribution to the development of literary criticism and pedagogical science, the publication of many-faceted monographs on Ivan Franko, pivotal international conferences held in L'viv and Drohobych Universities. A 50-volume collection of Franko's writings supplemented with academic commentary, the edition of 'Pokazhchyk kupiur' published by the researchers at Ivan Franko Institute, the National Academy of Sciences of Ukraine, is of fundamental importance for the systematic investigation of the pedagogical heritage of the writer.

Results. However, despite the considerable number of philological and pedagogical empirical studies and an extensive range of analytical researches on the pedagogical dimension of Franko's heritage in the diaspora, there has been no synthetic study generalizing of Franko's pedagogical concepts so far. The perception of I. Franko's literary and scientific writings largely remains open to debate in school and university scholarly circles, which still hold deep-seated prejudices and stereotypes as regards the writer's heritage.

Discussion. Ivan Franko's pedagogical postulates continue to exert a profound influence on the development of the theory and methodology of teaching literature, which is why the issue of a synthetic study intended to consolidate theoretical insights into the problem under investigation and expand the scope of research has become more compelling than ever. Equally worthy of mention is the overwhelming impact of Franko's Western European pedagogical beliefs, often postulated by the scholar far ahead of his time. The writer put forward the novel ideas whose implementation can only be feasible in a fully-fledged highly developed civil society.

Keywords: Ivan Franko, pedagogical concept sphere, contemporary perception of didactic postulates, periodization of pedagogical Franko studies, problem synthetic monograph

УДК 821.111

MODERNIZM TRADITION IN ALAN MOORE'S GRAPHIC NOVEL "V – FOR VENDETTA"

O. V. CHAIKOVSKA, PhD, Candidate of Philological Sciences,
L. A. CHUCHNO, PhD, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
State Agrarian Engineering University in Podilya (Kamianets-Podilskyi)
E-mail: Olgachaikovskaya@ukr.net

Abstract. The evolution of 21st century novel is regarded. The paper concentrates on fiction subjectivity reflection in Alan Moore's graphic novel "V – for vendetta". The graphic novel is considered to be the result of modern novel transformation. The article investigates this issue by examining the narrative techniques accompanied by graphic presentation.

According to the analysis of recent researchers and publications there is no universal definition of the graphic novel as a literary phenomenon. So the paper is an extension to examine the narrative strategies of "V – for vendetta" inherited in modernism novels.

The narrative inquiry and analysis were used in the study.

The impact of the modernism characteristics on the Alan Moore's graphic novel "V – for vendetta" is shown. The study has confirmed the deepening of fiction subjectivity which is manifested in not distinct measure between reality and illusion as author's interpretation of the picture of the world through masking, disguising, hallucinations and unconscious

thoughts. It has been found that “the plot of style” in Alan Moore’s “V – for vendetta”, presented by the intensity of visual perception, the speech peculiarities, specific characteristics of narrative organization, predominates. Extensive coverage is given to nonlinear, fragmentary, multileveled narration and closure as a fact of visual intertextuality.

An attempt is made at identifying the modernism novel characteristics in Alan Moore’s graphic novel “V – for vendetta”.

The study enabled to identify the work that mixed features of literary narration and comics as an up-to-date novel. The material in this article can be used both in theoretical course of modern literary criticism and practical graphic novel workshop.

Keywords: *graphic novel, modernism, subjectivity, reality, illusion, writing about writing, closure, fragmentary narration*

Introduction. To represent graphic illustrations, accompanied by the narrative, which have attracted much media attention in recent years, modern researchers use a range of terms “graphic novel”, “comics”, “graphic storytelling”, “pictorial storytelling”, “visual narration”, “sequential art”, “graphic literature”. Most of these terms (except “comics”) can be divided into two parts. The first words ‘graphic’, ‘pictorial’, ‘visual’ are used to stress the visual quality of the “storytelling”. Actually, the main issue is not connected with the identification of this phenomenon as genre, it deals with the narrative strategies that imitate the modernism tradition.

Analysis of recent researches and publications. The creators of sequential art Will Eisner and Scott McCloud identify comics as an “artform – the medium” and compare this phenomenon with a vessel which can hold any number of ideas and images” [10, p. 6]. These researchers use the terms form and medium as interchangeable notions. McCloud’s picture of a half-full comics-pitcher, which consists of “writers, artists, trends, genres, styles, subject matter, and themes”, demonstrates that genre is something larger than form. So Will Eisner and Scott McCloud interpret graphic novels as forms rather than genres. While some authors, for instance, Katherine Butcher and M. Lee Manning in “Young Adult Literature: Exploration, Evaluation, and Appreciation” operate the terms genre and format: the chapter of the textbook is entitled “Exploring other formats” and refer to graphic novels as “visual genre” [3, p. 278]. Kenneth L. Donelson and Allen Pace Nilsen in “Literature for today’s young adults” state that “the term format is more accurate than genre because the stories range from science fiction and fantasy to mysteries, historical fiction, love stories, and whatever else a creative person might think of” [12, p. 315], like epic, comedy, tragedy. James Bucky Carter in his study doesn’t consider the graphic novel to be a genre, he argues that “much of the use of genre to describe comics and graphic novels comes from either a lack of understanding or a lack of education, or, at worst, a reluctance to accept new forms and “new” voices into already established notions of the literary” [4, p. 22].

There are some researchers who treat the graphic novel as a genre. For example, Peter Smagorinski in “Teaching English by design” confirms that “a genre refers to works that share codes: western, heroic journeys, detective stories, comedies of manner, and so one. These genres are often produced through a variety of media: short story, drama, novel, film, graphic novel, and so on, which themselves are referred to as genre” [13, p. 120]. Moreover, “by genre” the researcher doesn’t “mean strictly form-oriented groupings of literature—poetry, drama, the novel, and other structures”. He uses genre to refer to texts that employ a predictable, consistent set of codes”. The researcher concludes that such specific characteristics of graphic novels as “panels on pages with word balloons”, “narration in each panel” the reader must

follow, the “codes of the characters and plots and visual elements found within each piece of sequential art narration make the genre, not the shared form that supports those genres”.

It may seem a very delightful prospect, but Sierra Throop, graduate of Michigan State University, in the paper “How the graphic novel has made its way into the literary canon” offered “to expand” the “Western canon” and “to include graphic novels” there, due to their growing popularity”.

The term “graphic novel” is rather a new and an up-to date issue in Ukraine. Ukrainian studies primarily provide the linguistic approaches to investigation of the graphic novel [5], [6]. So, the paper of D. Dmitrieva is of certain interest for our issue. Russian researcher, for example, states that “the graphic novel is at the crossroad of comics, literature, and cinema” and operates the term “strip cartoon novel” for examining Alan Moore’s “V for “vendetta”” in Russian reader’s perception.

According to the analysis of recent researchers and publications we can make a conclusion that there is no universal definition of the graphic novel as a literary phenomenon.

Purpose. So the paper is an extension to consider the graphic novel as a genre that invaded the novel postmodernism strategies in its structure.

Methods. The narrative inquiry and analysis were used in the study.

Results. The fact that the graphic novel is the representative of a new fiction era, that mixed in its structure previous literary tradition, is determined primarily by such characteristics of the modern novel as an “uncompleted” genre, that “continuous to develop” [1, p. 69]. According to M. Bakhtin, the genre skeleton of the novel hasn’t formed yet, so we couldn’t foresee all its “plastic possibilities”. The famous scholar states that “the novel” has no strict set of features. Furthermore, the fact that the novel is an uncompleted genre and by it is far from having an established genre boundary results in certain theoretical difficulties in setting up a set of theoretical rules to define the novel. The fact that most graphic novels, for example A. Moore’s “V for vendetta”, have dynamic plots, background, heroes is not enough to define the graphic novel as a genre.

It’s not a secret that the main reason for rapid evolution of the novel at the beginning of the 20th century became the crisis of realistic consciousness. The ways of its overcoming differed a lot. Some writers tried to adopt the features of new electronic era to their literary creations. As a result such experimental works as novel-vocabulary, novel-crossword, novel-astrological textbook appeared. Moreover, the term hypertext, which corresponds to the peculiarities of “computer reading”, was applied to fiction and determined as fragmentary spatial form of narration without fixed plot, culmination and denouement, with structural flexibility and ready for interpretations. The graphic novel successfully combines both the regiments of art, for instance, perspective, symmetry, brush stroke and the regiments of literature: grammar, plot, syntax that become superimposed upon each other. Furthermore, “in its most economical state, comics employ a series of repetitive images and recognizable symbols”, as the “father of the graphic novel” Will Eisner states.

But the most efficient for our study is the statement of Ukrainian researcher that one of the ways the modern novel was trying to overcome the literary crisis of “realistic consciousness” was the “restoring the fiction subjectivity, that draws recipient’s attention to person’s psychics, especially the relationship between conscious and unconscious and consequently the style transformation of the text at the expense of activation of strange voice, liquidation the author as a narrator, creation the effect of narrative multiperspective [9, p. 166]. We are going to find out the realization of

subjectivity in the graphic novel as the continuation of modernism tradition. Let's analyze the peculiarities of phenomena of subjectivity in the graphic novel "V – for vendetta", written by A. Moore.

First of all, the author's interpretation of the picture of the world in terms of reality and illusion changes. The Guy Fawkes' mask, disguising (Evey in priest's house), hallucinations, unconscious thoughts provide the balancing of the novel between the reality and illusion. Once being deceived (Evey is in prison, Valery's letter) the reader doubts in almost everything. V is a kind of a mystery for the recipient: is he out of his mind, is he a hero or terrorist. Moreover, the reader doesn't know for sure whether V is real or he is the result of Evey's ill imagination? The author keeps in secret whose face was under Guy Fawkes' mask. The novel exists in modernism tradition of total simulation, not distinct measure between reality and illusion.

Second of all, "the plot of the action" in the graphic novel has lost its domination. "The plot of style" that includes the intensity of visual perception, the speech peculiarities and the specific characteristics of structural organization of the narration became the moving force. Images in the process of interaction with words do not play less important role than narration. "V – for vendetta" is the example of successful teamwork both the writer and the graphical painter. The images provide the intensity of form and content. Black and white colors that dominate, sharp lines, symmetrical design, mirror images (the last page is a mirror picture of the first one) help to portray the emotional and mental state of heroes. Other important aspect is the loss of chronological linear sequence of events. The plot of the story is nonlinear and is told from different points of view. The novel is fragmentary by its character and consists of mini-situations most of which are not completed: mini-situation 1 - the detectives guess, that V means number 5, mini-situation 2 - the man in the mask comes to kill doctor Delia, mini-situation 3 – Mr. Olmond kills himself, mini-situation 4 – The Nose again and detectives are examining the case, mini-situation 5 – Delia remembers her experiments in Larhill, mini-situation 6 – the detectives find out that Delia is in danger, mini-situation 7 – V kills Delia, mini-situation 8 – V kills the detective, who was going to warn Delia, mini-situation 9 – the police finds Delia's diary.

We can't but mention that so called "writing about writing" or frame story influence the multi-leveled narration. The sample of the story within the story is the letter, written by Valerie. Such structures makes the moment of play, giving the parody and theatre context. The author makes the direct incorporation of the letter in the text of the graphic novel. We face the joint between two independent texts, one of which is Evey's conscious tells about her staying in the prison and the other letter on five sheets of toilet paper. Valerie's letter is incorporated in the main text both graphically with omitted beginnings and endings and in a comic's way. So Evey's prison experience turned out to be false and designed to ruin the prison of her life. Vice versa, Valerie was in fact real. The recipient is involved into the game. The mixture of kaleidoscopic dreams, thoughts, associations, different points of view and visual presentation remind the recipient the Eye, the Nose, the Ear, the Mouth and the Finger that help the leader to control people. Another example of "writing about writing" in "V – for vendetta" is Delia's diary. The story about experiments in Larkhill and patient from room number 5 is finished with the same image of a man doctor Delia remembered of when she saw a rose.

Alan Moore invades the memories and associations in the text unconsciously, when some events, images, people. For example, rose reminds the doctor of the figure of a man in the sunlight. The slides that show the changes of Evey's memories don't contain words at all. The dead body of Derek provokes the kaleidoscope of

Evey's fragmentary reminiscences: she remembers men's voices near the door, herself left at the empty street, the time she was happy with Derek. Slides easily interpret the chaos in her thoughts, memories, actions. The darkness and the smell of roses bring childhood hallucinations back in mind.

Another significant issue in terms of graphic novel is double coded narration and or, so called, Bakhtin's polyphonic discourse that corresponds to inter-textuality. Every utterance and every word in discourse is polyvalent: it has multiple meanings or associations of meanings and always alludes to other meanings. Roland Barthes states that "a text is a multidimensional space in which a variety of writings, none of them original, blend and clash" [2, p. 146]. In terms of our study beside the direct inter-textual allusions to Shakespeare we deal with specific type of inter-textuality – the visual one. Reading the graphic novels asks the recipients to make links between words and image on the page, but to make the meaning in the margins between the panels, using other senses – sound, touch, taste and smell to create the context for the visual. Closure as the inter-textual potential of the novel is the property of the recipient to complete the missing of something, for instance, imagining that the other side of an object exists when only one side is visible. It is important that being the cognitive property of the closure it is performed temporally via the spaces in graphic novels, in between the panels. This is almost the same as the "fill in the gap" property of narrative in general.

Discussion. An attempt is made in this paper to show the transformation of Alan Moore's graphic novel "V – for vendetta" as the representative of a new era genre in the modernism tradition. The plastic, flexible nature of the novel, on the one hand, and crisis of realistic consciousness, on the other, made such evolutionary transformations possible. The interrelation between image and word in the graphic novel provided the high-level effect of spontaneous presence and direct participation in the narration. It can be concluded that the specific structure of the novel made the fiction subjectivity deeper, and indicated the ruined measures between fantasy and reality. As a result, the setting of the style dominates due to visual perception, unconscious invasion of memories and associations, nonlinear, fragmentary and multileveled narration and specific type of visual inter-textuality. The evidence from this study suggests a variety of further researchers both in theoretical (landmarks in development, format and narratology, chronotopes and "time files", graphic place and space) and practical fields (the graphic novel workshops).

References

1. Bakhtin, M. M. (1975). Voprosy ly`teratury y` estety`ky` [*Questions of Literature and Aesthetics*]. Moskva: Khudozh. lyt., 1975. 504 (in Russ.)
2. Barthes, Roland. (1977). *Image-Music-Text*. London: Fontana Press, 1977. 226 (in Eng.)
3. Bucher, Katherine, Manning M. Lee. (2006). *Young Adult Literature: Exploration, Evaluation, and Appreciation*. Upper Saddle River, NJ: Pearson/ Merrill/Prentice Hall, 2006. 395 (in Eng.)
4. Carter, James Bucky (2013) "Introduction: Visualizing and Visually Representing": *SANE journal: Sequential Art Narrative in Education*, 1 (1), Issue. 3. 2013 - access modes: // <http://digitalcommons.unl.edu/sane/vol1/iss3/1> (in Eng.)
5. Dmitrieva, D. (2014). Grafy`chesky`j roman Alana Mura "V znachy`t vendetta" dlya rossy`jskogo chy`tatelya: k voprosu o slozhnosty` mezhkul`turnogo perevoda [Strip cartoon novel by Alan Moore "V for vendetta" in Russian reader's perception: an issue of challenge to cross-cultural translation: History and social education thought].

Moskva: Ystorycheskaia y sotsyalno-obrazovatelnaia mysl, 2014. Vyp. 1(23). 305-307 (in Russ.)

6. Dmytryev, O. A. (2013). Semy`oty`cheskaya pry`roda komy`ksov: vzay`mosvyaz` verbal`nyx y` neverbal`nyx komponentov: Mezhdunarodnaia konferentsyia posviashchennaia problemam obshchestvennykh y humanyarnykh nauk: Mezhdunarodnaia nauchno-praktycheskaia konferentsyia [Semiotic nature of comics: interplay of verbal and nonverbal components: XIII Social and Humane science International conference: International science and practice conference] Moskva: Gumany`tarnyj y`ssledovatel`sky`j centr "Sotsyum", 2013. Vyp. 13. 20-23 (in Russ.)

7. Eisner, Will. (1996). Graphic Storytelling and Visual Narrative. Tamarac, FL: The Poorhouse Press, 1996. 164 (in Eng.)

8. Eisner, Will. (2001). Comics and Sequential Art. Tamarac (FL): Poorhouse Press, 2001. 192 (in Eng.)

9. [Keba, O. V. \(2012\). Roman doby` modernizmu: tvorennya sub'yekty`vnosti novogo ty`pu: Zhanr y zhanrovi protsesy v istoryko-literaturnii pespektyvi \[Modernism novel: creation of a new type of subjectivity: Genres and genre process in literary and historical perspective\]. Kamianets-Podilskyi: Aksioma, 2012. 166-175 \(in Ukr.\)](#)

10. McCloud, Scott. (1993). Understanding Comics. New York: HarperCollins, 1993. 222 (in Eng.)

11. [Moore, Alan. \(1988\). V for Vendetta. Retrieved from http://unicomics.ru/comics/series/v-for-vendetta](#)

12. [Nilsen, Allen Pace, Donelson, Kenneth L. \(1998\) Literature for Today's Young Adults, Boston: Pearson, 1998. 398 \(in Eng.\)](#)

13. [Smagorinski, Peter. \(2007\) Teaching English by Design: how to create and carry out instructional units, Portsmouth, NH: Heinemann, 2007. 214 \(in Eng.\)](#)

МОДЕРНІСТСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ В ГРАФІЧНОМУ РОМАНІ АЛАНА МУРА «V – ОЗНАЧАЄ ВЕНДЕТА»

О. В. Чайковська, Л. А. Чухно

Анотація. Здійснено огляд публікацій, в яких досліджено трактування нового для сучасного літературознавства, у тому числі українського, такого явища, як графічний роман. Розглянуто передумови появи графічного роману та висунуто припущення, що художній твір на стикові нарації та коміксу оновив у своїй структурі художню суб'єктивність, притаманну модерністським романам. Виявлено, що у графічному романі Алана Мура відбувається злиття реальності і фікційності, домінує сюжет стилю із лаконічним жаргонним мовленням, фрагментарною, нелінійною, багаторівневою структурою наративу та візуальністю. Особливу увагу приділено графічному інтертексту як можливість реципієнта створювати власні конотації як у межах одного малюнку, так й між цілою низкою зображень. Отримані результати можуть бути використані як на лекційних заняттях із курсу «Сучасна англійська література», так і на практичних майстер-класах з написання графічних романів.

Ключові слова: графічний роман, модернізм, суб'єктивність, реальність, ілюзія, «твір у творі», фрагментарний наратив, інтертекстуальні зв'язки

МОДЕРНИСТСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ В ГРАФИЧЕСКОМ РОМАНЕ АЛАНА МУРА «V – ЗНАЧИТ ВЕНДЕТА»

О. В. Чайковская, Л. А. Чухно

Аннотация. В данной статье произведен анализ публикаций, в которых исследуется такое новое для современного литературоведения, в том числе и

для України, явлення як графічний роман. Виявлені предпосылки виникнення графічного роману і видвинуто припущення, що художественне произведення на стику графіки і повествованія оновило в своїй структурі художественну суб'єктивність, свойственну постмодерністському роману. На основі произведеного дослідження роману Алана Мура автор констатує злиття реальності і фактивності, домінування сюжету стилю з лаконичною жаргонною мовою, фрагментарною, нелінійною, багатоуровневою організацією нарратива. Особливу увагу звернено на графічний інтертекст як здатність реципієнта створювати власні конотації як в межах одного малюнка, так і між рядом зображень. Отримані результати можуть бути використані як на лекційних заняттях курсу «Сучасна англійська література», так і вчас проведення майстер-класів по написанню графічних романів.

Ключові слова: графічний роман, модернізм, суб'єктивність, реальність, ілюзія, «роман в романі», фрагментарний нарратив, інтертекстуальні зв'язи

УДК 94(477)

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ – ЦЕНТРАЛЬНА ПОСТАТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ ДУМЦІ КІНЦЯ ХІХ–ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТ.

О. В. ШИНКАРУК, кандидат юридичних наук, доцента кафедри цивільного та господарського права

**Національний університет біоресурсів і природокористування
України (м. Київ)**

E-mail: civillaw_chair@nubip.edu.ua

*“Які б тяжкі проби не судила переходити Україні
і українському народові історична доля,
які пертурбації не лежали б ще перед ними,
великі часи творчості Української Центральної Ради
й її акти зостануться великою епохою її розвою,
твердою підставою національного будівництва”*

Михайло Грушевський

Анотація. У статті проаналізовано М.С. Грушевського як центральну постать в українській політико-правовій думці кінця ХІХ – першої третини ХХ століття і погляди Великого Українця щодо проблем держави і права та опрацьовано концепцію академіка стосовно українського конституціоналізму; і обґрунтовано, що спадщина Михайла Грушевського є культурним надбанням українського народу і має важливе значення для духовної і соціальної розбудови України.

Ключові слова: М. С. Грушевський, українська національна ідея, право, держава, конституціоналізм, консолідація, українська державність

Актуальність. Михайло Грушевський – видатний український історик, громадський і державний діяч, творець «Історії України-Руси», який на величезному архівному матеріалі показав безперервність історії українського народу від часів Київської держави і довів, що український народ, як і всі інші слов'янські народи, має своє власне коріння. Саме Михайлу Сергійовичу Грушевському завдячують тим, що після майже 300-літнього національного поневолення, він проголосив Україну незалежною самостійною державою, що й було зафіксовано IV Універсалом.

Спадщина Михайла Грушевського є культурним надбанням нашого народу і має важливе значення для духовної і соціальної розбудови України. Його перу належить майже дів тисячі праць, в яких історія України просліджується від найдавніших часів до проголошення Української Народної Республіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукові праці М. С. Грушевського цікавили й цікавлять не лише істориків, а й юристів, оскільки у них чимало ідей щодо правових аспектів української державності. Досліджували творчість Великого Українця науковці С. Айтов, В. Ващенко, В. Будз, Я. Дашкевич, Л. Зашкільняк, О. Ковальчук, В. Масненко, О. Могилко, В. Потульницький та ін.

Науковий інтерес до творчої діяльності М. Грушевського пов'язаний з усвідомленням важливості української державності, її впливу на процес розбудови української правової науки. Феномен Михайла Грушевського як державного діяча, науковця, громадянина (до 150 річчя від дня народження) розглянуто на Міжнародній науково-практичній конференції, Київ, 19 травня 2016 р.

Мета статті – проаналізувати постать М. С. Грушевського в українській політико-правовій думці кінця XIX – першої третини XX ст., обґрунтувати окремі думки М. С. Грушевського щодо проблем держави і права, окреслити внесок науковця в розвиток українського конституціоналізму.

Методи. У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

Результати. М. Грушевський закінчив у 1890 році історичне відділення історико-філологічного факультету Київського університету Святого Володимира. Як професорського стипендіата його залишили на кафедрі для подальшої наукової та педагогічної роботи. М.С Грушевський писав: «У душі я був революціонером, рішився іти пробоем проти всіх заборон і обмежень українського слова й життя, знав, що працюватиму не в російських університетських рямях, а за кордоном, ніяких російських відзнак і лаврів не потребує, але свідомо нагинав себе до всякої всячини – тим більше, коли вона була для мене прикра, противна» [1, с.16].

У травні 1894 р. він захистив магістерську дисертацію і отримав ступінь магістра і цього ж року за рекомендацією професора Антоновича Михайла Грушевського призначили на посаду ординарного професора кафедри всесвітньої історії Львівського університету. У Львові М. Грушевський активно займався громадсько-політичними справами, був одним із засновників Української національно-демократичної партії (1899), написав численні наукові праці з історії України та створив власну наукову школу.

Очолити Львівське наукове товариство імені Тараса Шевченка (НТШ), Михайло Грушевський не оминав жодної праці, що стосувалася проблем української державності та права. З його ініціативи у Львові було засновано «Літературно-науковий вісник» (ЛНВ), який протягом 1898-1906 років співредагував разом з І. Франком і В. Гнатюком. За ініціативою М.С. Грушевського

було створено „Українсько-руську видавничу спілку”, яка у 1905 році перебрала на себе видання ЛНВ, що стало справжнім рупором українського національного руху, де проповідувалася національна ідея та українська державність.

Дослідження української політико-правової історії М. Грушевський веде від Київської Русі через Галицько-Волинське князівство, далі – литовсько-руську добу, період визвольних змагань козацько-гетьманських часів і Переяславського договору з Московським царством. Історія великоруська, за М. Грушевським, починається зі Володимиро-Московського князівства, яке еволюціонувало під найсильнішим впливом Київської Русі. Загальноросійської історії, як і загальноросійської народності, не існує – це штучна конструкція, на думку М. Грушевського.

Щодо проблем держави та права М. Грушевський у своїх наукових дослідженнях дав визначення таких категорій: політичні процеси; політичні інститути; політична теорія; політична культура; розробив проект конституції перебудови Російської імперії, де зосереджено увагу на децентралізації держави; поділ влади на законодавчу, виконавчу, судову та права і свободи людини.

Вся наукова та громадська діяльність М. Грушевського базувалася на ідеї федералізму та народництва. У статті "Конституційне питання і українство в Росії" науковець запропонував проект, який передбачав децентралізацію держави, надання регіонам широкої національної територіальної автономії, парламентське правління, чітке визначення статусу суб'єктів федерації.

У праці "Початки громадянства..." академік описав загальне європейське бачення питань походження держави і вважав економічний і соціальний прогрес головними причинами переходу від племінно-родового устрою до класового, державного, надаючи перевагу людській психології, у якій вбачав головну рушійну силу суспільних перетворень.

Заслугою Великого Українця стало те, що він переконливо у своїх працях показав роль різних верств народних мас та нації як цілісного організму (доба Хмельниччини), а також і виразників їх інтересів періоду боротьби за збереження автономії і держави. Недвозначною була оцінка М. Грушевським не тільки доби Хмельницького, а й ролі таких гетьманів як П. Дорошенко, П. Сагайдачний, І. Виговський, І. Мазепа [2,с.2].

М. Грушевський вимагав розглядати тільки в єдності народ і державу, соціальні і національні інтереси, внутрішню й зовнішню свободу, минуле, сучасне й майбутнє нації, а також у єдності вимагав він розглядати й інтереси «верхів» та «низів» нації.

У своїх наукових працях, аналізуючи основні елементи побудови держави та забезпечення її існування, М.Грушевський виділяв державний устрій, який мав базуватись на засадах самоврядування. Церква мала бути відділена від держави, тому духовенство не мало входити до складу державних урядовців і виходило зі сфери впливу держави, а школа теж повинна була бути підпорядкована органам самоврядування і деякою мірою виборним національним органам.

У період існування та діяльності Центральної Ради М. Грушевський активно розглядає політико-правові питання., стає одним з головних ідеологів української революції, творцем її концепції й разом з УЦР пройшов шлях від вимог обмеженої національно-територіальної автономії до становлення самостійної України.

За ініціативи М. Грушевського проблемні питання держави і права знайшли відображення у чотирьох Універсалах Центральної Ради та проекті Конституції УНР. Завдяки М. Грушевського значно просувалась уперед теорія та практика

українського конституціоналізму. Зокрема, Перший універсал (червень 1917 р.) акцентував увагу на тому, щоб «не розриваючи з державою російською, хай народ український на своїй землі має право сам порядкувати своїм життям».

Прагнення України до автономії в складі Росії; право на справедливе представництво у Центральній раді інших народів, які живуть в Україні та право формування перших окремих військових частин України проголошено Другим Універсалом у липні 1917 року.

У листопаді 1917 року Третій Універсал проголосив Україну Українською Народною республікою (УНР) у складі Російської республіки та поставлено питання щодо негайних мирних переговорів з Радою народних комісарів Росії. Особливість Третього Універсалу в тому, що проголошено всі демократичні свободи: «слова, друку, віри і т.д.».

У грудні 1917 р., в Харкові відбувся I Всеукраїнський з'їзд Рад і більшовики проголосили, що з'їзд Рад робітників і солдат оголошує рішучу боротьбу Центральній Раді і що Україна не є УНР, а частина Російської Республіки. 25 грудня 1917 р. проголосили, що в Україні встановлюється Радянська влада і діють тільки закони Російської Федерації, а місто Харків проголошувалося столицею радянської України. У відповідь на ці дії 22 січня 1918 р. Центральною Радою у Києві було проголошено Четвертий Універсал, в якому заявлялось, що УНР стає «самостійною, від нікого незалежною, вільною, суверенною Державою Українського Народу».

На пропозицію М. Грушевського 25 лютого 1918 р. на засіданні Малої ради в Коростені гербом УНР був затверджений тризуб.

Розуміючи важливість конституціоналізму, М. Грушевський приділяв значну увагу конституційному процесові в Україні і під його керівництвом розроблялася Конституція незалежної УНР. Останнє засідання Центральної ради відбулося 29 квітня 1918 року, на якому ухвалено проект нової Конституції УНР, яка передбачала посаду президента. Відповідну посаду, як голова Центральної Ради, на цей час обіймав М. С. Грушевський, тому його вважають Першим президентом України. Верховним органом влади УНР проголошувалися Всенародні збори, які безпосередньо здійснювали вищу законодавчу владу в УНР і формували вищі органи виконавчої та судової влади, скликати Всенародні збори і проводити їх мав голова, обраний Всенародними зборами.

М.С.Грушевський пропонував перевірений досвідом передових країн механізм залучення всього народу до участі в державотворенні, в управлінні державою. Це, передусім, запровадження демократичної виборчої системи на основі чотиричленної формули: загальні, рівні, прямі і таємні вибори.

29-30 квітня 1918 року в Києві до влади прийшов гетьман Павло Скоропадський. У «Грамоті до всього українського народу» було проголошено розпуск Центральної Ради. Ліквідація Української Центральної Ради поклала край державній діяльності М. Грушевського, він у березні 1919 року емігрував до Праги, потім до Відня. Проте в еміграції М. Грушевський продовжував свою публіцистичну і наукову діяльність щодо питань держави і права, а також долучився до створення міжнародної організації – Комітету незалежної України, яка інформувала світову громадськість про політико-правові цілі українського народу.

Перебуваючи в еміграції, М. Грушевський активно продовжував діяльність як політико-правовий діяч, зокрема заснував Український соціологічний інститут, який діяв спочатку в Празі, потім у Відні. В еміграції вчений переглянув свої погляди стосовно державного будівництва та у 1921 році у науковій праці

«Початки громадянства. Генетична соціологія» запропонував концепцію української національної держави-республіки з безкласовим соціальним ладом.

У 1923 році М. Грушевський був обраний академіком Всеукраїнської академії наук (ВУАН), а у березні 1924 року із сім'єю повернувся до Києва, де працював професором історії в Київському державному університеті. У Всеукраїнській академії наук академік М. Грушевський очолив історико-філологічний відділ. За великий внесок в організацію української науки його обрали дійсним членом Академії наук СРСР.

11 грудня 1930 року партійний осередок ВУАН ухвалив рішення про посилення ідеологічної боротьби з М. Грушевським і його теоріями шляхом читання рефератів із критикою його поглядів. Почалася скажена кампанія цькування Грушевського і його великої історичної школи та інституцій. Чимало співробітників і учнів Грушевського було заарештовано й заслано, а сам академік змушений був переїхати до Москви.

Михайло Грушевський був засновником значущих наукових інституцій та зробив чималий внесок в організацію української науки. Його ідеї є актуальними для сучасного українського державотворення. Наукова спадщина М. Грушевського є фундаментальною, йому належить до двох тисяч праць з історії, соціології, літературознавства, етнографії, фольклору. Суспільно-політичну діяльність М. Грушевського та його творчість в своїх працях досліджував науковець Л. Винар [3, 4, 5, 6, 7], В. Ф. Солдатенко обґрунтував внесок М. С. Грушевського в концепцію української революції [9, с. 5], В. Д. Шинкарук проаналізував ідеї Михайла Грушевського щодо важливості української мови та її впливу на процес розбудови української державності [10, с. 128-129], Л. В. Шинкарук обґрунтувала внесок М. Грушевського в організацію української науки та його ідеї стосовно Української академії наук [11, с. 36-37], Н. В. Майданевич описала погляди Великого Українця щодо проблем держави і права та його ідеї щодо децентралізації держави; надання на місця широкої національної територіальної автономії; поділ влади на законодавчу, виконавчу, судову та права і свободи людини [12, с. 57-58] та ін.

Досліджуючи погляди Великого Українця щодо проблем держави і права та його концепцію стосовно українського конституціоналізму можна стверджувати, що вчений не наголошує на важливості саме етносу чи нації в історичному процесі, оскільки основним суб'єктом є народ, який так чи інакше є ширшим утворенням ніж етнос і нація, і включає їх в себе: "...мислимо тепер як український народ: його територію і життя в сучаснім і минулім і ті етнографічно-політичні групи, організації, форми, з яких організувалось це сучасне українське життя"[8, с. 2].

За весь час панування радянської влади аж до 1991 р. наукові праці Михайла Грушевського не перевидавались, його наукові доробки вилучались з бібліотек і знищувались. Ім'я Великого Українця замовчувалось. Лише в незалежній Україні стало можливим об'єктивне висвітлення постаті Михайла Грушевського.

Отже, Михайло Сергійович Грушевський – політико-правовий діяч, автор кількох конституційних проектів, центральна постать в українській політико-правовій думці кінця XIX – першої третини XX ст. Наукові доробки академіка та представників його наукової школи написані з проблем історії, політики, правознавства України стали помітним явищем у науковому та громадському житті незалежної України.

Державницько-правова концепція М. Грушевського засвідчена в законодавчих актах, які прийняла Центральна Рада за час свого існування, зокрема, в законах

“Про національно-персональну автономію”, “Про виборче право”, “Про громадянство”, в Конституції УНР як основному законі та ін.

Таким чином, незаперечним є внесок М.Грушевського у розвиток української держави і права, а протікання суспільно-політичного процесу в Україні на сучасному етапі багато в чому залежить від тих конкретних історичних передумов, які склались в українській історії.

[...] я вважаю, що та стадія українського життя, в яку ми ввійшли, вимагає високого морального настрою, спартанського почуття обов'язку, певного аскетизму і навіть героїзму від українських громадян. Хто не може відповісти сим вимогам, той не гідний того великого часу, який ми переживаємо. Хто хоче бути гідним громадянином, той мусить видобути з себе сі моральні сили. Царство свободи здобувається також сильним примусом над собою, як і царство Боже, обіцяне колись вірним християнам.

Михайло Грушевський

Список використаних джерел

1. Грушевський М. «Як я був колись белетристом», Під зорями / М. Грушевський. – Київ, 1928. – С. 16.
2. Грушевський М. «Виговський і Мазепа» / М. Грушевський. – Літературно-науковий вісник. – 1909. – Кн. 46. – С. 41.
3. Винар Л. Найвидатніший історик України Михайло Грушевський (1866 - 1934) / Л.Винар. – Сучасність. – 1985. –120 с.
4. Винар Л. Грушевський в українській і світовій історії //Український історик. – 1991-1992 / Л.Винар. – Чч. 3-4, 1-4 (110-115). – С.13 -53.
5. Винар Л. Михайло Грушевський в українській і світовій історії / Л.Винар. – Нью-Йорк: УІТ, 1993. – 49 с.
6. Винар Л. Михайло Грушевський і державницький напрям української історіографії / Л.Винар // Силуети епох. – Дрогобич: Відродження, 1992. – С. 99-116.
7. Винар Л. Михайло Грушевський і його концепція трьох київських академій / Л.Винар // Науковий збірник УВАН у США. – Нью-Йорк, 1992. – С. 279-318.
8. Грушевський М. Історія України-Руси в 11т. / М. Грушевський. –12кн. – Том1. – К. 1991.
9. Солдатенко В.Ф. Внесок М.С. Грушевського в концепцію української революції / В.Ф Солдатенко // Український історичний журнал. –1996.–№5.–С.5.
- 10.Шинкарук В.Д. Мовотворча діяльність Михайла Грушевського / В.Д. Шинкарук // Феномен Михайла Грушевського як державного діяча, науковця, громадянина (до 150 річчя від дня народження); зб. наук. праць (за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 19 травня 2016 р.). – К.: Міленіум, 2016. – С. 128-129.
11. Шинкарук Л.В. Ідеї Михайла Грушевського щодо Української академії наук / Л.В. Шинкарук // Феномен Михайла Грушевського як державного діяча, науковця, громадянина (до 150 річчя від дня народження); зб. наук. праць (за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 19 травня 2016 р.). – К.: Міленіум, 2016. – С. 36-37.
12. Майданевич Н.В. Погляди Михайла Грушевського щодо проблем держави і права / Н.В. Майданевич // Феномен Михайла Грушевського як державного діяча, науковця, громадянина (до 150 річчя від дня народження); зб. наук. праць

(за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 19 травня 2016 р.). – К.: Міленіум, 2016. – С. 57-58.

References

1. Hrushevskiy M. «Iak ia buv kolys beletrystom», Pid zoriamy [“How I was a fictionist once”, Under stars / M. Hrushevskiy. – Kyiv, 1928. – S. 16.
2. Hrushevskiy M. « Vyhovskiy i Mazepa» [«Vyhovskiy and Mazepa»] / M. Hrushevskiy. – Literaturno-naukovyi visnyk. – 1909. – Kn. 46. – S. 41.
3. Vynar L. Naivydatnishyi istoryk Ukrainy Mykhailo Hrushevskiy (1866 - 1934) [The most prominent historian of Ukraine Mykhailo Hrushevskiy (1866 - 1934)] / L.Vynar. – Suchasnist. – 1985. –120 s.
4. Vynar L. Hrushevskiy v ukrainskii i svitovii istorii [Hrushevskiy in ukrainian and world history] //Ukrainskyi istoryk. – 1991-1992. – Chch. 3-4, 1-4 (110-115). – S.13 -53.
5. Vynar L. Mykhailo Hrushevskiy v ukrainskii i svitovii istorii [Mykhailo Hrushevskiy in ukrainian and world history]. -Niu-lork: UIT, 1993. – 49 s.
6. Vynar L. Mykhailo Hrushevskiy i derzhavnytskyi napriam ukrainskoi istoriohrafii [Hrushevskiy and state tendency of Ukrainian historiography] / L.Vynar // Syluety epokh. – Drohobych: Vidrozhennia, 1992. – S. 99-116.
7. Vynar L. Mykhailo Hrushevskiy i yoho kontsepsiia trokh kyivskykh akademii / L.Vynar [Mykhailo Hrushevskiy and his concept of three Kyiv academies] // Naukovyi zbirnyk UVAN u SShA. – Niu-lork, 1992. – S. 279-318.
8. Hrushevskiy M. Istoriia Ukrainy-Rusy v 11t. [Ukraine-Rus History] / M. Hrushevskiy. –12kn. – Tom1. – K. 1991.
9. Soldatenko V.F. Vnesok M.S. Hrushevskoho v kontsepsiuu ukrainskoi revoliutsii [M.S Hrushevskiy donation to concept of Ukrainian revolution / V.F Soldatenko // Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. –1996.–№5.–S.5.
10. Shynkaruk V.D. Movotvorcha diialnist Mykhaila Hrushevskoho / V.D. Shynkaruk [Mykhailo Hrushevskiy's language forming activity] // Fenomen Mykhaila Hrushevskoho yak derzhavnoho diiacha, naukovtsia, hromadianyna (do 150 richchia vid dnia narodzhennia); zb. nauk. prats (za materialamy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, Kyiv, 19 travnia 2016 r.). – K.: Milenium, 2016. – S. 128-129.
11. Shynkaruk L.V. Idei Mykhaila Hrushevskoho shchodo Ukrainskoi akademii nauk / L.V. Shynkaruk [Mykhailo Hrushevskiy's ideas concerning Ukrainian Academy of Science] // Fenomen Mykhaila Hrushevskoho yak derzhavnoho diiacha, naukovtsia, hromadianyna (do 150 richchia vid dnia narodzhennia); zb. nauk. prats (za materialamy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, Kyiv, 19 travnia 2016 r.). – K.: Milenium, 2016. – S. 36-37.
12. Maidanevych N.V. Pohliady Mykhaila Hrushevskoho shchodo problem derzhavy i prava [Mykhailo Hrushevskiy views concerning the problem of state and law] / N.V. Maidanevych // Fenomen Mykhaila Hrushevskoho yak derzhavnoho diiacha, naukovtsia, hromadianyna (do 150 richchia vid dnia narodzhennia); zb. nauk. prats (za materialamy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, Kyiv, 19 travnia 2016r.).– K.:Milenium,2016.–S.57-58.

**МИХАИЛ ГРУШЕВСКИЙ –
ЦЕНТРАЛЬНАЯ ФИГУРА В УКРАИНСКОЙ ПОЛИТИКО-ПРАВОВОЙ
МЫСЛИ КОНЦА XIX-ПЕРВОЙ ТРЕТИ XX В.**

А. В. Шинкарук

***Аннотация.** В статье проанализирован М.С. Грушевский как центральная фигура в украинской политико-правовой мысли конца XIX – первой трети XX века и исследованы взгляды Большого Украинца относительно проблем государства и права, проработана концепция академика относительно украинского конституционализма; обосновано, что наследство Михаила Грушевского является культурным приобретением украинского народа и имеет важное значение для духовного и социального развития Украины.*

***Ключевые слова:** М.С. Грушевский, украинская национальная идея, право, государство, конституционализм, консолидация, украинская государственность*

**MYKHAILO HRUSHEVSKY IS
THE CENTRAL FIGURE IN UKRAINIAN POLITICAL AND LEGAL THOUGHT OF
THE LATE XIX – THE FIRST THIRD OF THE XX-th CENTURY**

O. V. Shynkaruk

M.S. Hrushevsky has been analyzed as a central figure in Ukrainian political and legal thought of the late XIX - the first third of the XX century; the views of Great Ukrainian on issues of the state and law have been researched; the concept of academic concerning Ukrainian constitutionalism has been elaborated and it has been proved in the article that Mykhailo Hrushevsky's heirdom was the cultural heritage of the Ukrainians and was important for spiritual and social development of Ukraine.

Mykhailo Hrushevsky is the outstanding Ukrainian historian, public and statesman, creator of «History of Ukraine-Rus», which in the vast archival material showed the continuity of the history of the Ukrainian people from the Kievan state times and proved that the Ukrainian people, like all the other Slavic peoples, have had its own roots.

Thanks Mykhailo Hrushevsky for the fact that after nearly 300 years of national oppression, he proclaimed Ukraine as an independent state, which was recorded by IV Universal.

The heirdom of Mykhailo Hrushevsky is the cultural heritage of our nation and is essential for spiritual and social development of Ukraine. He wrote nearly two thousands works, which traced the history of Ukraine from ancient times to the proclamation of the Ukrainian National Republic.

The scientific heirdom of Mykhailo Hrushevsky interested not only historians, but also lawyers, because he had a lot of research on the legal aspects of the Ukrainian statehood.

Mykhailo Hrushevsky leads the research of Ukrainian political and legal history from Kievan Rus through Galicia – Volyn principality, then – Lithuanian-Russian times, period of the liberation struggle of Cossack-Hetman times and Pereyaslav treaty with Moscow kingdom. Great Rus story according to M.Hrushevsky, has started with Volodymyr-Moscow principality, which evolved under the strongest influence of Kievan Rus. Overall Russian history as overall Russian nation doesn't not exist – it is an artificial construction, according to Hrushevsky's point of view.

M. Hrushevsky in his research on the state and law issues gave the definitions to the following categories: political theory; political process; political institutions; political culture. Hrushevsky's merit was in the drafting constitution of the Russian Empire restructuring, where he focused on the state decentralization; providing the cities with broad national

territorial autonomy; parliamentary government; separation of powers into legislative, executive, judicial and human rights and freedoms.

All scientific and social activities of M. Hrushevsky were based on the idea of federalism and populism. In his article "The constitutional issue and the Ukrainians in Russia" scientist proposed a project, which included the state decentralization, regions provided with broad national territorial autonomy, parliamentary government, a clear definition of the subjects' status of the Federation.

M. Hrushevsky required considering only the unity of people and the state, social and national interests, internal and external freedom, past, present and future of the nation; he demanded to consider in the unity also the interests of "top" and "bottom" of the nation.

M. Hrushevsky actively considered political and legal issues in the period of existence and the Central Council activity. This period was the highest flight of political, social and public activities of M. Hrushevsky. He was one of the main ideologists of the Ukrainian revolution; the creator of its concept and together with the UCC he passed the way from the requirements of limited national-territorial autonomy to the formation of independent Ukraine.

Scientific works of the academic and representatives of his scientific school were written on the issues of history, politics, and law of Ukraine and have become a real phenomenon in scientific and public life of independent Ukraine.

State and legal concept of M. Hrushevsky was certified in laws that were made by the Central Council during its existence, including the law "On national and personal autonomy", "On voting rights", "On citizenship", in the Constitution of UNR as the fundamental law etc.

M. Hrushevkiy's contribution to the development of the Ukrainian state and law is undeniable, and the flow of social and political process in Ukraine nowadays largely depends on the specific historical background, prevailing in the Ukrainian history.

Keywords: *M.S.Hrushevsky, Ukrainian national idea, law, state, constitutionalism, consolidation, Ukrainian statehood*

УДК 82.09:801.82:82–1

ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА КНИГИ ВІРШІВ

М. С.САХНЕВИЧ, аспірант* кафедри світової літератури та культури імені проф. О. Мішукова

Херсонський державний університет (м. Херсон)

E-mail: spoonythief@gmail.com

Анотація. *Стаття присвячена книзі віршів як самостійному жанру, виділені жанрові особливості та специфічні ознаки. Розглянуто питання генезису книги віршів, способи її організації, а також, простежено її зв'язок з поняттям циклізації в літературі.*

Ключові слова: *жанр, книга віршів, циклізація*

Актуальність. *Книга віршів як жанр є актуальною для літературознавства проблемою. Сучасне поняття книги віршів увійшло в літературознавство разом з терміном циклізація, який, у свою чергу, було сформовано завдяки творчості таких поетів-символістів, як К. Бальмонт, В. Брюсов, О. Блок, А. Білий. Так, В. Брюсов у передмові до своєї книги «Urbi et Orbi. Вірші 1900–1903pp.» сформулював завдання книги наступним чином: книга віршів повинна бути не*

випадковим збірником різнорідних поетичних творів, а саме книгою, замкненим цілим, об'єднаним єдиною думкою [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Згідно з довідником «Поетика. Словник актуальних термінів і понять» книга віршів є однією з головних форм художньої циклізації віршованих творів; «надциклом», що дозволяє поєднувати у своєму складі не тільки лірику, але й поеми, і твори інших жанрів [3]. У сучасному літературознавстві виділені основні напрямки аналізу жанрової природи даного поняття, а також зазначено ряд проблем, такі, як проблема генезису жанру книги віршів, її зв'язок з поняттям циклізації в літературі, проблема принципів організації книги віршів, які все ще залишаються дискусійними у сучасному літературознавстві.

Питання генезису жанру книги віршів в російській літературній традиції є неоднозначним. У той же час, більшість дослідників сходяться на думці, що певною «точкою відліку» в історії становлення книги віршів як жанру є «Сутінки» Є. А. Баратинського (М. М. Дарвін, І. В. Фоменко та ін.). Наприклад, М. М. Дарвін, розглядаючи даний твір, звертає увагу на підзаголовок книги, який Є. А. Баратинський позначив як «твори», а не «вірші», що явно підкреслює «цілісний характер» книги віршів [4, с.1]. Такої ж точки зору притримується і А. Кушнер, який також пов'язує виникнення жанру з «Сутінками», а його становлення і закріплення відносить до поезії ХХ-го століття [7]. Втім, інші філологи зараховують виникнення жанру книги віршів до XVII-XVIII ст. (О. П. Мстиславська, К. І. Яцунок), а також до початку ХХ-го століття (О. А. Лекманов, Д. М. Магомедова та ін.).

Враховуючи спірний характер питання генезису жанру книги віршів, а також маловивченість принципів її організації, **метою** нашої статті є виділення жанрових особливостей книги віршів.

Методи. У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, метод позиційного аналізу та концептуальний аналіз.

Результати. Враховуючи тісний зв'язок книги віршів з поняттям циклізації в літературі, одні дослідники аналізують дане поняття в контексті загального виникнення циклу, в той час як інші відзначають вагомі відмінності між поняттями книга віршів і цикл. Так, І. В. Фоменко стверджує, що книга віршів народжується прагненням до максимально повного втілення, авторського світосприймання у всіх його складнощах і протиріччях, а також претендує бути втіленням цілісної особистості або навіть моделлю світу [11]. Згідно з дослідником, на відміну від циклу, який здатний виразити лише одну конкретну сторону світосприйняття поета, книга віршів дає більш повну, і як наслідок, більш складну для подальшого вивчення, картину світовідчуття автора. Таким чином, називаючи книгу віршів «вищим проявом можливостей у ліриці», І. В. Фоменко говорить про її універсалізм.

О. В. Мірошникова, розглядаючи книгу віршів як окремий літературний жанр, трактує дане поняття як макрожанрову форму [8, с.12] у контексті авторської свідомості, акцентуючи увагу на її функції розкриття авторського світорозуміння й світосприйняття. За ствердженням дослідниці, книга віршів є системним утворенням, що представляє собою комплекс віршів, лейтмотивів та циклів-розділів у якості проєкції художнього світу автора [8, с.49]. При цьому О. В. Мірошникова стверджує, що як жанр книга віршів здатна як розширювати, так і звужувати контекст ліричних творів. Окрім того, при дослідженні рамочної конструкції книги віршів літературознавиця розглядає саму книгу як єдине ціле.

На наш погляд, аналіз характерних ознак побудови книги віршів дозволяє глибше зрозуміти авторську картину світу, а також узагальнити «лирическое изображение, “укрупняя” лирического героя до масштабів лирического характера» [4, с.12]. Говорячи про жанрові особливості книги віршів, не можна залишити без уваги також і проблему характерних її ознак, при цьому варто відзначити, що специфічні риси книги віршів дозволяють відрізнити дане поняття від інших, що тісно межують із ним, такі як цикл, збірник, твір. Таким чином, М. М. Дарвін, назваючи книгу віршів особливою формою циклізації, серед її ознак виділяє наступні: «цілісність», наявність індивідуальної манери вираження авторської свідомості, а також «організація читацького сприйняття». Говорячи про ознаки, притаманні як для книги віршів, так і для поняття цикл, літературознавець виділяє принцип «перетину змістів», розглядаючи його наступним чином: «Суть художественной циклизации литературных произведений состоит не в плавном перетекании смысла из одного произведения в другое, не в простом умножении и распространении его, но возникает именно на границах связи одного произведения с другим» [5]. Таким чином, при аналізі книгу віршів слід досліджувати як єдине ціле.

Звертаючись до роботи І. В. Фоменко, крім раніше згаданого характерного для книги віршів принципу універсалізму, слід зазначити особливу масштабність завдань, які необхідні для її художньої реалізації. Згідно з літературознавцем: «Если книга стремилась к «всеохватности», претендовала быть выражением целостной личности и даже моделью мира, у цикла более скромная, частная цель: выразить сложное (а возможно, и противоречивое) отношение только к одной из граней бытия» [10, с.12].

А. Кушнер, в свою чергу, стверджує, що головна відмінна ознака книги віршів полягає у тому, «...что некоторые стихи с ослабленной возможностью самостоятельного существования именно в ней оказываются необходимыми и полноценно живущими. Стихи выручают друг друга, протягивают друг другу руки, перекликаются, перешёптываются, образуют цепь, хоровод, который трудно разорвать. Возникает та общность, то единство, реализуется та сверхзадача, что едва просвечивала при создании каждого из стихотворений» [6, с.180]. Подібне ствердження наводить нас на думку про значущість ролі мотивної структури, адже саме вона визначає художню ідейну цілісність, що розуміється під текстуально-контекстною єдністю книги віршів. Задачу книги віршів як жанру дослідник бачить в тому, щоб створити цілісну картину світу з уламків щоденних вражень, а саму книгу віршів визначає як палаючий шматок життя, звіт ліричного поета за кілька років щасливого праці [7].

Літературознавець та поетеса Т. Бек порівнює складання книги віршів як до музичного мистецтва, так і до мистецтва архітектури, зіставляючи з останнім концепцію складання багатьох книг віршів російської поезії. У якості одного з принципів складання книги віршів дослідниця виокремлює хронологічний принцип, згідно з яким при побудові книги віршів поети використовують виключно послідовну хронологію або виключно зворотню. Для інших авторів, на думку літературознавця, структуроутворюючим принципом стають такі перепади ритму, при яких вірші одного віршованого розміру не межують один з одним [2]. Слід зазначити, що при складанні книги віршів поетами використовуються різні напрямки: змістовний, містичний, хронологічний. За Т. Бек підготовка книги віршів, незалежно від обраного поетом напрямку, за своєю складністю дорівнює створенню окремого тексту. Одним з ключових моментів при аналізі книги віршів як жанру є епіграф, який своїми прямими та побічними посиланнями демонструє

подальші напрями для усвідомлення та аналізу книги. Наступним структуроутворюючим принципом побудови книги віршів Т. Бек називає її заголовок та присвяту. В якості прикладу наведемо заголовок книги віршів К. Бальмонта «Будемо як сонце» з підзаголовком «Книга символів». Присвятою даної книги слугують рядки: «Посвящаю эту книгу, сотканную из лучей, моим друзьям, чьим душам всегда открыта моя душа...» [1], далі слідує перерахування «друзів» поета, наповнене індивідуальними епітетами та порівняннями. Слід також зазначити, епіграф, обраний К. Бальмонт, який піддається подальшому розгорнутому опису у вступному вірші. Рядок «Я в цей світ прийшов, щоб бачити сонце» належить одному з найвидатніших іонійських філософів, Анаксагору, який першим припустив, що сонце має форму кулі. Все це і є своєрідним фундаментом, що зберігає в єдності жанрово та ритмічно різноманітні вірші. Окрім вищезазначених принципів побудови книги віршів, цілісність її структури також залежить від оформлення книги: обкладинки, шрифтів, ілюстрацій [2].

Говорячи про способи організації книги віршів, звернемося до статті Е. П. Мстиславської та Є. І. Яцунок «Авторська книга лірики як явище культури», в якій ліричне «я» називають найважливішим структуроутворюючим компонентом поетичної книги, а його трансформацію, індивідуальні і відмінні ознаки стають однією з основних проблем вивчення поетики авторської поетичної збірки [9, с.194]. Виходячи з цього, книга віршів набуває нового завдання: розкрити специфічну емоційну тональність, а також образ ліричного героя, які знайшли своє відображення в конкретній книзі. Отже, книга віршів є репрезентацією авторської свідомості на певному етапі творчого шляху. Аналіз книги віршів дає можливість повніше вивчити художню еволюцію автора. Саме тому, що книга – це втілене світобачення, етап, віха, зіставлення книг, принципів їх формування, їх аналіз дають серйозні докази для тлумачення своєрідності, розвитку поета, його руху або стабільності [10, с.21].

Висновки і перспективи. Таким чином, книга віршів, яка є однією з форм художньої циклізації, має певну художню цілісність в авторській свідомості й бере участь у формуванні читацького сприйняття. Будучи збіркою віршів з ретельно продуманою конструкцією, безліччю ліричних сюжетів і описів різних почуттів та вражень, книга віршів створює цілісну картину світу. Ця цілісність структури книги віршів досягається за допомогою авторського заголовку, присвят, післямов, авторських коментарів, обраного поетом композиційного принципу, а також за допомогою ілюстрацій та обкладинки. Розглянуті вище характерні ознаки книги віршів, способи організації, а також питання, пов'язані з її жанровими становленням, будуть використані при аналізі книги віршів І. Бродського «Пейзаж з повинню» в контексті форм авторської свідомості.

Список використаних джерел

1. Бальмонт К. Будем как Солнце. Книга символов [Електронний ресурс] / К. Бальмонт. – М.: Скорпион, 1902. – 232 с. – Режим доступу: [https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%91%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BC_%D0%BA%D0%B0%D0%BA_%D0%A1%D0%BE%D0%BB%D0%BD%D1%86%D0%B5_\(%D0%91%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%82_1903\)](https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%91%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BC_%D0%BA%D0%B0%D0%BA_%D0%A1%D0%BE%D0%BB%D0%BD%D1%86%D0%B5_(%D0%91%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%82_1903))
2. Бек Т. Книга стихов как единство [Електронний ресурс] / Т. Бек // Литература. – 2003. – № 02 (473). – Режим доступу: <http://lit.1september.ru/article.php?ID=200300202>
3. Дарвин М. Н. Книга стихов / М. Н. Дарвин // Поэтика. Словарь актуальных терминов и понятий / [гл. науч. ред. Н. Д. Тмарченко]. – М., 2008. – С.96–97.

4. Дарвин М. Н. Художественная циклизация лирических произведений / М. Н. Дарвин. – Кемерово, 1997. – 40с.
5. Дарвин М. Н. Цикл [Электронный ресурс] / М. Н. Дарвин // Литературоведение. Литературное произведение: основные понятия и термины / [ред. Л. В. Чернец]. – М.: Издательство Высшая школа, 1999. – Режим доступа: <http://uchebniki-besplatno.com/literaturovedenie-uchebnik/darvin-tsikl-24429.html>.
6. Кушнер А. Книга стихов / А. Кушнер // Вопросы литературы. – 1975. – № 3. – С. 178–188.
7. Кушнер А. Стихотворения. Четыре десятилетия [Электронный ресурс] / А. Кушнер. – М.: Прогресс-Плеяда, 2000. – Режим доступа: <http://fanread.ru/book/7314128/>?
8. Мирошникова О. В. Итоговая книга в поэзии последней трети XIX века: архитектура и жанровая динамика: Монография / О. В. Мирошникова. – Омск: Издательство Омского гос. ун-та., 2004. – 339 с.
9. Мстиславская Е. П. Авторская книга лирики как явление культуры (Проблемы комплексного изучения) / Е. П. Мстиславская, Е. И. Яцунок // Книга. Исследования и материалы. – М., 1995. – С. 188–204.
10. Фоменко И. В. О поэтике лирического цикла: [учеб. пособие] / И. В. Фоменко. – Калинин: Издательство Калининского университета, 1984. – 79 с.
11. Фоменко И. В. Поэтика лирического цикла: автореф. дис. на соискание уч. степени док. филол. наук: спец. 10.01.08 „Теория литературы“ [Электронный ресурс] / И. В. Фоменко. – М., 1990. – Режим доступа: <http://cheloveknauka.com/poetika-liricheskogo-tsikla>

References

1. Balmont K. Budem kak Solnce. Kniga simvolov [We are like the sun. Book of symbols] [Electronic resource] / K. Balmont. – Moscow: Skorpion, 1902. – 232 s. – Access mode: [https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%91%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BC_%D0%BA%D0%B0%D0%BA_%D0%A1%D0%BE%D0%BB%D0%BD%D1%86%D0%B5_\(%D0%91%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%82_1903\)](https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%91%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BC_%D0%BA%D0%B0%D0%BA_%D0%A1%D0%BE%D0%BB%D0%BD%D1%86%D0%B5_(%D0%91%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%82_1903))
2. Bek T. Kniga stixov kak edinstvo [Book of verses as a unity] [Electronic resource] / T. Bek // Literature. – 2003. – № 02 (473). – Access mode: <http://lit.1september.ru/article.php?ID=200300202>
3. Darvin M. N. Kniga stixov [Book of verses] / M. N. Darvin // Poetics. Glossary of actual terms and concepts / [gl. nauch. red. N. D. Tamarchenko]. – М., 2008. – S.96–97.
4. Darvin M. N. Xudozhestvennaya ciklizaciya liricheskix proizvedenij [Artistic cyclization of lyrical works] / M. N. Darvin. – Kemerovo, 1997. – 40s.
5. Darvin M. N. Cikel [Cycle] [Electronic resource] / M. N. Darvin // Literature. Literary work: basic concepts and terms / [red. L. V. Chernec]. – М.: Izdatelstvo Vysshaya shkola, 1999. – Access mode: <http://uchebniki-besplatno.com/literaturovedenie-uchebnik/darvin-tsikl-24429.html>.
6. Kushner A. Kniga stixov [Book of verses] / A. Kushner // Issues of literature. – 1975. – № 3. – S. 178–188.
7. Kushner A. Stixotvoreniya. Chetyre desyatiletija [Poems. Four decades] [Electronic resource] / A. Kushner. – М.: Progress-Pleyada, 2000. – Access mode: <http://fanread.ru/book/7314128/>?
8. Miroshnikova O. V. Itogovaya kniga v poezii poslednej treti XIX veka: arxitektonika i zhanrovaya dinamika: Monografiya [The resulting book in poetry of the last third of the twentieth century: architectonics and genre dynamics: Monograph] / O. V. Miroshnikova. – Омск: Izdatelstvo Omskogo gos. un-ta., 2004. – 339 s.

9. Mstislavskaya E. P. Avtorskaya kniga liriki kak yavlenie kultury (Problemy kompleksnogo izucheniya) [Author's book of lyrics as a cultural phenomenon (comprehensive study of the problem)] / E. P. Mstislavskaya, E. I. Yacunok // Kniga. Issledovaniya i materialy. – M., 1995. – S. 188–204.

10. Fomenko I. V. O poetike liricheskogo cikla: [ucheb. posobie] [About the poetics of the lyrical cycle] / I. V. Fomenko. – Kalinin: Izdatelstvo Kalininskogo universiteta, 1984. – 79 s.

11. Fomenko I. V. Poetika liricheskogo cikla: avto-ref. dis. na soiskanie uch. stepeni dok. filol. nauk: spec. 10.01.08 „Teoriya literatury“ [Poetics of the lyrical cycle] [Electronic resource] / I. V. Fomenko. – M., 1990. – Access mode: <http://cheloveknauka.com/poetika-liricheskogo-tsikla>

ЖАНРОВАЯ СПЕЦИФИКА КНИГИ СТИХОВ

М. С. Сахневич

Аннотация. Статья посвящена книге стихов как самостоятельному жанру, выделены ее жанровые особенности и специфические признаки. Рассмотрен вопрос генезиса книги стихов, способы ее организации, а также, прослежена ее связь с понятием циклизации в литературе.

Ключевые слова: жанр, книга стихов, циклизация

GENRE SPECIFICITY OF THE BOOK OF VERSES

M. S. Sakhnevych

Abstract. The article deals with the book of verses as an independent genre, highlights its genre peculiarities and specific features. The question of the book of verses genesis, the methods of its organization, as well as, its relationship with the concept of cyclization in the literature is considered.

Book of verses as a genre is relevant to the issue of literary studies. The modern concept of the book of verses entered the literature together with the term cyclization, which, in turn, was formed thanks to the creativity of Symbolist poets as Balmont, Bryusov, Block, Belyj.

The question of genesis of the book of verses genre in Russian literary tradition is ambiguous. Some linguists rank the emergence the books of verses genre to the XVII-XVIII centuries, others – to the beginning of the XX century. Taking into account the close connection of the book of verses with the concept of cyclization in literature, some researchers analyze this concept in the context of the overall cycle formation, while others note the significant differences between the concepts of a book of poems and cycle. Among the book of verses features the following are distinguished: integrity, the presence of an individual manner of expression of the author's consciousness, reader's perception of the organization and the concept of the intersection of meanings, the concept of universalism. Also, title is an important component of the book of verses, in which the most important intertwined motifs are entwined.

One of the methods of organizing a book of poetry is a lyrical "I". Its transformation and individual features become one of the main problems in the study of the poetics of the author's poetic collection. From here the book of verses acquires a new task: to reveal specific emotional tone and lyrical theme, which is reflected in the particular book. Therefore, the book of verses is the representation of the author's consciousness at a certain career stage. The analysis of the book of verses makes it possible to explore the artistic evolution of the author more completely. The integrity of the book of verses structure is achieved by the author's titles, dedications, afterwords, author's commentaries, selected composite principle and, with the help of illustrations and covers.

Thereby the book of verses, as a form of artistic cyclization, has a certain artistic integrity in the author's consciousness and takes part in the formation of the reader's perception. As a collection of poems with carefully thought-out construction, variety of lyrical themes and descriptions of various feelings and impressions, the book of verses creates a complete picture of the world.

Keywords: genre, book of verses, cyclization

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 811.112.2

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ ПІДМОВИ ВЕТЕРИНАРІЇ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНОМОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ

С.М.АМЕЛІНА, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології і перекладу
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ)

E-mail: svetlanaamelina@ukr.net

І. М.ГОПАК, студентка магістратури,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м.Київ)

E-mail: irahopak@gmail.com

Анотація. У статті висвітлено структурно-семантичну характеристику ветеринарних термінів англійської мови у контексті україномовного перекладацького процесу. Представлено класифікацію ветеринарних термінів. Досліджено способи перекладу ветеринарних термінів засобами української мови.

Ключові слова: ветеринарна термінологія, термін, семантика, способи перекладу

Актуальність. Перекладацький аналіз структурно-семантичних характеристик ветеринарних термінів англійської мови є актуальним і важливим для досягнення адекватності під час їхньої передачі засобами української мови.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема вивчення структурних та семантичних особливостей англійської мови лексичних одиниць підмови ветеринарії у перекладацькому аспекті знайшла своє місце у роботах С.А. Яковлевої, М.І. Матвійчука, І.В. Мотченко, С.В. Швецової та ін.

Метою статті є вивчення способів україномовного перекладу ветеринарних термінів англійської мови з урахуванням їх структурних та семантичних особливостей, яка зумовлює необхідність розв'язання таких завдань:

- визначити поняття ветеринарного терміну;
- дослідити структурні та семантичні особливості ветеринарного терміну;
- проаналізувати способи перекладу ветеринарних термінів засобами української мови.

Методи. Для досягнення поставленої мети було застосовано описовий і зіставний методи, структурний метод, метод лінгвістичного опису та спостереження, аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

Результати. Вивчення цього корпусу мовного матеріалу зумовлено, перш за все, інтересом сучасної лінгвістики до вивчення окремих термінологічних систем з метою виявлення загальних закономірностей їх розвитку, недостатньою розробленістю цілого ряду теоретичних і практичних питань загального і приватного термінознавства, що стосуються змісту і функціонування термінологічних одиниць, недостатньою вивченістю термінологічних одиниць, які існують у галузі ветеринарної науки.

Перш ніж безпосередньо перейти до аналізу термінів підмови ветеринарії, слід зазначити, що ветеринарна термінологія є одним із специфічних пластів лексики, яка в силу особливостей структурно-семантичного, словотворчого і стилістичного характеру відрізняється від загальноживаних слів і, тим самим, займає особливе місце в лексичній системі мови [3, с. 3]. Ветеринарна термінологія – це система стандартизованих позначень, побудованих на взаємозв'язку названих понять, що виявляються в процесі комунікативної і пізнавальної діяльності у даній галузі науки.

Термін – це слово чи підрядне словосполучення, яке має спеціальне значення, виражає і формує професійне поняття і застосовується в процесі пізнання і засвоєння наукових і професійно-технічних об'єктів і відношення між ними [6, с. 50]. Під значенням терміна, на думку Е.Ф. Скороходька, слід розуміти співвіднесеність його форми з характеристикою термінованого класу предметів, що визначаються, з одного боку, особливостями предметів цього класу, а з іншого – місцем цього терміна в системі мови, а також обумовлюючу можливість індукування в усвідомленні поняття про цей клас предметів [7].

При визначенні поняття «термін» лінгвісти наголошують на структурних та морфологічних характеристиках лексичної одиниці терміносистеми, зауважуючи, що це можуть бути як моно-, так і полілексемні одиниці номінативної та вербальної природи, її високій інформативності, компактності та однозначності, наголошуючи на її особливості бути стислою заміною відповідного розгорнутого опису чи визначення поняття [5, 121]. Але треба зазначити, що у кожному визначенні терміну поділяється точка зору, що термін містить в собі таку властивість, як співвіднесеність з поняттям, реалією, предметом, явищем певної сфери, які він означає.

За структурною характеристикою більша частина ветеринарних термінів є похідними. З них переважну більшість складають так звані терміни-словосполучення, а також терміни, створенні за допомогою різних способів словотворення (суфіксація, префіксація, словоскладання). Таким чином, ветеринарні терміни за структурною характеристикою можна класифікувати таким чином :

1. прості (складаються з одного слова): *heteroxeny* – *гетероксенія*; *pricket* – *дворічний молодий олень*; *instar* – *личинкова стадія*;
2. складні (складаються з двох слів): *prolific race* – *продуктивна порода*; *vessel wall* – *стінка судини*, *black fly* – *симуліда, мошка*.
3. терміни-словосполучення (складаються із кількох компонентів):
 - прості словосполучення, тобто «синтаксично організовані і семантично цілісні сполучення двох повнозначних слів, які виражають єдине складне значення» [1, с.8]: *beef grading* – *класифікація яловичини*; *plaster splint* – *гіпсова шина*; *raw milk* – *сире молоко*.
 - складні словосполучення, які є результатом поширення: *cardiac racing syndrome* – *синдром стрибаючого серця*; *rapid agglutination test* – *аглютинаційний експрес-тест*; *veterinary emergency duty* – *ветеринарне чергування*.

У силу історично сформованих умов терміни і словотворчі елементи латино-грецького походження широко використовуються в більшості мов світу. Їх називають інтернаціоналізмами. Найбільш систематичний та всеохоплюючий розвиток інтернаціоналізми отримали у ветеринарно-медичній термінології [2, с. 17].

Такі грецькі префікси і корені як *hypo-*, *hyper-*, *-hydro-*, *-aesth-*, *-aem-* *haem-*, *-pharm-* можна знайти у низці ветеринарних термінів: *hypodermic* – підшкірний; *hyperaemia* – гіперемія; *hydrothorax* – грудна водянка та інших [9].

Щодо латинських коренів та префіксів, то вони зустрічаються набагато частіше. Такі латинські префікси і корені як *duct-*, *-migr-* *-mot-*, *-rupt-*, *sub*, *inter*, *trans-* зустрічаються у наступних словах-термінах: *abduction* – відведення, *migration* – міграція [9] та інших.

Таке явище як скорочення або аббревіатури також досить поширене у ветеринарії. В науковій літературі виділяють, як правило, чотири моделі утворення аббревіатур: ініціальна аббревіація, усічення, стягнення, змішана аббревіація [8]. Для сучасної ветеринарної термінології на матеріалі англійської мови характерні такі типи аббревіатур:

1. Однозначні скорочення: *C* (*cough*) – кашель, *F* (*female*) – самка, *M* (*male*) – самець.

2. Двозначні скорочення: *AB* (*antibiotic*) – антибіотик, *BP* (*blood pressure*) – кров'яний тиск, *BT* (*blood test*) – аналіз крові.

3. Тризначні скорочення: *ANS* (*autonomic nervous system*) – вегетативна нервова система, *CVS* (*cardiovascular system*) – серцево-судинна система, *DNA* (*deoxyribonucleic acid*) – ДНК.

4. Чотиризначні скорочення: *TWBC* (*total white blood cells*) – число білих кров'яних клітин, *EDUD* (*eating, drinking, urinating and defecating*) – прийом їжі і рідини, сечовипускання і дефекація в нормі [10].

Не менш важливу роль у процесі перекладу ветеринарних термінів відіграє й їх семантична природа. До проблематики семантичного термінознавства в першу чергу належать питання відповідності термінів зі співвідносними їм поняттями.

Перш ніж розглядати значення ветеринарного терміну, слід дати визначення лексичного значення слова.

За класичним визначенням В.С. Виноградова, лексичне значення слова – це «предметно-речовий зміст, оформлений за законами граматики цієї мови і є елементом загальної семантичної системи словника цієї мови» [1, с. 132].

Сучасна мова науки й техніки висуває до терміну кілька вимог. Найважливішими з них є такі:

1. Термін повинен відповідати правилам і нормам певної мови.
2. Термін повинен бути систематичним.
3. Термінові притаманна властивість дефінітивності. Тобто, кожен термін зіставляється з чітким окремим визначенням, що орієнтує на відповідне поняття.
4. Термінові властива відносна незалежність від контексту.
5. Термін повинен бути точним, хоча в субмовах мають місце численні «хибно орієнтовні» (термін Д.С. Лотте) одиниці [4].
6. Термін повинен бути однозначним (тут слід зробити одне істотне уточнення: такої однозначності слід домагатися в межах однієї терміносфери, бо на рівні кількох субмов полісемія термінів – явище досить поширене).
7. Термінології не притаманна синонімічність, яка заважає взаєморозумінню.
8. Терміни експресивно нейтральні, хоча тут правильніше казати не про експресивність терміна чи виразу, а скоріше про інтенсивність деяких семантичних складових [3, с.12-13].

Щодо ветеринарної термінології, то їй притаманні такі особливості як наявність дефініції, максимальна абстрактність, моносемічність, відсутність експресії та емоційного забарвлення, стилістична нейтральність, співвіднесеність зі спеціальними поняттями і суворі логічність.

На основі структурного та семантичного аналізу ветеринарної термінології можна виділити такі основні способи перекладу ветеринарних термінів:

1. Транскодування (транскрипція, транслітерація): *genome* – *геном*, *plasma* – *плазма*, *microtomy* – *мікротомія* [10].

2. Калькування: *plasma substitute* – *замінник плазми*, *fat cow syndrome* – *синдром жирної корови*, *muscle dystrophy* – *дистрофія м'язів*[10].

3. Описовий переклад: *ovoviviparity* – *яйцеживородство*, *відкладання ембріонних яєць*, *taeniafuge* – *засіб*, *що проганяє стрічкових червів*[10].

4. Перестановка: *feed calculation* – *калькуляція раціону*, *clean wool weight* – *маса чистої шерсті*, *bursal disease* – *хвороба Гумборо* [10].

Висновки і перспективи. Таким чином, можна зробити висновок, що поняття ветеринарного терміну є досить новим, і пов'язаним, в першу чергу з тим, що ветеринарна медицина як наука сформувалась, зовсім недавно, в кінці XIX – на початку XX століття. Терміносистема ветеринарії, поповнюється все новими термінами і тому вимагає більш ґрунтовного дослідження. Для адекватного відтворення вихідного терміну засобами української мови необхідно приділяти увагу його структурним та семантичним особливостям при перекладі. За структурною класифікацією більшість ветеринарних термінів є похідними та складними. Найпоширенішими способами перекладу ветеринарних термінів є такі: транскодування, калькування, перестановка та описовий переклад.

Список використаних джерел

1. Виноградов В.С. Перевод: общие и лексические вопросы / В.С. Виноградов. – М. : Книжный дом, 2006. – 240 с.

2. Вульф В.Д. Латинский язык и основы ветеринарной терминологии / В.Д. Вульф. – М.: Агропромиздат, 1988. – 176 с.

3. Д'яков А.С. Основы терминотворения: семантические та соціолінгвістичні аспекти / А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько. – К.: Вид. дім «KM Academia», 2000. – 218 с.

4. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии / Д.С. Лотте. – М.: Наука, 1961. – 342 с.

5. Мотченко, И. В. Основные тенденции в формировании английской медицинской терминологии: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.04 / И.В. Мотченко. – М., 2001. – 20 с.

6. Павлова О.І. Основы терминоведения: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / О.І. Павлова. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 200 с.

7. Скороходько Е.Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу) / Е.Ф. Скороходько. – К.: Логос, 2006. – 98 с.

8. Яковлева С.А. Сокращения как лингвистическая особенность ветеринарных терминов (на материале английского языка) / С.А. Яковлева // «Magister Dixit» – научно-педагогический журнал Восточной Сибири. – 2011. – № 4 (12).

9. Вакулик І.І. Латинсько-український та українсько-латинський словник ветеринарно-медичних термінів / І.І. Вакулик. – К.: 2010. –248 с.

10. Словарь ветеринарных терминов на 4-х языках: английский, немецкий, французский, русский / Под общ. ред. Г. Ильхмана. – М.: АСТ, Астрель, 2003. – 416 с.

References

1. Vynohradov V.S. Perevod: obshchye y leksycheskiye voprosy [Translation: general and lexical questions]/ V.S. Vynohradov. Knyzhny dom. – Moskva, 2006.– 240 s.
2. Vul'f V. D. Latynskyy yazyk i osnovy veterynarnoy termynolohyy [Latin language and the basics of veterinary terminology]/ V. D. Vul'f . Ahropromyzdat. – Moskva, 1988. – 176 s.
3. D'yakov A.S. Osnovy terminotvorenyya: semantychni ta sotsiolinhvistychni aspekty [Fundamentals of terminology: semantic and sociolinguistic aspects]/ A. S. D'yakov, T.R. Kyyak, Z. B. Kudel'ko. Vyd. dim «KM Academia». – Kyiv, 2000. – 218 s.
4. Lotte D. S. Osnovy postroenyia nauchno-tekhnycheskoy termynolohyy [Basics of scientific and technical terminology building]/ D.S. Lotte. Nauka. – Moskva, 1961. – 342 s.
5. Motchenko, Y. V. Osnovnye tendentsyy v formirovaniy anghlyyskoy medytsynskoy termynolohyy [The main tendencies in the formation of the English medical terminology]/ Y. V. Motchenko. – Moskva, 2001. – 20 s.
6. Pavlova O.I. Osnovy terminoznavstva: navchal'nyy posibnyk dlya studentiv vyshchikh navchal'nykh zakladiv [Fundamentals of terminology: a textbook for university students] / O. I. Pavlova. Volyns'ki oberehy, – Rivne, 2011. – 200 s.
7. Skorokhod'ko E.F. Termin u naukovomu teksti (do stvorenyia terminotsentrychnoyi teorii naukovoho dyskursu) [The term in the scientific text (to create term centered theory of scientific discourse)]/ E. F. Skorokhod'ko. Lohos, – Kyiv, 2006. – 98 s.
8. Yakovleva S.A. Sokrashchenyya kak lnhvystycheskaya osobennost' veterynarnykh termynov (na materyale anghlyyskoho yazyka) [Abbreviations as a linguistic feature of veterinary terms (on a material of English language)] / S. A. Yakovleva. «Magister Dixit» – nauchno-pedahohycheskyy zhurnal Vostochnoy Sybyry. – 2011. – № 4 (12).
9. Vakulyk I.I. Latyns'ko-ukrayins'kyy ta ukrayins'ko-latyns'kyy slovnyk veterynarno-medychnykh terminiv [Latin-Ukrainian and Ukrainian-Latin dictionary of veterinary and medical terms]/ I.I. Vakulyk. – Kyiv. 2010, – 248 s.
10. Slovar' veterynarnykh termynov na 4-kh yazykakh: anghlyyskyy, nemetskyy, frantsuzskyy, russkyy / Pod obshch. red. H. Yl'khmana [Dictionary of veterinary terms in 4 languages: English, German, French, Russian / ed. by H. Yl'khmana]. Astrel', – Moskva, 2003. – 416 s.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛИЙСКИХ ТЕРМИНОВ ПОДЪЯЗЫКА ВЕТЕРИНАРИИ В КОНТЕКСТЕ УКРАИНОЯЗЫЧНОГО ПЕРЕВОДА

С. М. Амелина, И. М. Гопак

Аннотация. В статье освещена структурно-семантическая характеристика ветеринарных терминов английского языка в контексте украиноязычного переводческого процесса, представлена классификация ветеринарных терминов, а также исследованы способы перевода ветеринарных терминов средствами украинского языка.

Ключевые слова: ветеринарная терминология, термин, семантика, способы перевода

STRUCTURAL AND SEMANTIC PECULIARITIES OF ENGLISH TERMS IN THE VETERINARY SUBLANGUAGE IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN TRANSLATION

S. M. Amelina, I. M. Hopak

Abstract. Terminology issues as a component part of general linguistics problematics are seen through the perspective of modern linguistics, since terminological systems are changing and being replenished with new concepts in accordance with changes of scientific knowledge level. The article deals with the definition, actual problems and difficulties of translation of veterinary terms, particularly in structural and semantic aspect. Analyzing veterinary terminology, the classification of veterinary terms based on their structural peculiarities is presented and their functioning in certain context is described. Semantic nature plays no less important role in the translation of veterinary terms. It is defined that veterinary terminology has such inherent features as the presence of definitions, monosemanticity, lack of expression and emotional coloring. To solve the problems of terminology and translation terms it is found the peculiarities of veterinary vocabulary translation from English into Ukrainian. The main methods of veterinary vocabulary translation from English into Ukrainian are determined: transcoding, loan-translation, descriptive translation and permutation. To overcome difficulties that arise while translating veterinary terms, it is necessary to study their polysemy, synonymy, antonymy, word-structure and methods of translation.

Keywords: veterinary terminology, term, semantics, methods of translation

УДК 811.112.2

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКИХ ТЕРМІНІВ РОСЛИННИЦТВА І ЇХ ПЕРЕКЛАД

С.М.АМЕЛІНА, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології і перекладу

Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ)

E-mail: svetlanaamelina@ukr.net

В. О. ОВЧАРЕНКО, студентка магістратури

Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ)

E-mail: vika_ov@bk.ru

Анотація. У статті схарактеризовано термінології рослинництва у сучасній німецькій мові. Встановлено, що рослинництво як одна з провідних галузей аграрного сектора має розгалужену терміносистему. Визначено, що найбільш поширеним способом перекладу німецьких термінів рослинництва українською мовою є переклад за допомогою лексичного еквівалента. Можливим є також застосування при виконанні перекладу прагматичних модифікацій.

Ключові слова: терміносистема, термін, переклад, спосіб перекладу, еквівалент

Актуальність. Адекватність перекладу галузевих матеріалів будь-якої сфери економіки пов'язана зі знанням і коректним використанням відповідної

термінології. При цьому необхідно враховувати особливості, характерні для окремих терміносистем. Зокрема, труднощі перекладу аграрної термінології часто зумовлені тим, що, оскільки вона відображає одну з найбільш давніх і традиційних сфер виробничої діяльності людини, то містить значну кількість лексем, які можуть застосовуватись як у повсякденному спілкуванні, так і бути елементами терміносистеми аграрної підмови. У цьому випадку поняття вживається в умовах галузевої (аграрної) професійної комунікації, і, відповідно, термін виражає професійне поняття. Важливо враховувати, що вживання термінів рослинництва є характерним не тільки для літературної мови, а й для розмовного стилю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Виходячи із тлумачення вітчизняними і зарубіжними науковцями (Ахманова О. С., Лотте Д.С., Hoffmann L., Lewandowski T.) терміна як особливої лексичної одиниці, підтримуємо їхню думку щодо кореляції терміна з відповідними поняттями. З метою досягнення однозначності комунікації в процесі реалізації фахових знань необхідним є поглиблене вивчення таких питань, як процеси формування термінологічних систем, семантизація термінів, їх стандартизація та прагмастилістична реалізація в науковій літературі та комунікації [1, с. 87].

Мета статті – розглянути лексико-семантичні особливості термінів рослинництва у сучасній німецькій мові і способи їх перекладу на українську мову.

Методи. Для досягнення поставленої мети було застосовано описовий і зіставний методи, структурний метод, метод лінгвістичного опису та спостереження, аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

Результати. Поява, розвиток і становлення німецької термінології рослинництва зумовлені позамовними чинниками, і, як правило, відображає взаємодію екстралінгвістичних та інтралінгвістичних чинників. Тому можна констатувати, що німецька терміносистема рослинництва тісно пов'язана з історією загальнолітературної німецької мови та має давню історію становлення і розвитку. Основним призначенням терміносистеми рослинництва є відображення з максимальною об'єктивністю комплексу знань, накопичених у галузі виробництва продукції рослинництва.

Аналіз праць науковців засвідчив, що, як стверджує Козак Н.І., лексичний склад об'єктів, які називають рослинний світ у німецькій мові, бере свій початок від індоєвропейської прамови. На її думку, поряд з індоєвропейськими і загальногерманськими словами з'являються запозичені слова з інших мовних груп, кількість яких зростає ще за часів Римської імперії [2, с. 123]. Зауважимо, що, аналізуючи термінологію рослинництва, можна встановити, що німецькі терміни з латинськими коренями були запозичені переважно під впливом римлян, наприклад: *der Acker* (лат. *ager*) – поле, *die Rote Bete* (лат. *beta*) – буряк, *der Garten* (лат. *hortus*) – сад, *der Humus* (лат. *humus*) – гумус, *die Pflanze* (лат. *planta*) – рослина, *die Rosine* (лат. *racemus*) – родзинка, *der Rettich* (лат. *radix*) – редис. Як свідчить аналіз, близько 40 відсотків з них запозичені також українською мовою, тому їх переклад не викликає труднощів. Щодо решти, то переклад таких термінів вимагає від перекладача знань української термінології рослинництва і встановлення українського відповідника.

Аналогічним чином здійснюється переклад з німецької мови на українську тих термінів рослинництва, які утворені за допомогою словотворчих терміоелементів латинського походження, наприклад *Agrar-*, *Bio-*: *der Agrarmarkt*

– аграрний ринок, die Agrartechnik – сільськогосподарська техніка, die Biobeeren – органічні ягоди, der Bioroggen – органічне жито. Порівнюючи вище наведені пари термінів, варто зауважити, що для успішного здійснення перекладу таких термінів перекладач потребує комбінації мовних знань, тобто знань значення словотворчих префіксів латинського походження, і тематичних знань, тобто розуміння понять у галузі рослинництва (наприклад, потрібно знати, що Bio-означає у цьому випадку не «біологічний», а «органічний», характеризуючи спосіб виробництва і кінцевий продукт, вирощений цим способом).

Однак, варто також враховувати, що ускладнювати переклад може омонімічність латинських термінів. Наприклад, лат. Thymus може означати не тільки рослину Thymian (кмин), а й залозу Thymusdrüse (тимус), тобто функціонувати у зовсім іншій терміносистемі.

Терміносистема рослинництва сучасної німецької мови характеризується запозиченнями не тільки з інших мов, які здійснювались протягом історичного розвитку рослинництва і комунікації виробників (селян, фермерів, підприємців), а й термінологічними запозиченнями з інших галузей науки, техніки й виробництва, наприклад: die Gen-Technik – генна інженерія, die Nachhaltigkeit – сталий розвиток. У зв'язку з цим Енгельс Т. відзначає, що «в аграрний сектор все частіше вторгаються нові терміни. Перш за все, вкорінився термін «сталий розвиток», який, здається, акумулював всі інші терміни: «біорізноманіття», «багатофункціональність», «ресурсозбереження», «справедливість між поколіннями», «глобальна відповідальність» і «зміна аграрної політики» [6]. Переклад запозичених з інших сфер термінів здійснюється відповідно до контексту, у якому реалізується відповідне значення терміну. Наприклад:

In Zukunft muss der Dokumentation von "Nachhaltigkeit in der Landwirtschaft" ein besonderer Stellenwert eingeräumt werden [6].

У майбутньому необхідно надавати особливого значення документації «сталого розвитку сільського господарства».

Типовими для німецької терміносистеми рослинництва є складні іменники. Щодо типологічної специфіки терміносистеми рослинництва сучасної німецької мови, то, на погляд Шишліної О. П., її становить словоскладання, яке дозволяє позначити складні об'єкти дійсності за допомогою цілісної основи похідного слова. Більша частина похідних основ складних іменників-термінів рослинництва є серійними утвореннями, які піддаються систематизації і фіксації у словниках, але цей словотвірний тип характеризується високим словотвірним потенціалом, залишаючи за межами словників велику кількість утворень, що свідчить про відкритий характер словоскладання [5, с. 248].

Більшість таких іменників має, за нашими спостереженнями, два складники, наприклад: der Hektarertrag – урожай з гектара, der Reisacker – рисова плантація, die Saatluzerne – люцерна синя (посівна), die Wucherpflanze – добре розвинена рослина.

Водночас, функціонують також іменники, які мають більшу кількість складників:

- три (наприклад: die Bodenfruchtbarkeit – родючість ґрунту, die Nährstoffversorgung – забезпечення поживними речовинами, das Pflanzenschutzmittel – засіб захисту рослин, das Pflanzenbausystem – система вирощування рослин);

- чотири (наприклад: der Mehrnährstoffdünger – комплексне мінеральне добриво, die Pflanzenschutzmittelvergiftung – отруєння засобом захисту рослин).

Переклад вище представлених термінів, які містять кілька складників,

здійснюється переважно з використанням лексичних еквівалентів української мови, про що свідчать і наведені приклади. Однак, цікавим є варіант комплексного поєднання кількох прийомів перекладу з метою точного відображення поняття, яке позначається німецьким терміном. Зокрема, вибір лексичного еквівалента може поєднуватись із експлікацією (описовим перекладом), що передбачає детальне пояснення значення поняття. Наприклад, *das Pflanzenschutzmittelverzeichnis* перекладається не як «каталог засобів захисту рослин», а як «каталог засобів захисту рослин, які пройшли державні випробування і допущені до застосування», що уможливорює розуміння змісту і призначення каталогу, про який йдеться у документації.

Як зазначає Козак Н.І., твірні основи кореневих іменників – термінів рослинництва *-kraut, -gras, -beere, -wurzel, -blatt, -blume* у функції других словотворчих компонентів складних іменників часто зазнають часткової десемантизації, позначаючи широку семантичну категорію – «рослину» [3, с. 172]. Зазначимо, що цей перелік можна доповнити, зокрема такими іменниками, як *-baum, -stamm* тощо. Відповідно, переклад складних іменників такого типу здійснюється шляхом використання еквівалентів, які в українській мові не є складними іменниками. Наприклад, *die Erdbeere* – суниця, *die Johannisbeere* – смородина, *der Apfelbaum* – яблуня, *der Kirschbaum* – вишня (дерево).

Аналогічним чином перекладається також ціла низка термінів рослинництва з частково десемантизованим другим компонентом, який може бути самостійною лексемою, що не належить до терміносистеми рослинництва, наприклад: *die Ertragsfähigkeit* – урожайність.

На думку Шишліної О. П., у терміносистемі рослинництва сучасної німецької мови при утворенні відіменникових термінів вживаються сім словотвірних концептів, найпоширенішими з яких є особа за родом діяльності, знаряддя праці, дія; об'єкт діяльності галузі рослинництва (рослина) [4, с. 95].

Висновки і перспективи. Проведений розгляд термінології рослинництва у сучасній німецькій мові дозволив зробити висновок, що рослинництво як одна з провідних галузей аграрного сектора має розгалужену терміносистему. Вона є генетично різномірною і містить як терміни суто німецького походження, так і запозичені. Переклад німецьких термінів рослинництва здійснюється різними способами, найбільш поширеним з яких є переклад за допомогою лексичного еквівалента української мови. Можливим є також застосування при виконанні перекладу прагматичних модифікацій.

Список використаних джерел

1. Кияк Т.Р. Теорія і практика перекладу / Т.Р. Кияк. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 240 с.
2. Козак Н.И. Семантика номинанты ЛСГ «растительный мир» слова *Pflanze* (растение) и ее изменение в ходе развития немецкого языка / Н.И. Козак // Новітня філологія. – Вип. 4 (24). – Миколаїв, 2006. – С. 122-130.
3. Козак Н.И. Фразеологизмы, основанные на названиях растений в немецком языке / Н.И. Козак // Культура народів Причорномор'я. – № 49. – Сімферополь, 2004. – С. 171-174.
4. Шишліна О.П. Образність німецьких складних аграрних термінів (на матеріалі аграрної лексики сучасної німецької мови) / О.П. Шишліна // Вісник Сумського державного університету. – 2006. – №11. – С. 94-101.
5. Шишліна О.П. Сполучуваність основ кореневих іменників з різними за походженням префіксами (на матеріалі аграрної лексики сучасної німецької мови)

/ О.П. Шишліна // Збірник наукових праць ПДПУ ім. В.Г. Короленка. – 2007. – Вип. 1. – С. 245-253.

6. Engels T. Umweltschonender Zuckerrübenanbau unter besonderer Berücksichtigung der Nachhaltigkeit / T. Engels. – available at: <http://www.strube.net/ruebenanbau/ruebenanbau/?n=7-19-115>.

References

1. Кyyак Т.Р. Теорія і практика перекладу / [Theory and Practice of Translation] / Т.Р. Кyyак. – Вінніччя: Nova knyha, 2006. – 240 с.

2. Kozak N.Y. Semantyka nomynanty LSH «rastytel'ny myr» slova Pflanze (rastenye) i yeyo yzmenenye v khode razvytyya nemetskoho yazyka [LSG nominnee semantics "flora" of the word Pflanze (plants) and its change during development of the German language] / N.Y. Kozak // Novitnya filolohiya. – Vyp. 4 (24). – Mykolayiv, 2006. – S. 122–130.

3. Kozak N.Y. Frazеологизмы, osnovannye na nazvanyakh rastenyy v nemetskom yazyke [Phrasiological units, based on the plant titles in the German language] / N.Y. Kozak // Kul'tura narodiv Prychornomor'ya. – № 49. – Simferopol', 2004. – S. 171–174.

4. Shyshlina O.P. Obraznist' nimets'kykh skladnykh ahrarnykh terminiv (na materialі ahrarnoyi leksyky suchasnoyi nimets'koyi movy) [The imagery of German agricultural complex terms (based on agricultural vocabulary of modern German language)] / O.P. Shyshlina // Visnyk Sums'koho derzhavnoho universytetu. – 2006. – № 11. – S. 94–101.

5. Shyshlina O.P. Spoluchuvanist' osnov korenevykh imennykiv z riznymy za pokhodzhennyam prefiksamy (na materialі ahrarnoyi leksyky suchasnoyi nimets'koyi movy) [Combinability of stems of root nouns with prefixes of different origin (based on agricultural vocabulary of modern German language)] / O.P. Shyshlina // Zbirnyk naukovykh prats' PDPU im. V.H. Korolenka. –2007. – Vyp. 1. – S. 245–253.

6. Engels T. Umweltschonender Zuckerrübenanbau unter besonderer Berücksichtigung der Nachhaltigkeit / T. Engels. – available at: <http://www.strube.net/ruebenanbau/ruebenanbau/?n=7-19-115>.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ НЕМЕЦКИХ ТЕРМИНОВ РАСТЕНИЕВОДСТВА И ИХ ПЕРЕВОД

С. М.Амелина, В. А.Овчаренко

Аннотация. В статье охарактеризована терминология растениеводства в современном немецком языке. Установлено, что растениеводство как одна из ведущих отраслей аграрного сектора имеет разветвленную терминосистему. Определено, что наиболее распространенным способом перевода немецких терминов растениеводства на украинский язык является перевод с помощью лексического эквивалента. Возможно также применение при выполнении перевода прагматических модификаций.

Ключевые слова: терминосистема, термин, перевод, способ перевода, эквивалент

LEXICAL-SEMANTIC PECULIARITIES OF GERMAN TERMS OF CROP PRODUCTION AND ITS TRANSLATION

S. M. Amelina, V. O. Ovcharenko

Abstract. *The article describes the terminology of crop production in modern German language. It was found that the crop as one of the leading branches of the agricultural sector has an extensive terminological system. Typical German terms are complex nouns.*

It is identified that the appearance, development and establishment of German terms are caused by nonlinguistic factors, and typically reflect the interaction of linguistic and extralinguistic factors. It is therefore concluded that the German terminological system of crop production is closely related to the German history and has a long history of formation and development. The main purpose of terminology is to reflect knowledge accumulated in the field of crop production with maximal objectivity.

It is stated that the adequacy of the materials translation of any areas of the economy is associated with knowledge and correct use of appropriate terminology. It is necessary to take into account the particular features of certain terminological system. In particular, the difficulties of translation of agrarian terminology is often due to the fact that because it reflects one of the most ancient and traditional production areas of human activity, it contains a significant amount of words that can be used both in everyday life and be elements of agricultural terminology system.

It was determined that the most common method of translation of the German terms of crop production in the Ukrainian language is the translation with the help of lexical equivalents. The pragmatic modifications may also be used.

Keywords: *terminological, term, translation, translation process equivalent*

УДК 811.112.2

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКИХ ТЕКСТІВ АГРАРНОГО СПРЯМУВАННЯ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Л. В. ЖУКОВА, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології і перекладу

Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ)

E-mail: zhukoval@ukr.net

М. Ю. ЗАЙЦЕВА, студентка магістратури,

Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ)

E-mail: marinanord22@gmail.com

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню перекладацьких трансформацій, як способу досягнення адекватності та еквівалентності при перекладі, визначена найдоцільніша для текстів аграрного спрямування комплексна класифікація трансформацій. На основі цієї класифікації здійснений аналіз галузевих текстів з метою виявлення частотності виникнення перекладацьких трансформацій залежно від рівня мовних одиниць, а також міри впливу на зміст перекладу.*

Ключові слова: *науково-технічна література, аграрні тексти, перекладацькі трансформації, формальні ПТ, формально-змістові ПТ, лексичний рівень, синтаксичний рівень*

Актуальність. Міжнародна співпраця в галузі аграрного виробництва – це не лише важливий елемент стратегічного розвитку держави, основою якої з давніх-давен вважалося сільське господарство, але й цікаве поле для досліджень з погляду мовного забезпечення такої співпраці. Лінгвопрагматичний аналіз перекладів текстів аграрного спрямування з німецької мови на українську виявляє особливості впливу представленої інформації на читачів і дозволяє спрогнозувати її ефективність. Таким чином, зміни, внесені авторами при перекладі, можуть суттєво трансформувати прагматику перекладеного тексту.

Актуальність даної статті полягає у недостатній кількості і незначній різноплановості досліджень, проведених в межах текстів саме аграрного спрямування, з погляду присутності у них перекладацьких трансформацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. При перекладі науково-технічної літератури рядом авторів прийнято застосовувати певні трансформації з метою досягнення адекватності і еквівалентності. Досі питання перекладацьких трансформацій (далі: ПТ) є одним з найважливіших аспектів перекладацької теорії, і невід'ємним компонентом при дослідженні методів та прийомів перекладу.

Серед широкого різноманіття представлених авторами класифікацій найвідомішими є класифікації наступних авторів: Л.К.Латишева [1, с.168], В.Н.Комісарова [2, с.174], Л.С.Бархударова [3, с.38-48], Я.Й. Рецкера [4, с.109], А.Я.Коваленка [5, с.12], Ж.Дарбельне, Ж.-П.Віне [6] тощо.

Метою роботи є аналіз перекладів німецьких текстів аграрного спрямування, а саме трансформацій, застосовуваних перекладачами для досягнення найдоцільнішого прагматичного ефекту на читача.

Результати. Розглянувши різні класифікації з метою порівняння і виокремлення найістотніших рис, було визначено, якою з них найдоцільніше користуватися при роботі з аграрними текстами. Отже, за основу вирішено взяти абсолютно новий структурний поділ, запропонований Оленою Олександрівною Селівановою [7]. О. О. Селіванова виокремлює такі ПТ: формальні, формально-змістові та прагматичні. Кожний із цих типів трансформацій представлений одиницями різних мовних рівнів:

Формальні трансформації передбачають модифікацію форми текстових частин в перекладі без зміни змісту оригіналу. На фонетичному рівні: 1) транскрипція; 2) транслітерація; 3) фонографічна заміна за традицією. На словотвірному рівні: 1) словотвірне калькування; 2) інверсія складових частин слова. На лексичному рівні зміни форми репрезентовані відповідниками в іншій мові з однаковим смисловим наповненням. На морфологічному рівні: 1) категорійна заміна без спотворення змісту; 2) зміна частини мови; 3) заміна морфологічних засобів лексичними; 4) усунення чи виникнення явища транспозиції числа, часу, способу дії тощо, на відміну від оригіналу. На синтаксичному рівні: заміни синтаксичного зв'язку у словосполучах і реченнях анафоричними й еліптичними замінами, об'єднання та членування речень зі збереженням змісту, опущення та додавання мовних одиниць або конструкцій, які не змінюють змісту перекладу.

Формально-змістові трансформації передбачають зміну як форми, так і змісту. На фонетичному рівні трансформації властиві здебільшого поетичним текстам. На лексичному рівні формально-змістові трансформації мають два плани вираження: денотативний та конотативний. У денотативному аспекті: синонімічні, метонімічні (гіперонімічні, гіпонімічні, еквонімічні тощо), конверсивні, а

також антонімічні й метафоричні трансформації. У конотативному аспекті: оцінно-емотивні, експресивні та функціонально-стилістичні зміни. На морфологічному рівні: категорійні заміни, зміни частини мови, заміни граматичних засобів лексичними і т. д., які тягнуть за собою зміни сенсу. На рівні синтаксичному: заміна слова сполукою і навпаки, заміна зв'язків в реченні, вилучення, перестановка або додавання елементів речення та частин тексту.

Прагматичні трансформації, які авторка також відносить до формально-змістових репрезентують зміну форми та змісту одиниць тексту або текстових фрагментів, що націлено на збалансування прагматичного впливу перекладу на цільову аудиторію у співвіднесенні з оригіналом.

Для того, аби дослідити тексти аграрного спрямування з погляду присутності в їхніх перекладах з німецької на українську різного роду трансформацій, було обрано офіційний німецькомовний сайт компанії Big Dutchman. Компанія займається створенням обладнання для сучасного птахівництва і свинарства, тому тематика наявних статей відповідна.

Розглянемо таке речення оригінального тексту статті, що має назву "Innovative Schalentränke Pekino für die Entenhaltung": "*Eine innovative Schalentränke für Pekingenten hat Big Dutchman kürzlich in sein Produktportfolio aufgenommen*". В перекладі воно виглядає таким чином: "*Інноваційна поїлка призначена для напування качок пекінської породи і входить у лінійку продукції компанії Big Dutchman*". Якщо проаналізувати його в аспекті ПТ, то ми отримаємо наступну картину:

"*Eine innovative Schalentränke für Pekingenten*" передається українською мовою з використанням додавання: "*Інноваційна поїлка призначена для напування качок пекінської породи*", що несе відтінок зміни змісту на синтаксичному рівні (формально-змістова). У цьому ж відрізку речення спостерігаємо ще кілька невідповідностей: *Schalentränke* при перекладі має генералізований вигляд ("*поїлка*"), що демонструє формальну трансформацію на лексичному рівні, адже попередньо читач був ознайомлений з тим, про яку саме поїлку йтиметься.

В німецькомовному варіанті підметом в реченні виступає компанія Big Dutchman, а присудок, виражений перехідним дієсловом – *aufnehmen*; в українському перекладі підметом є "*поїлка*", при цьому присудок – "*входить*" – неперехідне дієслово. Така трансформація є формальною на морфологічному рівні, якщо розглядати її з боку перехідності дієслів, і формальною на синтаксичному рівні, якщо оцінювати з боку зміни ролей членів речення.

У перекладі також присутня формальна трансформація у вигляді додавання уточнюючого слова "*компанія*", якого немає в оригіналі. Наступному реченню характерна прагматична заміна на синтаксичному рівні, виражена заміною уточнюючого звороту на безособову форму дієслова, тобто "*Pekino, so der Name der tiergerechten Neuentwicklung...*" у перекладі виглядає як "*Поїлка розроблена з урахуванням біологічних потреб птиці та отримала назву Pekino*".

Продовження німецького речення і його відповідник слугує яскравим прикладом того, як змінюється принцип членування інформації на частини. Зазвичай, такі трансформації є прагматичними, вони призначені для того, щоб, зважаючи на особливості сприйняття різних національностей, донести читачам інформацію в найбільш доцільному вигляді. Як наглядний приклад використаємо такий відрізок: "*Pekino... ermöglicht den Enten sowohl die Wasseraufnahme als auch das Ausleben arttypischer Verhaltensweisen. Zu verdanken ist dies der tiefgezogenen Formgebung: Im Vergleich zu herkömmlichen Tränken können die Tiere ihren gesamten Kopf untertauchen und ausgiebig Gefiederpflege mit dem aufgenommenen*"

Wasser betreiben” (“Відмінна особливість поїлки в тому, що птах має можливість не тільки загасити спрагу, але і властиві цьому виду біологічні потреби завдяки подовженому сегменту конструкції. На відміну від поїлок традиційної форми качки можуть занурити голову в воду цілком, а також набрати в дзьоб води для чищення оперення”).

Поняття *Verhaltensweise*, що насправді перекладається як “форма поведінки”, в даному тексті виглядає як “біологічні потреби”. Таку ПТ варто розглядати як синонімічну заміну, яка дещо впливає на зміст, тому визначаємо її як формально-змістову, яка відбувається на лексичному рівні у денотативному плані. Адже, у перекладі реалізується сема більш вузькоконтекстна, при тому що поняття *Verhaltensweisen* може включати в себе і біологічні потреби.

При перекладі відбулося додавання “відмінна особливість поїлки в тому”, що є формально-змістовою трансформацією на синтаксичному рівні. В оригіналі *den Enten* виступає в ролі додатка. При перекладі, окрім того, що ця лексема генералізується, вона також зазнає зміни у числі – “птахи”, і стає підметом. Надалі спостерігаємо протилежний процес конкретизації: *die Tiere* передано в перекладі як “качки”. *Die tiefgezogenen Formgebung* замінено на “подовжений сегмент конструкції” з дослівного “глибоковитягнута форма”, бо це словосполучення невластиве українській мові.

При перекладі речення “*Premiere war auf der diesjährigen Leitmesse für die Geflügelhaltung VIV Europe im holländischen Utrecht*” українською мовою воно набуває наступного вигляду, зазнавши певних ПТ: “Вперше даний продукт був представлений на найбільшій в Європі Міжнародній виставці інновацій в галузі птахівництва VIV 2014, що проходила в голландському місті Утрехт”. Найбільш виразним є зміна простого речення на складнопідрядне, що певним чином розтягує подію в часі. Це формально-змістова трансформація.

Цікавими є ПТ, що відбулися в такому реченні: “*Mit von der Projektpartie sind neben Big Dutchman Experten der Hochschule Osnabrück, zwei Entenhalter mit langjähriger Berufserfahrung, eine Tierärztin, ein Tränkesystem-Hersteller und ein Genetikunternehmen*”. А саме: додавання в перекладі слова “співробітники” до “компанії Big Dutchman” (формальна на синтаксичному рівні); *Experten* зазнало генералізації при перекладі, перетворившись на більш широке “представники” (формально-змістова); *mit langjähriger Berufserfahrung* змінилося на “досвідчені” (прагматична, адже така конструкція незвична для україномовного читача).

У статті “*Big Dutchman übernimmt Mehrheitsbeteiligung an kanadischer Proline-Gruppe*” речення “*Die Proline-Gruppe mit Hauptsitz in Alberta im Westen Kanadas...*” в перекладі перетворюється на складнопідрядне речення (“Група компаній Proline, центральний офіс якої знаходиться в місті Альберта на Заході Канади...”), що є синтаксичною заміною, проте, суто формальною.

Наступну трансформацію прослідковуємо при перекладі відрізка “*Der regionale Schwerpunkt der Geschäftsaktivitäten liegt auf...*” у вигляді опущення початкового словосполучення, заміни присудка *liegt auf* на “направлена на”, що є трансформаціями на різних рівнях (перша – синтаксична, друга – лексична), але варто вважати їх формальними у цьому випадку.

Наступною статтею для аналізу обираємо “*Moderne Stalleinrichtungen und Fütterungsanlagen für “Schönes Schwein”*” (“Сучасне стійлове та кормороздатне обладнання для “Гарної свинки”).

Формально-змістова трансформація, яка полягає у зміні порядку частин речення, має місце у цьому випадку: “*Allerdings sind die Produktionskapazitäten in der unweit der Hauptstadt Chişinău gelegenen Anlage mit dem poetischen Namen*”

“Porco Bello” – *Schönes Schwein – noch nicht ausgeschöpft*” (“Однак виробничий потенціал свиноферми з поетичною назвою “Porco Bello”, тобто “гарна свинка”, розташованої недалеко від столиці Республіки Молдови – Кишинєва, ще не вичерпаний”). Вважаємо, що така перебудова спричинена особливостями темо-рематичної побудови речень в українській мові.

Яскравим прикладом різнопланових трансформацій є таке речення: “*Noch vor zehn Jahren war es schwierig, in Moldawien qualitativ hochwertiges Schweinefleisch zu bekommen. Es sprach also alles für das Projekt*”, яке при перекладі набуває такого вигляду: “Ще десять років тому в Молдові було складно купити якісну свинину – всі аргументи говорили на користь відкриття власної справи з виробництва свинячого м’яса”. По-перше, спостерігається об’єднання двох речень в одне – це формально-змістова трансформація на синтаксичному рівні; по-друге, така ж за типом трансформація відбувається на лексичному рівні формі еквонімічної заміни; по-третє, формально-змістова трансформація на синтаксичному рівні присутня у формі уточнення.

Висновки і перспективи. Таким чином, майже у кожному перекладеному реченні аграрних текстів присутні ПТ. В одному й тому ж реченні їх може бути декілька, вони різнитимуться за типом, рівнями і аспектами вираження, або ж будуть ідентичними. Специфіка проаналізованих статей полягає в тому, що вони є моделями науково-публіцистичного підстилю мови, а тому їм притаманні такі елементи, як вживання наукової термінології, точність і логічність викладу, проте з можливістю варіювання лексико-граматичних конструкцій. Тим не менш, аграрна література в аспекті її перекладу є актуальною для досліджень.

Список використаних джерел

1. Латышев Л. К. Технология перевода / Л. К. Латышев. – М. : Академия, 2005. – 317 с.
2. Комиссаров В. Н. Теория перевода / В. Н. Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 254 с.
3. Бархударов Л. С. Некоторые проблемы перевода английской поэзии на русский язык / Л. С. Бархударов // Тетради переводчика. – М. : Высшая школа, 1984. – Вып. 21. – С. 38–48.
4. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика: Очерки лингвистической теории перевода / Я. И. Рецкер. – М. : Международные отношения, 2006. – 240 с.
5. Коваленко А. Я. Общий курс научно-технического перевода / А. Я. Коваленко. – К. : ИНКОС, 2003. – С. 12.
6. Вине Ж.-П., Дарбельне Ж. Технические способы перевода. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике / Ж.-П. Вине, Ж. Дарбельне. – М. : Международные отношения, 1978. – С. 157–167.
7. Селіванова О. О. Нова типологія перекладацьких трансформацій (на матеріалі українсько-російського перекладу) / О. О. Селіванова // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Філол. Науки. – 2012. – Вип. 7. – С. 3–12. – Бібліогр.: 24 назви.

References

1. Latyshev L. K. Tehnologiya perevoda [Technology of translation] / L. K. Latyshev. – M. : Akademiya, 2005. – 317 s.
2. Komissarov V. N. Teoriya perevoda [Theory of translation] / V. N. Komissarov. – M. : Vysshaya shkola, 1990. – 254 s.

3. Barhudarov L. S. Nekotorye problemy perevoda angliyskoy poezii na russkiy yazyk [Certain problems of Russian translation of English poetry] / L. S. Barhudarov // Tetradi perevodchika. – M. : Vysshaya shkola, 1984. – Vyp. 21. – S. 38–48.

4. Retsker Ya. I. Teoriya perevoda i perevodcheskaya praktika: Ocherki lingvisticheskoy teorii perevoda [Theory of translation and translational practice: Study of linguistic theory of translation] / Ya. I. Retsker. – M. : Mezhdunarodnye otnosheniya, 2006. – 240 s.

5. Kovalenko A. Ya. Obschiy kurs nauchno-tehnicheskogo perevoda [General course of scientific and technical translation] / A. Ya. Kovalenko. – K. : INKOS, 2003. – S. 12.

6. Vine Zh.-P., Darbelne Zh. Tehnicheskie sposoby perevoda. Voprosy teorii perevoda v zarubezhnoy lingvistike [Technical methods of translation. Issues of translational theory in foreign linguistics] / Zh.-P. Vine, Zh. Darbelne. – M. : Mezhdunarodnye otnosheniya, 1978. – S. 157–167.

7. Selivanova O. O. Nova tipologiya perekladatskykh transformatsiy (na materialakh ukrainsko-rosiyskogo perekladu) [New typology of translation transformations (on the material of Ukrainian-Russian translation)] / O. O. Selivanova // Visn. Cherkas. un-tu. Ser. Filol. Nauki. – 2012. – Vyp. 7. – S. 3–12. – Bibliogr.: 24 nazvy.

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА НЕМЕЦКИХ ТЕКСТОВ АГРАРНОГО НАПРАВЛЕНИЯ В АСПЕКТЕ ПЕРЕВОДЧЕСКИХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

Л. В. Жукова, М. Ю. Зайцева

***Аннотация.** Статья посвящена исследованию переводческих трансформаций, как способа достижения адекватности и эквивалентности при переводе, определена целесообразная для текстов аграрного направления комплексная классификация трансформаций. На основе этой классификации осуществлен анализ отраслевых текстов с целью выявления частотности возникновения переводческих трансформаций в зависимости от уровня языковых единиц, а также меры воздействия на содержание перевода.*

***Ключевые слова:** научно-техническая литература, аграрные тексты, переводческие трансформации, формальные ПТ, формально-содержательные ПТ, лексический уровень, синтаксический уровень*

FEATURES OF THE TRANSLATION OF AGRICULTURAL GERMAN TEXTS IN THE ASPECT OF TRANSLATION TRANSFORMATIONS

L. V. Zhukova, M. Yu. Zaitseva

***Abstract.** The article investigates the translation transformations, as a way to achieve adequacy and equivalence in translation, it is determined the most appropriate classification of transformations for the texts of agricultural area. On the basis of this classification it is carried out the analysis of sectoral texts in order to identify the frequency of occurrence of translation transformations depending on the level of language units, as well as the extent of influence on the content of the translation.*

International cooperation in the field of agriculture is not only an important element of the strategic development of the state, the foundation of which has been long considered agriculture, but also an interesting field of research in terms of language support for such cooperation. Linguistic and pragmatic analysis of translation of agrarian texts from German into Ukrainian reveals the features of influence of the

information presented on readers and allows predicting its effectiveness. Therefore, changes made by the authors in their translation can significantly transform pragmatics of translated text.

The aim of the article is to analyze the translations of German texts of agrarian sector, namely transformations that are applied to achieve the most appropriate pragmatic effect on the reader.

When translating scientific literature authors apply some transformations to achieve adequacy and equivalence. Until recently the issue of translation transformations (hereinafter: TT) is one of the most important aspects of translation theory and an integral component of the study of translational methods and techniques.

Having observed various classifications for the purpose of comparison and selection of the most significant features, the best one for using when working with agricultural texts was identified. So, it was decided to take a completely new structural classification proposed by Olena Selivanova as a basic one. O. Selivanova distinguishes such TT: formal, formal and semantic and pragmatic TT. Each of these types of transformations is represented by units of different linguistic levels: phonographic, morphological, lexical and syntactical.

To investigate agrarian texts in terms of the presence in their translations from German into Ukrainian different kinds of transformations, the German official website of Big Dutchman company was selected. The company develops equipment for modern pig and poultry farming, so the available articles are of the relevant themes.

In the work three thematic articles are analyzed. They are “Innovative Schalenränke Pekino für die Entenhaltung”, “Big Dutchman übernimmt Mehrheitsbeteiligung an kanadischer Proline-Gruppe” and “Moderne Stalleinrichtungen und Fütterungsanlagen für “Schönes Schwein”. The study has found formal type of transformation, e.g. ein Genetikunternehmen (“підприємство, що займається розробками в сфері генетики”), “Die Proline-Gruppe mit Hauptsitz in Alberta im Westen Kanadas...” (“Група компаній Proline, центральний офіс якої знаходиться в місті Альберта на Заході Канади...”), formal and semantic – “Eine innovative Schalenränke für Pekingenten” (“Інноваційна поїлка призначена для напування качок пекінської породи”), and pragmatic transformations – “Pekino, so der Name der tiergerechten Neuentwicklung...” (“Поїлка розроблена з урахуванням біологічних потреб птиці та отримала назву Pekino), Leitmesse (“найбільша в Європі Міжнародна інноваційна виставка”), “ein Ende ist allmählich in Sicht” (“світло в кінці тунелю вже видно”). All of them are represented on different levels of organization of language units.

Thus, TT occur in almost every sentence of agrarian translated texts. There may be several transformations in the same sentence, they vary by the types, levels and aspects of expression, or are identical. The specifics of analyzed articles is that they are models of scientific and journalistic substyle of language, and that's why they have such elements as the use of scientific terminology, accuracy and consistency of presentation, but with the possibility of varying of lexical and grammatical structures. This can be regarded both as advantage and as additional difficulties in translation. However, agricultural literature is important for research in terms of translation.

Keywords: scientific and technical literature, agricultural texts, translation transformation, formal TT, formal and semantic TT, lexical level, syntactic level

ВСТАНОВЛЕННЯ ПЕРЕКЛАДНОЇ ВЗАЄМОВІДПОВІДНОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ І УКРАЇНСЬКИХ ТЕРМІНІВ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ

Г. І. СИДОРУК, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології і перекладу

*Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ)*

E-mail: seagalina@gmail.com

Н. О. БУЛКА, студентка магістратури

*Національного університету біоресурсів і природокористування України
(м. Київ)*

E-mail: neteliblk@rambler.ru

Анотація. У статті розглянуто типи трансформацій при перекладі англomовних аграрних текстів українською мовою. Їхнє застосування переслідує головну перекладацьку мету – зберегти незмінним зміст повідомлення, не порушуючи при цьому стилістичних мовних норм. Детально розглядаються лексичні методи транскодування, калькування, транслітерації, описового перекладу, лексичних замінів. Увагу приділено також генералізації та конкретизації.

Ключові слова: терміни аграрної економіки, перекладацькі трансформації, транскодування, калькування, описовий переклад, генералізація, конкретизація

Актуальність. Актуальність теми, обумовлена тим, що проблеми номіналізації та термінологізації постійно залишаються в центрі уваги лексикологів та перекладачів, оскільки цей процес словотворення й шляхів адекватного відтворення в інших мовах не припиняється, а набирає обертів у зв'язку з тим, що в сучасному світі активізувався процес глобалізації та економічної інтеграції та конкуренції. Економічні перетворення, які відбуваються в Україні, мають на меті поступову інтеграцію українських підприємств до системи міжнародних економічних зв'язків, з одного боку, і залучення іноземних підприємців до діяльності в Україні – з іншого. Важливу роль тут відіграє переклад відповідних документів аграрної економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На значенні перекладу для забезпечення порозуміння між народами наголошували багато дослідників, зокрема, Мамедов А. М. [5, с.40], Федоров А. В. [6, с.165] та ін. У словниковому складі мови велике місце належить термінологічній лексиці, кількість якої весь час помітно зростає. Терміном називається спеціальне слово або словосполучення, що вживається для точного вираження поняття будь-якої галузі знань — науки, техніки, суспільно-політичного життя, мистецтва, економіки тощо.

Прогрес людства, розвиток науки і техніки передбачає активну дослідницьку діяльність у галузі термінологічної лексики, явищ і процесів номіналізації та термінологізації. Проблеми перекладу, способи відтворення значень, деривація та тенденції розвитку термінології як визначного про шарку наукової лексики привертають увагу дослідників. Для підтримання орієнтації та одностайності при висвітленні фахових знань сучасний стан науки потребує поглибленого вивчення таких питань, як особливості перекладу термінів, генезис, процеси формування

термінологічних систем, семантизація термінів, стандартизація термінів та їх прагмастилістична реалізація в науковій літературі та науковій комунікації.

Мета. Необхідність розглянути лексичні трансформації в англомовних текстах аграрного спрямування та особливості передачі англійських аграрних термінів визначила мету статті.

Методи. Для досягнення поставленої мети було застосовано описовий і зіставний методи, структурний метод, метод лінгвістичного опису та спостереження, аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

Результати. При перекладі зовнішньоекономічних матеріалів слід дотримуватися наступних основних його принципів:

1. Досконало розуміти зміст тексту, що перекладається, з урахуванням галузевої специфіки аграрного виробництва.
2. Володіти на високому рівні мовою, з якої перекладає, включаючи галузеву термінологію.
3. Не намагатись досягти адекватності перекладу текстів аграрного спрямування тільки шляхом послівного перекладу, що інколи призводить до спотворення значень, а отже, і до його нерозуміння.
4. Використовувати в перекладі загальноновживані форми мови, що стосується як загальноновживаної, так і аграрної лексики.
5. Правильно «організовувати» слова у текст, викладений цільовою мовою, дотримуючись її норм.

Фахові терміни становлять суттєву складову науково-технічних текстів і одну з головних труднощів їх перекладу з огляду на неоднозначність, відсутність у мові перекладу відповідників нових термінів, а також певні відмінності процесу термінотворення в англійській та українській мовах.

Мовознавці наголошують на тому, що адекватний переклад термінів вимагає, в першу чергу, глибоких знань перекладача в тій галузі науки чи техніки, якої власне стосується переклад і, по-друге, розуміння значень англійських термінів і знання фахової термінології рідною мовою. “При перекладі науково-технічної літератури важливе значення має взаємодія терміну з контекстом, в якому він розкриває своє лексичне значення” [8, с. 255], адже лише в контексті можна зрозуміти, до якої конкретної галузі знань належить даний термін і відповідно перекласти його, підібравши оптимальний еквівалент у мові перекладу. Тому

А. Я. Коваленко виділяє два етапи у процесі перекладу термінів: перший – це з’ясування значення терміну у контексті, а другий – це переклад значення рідною мовою.

Таким чином, для досягнення максимально адекватного перекладу кожен перекладач може використовувати перекладацькі трансформації. Комісаров В. Н. виділяє три основні групи перекладацьких трансформацій: лексичні, граматичні та лексико-граматичні [8, с.55]. Лексичні трансформації – це специфічні зміни лексичних елементів мови оригіналу з метою забезпечення адекватності перекладу. Вони використовуються тоді, коли словникові відповідники в мові перекладу або відсутні, або не зовсім точно передають семантичні, стилістичні та прагматичні характеристики перекладу. “Головним прийомом перекладу термінів є переклад за допомогою лексичного еквівалента. Еквівалент – стала лексична відповідність, яка повністю співпадає із значенням іншомовного слова-терміна. Терміни, які мають еквіваленти в рідній мові, відіграють важливу роль при перекладі. Вони слугують опорними пунктами у тексті, від них залежить розкриття значень інших слів, вони дають можливість з’ясувати характер та фаховість тексту” [2, с. 255].

Пошук еквівалентів ускладнюється тим, що терміни є неоднозначними і залежно від сфери знань мають різні значення. Тому далеко не завжди вони отримують свої повні та абсолютні еквіваленти. Хоча деякі термінознаки справді однозначні і не мають жодних інших значень ні в якій іншій сфері і завжди перекладаються абсолютним еквівалентом. Наприклад, такі терміни як: *economics, money, market* мають точні відповідники в українській мові: *економіка, гроші, ринок*, які легко знайти у загальних словниках, не звертаючись навіть до фахових. Однак частка таких термінів у загальному термінофонді дуже незначна, тому переклад більшості спеціальних галузевих термінів не є простою заміною слова-терміна мовою оригіналу відповідним термінознаком у мові перекладу. У таких випадках переклад терміна дійсно перетворюється на переклад звичайної мовної одиниці, що є найпростішим шляхом підбирання власномовної назви до певного іншомовного наукового поняття.

Одним з найпростіших лексичних способів перекладу терміну є метод транскодування. Даний прийом нерідко застосовується для перекладу англійських термінологічних одиниць, орфографічна система мови яких докорінно відрізняється від української і передбачає, в першу чергу, передачу звукової форми терміну, і вже в другу – його лексичного значення: *biopesticides* – *біопестициди*, *biosphere* – *біосфера*, *fungicide* – *фунгіцид*, *microclimate* – *мікроклімат*. Однак, при транслітерації не слід забувати і про “хибних друзів перекладача”, які попри зовнішню схожість в обох мовах мають різні значення. Терміни також підлягають ще одному лексичному прийому перекладу – калькуванню, тобто передачі не звукового, а комбінаторного складу слова, коли складові частини слова чи фрази перекладаються відповідними одиницями мови перекладу: *double helix* – *подвійна спіраль*, *biological security* – *біологічна безпека*, *food chain* – *ланцюжок харчування*, *natural selection* – *природний добір*.

Найбільш розповсюдженим лексичним прийомом перекладу фахових термінів є описовий спосіб передачі значення термінологічної одиниці. Такий прийом застосовується при перекладі тих понять і реалій, які вже давно відомі в постіндустріальних суспільствах, але тільки зараз починають з’являтися в українському соціумі. Передача значень таких термінів можлива лише шляхом розкриття та додаткового пояснення змісту нових термінологічних одиниць. Граматичні заміни – це спосіб перекладу, при якому граматична одиниця в оригіналі перетворюється в одиницю перекладу із іншим граматичним значенням. Л.С. Бархударов розрізняє такі види граматичних трансформацій: перестановки, заміни, додавання, опущення, які на практиці «в чистому вигляді» зустрічаються рідко, зазвичай вони поєднуються один із одним, приймаючи характер складних, комплексних трансформацій [7, с.145].

Перестановка – зміна розташування (порядку) мовних елементів у тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу. Такими елементами є слова, словосполучення, головні і підрядні речення, а також цілі речення. Граматичні, так само як і лексичні, трансформації нерідко вимагають внесення додаткових слів чи навпаки опущення яких-небудь елементів. Тому опущення і доповнення часто сполучаються з іншими видами граматичних трансформацій, найчастіше із заміною частин мови.

Під стилістичними трансформаціями, на думку Л.П. Науменко та А.Й. Гордєєвої, розуміють такі способи перекладу, за допомогою яких перекладач зміщує стилістичні акценти, нейтралізуючи або, навпаки, актуалізуючи відтінки значення, або ж адаптуючи мову перекладу до стилістичних норм. До стилістичних перекладацьких трансформацій належать: логізація,

експресивізація, модернізація та архаїзація. Більшість текстів перекладаються з використанням різноманітних способів, один з яких є домінуючим і визначає характер відношень між вихідним текстом і перекладеним, умови членування тексту оригіналу, вибір одиниць перекладу, а також вибір перекладацьких прийомів. Вибір лексико-семантичних трансформацій є однією з основних професійних навичок перекладача. Велику роль при цьому відіграє робота зі словником. Певне значення мають і фонові знання перекладача при, оскільки вони надають можливість краще зрозуміти національно-забарвлену лексику оригіналу, віднайти правильні шляхи і способи її відтворення.

Існує безліч факторів, що зумовлюють лексико-семантичні трансформації: лексема може бути більш вживаною в одній мові, а в іншому мати більш вузьке значення; різниця в смисловому обсязі слів; відмінність в сполучуваності тощо. До лексико-семантичних трансформаційних прийомів, що застосовуються при перекладі фахових термінів, відносяться конкретизація та генералізація.

Конкретизація – процес, при якому одиниця з більш широким конкретологічним значенням передається мовою перекладу за допомогою одиниці з більш конкретним значенням. Саме через те, що “англійським словам притаманна більш розгалужена семантична структура, аніж відповідним українським словам, їхній переклад приховує в собі більше можливостей припуститися помилок, ніж переклад таких слів з української мови на англійську, тому що англійське слово може вживатися не в тому значенні, що призведе до грубих спотворень і викривлень змісту” [1, с. 409].

При перекладі можна застосовується прийом генералізації. Генералізація вихідного значення має місце в тих випадках, коли міра інформаційної упорядкованості вихідної одиниці вища за міру упорядкованості одиниці, що відповідає їй за змістом у мові перекладу:

Pathogen is an agent that causes disease, especially a living microorganism such as a bacterium or fungus. Патоген – це агент, що викликає захворювання, переважно – живий організм, наприклад бактерія чи грибок.

Вирішальну роль при виборі того чи іншого слова грає макро- і мікроконтекст, тобто мовне оточення всього тексту й окремо взятого речення. З мовного простору реципієнт отримує додаткову інформацію. Визначення невідповідностей мовних одиниць починається з порівняння словникових значень лексем з їх семантичною реалізацією в конкретному контексті. У результаті виявляється, що вихідне слово не має однозначного значення в перекладі. У такому випадку перекладач вдається до лексико-семантичних трансформацій. За відомою класифікацією лексичних трансформацій вирізняємо диференціацію значень, конкретизацію, генералізацію, смисловий розвиток, антонімічний переклад, цілісне перетворення, компенсацію втрат.

Висновки і перспективи. Отже, переклад термінів є дуже відповідальним завданням, яке потребує високого ступеню володіння обома мовами, багатогранного сприйняття мовної картини світу, а також глибоких знань в тій галузі науки чи техніки, якої власне стосується переклад. Саме тому перекладач і виступає в ролі міжмовного посередника, який допомагає реципієнтам отримати необхідну їм інформацію, і в той же час, укорінює нові термінологічні лексичні одиниці у словниковому складі своєї рідної мови. У процесі перекладу англійських одиниць фахової підмови аграрної економіки зазвичай обирають той чи інший спосіб перекладу, виходячи зі змісту контексту, у якому вжито галузевий термін, а іноді комбінують усі вищезгадані прийоми, аби якомога точніше і вдаліше передати їхнє лексичне значення. Перекладацькі трансформації є основним

засобом здійснення перекладу текстів аграрного спрямування у зовнішньоекономічній діяльності. Лексичні та граматичні перетворення переслідують головну для перекладу мету – зберегти незмінним зміст повідомлення, не порушуючи при цьому стилістичних мовних норм.

Список використаних джерел

1. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В. І. Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2002. – 458 с.
2. Коваленко А.Я. Общий курс научно-технического перевода: Пособие по переводу с англ. языка на рус. / А. Я. Коваленко. – К.: ИНКОС, 2003. – 320 с.
3. Карабан В.І. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову / В.І. Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 126 с.
4. Олійник А.Д., Ритікова Л.Л. Англо-російсько-український глосарій термінів аграрної екології та екобіотехнології / А.Д. Олійник, Л.Л. Ритікова. – Київ, 2010. – 136 с.
5. Мамедов А.Н. Лексико-грамматические трансформации при переводе текстов общественно-политической тематики / А.Н. Мамедов. – М.: Изд. «Прометей», 2012. – 68 с.
6. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): для институтов и факультетов иностр. языков / А.В. Федоров. – СПб.: Фил. фак-т СПбГУ; – М.: ООО «Издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. – 416 с.
7. Бархударов Л.С. Язык и перевод (теория и практика перевода) / Л.С. Бархударов. – М.: Изд. Международные отношения, 1975. – 240 с.
8. Комиссаров В.Н. Теория перевода / В.Н. Комиссаров. – М.: Высшая школа, 1990. – 80 с.

References

1. Karaban V.I. Pereklad anhliyskoyi naykovoyi i tehnichnoyi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni zhanrovi ta stylistychni problemy [Translation of English scientific and technical literature. Grammatical difficulties, lexical, terminological and genre-stylistic problems] / V. I. Karaban. - Vinnytsya: Nova knyha, 2002. - 458 s.
2. Kovalenko A.Y. Obshchiy kyrs nauchno tehnycheskoho perevoda: Posobiye po perevodu s anhl. yazyka na rus. [General course of scientific and technical translation: Guide to translation from Engl. into Rus.] / A. Y. Kovalenko. - K.: INKOS, 2003. - 320 s.
3. Karaban V.I. Teoriya i praktyka perekladu z ukrayinskoyi movy na anhliysku movy [Theory and practice of translation from Ukrainian into English language] / V. I. Karaban. - Vinnytsya: Nova knyha, 2003. - 126 s.
4. Oliynyk A.D., Rytikova L.L. Anhlo-Rosiysko-Ukrayinskyi hlosariy terminiv ahrarnoyi ekolohiyi ta ekobiotehnolohiyi [English-Russian-Ukrainian glossary of terms on Agricultural Ecology and Ecobiotechnology] / A.D. Oliynyk, L.L. Rytikova. - Kyiv, 2010. - 136 s.
5. Mamedov A.N. Leksiko-grammaticheskiye transformatsiyi pri perevode tekstov obshchestvenno-politicheskoy tematiki [Lexical and grammatical transformations in translating socio-political texts] / A.N. Mamedov. - M.: Izd. "Prometey", 2012. - 68 s.
6. Fyodorov A.V. Osnovy obshchey teorii perevoda (lingvisticheskiye problemy): dlya institutov i fakultetov inostr. yazykov [Fundamentals of general theory of translation (linguistic issues) for institutes and faculties of foreign languages] / A.V. Fyodorov. - SPb.: Fil. fak-t SPbGU; – M.: ООО "Izdatelskiy Dom "FILOLOGIYA TRI",

2002. - 416 s.

7. Barhudarov L.S. Yazyk i perevod (teoriya i praktika perevoda) [Language and Translation (Theory and Practice of Translation)] / L.S. Barhudarov. - M.: Izd. Mezhdunarodnye otnosheniya, 1975. - 240 s.

8. Komissarov V.N. Teoriya perevoda [Theory of translation] / V.N. Komissarov. – M.: Vyshaya shkola, 1990. – 80 s.

УСТАНОВЛЕНИЕ ПЕРЕВОДНОГО ВЗАИМОСООТВЕТСТВИЯ АНГЛИЙСКИХ И УКРАИНСКИХ ТЕРМИНОВ АГРАРНОЙ ЭКОНОМИКИ

Г. І.Сидорук, Н. О. Булка

Аннотация. В статье рассмотрены типы трансформаций при переводе англоязычных аграрных текстов на украинский язык. Их применение преследует главную переводческую цель – сохранить неизменным содержание сообщения, не нарушая при этом стилистических языковых норм. Подробно рассматриваются лексические методы транскодирования, калькирования, транслитерации, описательного перевода, лексических замен. Внимание уделено также генерализации и конкретизации.

Ключевые слова: термины аграрной экономики, переводческие трансформации, транскодирование, калькирование, описательный перевод, генерализация, конкретизация

ESTABLISHING THE TRANSLATIONAL CONFORMITY OF ENGLISH AND UKRAINIAN TERMS OF AGRICULTURAL ECONOMICS

H. I. Sydoruk, N. O. Bulka

Abstract. The article considers lexical and grammatical transformations in translating English texts of agrarian discourse and specifics of rendering the English agricultural terms into Ukrainian. Relevance of the topic is stipulated by the fact that the problems of nominalization and terminologization constantly remain in the spotlight of linguists and translators, because this process of word formation and adequate reproduction in other languages does not stop and is gaining momentum due to intensification of the process of globalization, economic integration and competition in modern world. Scientists have come to the conclusion that in order to maintain the orientation and consensus while covering professional knowledge, the current state of science requires in-depth study of such issues as specifics of translating the terms, genesis, processes of constructing the terminological systems, semantization and standardization of terms, their pragmatic and stylistic realization in scientific literature and research communication.

The necessity to consider lexical transformations in English agrarian texts and the peculiarities of rendering English terms into Ukrainian has determined the purpose of the article.

Any translator who makes either written or oral translation for providing foreign trade, should comply with the following fundamental principles of translation: 1. Thoroughly understand the meaning of the text under translation, taking into account the specific sector of agricultural production. 2. Possess a high-level language, which he translates from, including sectoral terminology. 3. Not to try to achieve adequacy in translating the agrarian texts only applying word-for-word translation that sometimes leads to distortion of meanings and hence misunderstanding the text as a whole. 4. Make use of commonly used language forms in translation that apply to both general and agricultural vocabulary. 5. "Pack", combine correctly the words in translated text,

following the target language rules.

Adequate translation of terms requires from translator, above all, fundamental knowledge in science and technology, which actually relates to translation and, secondly, understanding the meanings of English terms and knowledge of professional terminology in their native language. When translating scientific literature interaction of a term with the context in which it reveals its lexical meaning is of great importance, because only in the context one can understand, what particular field of knowledge the term belongs to, and translate it accordingly, selecting the best possible equivalent in the target language. Therefore, we can distinguish two stages in translating the terms: the first - clarification of the term's meaning in context, a second – rendering this meaning in native language. Linguistic examination of the agrarian terminological units has been narrowed to the terms of agrarian economics, which have not been investigated before in detail. Specialized terms are an essential component of scientific-technical texts and one of the major complications of translation because of their ambiguity, lack of equivalents of new terms in target language, as well as some differences of terminological word formation in English and Ukrainian languages. These very positions have been dealt with to the extent possible in the article.

Currently this kind of research is especially important when the development of processes of international economic integration, international labor division, globalization of the world economy are becoming more intense. The importance of translation for mutual understanding was underlined by many scholars-linguists and translators, including A. M. Mamedov, Fedorov A.V. and others. Translational transformations are a primary means of translating the texts on foreign economic activity. Lexical and grammatical transformations pursue the main translation purpose – to keep the content of a message unchanged, while respecting the stylistic language norms. Lexical techniques of transcoding, loan translation, transliteration, descriptive translation and lexical substitution have been considered here in detail. Attention has also been paid to such lexical-semantic and lexical-grammatical translation techniques as generalization and concretization.

Keywords: terms of agricultural economics, translational transformations, transcoding, loan translation, transliteration, descriptive translation, generalization, concretization

УДК 811.255.2

DIFFICULTIES OF AGRICULTURAL TERMS TRANSLATION FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN

(based on the agrobiological and technical terms)

N. A. HLUKHOVS'KA, assistant of the department of English language for agrobiological and technical specialties

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

E-mail: natalya-glukhovskaya@yandex.ru

Abstract. The article deals with the most complicated and difficult issue of modern practice of translation peculiarities of terminology and techniques of their translation in the agricultural texts. The adequacy of the translation is achieved by selecting the correct equivalents in both languages. Structural-semantic and functional features of the terms, techniques and methods of translation are analyzed.

Keywords: *terms, professional terminology, methods of translation, problems of translation, adequacy, peculiarities of styles of the language*

Introduction. Today translation is a presentation of high linguistic experience. This type of translation as a rule connected with the usage of special knowledge in different spheres of life and technologies.

The importance of translating and interpreting in modern society has long been recognized. Practically not a single contact at the international level or even between any two foreign persons speaking different languages can be established or maintained without the help of translators or interpreters.

Equally important is translating and interpreting for uninterrupted functioning of different international bodies (conferences, symposia, congresses, etc.) to say nothing about the bodies like the E.E.C.(European Economic Council), the I.M.F. (International Monetary Fund) or the United Nations Organization with its numerous councils, assemblies, commissions, committees and sub-committees. These can function smoothly only thanks to an army of translators and interpreters representing different states and working in many different national languages [1, p.23-24]. And that is why the problem of translation is so acute nowadays. Numerous branches of national economies too can keep up with the up-to-date development and progress in the modern world thanks to the everyday translating/interpreting of scientific and technical matter covering various fields of human knowledge and activities. The latter comprise nuclear science, exploration of outer space, ecological environment, plastics, mining, chemistry, biology, medicine, machine building, electronics, linguistics, etc. In the present days translation of scientific and technical matter has become a most significant and reliable source of obtaining all-round and up-to-date information on the progress in various fields of science and technology in all countries of the world.

Translating is also a perfect means of sharing achievements and enriching national languages, literatures and cultures (operas, artistic films).

Analysis of recent researches and publications. The social and political role of translation/interpretation has probably been most strongly felt in the 20th century when it provided the dissemination of political (doctrinal) ideas, of social and political knowledge in various fields of sciences[.

A significant contribution to the development of the problems related to the translation of terms and terminology has been made by well-known scientists and translators V.Mysyk, H.Kochur and many others. In the field of psychology the works by Barhudarov, Kommisarov, and Korunets' are the most famous. Such scholars as Kyiak, Mostovyi and Karaban made contribution in the development of modern principles and approaches in the field of translating terminology.

Today it is impossible to imagine our modern society without translation or translators itself.

The purpose of this paper is to consider the peculiarities of translating terms and terminology, to analyze the dynamics of the experimental work. It is mostly based on materials of Ukrainian and English dictionaries, periodicals and instructions.

Methods. The following methods are used in the paper, in particular analysis, synthesis, generalization, systematization.

Scientific novelty is to analyze profoundly terms in both languages and receive full terminological equivalence during this process.

Practical value is to use the results of the research in the course of aspect translation, technical translation and practical course of the first language.

Results. Translating is inseparable from understanding and it goes along with conveying content and sometimes even the form of language units. As a result, the process of translation, provided it is not performed at the level of separate simple words, involves simultaneously some aspects of the source language and those of the target language.

These are morphology (word-building and word forms), the lexicon (words, phraseologisms), syntax (the means of connection and the structure of syntaxemes), stylistics (peculiarities of speech styles, etc.).

The level or the degree of faithfulness of translation is mostly predetermined by some factors, which may be both of objective and of subjective nature. The main of them are the purpose of the translation to be performed, the skill of the translator/interpreter, the type of the matter selected for translation, etc

The reasons for the existence of lexical difficulties of translation primarily the difference in the world picture of English and Ukrainian languages, especially English and Ukrainian ambiguity of words, the lack of language translation equivalents of new terms, features and terminology of word formation in English and Ukrainian languages, etc .

Among the reasons it leads to the existence of stylistic problems of scientific and technical translation should include some stylistic differences in the standards of presenting information, especially the use of words and combinations [2, p.5].

As for the stylistic difficulties of translation of English agricultural texts into Ukrainian translation should be called metaphorical terms and phraseological, clichés and colloquial lexical elements genre features of scientific texts . Translation as a denotative system of the target language, these units are divided into two groups: with equivalents ("translated equivalents") in the target language, and units without equivalent .

Equivalent units are divided into : having one translated equivalent and having two or more translated equivalents [2, p.85-86].

Thus, if the element is equal in the target language, the translator must choose the best variant if the element has a lot of equivalent. In this case it is advisable to choose one adequate word variant equivalent in this context of several filed in the dictionary.

Translator must accurately identify lexical-semantic variant of the word (ie, where the word is used), and then choose the appropriate variant equivalent of those that are in the dictionary.

a) The current interest in mechanical and flame weed control tools as a preferred technology began long ago with farmers who decided-for a range of reasons-not to abandon their "steel" for **herbicides**. Many contemporary tool users blend physical and chemical weed management modes. Some depend primarily on mechanical controls

The above example of the word "herbicide" is equivalent to the unit with the following meanings: 1) a kind of fertilizer. In this context, we first variant suitable equivalent, so adequate translation of this unit we chose the word "гербіцид". This is an example of equivalent term.

б) His early season weed control centres on soil preparation, well-timed **irrigation** and moisture management. Typically, Muller spreads about 8 tons of compost per acre before disking then subsoiling. The compost goes on at an early stage in field preparation or when cover crops are incorporated. He lets cover crop residue decompose for about three weeks after disking before the next tillage pass. That time period varies with moisture, amount of cover residue, how finely the residue is chopped up during incorporation and how thoroughly the residue is incorporated with soil

The above example of the word "irrigation" is equivalent to the unit with the following meanings: 1) Irrigation 2) water supply. In this context, we first variant suitable equivalent, so adequate translation of this unit we chose the word "зрошення". This is an example of many equivalent term.

The above example of the word "обробіток ґрунту" is equivalent to the unit with the following meanings: 1) cultivation of soil 2) ploughing . In this context, we first variant suitable equivalent, so adequate translation of this unit we chose the word "irrigation". This is an example of with one equivalent term.

в) Farmers and researchers are using cover crops to design new strategies that preserve a farm's natural resources while remaining profitable. Key to this approach is to see a farm as an "**agroecosystem**" - a dynamic relationship of the mineral, biological, weather and human resources involved in producing crops or livestock. Our goal is to learn agricultural practices that are environmentally sound, economically feasible and socially acceptable.

In this sentence, we translated the term agroecosystem by making a simple mechanical operation and changing each word separately compiled term: agro- (agro) and ecosystem (ecosystem). You could translate "agro-" as "agricultural", but the prefix "agro" firmly took root in Ukrainian language and needs no further explanation. When transferring been selected first in order of matches in the dictionary.

г) In spring in cool climates, red clover germinates in about seven days - quicker than many legumes - but seedlings develop slowly, similar to winter annual legumes. Traditionally it is drilled with spring-sown grains. Wisconsin researchers who have worked for several years to optimize returns from red clover / oats **interseedings** say planting oats gives good stands of clover without sacrificing grain yield (Managing cover crops profitably / project manager and editor, Andy Clark.-3rd ed., 2007) .

In this example, we used to translate the term міжряддя .Compound words interseedings can be divided into inter- and seeding, which alone can be translated as "between" ("between") and "occupied". In their drafting, trying not to break the rules of compatibility and the use of words in Ukrainian language, we get the term "intermediate crop." The process , however, include the appropriate transformation. We resorted to the total transformation, resulting in received rather than just interseeding - two. Affix inter- in English corresponds independent sign in the Ukrainian language, and so passed by us as an adjective.

д) Microorganisms in soils produce numerous substances that stimulate plant growth. The reason for this stimulation has been found mainly to be due to making micronutrients more available to plants-causing roots to grow longer and have more branches, resulting in larger and healthier plants.

Microorganisms in the soil strata produce large amounts of substances that stimulate plant growth. As it turned out, there are general stimulation that micronutrients are more available to plants, roots grow longer with many branches, and the plant - larger and healthier.

In this example, the word "micronutrient" translate as a one component equivalent that fully preserves the graphic form of expression and slightly define his sound in the original language - "поживні речовини ґрунту" .

It is often necessary to use all sorts of transformations. First of all it concerns the case forms change, the number of words in the phrase, affixes, word order, morphological or syntactic status of words.

The translation of the term is already known to the interpreter and the task is relatively simple, although one should be careful when choosing equivalent of compound words.

If the word is not in the English-Ukrainian dictionary, you should try to find it in the English-Ukrainian explanatory dictionary, and then translate it. It is recommended to use a dictionary publications of recent years.

So in many cases the translator can realize the meaning of the term in the context. This stage is the most important, while the transfer of the meaning of language translation means - often a purely technical issue, although it is important to solve the most acceptable methods for language translation.

In recent decades, interest has raised sharply in linguists and specialists in various fields of science and technology to the problems of terminological individual sectors, including the terminology of agricultural subjects, because of the increasing flow of scientific and technical information, the integration and interaction of science, reinforcing the terminology [1, p.27].

Discussion. To sum up, the development of the terms is still increasing and translator should pay attention to this fact.

Translation of terms is very hard work for translator in order to use more effective ways of communication that it why we found ways to translate terms correctly. The translator has to recreate and convey faithfully the content side, the style, the morphological and syntactic peculiarities, and the pragmatic potential.

Prospects of studies we see the profound investigation in terminology, in the theory and practice of translation.

Список використаних джерел

1. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі/ В.І. Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2001-284с.

2. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. – Вінниця: Нова Книга. 2000 – 448с.

3. Fowler H. W. Dictionary of Modern English Usage. London, 1959.

4. Олійник А.Д. Англо–російсько–український глосарій термінів аграрної екології та екобіотехнології / А. Д. Олійник, Л. Л. Ритікова. – К. : Вид. центр НАУ, 2008. – 960 с.

5. Урбанова В. Восьмиязычный сельскохозяйственный словарь / В. Урбанова. – 1980. – Т.1. – 1045 с. – Т.2. – 675 с.

References

1. Karaban V. I. Pereklad anglijs'koi naukovoï i tekhnichnoi literaturi / [Translation of the English technical and scientific literature] V. I. Karaban. – Vinnitsya: Nova kniga, 2001. – 303 s.

2. Olijnik A.D. Anglo–rosijs'ko–ukrains'kij glosarij terminiv agrarnoi ekologii ta ekobiotekhnologii / [English–russian–Ukrainian glossary of terms in agricultural ecology and biotechnology] A. D. Olijnik, L. L. Ritikova. – K.: Vidavnichij tsentr NAU, 2008. – 960 s.

3. Urbanova V. Vos'miyazychnyj sel'skokhozyajstvennyj slovar' [Eight languages agricultural dictionary] / V. Urbanova. – 1980. – T.1. – 1045 s. – T.2. – 675 s.

4. Korunets' I.V. Aspektnyi pereklad [Aspective translation] / I.V. Korunets'. – Vinnitsya : Nova kniga, 2001. – 341 s.

5. Fowler H. W. Dictionary of Modern English Usage. – London, 1959.

СКЛАДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ АГРАРНИХ ТЕРМІНІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Н. А. Глуховська

Анотація. У статті розглядається одне з найважливіших і найскладніших питань сучасної практики перекладу – особливості термінології та засоби досягнення еквівалентності при перекладі в текстах аграрної тематики. Адекватність у перекладі досягається підбором правильних еквівалентів в обох мовах. Ретельна увага приділяється з'ясуванню структурно-семантичних і функціональних особливостей термінів

Ключові слова: терміни, професійна термінологія, способи перекладу, проблеми перекладу, адекватність, особливості стилів мови

ТРУДНОСТИ ПЕРЕВОДА АГРАРНЫХ ТЕРМИНОВ С АНГЛИЙСКОГО НА УКРАИНСКИЙ

Н. А. Глуховская

Аннотация. В статье рассматривается самый сложный и трудный вопрос современной практики перевода – особенности терминологии и способы их передачи при переводе в текстах аграрной тематики. Адекватность в переводе достигается подбором правильных эквивалентов в обоих языках. Рассмотрены структурно-семантические и функциональные особенности терминов и проанализированы способы и методы перевода.

Ключевые слова: термины, профессиональная терминология, способы перевода, проблемы перевода, адекватность, особенности стилей языка

ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

УДК 378.014(477)

ІНШОМОВНА ОСВІТА В КАНАДІ: СПЕЦИФІКА ТА МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ

Ю. О. ДЕМ'ЯНОВА, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри англійської мови для технічних та агробіологічних спеціальностей
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ)

E-mail: demianova75@gmail.com

***Анотація.** У статті висвітлюються основні механізми регулювання у сфері іншомовної освіти у Канаді, окреслюються стратегії та пріоритети національної політики щодо розвитку іншомовної освіти. Значна увага приділяється вивченню канадської моделі надання дистанційної освіти, визначенню ролі онлайн програм і курсів як одного зі шляхів оптимізації системи вищої іншомовної освіти в Канаді. Автор доходить висновку, що вивчення канадської моделі регулювання у сфері іншомовної освіти сприятиме активізації пошуку шляхів забезпечення розвитку та високої якості освіти і науки в Україні.*

***Ключові слова:** регулювання у сфері освіти, вища іншомовна освіта, національна освітня політика, Канада*

Актуальність. Забезпечення якості, доступності та ефективності вищої освіти, удосконалення механізмів державного регулювання та фінансування з погляду інтересів глобального, національного, регіонального соціально-економічного розвитку є пріоритетними напрямками національної освітньої політики кожної розвиненої країни. Проблеми, завдання і перспективи національної внутрішньої політики, які гостро постають перед системою вищої освіти в Україні, спонукають нас до пошуку ефективних моделей регулювання у сфері вищої освіти, зокрема іншомовної. До головних проблем, що стримують розвиток освітньої галузі, передусім належать: невідповідність освітніх послуг вимогам суспільства, запитам особистості, потребам ринку праці; недосконалість змісту освіти: державних освітніх стандартів, навчальних планів, програм та підручників; недостатня зорієнтованість структури і змісту професійно-технічної та вищої освіти на потреби ринку праці, сучасні економічні виклики інноваційного, сталого, конкурентоспроможного суспільного розвитку; відсутність ефективної системи національного моніторингу та оцінювання якості освіти; неефективність управління системою та закладами освіти та ін. [3, с.5]. Також багатьма стратегічними документами, зокрема Національною програмою вивчення та популяризації іноземних мов «GO GLOBAL», наголошується на пріоритетності підвищення якості іншомовної освіти в Україні: «одним з головних інструментів невідворотності приєднання країни до ділового, освітнього, наукового та культурного простору країн Європейської спільноти є знання мов» [7]. Знання ж англійської мови визначається ключовою компетенцією в умовах глобалізації економіки. Створення загальноєвропейського освітнього простору передбачає можливість фахового спілкування іноземними мовами, що вимагає знання двох-трьох європейських мов та стійких навичок між/полікультурної комунікації.

Таким чином, аналіз досвіду прогресивних країн у галузі іншомовної освіти уявляється надзвичайно актуальним для розробки чіткої національної стратегії реформування вищої іншомовної освіти в Україні, що в цілому сприятиме зростанню обсягу експорту освітніх послуг, темпів розвитку міжнародних освітніх програм, розвитку студентської та академічної мобільності, наукового обґрунтування іншомовної освітньої політики і можливості довгострокового стратегічного планування, а отже, – більш ефективній інтеграції української вищої школи до загальноєвропейського та загальносвітового освітньо-наукового простору.

Канада – це країна, одним з найбільших досягнень якої є система іншомовної освіти, що, відповідно, є результатом грамотно побудованої моделі освітнього менеджменту. При цьому відмінність канадської системи вищої освіти від близьких до неї систем «атлантичної» моделі полягає в особливостях адміністративно-територіального та політичного устрою країни, високому рівні автономії канадських вишів та ефективних практиках фінансування діяльності вищих навчальних закладів, вивчення та впровадження яких сприятиме зміні вектора від державної до державно-громадської форми управління вищою освітою в Україні «в умовах демократизації суспільних відносин, децентралізації управління розвитком освіти задля максимального врахування і задоволення освітніх потреб громадян, роботодавців, суспільства в цілому» [3, с.6].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти регулювання у сфері національних систем освіти не раз поставали об'єктом вивчення в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, організаційно-правові основи системи фінансового контролю у сфері освіти в Канаді та США визначають коло дослідницьких інтересів Д. Корфа [1]; сутність і основні моделі децентралізації управління вищою освітою в зарубіжних країнах вивчає В. Пашков [2]; дослідженню світових моделей управління освітою присвячено колективну монографію під загальною редакцією В. Бежа [3]; загальні питання розвитку системи вищої освіти в Канаді перебувають в центрі уваги Г. Джоунз [8]. Проте питання регулювання в системі іншомовної освіти в Канаді залишається поки що малодослідженим, що й увиразнює актуальність нашої розвідки.

Метою пропонованої статті є аналіз канадської моделі регулювання у сфері іншомовної освіти та окреслення основних тенденцій освітньої політики. Реалізації поставленої мети сприятиме розв'язання низки завдань, як-от: вивчення специфіки канадської системи управління вищою освітою, визначення стратегій, пріоритетів, напрямків національної політики щодо розвитку та оптимізації іншомовної освіти в Канаді.

Методи. У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

Результати. Специфічною рисою канадської системи управління вищою освітою є відсутність єдиного державного органу, що регулює діяльність вищих навчальних закладів. Усі десять провінцій та три території Канади утворюють тринадцять незалежних освітніх систем, яким відповідає така ж кількість регіональних органів управління освітою, в компетенції яких перебувають усі рівні національного освітнього рівня в масштабі провінції або території [6, с.4]. І хоча уряди провінцій несуть основний тягар управління вищими навчальними закладами, це зумовлює високий рівень автономії вишів: канадські ВНЗ є «повністю самостійними у своїй діяльності, вільно розпоряджаються власними бюджетами, мають статус юридичної особи» [2, с. 144]. До того ж, як зазначає В. Пашков, «кожний ВНЗ самостійно формує власну стратегію інституційного

розвитку, навчальні плани та освітні програми, визначає пріоритетні напрямки діяльності в освітній та дослідницькій сферах, здійснює пошук альтернативних джерел фінансування, визначає статті витрат та розподіляє кошти між ними, встановлює власні правила прийому абітурієнтів, плату за навчання та рівень оплати праці працівників» [2, с. 144-145]. Для реалізації загальнонаціональних цілей і завдань розвитку вищої освіти в Канаді функціонує Рада міністрів освіти, до компетентності яких, проте, вирішення питань університетського самоврядування не входить. Таким чином, канадські університети є незалежними адміністративними установами, що самостійно приймають рішення щодо всіх питань здобуття вищої освіти й система управління яких має подібний склад, до якої входять голова університету, ректор, проректор, заступник проректора, сенату та ради. Основним фактором диференціації вишів за ступенем автономності є відмінності в державному фінансуванні.

Система вищої освіти в Канаді представлена головно трьома видами установ: університетами, коледжами та політехнічними інститутами. Усі вони пропонують курси та кваліфікації в різноманітних способах їх поєднання для здобуття ступенів бакалавра, а також магістра й доктора наук з широкого кола спеціальностей [9, с.7]. Можливості отримання вищої іншомовної освіти також значно варіюються залежно від типу вищого навчального закладу та його специфіки. Так, факультет освіти університету Оттави пропонує студентам ряд можливостей здобуття педагогічної освіти, зокрема й мультидисциплінарні програми навчання другої мови на всіх рівнях підготовки фахівців: бакалаврські програми, магістерські, програми підготовки докторів філософії [12].

Гуманітарний факультет університету Томпсон Ріверз серед численних освітніх програм і курсів надає можливості отримати диплом бакалавра або магістра за напрямками «Сучасні мови» (китайська, японська, французька, іспанська, німецька), «Навчання англійської як другої мови», «Англійська як друга мова» [10].

Широке коло навчальних курсів кваліфікаційного рівня «бакалавр» з англійської мови (37 курсів), німецької (4 курси), французької (16 курсів); кваліфікаційного рівня «магістр» з англійської мови (4 курси), а також низку програм з іноземних мов пропонує університет Атабаски [4].

Стратегічні документи серед пріоритетів національної політики у сфері навчання іноземних мов визначають такі: забезпечення якості та рівності доступу до вищої освіти, створення позитивного навчального середовища й вдосконалення системи оцінювання навчальних досягнень студентів, інноваційне навчання, практичне спрямування навчального процесу, покращення системи фінансування вишів та системи студентських позик, грантів та стипендій для здійснення дослідницької діяльності, підвищення ефективності адміністрування системи загалом [6]. Це також орієнтація на збільшення масштабів і глибини активного співробітництва між канадськими та зарубіжними академічними установами та дослідницькими центрами, поглиблення зв'язків між науково-дослідницькими інституціями та підтримка інституційних партнерських відносин, розширення програм студентських та викладацьких обмінів, забезпечення мобільності студентів і викладачів, можливості спільних досліджень, спільна розробка навчальних програм [5].

Загальнодержавні пріоритети іншомовної освітньої політики доповнюються завданнями щодо підвищення якості підготовки викладачів іноземних мов, перегляду напрямків освітньої політики у відповідності з потребами глобальної

економіки, інтернаціоналізації освіти, підготовки випускників з міжнародним рівнем знань і компетенцій [5].

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку суспільства вища іншомовна освіта спрямована на підготовку полікультурної особистості, здатної використовувати іноземну мову як засіб міжкультурного спілкування, як інструмент національної самоідентифікації та залученості до світового культурного процесу. Канадська система іншомовної освіти в цьому плані по праву може називатися прогресивною, оскільки традиційно передбачає культурне розмаїття в рамках одного суспільства та якісну взаємодію між різними етноспільнотами, що врегульоване законодавчими документами на державному рівні. Також у змісті вищої іншомовної освіти обов'язково прописаний міжкультурний контекст мовної підготовки фахівця. Зокрема, бакалаврські програми з німецької та іспанської мов університету Монреалю передбачають передусім діалог у вирішенні основних проблем, що обертаються навколо різних аспектів мови: практики, навчання, соціально-культурних, жанрових аспектів, періодизації національної літератури, дискурсивної практики та культурного розмаїття [11].

Окремого розгляду заслуговує система дистанційної освіти в Канаді як пріоритетний напрям національної освітньої політики. До списку шести академічних установ Канади, які обрали курс на дистанційну освіту та онлайн навчання, входять університет Роял Роудз (Британська Колумбія), університет Томпсон Ріверз (Британська Колумбія), університет Атабаски (Альберта), університет Меморіал (Ньюфаундленд та Лабрадор), TÉLUQ (Квебек) [6, с.7]. Усе більше і більше канадських вишів розглядають можливість онлайн навчання як стратегічне завдання, розробляючи дистанційні курси та залучаючи інвестиції з боку урядів у розвиток онлайн освіти та підтримку освітніх технологій. Сьогодні Канада «переживає переломний момент і має всі шанси стати світовим лідером у сфері проектування, розробки, поширення та забезпечення інтернет-навчання» [9, с.21].

Університет Британської Колумбії, який є безперечним лідером у сфері дистанційної освіти, пропонує вступний онлайн курс японської мови тривалістю 13 тижнів, що спрямований на вивчення розмовної та письмової японської з акцентом на вивчення граматики, синтаксису та функціональних аспектів мови [13].

Інститут мов факультету безперервної освіти університету Маунт Роял надає широкий вибір онлайн курсів з метою підвищення кваліфікації, професійної майстерності та особистісного розвитку [14]. Серед мов, пропонованих для вивчення онлайн від початкового рівня до просунутого, є арабська, французька, німецька, італійська, японська, мандарин, португальська, російська, іспанська тощо.

При цьому багато онлайн курсів, які були розроблені на ранньому етапі розвитку дистанційної освіти, ґрунтуються на моделі насиченості змісту, що підтримують текстовий формат або формат телеконференції чи аудіосупроводу. З появою нових технічних інструментів з'явилася більша кількість онлайн курсів, які дозволили збільшити залученість студентів до навчального процесу. Такі технології, як iBook Author від Apple, мобільні технології дозволяють забезпечувати багатство мультимедійного матеріалу всього навчального курсу та окремих його частин.

Висновки і перспективи. Таким чином, децентралізована системи вищої освіти в Канаді являє собою гнучку форму управління вищими навчальними

зкладами, що дозволяє підтримувати на високому рівні якість надання та забезпечувати вільний доступ до освітніх послуг, зокрема у сфері іншомовної освіти. За таких умов вищий навчальний заклад виступає незалежним суб'єктом на ринку освітніх послуг, сферою відповідальності якого є якість освіти, що і визначає високі стандарти формування знань, умінь і навичок, а також вимоги до кваліфікації фахівців. У такий спосіб відбувається стимуляція освітніх інституцій щодо вивчення сучасного ринку праці, коли з'являється об'єктивна потреба розробляти нові й оптимізувати старі навчальні курси й програми підготовки фахівців у сфері іншомовної освіти, пропонуючи як традиційні, так і дистанційні форми навчання, враховуючи досягнення науково-технічного прогресу.

Пріоритети вищої іншомовної освіти обертаються навколо дедалі збільшених вимог глобалізованого суспільства та визначаються потребами глобальної економіки, орієнтовані на мультикультурне суспільство, що передбачає інтернаціоналізацію вищої освіти, необхідність підготовки випускників з міжнародним рівнем знань і фахових компетенцій, зміщення акценту на практичний аспект їх підготовки.

Вважаємо, що децентралізація регулювання системи вищої освіти є прогресивною тенденцією реформування вищої школи, а вивчення та впровадження позитивного досвіду Канади забезпечить зростання якості надання освітніх послуг в українських вишах та активізує процес входження України у світовий освітньо-інформаційний простір. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку вбачаємо у розгляді практичних можливостей запровадження в Україні прогресивного досвіду Канади, що стосується управління у сфері іншомовної освіти.

Список використаних джерел

1. Корф Д.В. Финансовый контроль в сфере образования Канады и провинции Онтарио / Д.В. Корф // Реформы и право. – 2012. – № 3. – С. 58-65.
2. Пашков В. Сутність та основні моделі децентралізації управління вищою освітою у зарубіжних країнах та проблеми України / В. Пашков // Порівняльно-педагогічні студії. – 2014. – № 6(20). – Ч.2. – С. 140-148.
3. Управління освітою/ Міністерство освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова; за науковою ред. В.П. Беха; редкол.: В.П. Бех (голова), М.В. Михайліченко (заст. голови) [та ін]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – 546 с.
4. Athabasca University. Official website. – Mode of access: <http://www.athabascau.ca/>
5. Canada's International Education Strategy. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://international.gc.ca/global-markets-marches-mondiaux/education/strategy-strategie.aspx?lang=en>
6. Education Policy Outlook: Canada 2015 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.oecd.org/edu/EDUCATION%20POLICY%20OUTLOOK%20CANADA.pdf>
7. Go Global: Національна програма вивчення та популяризації іноземних мов, 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://reforms.in.ua/sites/default/files/go_global.pdf
8. Jones G. A. An introduction to higher education in Canada / Glen Jones // In K. M. Joshi and Saee Paivandi (eds.) «Higher education across nations». – Vol.1. – Delhi: B.R. Publishing. 2014. – P.1-38.
9. Online Learning in Canada: At a Tipping Point. A Cross-Country Check-Up [Electronic resource]. – Mode of access:

http://teachonline.ca/sites/default/files/contactNorth/files/pdf/publications/online_learning_in_canada_at_a_tipping_point_-_a_cross_country_check_up_2012_-_july_18_2012_final.pdf

10. Thompson Rivers University. Official website. – Mode of access: <http://www.tru.ca/>

11. Université de Montréal. Official website. – Mode of access: <https://admission.umontreal.ca>

12. University of Ottawa. Official website. – Mode of access: <http://www.uottawa.ca/en>

13. University of British Columbia. Official website. – Mode of access: <http://ctlit.ubc.ca/distance-learning>

14. Mount Royal University. Official website. – Mode of access: <http://www.mtroyal.ca/>

References

1. Korf D.V. Fynansovyj kontrolj v sfere obrazovanyja Kanady y provyncyy Ontaryo [Financial control in the sphere of education of Canada and the province of Ontario] / D.V. Korf // Reformy y pravo. – 2012. – # 3. – C. 58-65.

2. Pashkov V. Sutnistj ta osnovni modeli decentralizaciji uproavlinnja vyshhojuosvitoju u zarubizhnykh krajinakh ta problemy Ukrajiny [The essence and basic models of decentralization of higher education management in foreign countries and Ukraine's problems] / V. Pashkov // Porivnjajjno-pedagoghichni studiji. – 2014. – # 6(20). – Ch.2. – C. 140-148.

3. Upravlinnja osvitoju [Education management] / Ministerstvo osvity i nauky Ukrajiny, Nac. ped. un-t imeni M.P. Draghomanova; za naukovoju red. V.P. Bekha; redkol.: V.P. Bekh (gholova), M.V. Mykhajlichenko (zast. gholovy) [ta in]. – K.: Vyd-vo NPU imeni M.P. Draghomanova, 2013. – 546 s.

4. Athabasca University. Official website. – Mode of access: <http://www.athabascau.ca/>

5. Canada's International Education Strategy. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://international.gc.ca/global-markets-marches-mondiaux/education/strategy-strategie.aspx?lang=en>

6. Education Policy Outlook: Canada 2015 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.oecd.org/edu/EDUCATION%20POLICY%20OUTLOOK%20CANADA.pdf>

7. Go Global: Nacionaljna prohrama vyvchennja ta populjaryzaciji inozemnykh mov, 2015. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://reforms.in.ua/sites/default/files/go_global.pdf

8. Jones G. A. An introduction to higher education in Canada / Glen Jones // In K. M. Joshi and Sae Paivandi (eds.) «Higher education across nations». – Vol.1. – Delhi: B.R. Publishing. 2014. – P.1-38.

9. Online Learning in Canada: At a Tipping Point. A Cross-Country Check-Up [Electronic resource]. – Mode of access: http://teachonline.ca/sites/default/files/contactNorth/files/pdf/publications/online_learning_in_canada_at_a_tipping_point_-_a_cross_country_check_up_2012_-_july_18_2012_final.pdf

10. Thompson Rivers University. Official website. – Mode of access: <http://www.tru.ca/>

11. Université de Montréal. Official website. – Mode of access: <https://admission.umontreal.ca>

12. University of Ottawa. Official website. – Mode of access: <http://www.uottawa.ca/en>

13. University of British Columbia. Official website. – Mode of access: <http://ctlit.ubc.ca/distance-learning>

14. Mount Royal University. Official website. – Mode of access: <http://www.mtroyal.ca/>

ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В КАНАДЕ: СПЕЦИФИКА И МЕХАНИЗМЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ

Ю. А. Демьянова

Аннотация. В статье освещаются основные механизмы регулирования в сфере иноязычного образования в Канаде, обозначаются стратегии и приоритеты национальной политики по развитию иноязычного образования. Значительное внимание уделяется изучению канадской модели предоставления дистанционного образования, определению роли онлайн программ и курсов как одного из путей оптимизации системы высшего иноязычного образования в Канаде.

Ключевые слова: регулирование в сфере образования, высшее иноязычное образование, национальная образовательная политика, Канада

FOREIGN LANGUAGE EDUCATION IN CANADA: SPECIFICITY AND MECHANISMS OF REGULATION

Ju. O. Demianova

Abstract. The paper highlights the major mechanisms of regulation in the field of foreign language education in Canada, outlines the strategies and priorities of the national policy for the development of foreign language education. Considerable attention is paid to the Canadian model of providing distance education, identifying the role of online programs and courses as a way of optimization of the system of higher foreign language education in Canada. Also defined are the directions of modernization of foreign language education concerning availability and quality, institutional boundaries, new sources of funding, implementation of the principle «lifelong education», internationalization of programs for the development of intercultural competence and realization of students academic mobility programmes. The author comes to the conclusion that thorough examination of the Canadian model of regulation in the field of foreign language education will contribute to the search of ways to ensure the development and high quality of education and science in Ukraine.

Keywords: regulation in the field of education, of higher foreign language education, national education policy, Canada

УДК 811.112'36

ПРИЙОМИ І СТРАТЕГІЇ НАВЧАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ (З ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНОЇ МЕТОДИЧНОЇ НАУКИ)

В. С. МАКСИМЧУК, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри іноземної філології і перекладу

**Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ)**

E-mail: maks954@i.ua

Анотація. Статтю присвячено аналізу сучасних прийомів і стратегій навчання у німецьких ВНЗ та їх значення для успішного навчання німецької мови на початковому етапі у ВНЗ України. Представлено узагальнені результати вивчення структури та змісту їх розробок, досвіду роботи, рекомендації щодо самомотивації, самоорганізації і розвитку осіб, які вивчають німецьку мову. Викладено опис загальних прийомів і стратегій у навчання іноземної мови на

початку навчання. Акцентовано на тому, що навчальний процес з іноземної мови включає три основні методичні етапи: презентація нового іноземного матеріалу, тренування, практика у застосуванні засвоєного матеріалу в процесі спілкування в різних видах мовленнєвої діяльності.

Ключові слова: прийоми і стратегії, фахові видання, структура, зміст, методика, принципи

Актуальність. З перетворенням України на самостійну державу, у зв'язку з розширенням та поглибленням її міжнародних зв'язків, особливо з ЄС, значно зросли роль і значення знання німецької мови для українських громадян, зокрема державних посадовців і бізнесменів, студентів і туристів. Тому виникла необхідність вивчення і запровадження німецького досвіду викладання німецької мови у ВНЗ України.

Основні принципи державної освітньої політики зумовили і необхідність реформування системи навчання іноземних мов: оновлюється зміст навчання іноземних мов і зміст виховання засобами іноземної мови і створюються авторські програми та альтернативні підручники з іноземних мов; реалізується інтеграція у світові заклади освіти; створюються умови для варіативності форм навчання [2, с. 7].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням і систематизацією прийомів і стратегій навчання німецької мови за кордоном займалися німецькі науковці Г. Гієбер, Г. Шульц, А. Раш, Е. Райнер, У. Рампілльон та ін. Сучасну методику викладання іноземних мов розробляли українські педагоги Н. О. Братник, С.В. Гальнова, Г. А. Гринсок, С. В. Ніколаєва, Т. І. Олійник, К. І. Онищенко, Е. Г. Хоменко.

Мета статті – розглянути сучасні прийоми і стратегії навчання німецької мови студентів, які застосовуються у зарубіжних ВНЗ.

Методи. У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, вивчення передового досвіду.

Результати. У. Рампілльон стверджує, що прийоми і стратегії навчання (Lehrtechniken und Lehrstrategien) мають особливе значення для успішного навчання німецької мови як самостійно, так і за допомогою викладача [5, с.14]. Проте застосування окремих прийомів навчання недостатньо, їх необхідно поєднувати з іншими, що і створює успішні стратегії навчання. Під терміном «стратегії навчання» слід розуміти результат операцій, в яких взаємодіють різноманітні техніки (прийоми) навчання. Перш ніж перейти до розгляду стратегій, звернімося до прийомів навчання. А. Раш, У. Рампілльон виділяють серед них такі: ведення картотеки вивчених іноземних слів, використання словників, застосування прийомів візуалізації, ведення статистики помилок, ведення зошита з граматики, розкриття значення слів, пошук інформації в граматичних довідниках, опрацювання граматичних правил, засвоєння правильної вимови, ведення нотатків, поверхневе читання, комбіноване сприйняття на слух німецької мови, вивчення текстів напам'ять, писання, складання плану [3, с. 147; 5, с. 15].

У. Рампілльон вирізняє загальні прийоми стратегії та такі, що використовуються в іноземному навчанні іноземних мов. Серед перших основна увага приділяється самомотивації, самоорганізації та саморозвитку тих, хто вивчає німецьку мову. На одному з перших занять складається робочий листок (картка) № 1 «Чому я хотіла б /хотів би/ вивчати німецьку мову?», який перекладається викладачем. Після цього у навчальній групі відбувається обмін думками, виявляються інтереси учасників навчального процесу. Індивідуальні відповіді полегшують виявлення головних завдань у навчанні. Відповіді на

запитання «Якими навичками і уміннями я повинен (повинна) для цього особливо добре оволодіти?» ведуть до написання робочого листка № 2.

В основному учасники вибирають такі головні завдання: Sprechen (говоріння), Schreiben (писання), Lesen (читання), Hören (сприйняття мови на слух). Вони б хотіли уміти: спілкуватися у колі друзів, виконувати професійні обов'язки, давати розпорядження, інструкції, брати участь у конференціях, нарадах, неформально спілкуватися з 2-5 особами, розмовляти по телефону, розуміти інструкції та розпорядження, розуміти телерадіопрограми, читати інструкції із застосуванням приладів, хімічних та медичних препаратів, читати газети і журнали, читати твори німецької літератури, робити нотатки, писати телеграми, факси, повідомлення електронною поштою, писати доповіді, протоколи, писати ділові і приватні листи.

Викладач називає чотири уміння-говоріння, писання, читання і сприймання мови на слух – найважливішими основними елементами у вивченні німецької мови і пише їх на дошці чи виводить за допомогою технічних засобів на екран.

Таким чином, можна перейти до розгляду робочого листка № 3 «Die Lernblume» (навчальна квітка).

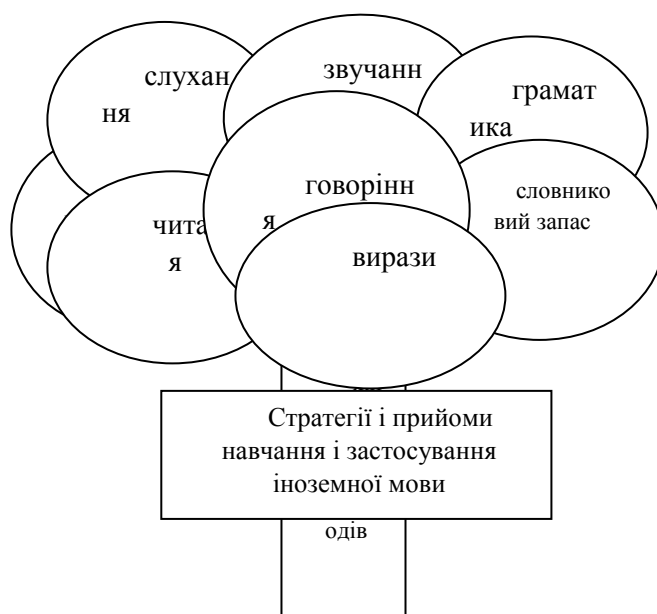

Рис.1. Навчальна квітка

Викладач (керівник курсу) збирає за допомогою квітки окремі блоки знань і пише їх на дошці або виводить на екран. Учасники заняття обговорюють записане, дискутують про їх значення для навчання німецької мови. Під кінець спільного обговорення виробляється таке узагальнення:

1. Чому ми повинні навчитися: 4 уміння (слухання, читання, говоріння, писання); 6 блоків знань (словниковий запас, звучання мови, правопис, граматики, вимова, мовні вирази).

2. Про що ми повинні дізнатися: способи життя на своїй Батьківщині і в Німеччині; різна поведінка, способи вираження.

3. Що ми повинні вміти застосовувати: прийоми і стратегії навчання, допоміжні засоби.

Німецькі фахівці зазначають необхідною умовою наявності п'яти фундаментальних основ для тих, хто вивчає німецьку мову. Навчальний процес повинен охоплювати: навчальний матеріал (підручника курсу), викладач (керівник курсу) як консультант, прийоми і стратегії навчання, очікування від вивчення

німецької мови та ставлення до навчання, якщо виконуються попередні чотири умови, тоді навчальний процес буде успішним.

Наступним кроком викладач може запропонувати учасникам навчання дати відповіді на запитання: Що Ви можете вивчати самостійно вдома? Коли? Як? Хто може допомогти у навчанні? Окрему увагу слід приділяти розвитку мовлення. Партнерами навчання можуть бути родина, друзі, учасники навчальної групи, працівники Гете-інституту та ін.

Учасникам навчальної групи рекомендується 10 днів підряд спостерігати за тим, коли краще засвоюється навчальний матеріал: вранці чи ввечері. Складається навчальний план на тиждень. Для «жайворонків» з 7.00 до 17.00, для «сови» з 14.00 до 23.00.

Сприяє ефективному навчанню німецької мови також раціонально обладнаний вдома навчальний куточок. Там повинно бути спокійно, тихо, а також достатньо світла, щоб можна було читати і писати. У цій робочій кімнаті повинен стояти великий робочий стіл, зручний стілець, місце для маленької дошки на стіні, до якої б можна було кріпити записки, а також поличка для навчальних матеріалів. У робочій кімнаті, крім словників, потрібно мати такі навчальні прилади як: робочі зошити, папір для записів, письмове приладдя, гумка, лінійка, фломастери, записки для нагадування, клейкі стрічки або булавки для настінної дошки, навчальні картки, додаткові навчальні матеріали до підручника, диски до нього, магнітофон. Бажано, щоб на робочому місці були німецькі газети та журнали, книжки, комп'ютер, телевізор, різноманітні німецькі відео- і аудіо диски, поштові листівки, марки, наклейки, туристичні карти з німецьких міст, проспекти, рекламні матеріали. Дуже цінним є використання дисків з німецькими піснями, відеофільмами, новинами.

Велику допомогу у навчанні може давати регулярний самоконтроль. Після кожного розділу підручника (теми) потрібно відповісти на такі запитання:

1. Що я вивчив в останньому тематичному розділі? (нові слова до теми, нові граматичні правила до, особливу вимову, наприклад..., важке написання слів, наприклад..., читати тексти..., розуміти почуте на слух..., щось самостійно говорити німецькою мовою..., співати німецьку пісню..., розповісти німецький вірш).

2. Що вдалося вивчити?

3. Що дається мені ще важко? У чому я почуваюсь непевно

Рекомендовано після кожного третього тематичного розділу проводити для себе такий іспит за подібним зразком.

Робота на покращення пам'яті.

Дехто з учасників навчального процесу скаржиться на те, що вивчені ними іноземні слова, вирази, граматичні правила недостатньо запам'ятовуються. Викладач (керівник курсу) запитує в учасників курсу «10 порад для кращого запам'ятовування». Вони обговорюють поради в маленьких групах, вибирають собі ті, які краще для них підходять. Серед них надається перевага наступним:

1. Багато людей запам'ятовують писані тексти особливо добре тоді, коли вони виділяють їх олівцем, кольоровим олівцем чи текстовим маркером. Таким чином вони створюють собі «картинку» тексту, яку легко потім згадують.

2. Інші люди швидше орієнтуються на те, що почули. Вони легше зберігають в своїй пам'яті те, що один або декілька разів прослухали. Такі студенти потребують наявності дисків з текстами підручників. Гарну допомогу для них надає голосне повторення цих текстів.

3. Загальновизнаним і надійним методом опанування іноземних мов є вивчення напам'ять текстів, віршів, афоризмів. У подальшому немає необхідності конструювати кожен раз нові речення, а достатньо викликати з пам'яті готові шматки вивчених напам'ять текстів.

4. Буває важко запам'ятати окремі слова. У цьому випадку використовується лексико-семантичне поле. Наприклад: Tasse (чашка), Teller (тарілка), Schüssel (миска), Schale (чашка). Можна легко уявити ці слова у вигляді картинок.

5. Щоб розвантажити пам'ять, коли читають або слухають окремих текст, часто використовують відомі W-запитання: Wer (хто)?, Was (що)?, Wann (коли)?, Wo (де)?, Wie (як)?, Warum (чому)?. Ці запитання допомагають структурувати інформацію і відібрати найсуттєвіше.

6. Пам'ятні записки також допомагають розвантажити пам'ять, вони повинні знаходитися на зручному і видному місці.

Тепер перейдемо до розділу прийомів і стратегій, які безпосередньо допомагають вчити іноземну мову. Велике значення має вибір словника та уміння ним користуватися, правильно вимовляти слова. Словник повинен бути зручним, містити достатню кількість слів і складатися з двох частин: рідна мова – німецька мова; німецька мова – рідна мова. Словник повинен містити додаткову інформацію про вимову, граматичні вказівки, скорочення, знаки. Необхідно навчитися розуміти інформацію, подані у словнику.

Граматичні таблиці і малюнки є засобами, що з якомога меншою кількістю роз'яснень точно і просто описують граматичні правила. Слова виявляються зайвими. Наприклад, **прийменники**:

○	→→→●	————→ ●	————→ ● ●	●————→
in	nach	bis	über	von

Щоб швидко щось відшукати в граматичному довіднику, потрібно знати опорне слово. Список граматичних термінів буде корисним під час пошуку необхідної інформації. Він може мати таку форму:

Таблиця 1

Список термінів

Термін	Рідна мова	Приклад
Adjektiv		
Artikel		
Dativ		
Futur		
Genitiv		
Hilfsverben		
Konjunktiv		
Partizip		
Passiv		
Perfekt		
Präteritum		
Superlativ usw.		

Для того, щоб знайти якусь необхідну інформацію в граматичному посібнику, слід використовувати його "Зміст", що поділяє посібник на розділи і предметний покажчик, що заходиться в кінці книжки та складений в алфавітному порядку.

У. Рампілльон, А. Раш, Р. Вімер високо цінують такий прийом як «Eselbrücken» («Шпаргалки, ключі») – рими, вірші, сентенції або вірші для запам'ятовування правил:

1. Nach *l, m, n, r* das merkt Dir ja, steht nie *tz* und nie *ck*.
2. *Gar nicht* wird gar nicht zusammengeschrieben.
3. *-chen* und *-lein* macht alles klein.
4. Vor *l, m, n* und *r*, das merkt ja, steht ziemlich oft das Dehnugs-*h* [5, с. 77].

Багато уваги приділяється збільшенню словникового запасу. Серед іншомовних слів потрібно розрізняти інтернаціоналізми, які мають те ж значення, що і в мові перекладу: Telefon, Kino, Kaffee. Їх легко запам'ятати і зрозуміти. Але й такі значення яких не співпадає повністю.

Варто знати, що в німецькій мові є **префікси** і **суфікси**, які надають слову певне значення. Наприклад, **-er** – виражає, що хтось/щось отримує певну властивість, ознаку: *erkalten, erblassen, erblinden, erröten*.

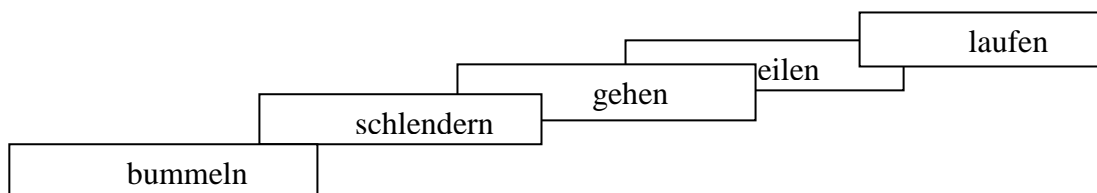
Вдумливе записування слів, виразів і текстів також допомагає у вивченні мови. Не зайвою є робота над своїми помилками, які час від часу повторюються у правописі. Нерідко трапляються і граматичні помилки. Рекомендовано вести статистику цих помилок. Пам'ятна записка з такими статистичними даними вивішується у навчальному куточку на видному місці.

«Ведення картотеки». Одним з навчальних прийомів, що значно полегшує запам'ятовування німецьких слів, є робота з картками слів. На зворотному боці такої картки пишуть переклад рідною мовою.

Becher [bɛʧa] m; -s,- Ein Becher Eis Milch den Becher füllen leeren den Becher an den Mund setzen

До картки даються граматичні роз'яснення, вимова слів, а також приклади вживання. Багатьом допомагають листки-пам'ятки для вивчення нових слів. На них регулярно і систематично записуються нові слова, нагадується про багаторазове напівголосне повторення, виділяються важкі слова, спосіб написання, їх значення, тренувальні вправи. Картотека ведеться в алфавітному порядку.

Навіть, якщо нові слова якогось розділу гарно вивчені і безпомилково використовуються, вони також можуть швидко забуватися. Корисним засобом проти забування слугує прийом **«Wörtertreppe»** («Сходинок слів»). Слова з подібним значенням оформляються у вигляді сходинок:

Ця вправа функціонує також навпаки: зверху – вниз.

Інша вправа готує до застосування вивчених слів у розмові це складання окремих слів у **лексико-семантичне поле**. Береться будь-яке слово, наприклад «Tomaten» і наповнюється ряд слів, які до нього підходять. Потім до них підшукують узагальнююче поняття:

Gemüse → Tomaten, Erbsen, Bohnen, Möhren, Kohl.

Можна збудувати семантичні поля до таких слів: Fahrzeuge, Hobbys, Haus, Kleidung. Чим більше знаходиться слів, тим більший навчальний ефект.

«**Handlungskette**» («Ланцюжок дій»). Це – прийом поповнення словникового запасу та активізації його. Необхідно придумати будь-яку дію, що складається з багатьох маленьких дій. Наприклад: **Die Zubereitung von Bratkartoffeln.** Ich gehe zum Markt. Ich kaufe Kartoffeln ein. Ich trage sie nach Hause. Ich schäle die Kartoffeln.

Ich wasche sie in einer Schüssel. Ich schneide sie in Scheiben. Ich ...

Виконуючи цю вправу, необхідно робити такі кроки якомога меншими. Можна порекомендувати учасникам застосовувати «Handlungskette» для відповіді на такі запитання: Was geschieht, wenn der Fernseher kaputtgeht? Auf welchem Wege gehen Sie zum Studium? ins Kino?

Крім того, можна творити ланцюжок дій у минулому часі або майбутньому. Тоді речення слід почати з «Gestern» чи «Morgen...».

Вивчення текстів напам'ять. Вивчення напам'ять текстів є давньою, але визнаною й сьогодні стратегією навчання іноземних мов. Навіть, якщо весь текст з часом і забувається, то його частини, цілі речення зберігаються у пам'яті. Під час мовлення вони швидко поновлюються.

Залежно від типу, людина по-різному засвоює текст. Якщо одним потрібен магнітофон, щоб знову і знову прослухати текст, то іншим, хто краще сприймає інформацію віртуально, потрібно створити її «картинку». Якщо Ви краще сприймаєте інформацію на слух, то повинні застосувати прийоми повторення за диктофоном, говоріння вголос або разом з диктором. Щоб відпрацювати ці прийоми потрібні технічні засоби.

«**Lesen**» («Читання»). Люди читають із різних причин різноманітні тексти. Встановлено наступне:

Was jemand liest	Wozu er liest
Krimi	☐
Sachbuch	☐
Roman	☐
Gedicht	☐
Lehrbuch	☐
Zeitung	☐
Werbeprospekt	☐

Залежно від намірів, текст читають швидко або дуже повільно. Швидке читання слугує для того, щоб отримати інформацію про що йдеться в тексті. Таке читання ще називають «überfliegendes» (поверхневе). Поверхнєве читання може слугувати також для того, щоб знаходити у тексті певну думку.

Точне (детальне читання). Для того, щоб читати фахову літературу або дізнатися про деталі у тексті, звертаються до прийому «точне читання». Воно вимагає більших затрат часу і концентрації уваги. Потрібно робити нотатки, фломастерами виділяти важливі місця. Поруч повинні знаходитися словники, довідники і панувати тиша. Для читання важливих і об'ємних текстів застосовується метод 5-ти кроків точного читання:

1. Зробіть для себе перше уявлення про текст: обсяг, вид тексту (вірш, роман, рецепт тощо), тема тексту (опорні слова).

2. Прочитайте і опрацюйте текст частинами: зробіть нотатки, підкресліть важливі місця у тексті, знайдіть у словнику важливі незнайомі слова.

3. Після прочитання всього тексту складіть до купи інформацію різних частин за допомогою нотатків.

4. Перевірте, чи Ви повністю, зрозуміли текст. Що ще потрібно уточнити? У чому є сумніви?

5. Вирішіть, потрібно текст прочитати ще раз повністю чи частинами? На що слід звернути увагу? Для закріплення уміння користуватися цим прийомом на практиці, його потрібно застосувати декілька разів. Необхідно так детально опрацювати декілька текстів, щоб бути в змозі їх переказувати.

«Слухання і розуміння». Комп'ютер і магнітофон є важливими засобами у вивченні іноземних мов. Різні автори методичних посібників дають наступні поради для виконання вправ на слухання:

1. Прослухайте повністю текст один раз і спробуйте зрозуміти головну думку. Не дайте, щоб Вашу увагу відволікали по сторонні звуки.

2. Прослухайте текст вдруге. Запитайте себе, чи Ви все зрозуміли.

3. Якщо Ви хочете посилити свою увагу, то дайте відповіді на W-запитання, наприклад: **Wer** handelt im Text? **Was** wird gesagt, getan? **Wozu? Welche** Situation ist gegeben? **Wo** spielt die Handlung?

4. Ви можете стільки разів слухати текст, скільки захочете. Кожен раз Ви напевне почуєте щось нове.

5. Якщо Ви одночасно хочете слухати і робити нотатки, у Вас є дві можливості: Ви їх робите під час слухання, але тоді повинні швидко писати і обмежуватися найважливішим; Ви їх робите після слухання, але тоді необхідно сконцентруватися, тому що при цьому пам'ять відіграє важливу роль.

«Від нотатків до тексту». Якщо потрібно опрацювати складну тему і скласти текст, важливо продумати обґрунтування, які слугують «За» чи «Проти». Для цього може бути корисним робити нотатки у вигляді опорних слів і одночасно оформити їх у вигляді схеми. Наочно це можна показати так:

Змії – домашні тварини?

<u>За</u>	<u>Проти</u>
-----------	--------------

Нотатки для оформлення тексту можна впорядкувати за наступною схемою:

Головні думки	
Причини	
Переваги	
Недоліки	

Телевізор чи комп'ютер, радіо – особливі технічні засоби, які допомагають при вивченні іноземних мов. Наступні завдання показують, як їх можна використовувати:

1. Відмітьте, який вид передач став би улюбленим: художній фільм, (музичне) шоу, повідомлення, репортажі, коментар, новини, ток-шоу.

2. Знайдіть в програмі телебачення, радіо відповідну передачу. На ній можете відпрацьовувати наступні прийоми:

Активний перегляд і слухання. Увімкніть відеоманітофон чи комп'ютер і опрацюйте уривок за допомогою п'яти кроків, наприклад, за темою:

«Країна і люди». Перед тим, як розпочати роботу, слід подумати, що особливо треба дізнатися у відеоролику. Вам стане в нагоді перелік питань, який може допомогти при прийнятті рішення. Слід відмітити: поведінка, етикет; звичаї, традиції, свята; одяг; культура проживання; культура споживання їжі ; спорт, хобі, проведення вільного часу.

Опрацюйте відеоролик за п'ятьма кроками.

Ведення розмов іншими словами. Під час ведення розмови може скластися ситуація, коли необхідне слово не спадає на думку. В такому випадку потрібно не мовчати, а застосовувати описові техніки:

- Слово, що розшукується, можна замінити іншим, з дуже подібним значенням.
- Слово, що не спадає на думку, можна описати іншим реченням або виразом.
- Слово, що розшукується, говорить рідною мовою, а потім негайно пояснюється.

Наприклад: Rita hat viele Freunde. Rita kennt viele Leute, die sie mag und die sie mögen.

Висновки і перспективи. Отже, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що запровадження вищевказаних стратегій може істотно вплинути на активізацію процесу навчання німецької мови в українських ВНЗ, на удосконалення методики викладання іноземних мов. Вибір вправ залежить у першу чергу, від обраного викладачем методу навчання. Успішне навчання іноземної мови залежить від ефективного використання методичних принципів, одним з яких основним є принцип домінуючої ролі вправ.

Список використаних джерел

1. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: Навч. посібник. – К. : Центр учбової літератури. 2007 – с. 112-113, с. 116-117.
2. Ніколаєва С. В. та інші. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. – К. : «Ленвіт», 2002 – с. 38-53.
3. Albert Rasch. Fremdsprachen lernen, aber wie? – Huber Verlag, 2008 – S. 147.
4. Rainer E. Wicke. Herz oder Pistole? Kommunikatives für Unterricht. Hueber Verlag. Ismaning, 2011 – S. 24-41.
5. Rampillon Ute. Lerntechniken im Fremdsprachenunterricht. Max Hueber Verlag, 1999 – S. 14-18.

References

1. Nahaev B.M. Metodyka vykladanya u vyshchiy shkoli: Navch. Posibnyk. [Translation: Methods of teaching in higher education: a study guide] B.M. Nahaev. Centr uchbovoy literatury. K., 2007. – s.112-113, s. 116-117
2. Nikolayeva S.V. ta inshi. Metodyka vykladanya inozemnyh mov u serednyih navchalnyh zakladah: pidruchnyk [Translation: Methods of teaching foreign languages in secondary schools: Tutorial] S.V. Nikolayeva. K., «Lenvit», 2002.-s.38-53.
3. Albert Rash. Fremdshprahen lernen, aber vie.? [Translation: to learn foreign languages, but how!] Rash Albert. Huber Ferlag, 2008. – s.147
4. Rayner E.Vike; Herc oder Pistole. Kommunikatives fyur Unterriht. [Translation: the heart or the gun. Communicative for classes] E.Vike Rayner. Hueber Ferlag, Ismaning, 2011.-s. 24 – 41
5. Rampillon Ute. Lerntechniken im Fremdshprahenunterricht. [Translation: educational technology in the lesson foreign language] Ute Rampillon. Max Huberferlag. 1999, s. 14-18.

ПРИЕМЫ И СТРАТЕГИИ ОБУЧЕНИЯ НЕМЕЦКОМУ ЯЗЫКУ (ИЗ ОПЫТА ЗАРУБЕЖНОЙ МЕТОДИЧЕСКОЙ НАУКИ)

В. С. Максимчук

Аннотация. Статья посвящена анализу современных приемов и стратегий обучения в немецких вузах и их значению для успешного обучения немецкому языку на начальном этапе в вузах Украины. Представлены обобщенные результаты изучения структуры и содержания их разработок, опыта работы, рекомендации по самомотивации, самоорганизации и развития лиц, изучающих немецкий язык. Изложено описание общих приемов и стратегий в обучении иностранному языку в начале обучения. Акцентировано на том, что учебный процесс по иностранному языку включает три основные методические этапа: презентация нового иноязычного материала, тренировка, практика в применении усвоенного материала в процессе общения в разных видах речевой деятельности.

Ключевые слова: приемы и стратегии, профессиональные издания, структура, содержание, методика, принципы

METHODS AND STRATEGIES FOR LEARNING GERMAN LANGUAGE

V. S. Maksymchuk

Abstract. The article analyzes the modern German methods and learning strategies and their importance for successful learning of German language at an early stage in the universities of Ukraine.

It is found that the issue of theory and practice of teaching German outside Germany always were as well as now are in the focus of attention of German scientists and student-teachers. In particular, this issue is of the urgent interest for the branch of the Goethe Institute in Ukraine.

The generalized results of studying the structure and content of their development, experience, recommendations for self-motivation and personal growth of those studying German are represented.

The description of general methods and strategies in foreign language teaching on early stages of education are also represented.

It is noticed that the German professional publications contain a lot of theoretical and practical material, as well as guidance notes and advices.

In modern methodological literature there are distinguished four main conceptual approaches or learning strategies: behavior, intuitively conscious, conscious cognitive and communicative approach.

It is proposed to adopt the moments that are missed in Ukrainian guidance manuals and textbooks or those that are insufficiently highlighted.

The attention is paid for the fact, that the learning process of foreign language teaching includes three main stages. These are the stage of the new foreign language material presentation, the stage of training and the stage of practice in the application of the material learned in the communication process in different types of speech activity.

It is concluded that success in foreign language learning depends on the effective use of methodological principles, the basic of which is the dominant role of exercises. At all stages of education it is implemented in the process of doing various exercises, which encourages students to commit acts of speech, which are based on certain speech and mental operations.

Formation and improvement of skills and abilities of speech are due to the functioning of relative operations in the process of improvement of exercises, use of the latest methods and strategies.

Keywords: methods and strategies, professional publications, structure, content, methodology, principles

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК 248

Серія «Філологічні науки»

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ 19080-7870 Р від 24.04.2012

Підписано до друку ____ .2016 р. Формат 60x84/16
Папір офсетний. Гарнітура Arial. Друк різнографія
Умовно-друковані арк. __. Обліково-видавничі арк. __
Наклад 300 прим. Замовлення №

Видавництво «МІЛЕНІУМ» (Київ)
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 535 від 19.07.2001 р.

Видавництво «МІЛЕНІУМ»

м. Київ, вул. Фрунзе, 60
Тел.: +38 (067) 849-34-60
Факс: +38 (044) 222-74-35
E-mail: milenium_ofis @ukr.net